

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KADINLARIN YOKSULLUK DENEYİMLERİNİN TEMELLENDİRİLMİŞ
KURAM YAKLAŞIMIYLA ANALİZİ**

**Nurvet BÜYÜKYÖRÜK
1140209005**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ümit AKCA**

ISPARTA – 2019

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**KADINLARIN YOKSULLUK DENEYİMLERİNİN TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM YAKLAŞIMIYLA ANALİZİ**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Nurvet BÜYÜKYÖRÜK

22/01/2019

(BÜYÜKYÖRÜK, Nurvet, *Kadınların Yoksulluk Deneyimlerinin Temellendirilmiş Kuram Yaklaşımıyla Analizi*, Doktora Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Yoksulluk çoğu toplumda görülen genel bir problem olmasına rağmen son yıllarda kadınların yoksullar içindeki payının artması kadın yoksulluğu kavramını gündeme getirmiştir. Yoksulluk her kesimi etkilemekle birlikte özellikle dezavantajlı grupları; kadınları, yaşlıları, engellileri ve çocukları daha derinden etkilemektedir. Toplumda kadın ve erkek arasında var olan toplumsal eşitsizlikler, kadınların maruz kaldıkları sömürü ilişkileri, gelir dağılımı dengesizlikleri ve dışlanma halleri yoksulluğu arttırıcı etkiye sahiptir. Yoksul kadın işgücünden, eğitimden, temel hak ve özgürlüklerden, sağlık hizmetlerinden, sosyal faaliyetlerden yoksun kalmaktadır. Yoksulluk sorununu yaşayan kadınların farklı bakış açıları ve farklı özellikleri olduğu kabul edilirse, kadın yoksulluğunu çok boyutlu değerlendirmek önemlidir. Bu kapsamda çalışmanın amacı kadınların yoksulluk deneyimlerini, duygularını, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada Burdur ilinde yaşayan 30 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler kuram oluşturmayı hedefleyen temellendirilmiş (grounded) teori çerçevesinde değerlendirilmiştir. Görüşmelerin sonunda kadınların çocukluklarından beri süregelen büyük çoğunun yoksulluk yüzünden fiziksel, sosyal ve psikolojik yoksunluklara maruz kaldığı fakat çocukları için yoksullukla baş etmeye çalıştığı dikkate değer bulgulardır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kadın yoksulluğu, temellendirilmiş teori, Burdur

(BÜYÜKYÖRÜK, Nurvet, *An Analysis of Women's Poverty Experiences With The Grounded Theory Approach*, Ph.D. Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Even though poverty is a general problem observed in many societies, increasing share of women among the poor in recent years has brought the concept of poverty of woman into question. While poverty influences all segments, it particularly influences disadvantaged groups such as women, elders, handicapped and children more deeply. Social inequalities between women and men in the society, exploitation that women are exposed to, unbalanced distribution of income and exclusion have an increasing impact on poverty. A woman in poverty is deprived of labor, education, fundamental rights and freedoms, healthcare services and social activities. If it is considered that the women who experience the problem of poverty have different perspectives and properties, then it is important to evaluate the poverty of women on a multi-dimensional basis. In this context, the purpose of the study is revealing poverty experiences, emotions, attitude and behaviors of women. In the study, profound interviews were performed with 30 women living in the province of Burdur and the data acquired were evaluated within the frame of grounded theory, which aims to develop a theory. At the end of the interviews, it is observed that ongoing poverty of women ever since their childhood continues in later periods of their lives. The noticeable findings of the study are that majority of women are exposed to physical, social and psychological deprivations due to poverty but try to cope with it for the sake of their children.

Keywords: Woman, poverty of women, grounded theory, Burdur

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TEŞEKKÜR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMSAL OLARAK YOKSULLUK	8
1.1.1. Mutlak Yoksulluk	12
1.1.2. Göreli Yoksulluk	13
1.1.3. İnsani Yoksulluk	15
1.1.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	15
1.1.5. Objektif ve Subjektif Yoksulluk	17
1.1.6. Çalışan Yoksullar	19
1.2. KURAMSAL OLARAK YOKSULLUK	21
1.2.1. Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma	21
1.2.2. Yoksulluk Kültürü	24
1.2.3. Yapısal Yoksulluk	26
1.2.3.1. Neo- Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı	27
1.2.3.2. Politik Ekonomi Görüşün Yoksulluğa Bakışı	28
1.3. KADIN YOKSULLUĞU	30
1.3.1. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri	34
1.3.1.1. Kadın İstihdamı	37
1.3.1.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı	41
1.3.1.3. Eğitime Eşitsiz Erişim	44
1.3.2. Feminist Teori ve Kadın Yoksulluğu	47

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1. TEMELLENDİRİLMİŞ TEORİ DESENLERİ	51
2.1.1. Sistematik Desen.....	55
2.1.2. Klasik Desen.....	61
2.1.3. Yapılandırıcı Desen.....	64
2.1.4. Temellendirilmiş Teori Desenlerinin Ortak Yönleri	69
2.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ.....	74
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI	75
2.4. VERİ ANALİZİ	76
2.4.1. Açık Kodlama	78
2.4.2. Eksenel Kodlama	79
2.4.3. Seçici Kodlama	80
2.5. ARAŞTIRMACININ ROLÜ.....	81
2.6. ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ	82
2.7. ARAŞTIRMADA GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK.....	83
2.7.1. İnanırcılık.....	84
2.7.2. Aktarılabirlik	86
2.7.3. Tutarlılık	87
2.7.4. Onaylanabilirlik	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ve DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ..	89
3.1.1. Görüşülen Kadınların Yaşları	90
3.1.2. Görüşülen Kadınların Eğitim Durumları.....	91
3.1.3. Görüşülen Kadınların Çocuk Sayıları	92
3.1.4. Görüşülen Kadınların Medeni Durumları	92
3.1.5. Görüşülen Kadınların Çalışma Durumları.....	93
3.1.6. Görüşülen Kadınların Sosyal Güvenceleri	94
3.1.7. Görüşülen Kadınların Gelir Durumları	95
3.2. TEMELLENDİRİLMİŞ TEORİ SÜRECİ ve KAVRAM/KURAM OLUŞTURMA	95
3.2.1. Açık Kodlama	95
3.2.1.2. Kadınların Yoksulluk Algısı	115
3.2.1.3. Kadınların Kadın Olmakla İlgili Düşünceleri	128
3.2.1.4. Kadınların Yoksulluk İle İlgili Olumsuz Düşünceleri	166

3.2.1.5. Kadınların Yoksulluk İle İlgili Olumlu Düşünceleri.....	185
3.2.1.6. Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri.....	200
3.2.2. Eksenel Kodlama	215
3.2.3. Seçici Kodlama	221
DEĞERLENDİRME	223
KAYNAKÇA.....	239
EKLER.....	260
ÖZGEÇMİŞ	269

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SYDGM	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri	89
Tablo 3.2. Kader	96
Tablo 3.3. İşsizlik	100
Tablo 3.4. Kuşaklararası Aktarılan Yoksulluk	103
Tablo 3.5. Eşin Kötü Alışkanlığının Olması	107
Tablo 3.6. Eğitimsizlik	110
Tablo 3.7. Gelecekle İlgili Belirsizlik	116
Tablo 3.8. Zorluklara Alışmak	119
Tablo 3.9. Geçim Kaynaklarına Erişememek	121
Tablo 3.10. Derin Yoksunluk Yaşamak	124
Tablo 3.11. Sağlıksız Yaşama Zorunluluğu	128
Tablo 3.12. Yardıma Muhtaç Olmak	134
Tablo 3.13. Bakım Veren	139
Tablo 3.14. Enformel Sektör	143
Tablo 3.15. Yalnızlık ve Dışlanmak	149
Tablo 3.16. Esaret ve Baskıya Maruz Kalmak	156
Tablo 3.17. Şiddetle Yaşamaya Alışmak	160
Tablo 3.18. Mutsuzluk	167
Tablo 3.19. Yetersizlik ve Eksiklik	169
Tablo 3.20. Pişmanlık	174
Tablo 3.21. Derin Güvensizlik Algısı	178
Tablo 3.22. Tükenmişlik ve Çaresizlik	180
Tablo 3.23. Geleceğe Umutla Bakmak	185
Tablo 3.24. Yardımlaşma ve Dayanışma	189
Tablo 3.25. Kabullenme	194
Tablo 3.26. Güçlülük Duygusu	198
Tablo 3.27. Umutlu Olmak	201
Tablo 3.28. Komşuluk ve Dayanışma Ağları	203
Tablo 3.29. Görmezden Gelmek	206
Tablo 3.30. İnançlı Olmak	208
Tablo 3.31. Çalışmak	211

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Kadınlarda Yıllara Göre İşgücü Durumu (%).....	39
Şekil 2.1. Açık Kodlamadan Eksenel Kodlama Paradigmasına Doğru Temellendirilmiş Teori Kodlaması (Creswell, 2012).....	58
Şekil 2.2. Temellendirilmiş Teori İnşası (Turner, 2014:33)	60
Şekil 2.3. Klasik Temellendirilmiş Teori Süreci (Jones ve Alony, 2011:8)	63
Şekil 2.4. Charmaz'a (2006, s.11) Göre Temellendirilmiş Teoride Araştırma Süreci	68
Şekil 3.1. Tema 1: Kadınlarda Yoksulluğun Nedenleri	115
Şekil 3.2. Tema 2: Kadınların Yoksulluk Algısı	127
Şekil 3.3. Tema 3: Kadınların Kadın Olmakla İlgili Düşünceleri	166
Şekil 3.4. Tema 4: Kadınların Yoksulluk ile İlgili Olumsuz Düşünceler	184
Şekil 3.5. Tema 5: Kadınların Yoksulluk ile İlgili Olumlu Düşünceler	200
Şekil 3.6. Tema 6: Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri	215
Şekil 3.7. Eksenel Kod Şeması.....	220
Şekil 3.8. Çekirdek Kod Şeması.....	222

TEŞEKKÜR

Yoksulluk, kavram olarak farklı yaklaşımlar üzerinden ele alınan, değerlendirilen ve ölçümlendirilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun ortaya çıkma biçimleri, bireyler ve hane halkı tarafından deneyimlenme biçimleri arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınların günümüzde en yoksul insanlar arasında yer aldığı yadsınmaz bir gerçektir. Kaynakların, imkânların ve gücün eşit olmayan bir biçimde dağılımı, kadınların kendi yaşamlarını kontrol edebilmelerini ve sorunsuz bir şekilde yönetebilmelerini engellemektedir. Kadınlar yoksulluk yüzünden eğitim ve sağlığa erişimde zorluklar yaşamaktadır. Bu durum da kadınların tüm hayatını olumsuz etkilemektedir. Kadınların eğitimsizliği; kültürel olarak yoksunluk, haklarını kullanamama, hizmet sektöründe düşük statülü, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışma ya da gelirden yoksun olma, mülk sahibi olamama nedeniyle kadınların yoksulluk döngüsünden çıkmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla kadınlar üzerinde yoksulluk fiziksel, sosyal ve psikolojik birçok yoksunluğu beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle bu çalışma kadınların yoksulluk karşısındaki tutumlarını, düşüncelerini, deneyimlerini ve mücadele yöntemlerini saptamak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmanın tasarım aşamasından belli bir olgunluğa erişene kadar bana destek olan, yol gösteren danışman hocam Prof.Dr. Hüseyin Bal'a ve daha sonraki süreçte onca yoğunluğuna rağmen benim danışmanım olan, tezimin sonuçlandırılmasında emeğini ve katkılarını esirgemeyen, bana her zaman destek ve güven veren, aynı zamanda beni motive eden değerli hocam Prof. Dr. Ümit Akca'ya minnettarım.

Çalışmanın her aşamasında benimle aynı heyecanı paylaşan, her daim yanımda olan, beni cesaretlendiren, desteğini ve sevgisini hep hissettiren sevgili eşim Ali Tarkan Büyükyörük'e ve canım aileme çok teşekkür ederim.

Son olarak çalışmanın gerçekleşmesinde beni hayatlarının içine alan, yaşadıklarını, duygularını, deneyimlerini açık yüreklilikle paylaşan tüm kadınlara sonsuz teşekkürler.

Nurvet BÜYÜKYÖRÜK

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski problemlerinden biridir. Geçmişte daha çok beslenme ve barınma ile ilgili bir problem olan yoksulluk günümüzde çok boyutlu bir sorun haline dönüşmüştür. Özellikle kapitalist dünya sisteminin yarattığı toplumsal koşullar yoksulluk probleminin küreselleşmesine yol açmış ve yoksulluk problemini baş edilmesi güç bir toplumsal problem alanına evrilmesine neden olmuştur.

Yoksulluk tarihinin her döneminde değişik şekillerde ve değişik gruplar üzerinde etkisini göstermiştir. Yoksulluk eski bir sorun olmasına rağmen özellikle, 1980 ve sonrası dönemde farklı bir görünümde kendini göstermiştir. Ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri olan yoksulluk, yalnızca gelir yetersizliği ile açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Bireyin içinde yaşadığı koşulları ve mahrumiyetlerini ifade eden yoksulluk kavramını da içerisinde barındıran yoksulluk; yetersiz gıda ve barınma koşullarına, gelir ve servet farklılığına, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlere, ekonomik kaynaklara yeterli düzeyde ulaşamamayı ve yararlanamamayı kapsamaktadır. Aynı zamanda yoksulluk, toplumsal ilişkilerdeki dışlanmaya ve marjinalleştirmeye neden olan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk, yaşamak için yeterli gelir ve geçim kaynaklarına sahip olmayan, açlık veya yetersiz beslenme içinde olan, eğitim ve temel sağlık hizmetlerine ulaşamayan ya da sınırlı şekilde ulaşan, güvenli olmayan çevre koşullarında yaşamak zorunda kalan, sosyal ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalan kesimleri farklı düzeylerde etkilemektedir. Yoksulluk çocuklar, kadınlar, yaşlılar, özürllüer ve göçmenler gibi toplumsal yaşamda güçsüz, savunmasız, incinebilir ve kırılğan nüfus gruplarını daha ciddi bir biçimde etkilemektedir.

Dünyada var olan yoksulluğun, çocuklardan sonra en çok etkilediği grup kadınlardır. Tüm dünyada yoksulların, işsizlerin, topraksız ve mülksüzlerin çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte, bu küresel zenginlikten çok az pay alan ve yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilenen kadınlar için yoksulluğun göz ardı edilemeyecek bir sorun olduğu, yoksullukla mücadelede baş aktör olan uluslararası

kurumlar tarafından da kabul edilmekte ve kadın yoksulluğu ile mücadele için strateji belirlenmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Yoksulluğun kadınlaşması kavramını ilk kez D. Pearce 1978 yılında yayınladığı bir makalesinde kullanmıştır. Pearce, çalışmasında 1970'lerden sonra Amerika'da çekirdek aile anlayışının sarsılması ve artan boşanmalar sonrasında çocuklarıyla yalnız yaşayan kadınların yaşadıkları sorunları izah etmek için kullanmıştır. Boşanmaların artması ile tek ebeveynli aile olgusu toplumda daha görünür olmaya başlamıştır. Boşanmalarla ortaya çıkan yeni aile modeli genellikle anne ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum kadın ebeveynin iş piyasası ile olan bağımlı zayıflattığı gibi istihdam edilme ihtimalini de azaltmaktadır. Böylece kadın yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır (Pearce, 1978: 31).

Daha sonra ki yıllarda yapılan birçok çalışma yoksul kadınların sayısının yoksul erkeklerin sayısından fazla olmasının yanı sıra, yoksulluğun kadınlar ve erkekler tarafından farklı şekillerde deneyimlendiğini de ortaya koymuştur. Buna istinaden 1995'te 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda da "Yoksulluğun Kadınlaşması" konusu gündeme gelmiştir (Ünlütürk Ulutaş, 2009:25).

Kadın ve erkekler arasında veya kadının hane halkı reisi olduğu/olmadığı hane halkları arasında yoksulluk seviyesindeki artış olarak tanımlanan kadın yoksulluğu, (yoksulluğun kadınlaşması) yoksullar arasında kadın veya kadının aile reisi olduğu hane halklarındaki artışı ve ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle artan yoksulluğa vurgu yapmaktadır (Medeiros ve Costa 2008).

Yoksulluk sorununun günümüzde neredeyse kadın sorunu haline gelmesi nedeniyle, kadının yoksulluktan nasıl etkilendiğini, nasıl baş ettiğini, duygularını, düşüncelerini anlamak için kalitatif çalışmalara gereksinim giderek artmaktadır.

Kadın yoksulluğu kavramı çerçevesinde kadınların içinde buldukları yaşam alanlarına ait pek çok unsurun anlaşılması ve değerlendirilmesi önemlidir. Ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler nedeniyle kadına sınırlı yaşam alanı verilmiş, kadının toplumsal yaşama katılımı engellenmiş benzer etmenler sonucu kadınlar erkeklere göre daha ağır biçimde yoksullukla yüz yüze gelmişlerdir. Kadının toplumsal statüsündeki ikincil olma durumu, kadını güçsüz ve erkeğe bağımlı kılan politik yaklaşımlar ve uygulamalar da kadın yoksulluğunu artırıcı nedenler

arasındadır. Eğitim olanaklarından yoksun, mesleği olmayan, enformel sektörde ve sosyal güvencesiz çalışan çalışan, korunmasız kalan kadının yaşamını sürdürmesi için yoksulluk kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır (Çamur Duyan,2010:20).

Genel olarak yoksulluk sorunu içinde ele alınan kadın yoksulluğuna ve kadının yoksullaşma sürecine yönelik pek çok detay gözden kaçmaktadır. Bu nedenle kadının yoksulluktan nasıl etkilendiği ve bu soruna nasıl çözümler ürettiği, bunların kadının yaşamında nasıl bir yer tuttuğu da göz ardı edilmemelidir.

Yoksulluk, günümüzde dezavantajlı grupların başında yer alan kadınları dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde etkilemektedir. Gittikçe artan küresel yoksulluğun en önde gelen kurbanları olan kadınlar, birçok ülkede erkeklere nazaran daha dezavantajlı bir konumda yer almakta, daha düşük statülü işlerde çalışmakta, daha fazla ayrımcılığa uğramakta, toplumsal normlar ve değerler tarafından daha fazla baskı altında tutulmaktadır. Boşanma ve aile parçalanmalarının sonucunda sayıları giderek artan ve yoksulluk riski çift ebeveynli ailelere göre daha fazla olan tek ebeveynli ailelerde, hane reislerinin çoğu kadınlardan oluşmaktadır (Açıkgöz, 2010:26-27). Rahnema (2009: 261), 90 milyon yoksul ailenin kadınlar tarafından yönetildiğini ifade etmektedir. Kadınların yoksul duruma düşmesinin en önemli nedenlerinden biri de hane reisi kadın olan bu tek ebeveynli ailelerin sayısında görülen artıştır.

Yapılan araştırmalar yoksullar içinde yalnız annelerin tüm diğer gruplara göre daha yoksul olma eğilimi taşıdıklarını göstermektedir (Misra ve diğ., 2007). Nitekim kadın yoksulluğu açıklanırken; aile yapısının değişmesi, boşanmaların ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranlarının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi nedenler sayılmaktadır (Şener, 2009:3).

Kadın yoksulluğu, temelinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve ataerkil sistemin neden olduğu birçok eşitsizliklerin bir araya gelmesiyle oluşan bir kavramdır. Kadının toplumsal cinsiyet rolü gereği bakım emeğinden ve ev işlerinden sorumlu tutulması, eğitim ve iş yaşamında eşitsizliklerle karşılaşmasına dolayısıyla bu da yoksullaşmasına neden olmaktadır (Tire, 2017). Ayrımcılığa yol açan geleneksel davranışlar ve erkeklere göre kadının daha değersiz görülmesi nedeniyle eğitime ulaşması zorlaşmaktadır. Ekonomik alanlarda da birçok eşitsizliğe maruz kalan kadınlar; aile reisliği, mülkleri yönetme, iş

kurma ve yürütme gibi konularda da eşitsizliğe maruz kalmaktadır. 2013 yılında yapılan Dünya Ekonomik Forum'unun Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporunda Türkiye, ekonomik katılım, eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi konularda 139 ülke arasından 120.sırada yer almıştır (Dünya Ekonomik Forum, 2013:360-361). 2016 yılında yapılan Dünya Ekonomik Forum'unun Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporunda ise Türkiye, ekonomik katılım ve fırsatlar kategorisinde 144 ülke arasından 131.sırada yer almıştır. Yine aynı raporda; kadınların işsizlik oranı %10, kadınların işgücüne katılma oranı %33, kadınların kayıt dışı istihdam oranı %20, parlamentoda ki kadın oranı %15 ve üst düzey yönetici olarak çalışan kadın oranı %20 olduğu belirtilmiştir (Dünya Ekonomik Forum, 2016:345-346). Bu oranlar kadının hemen her alanda ne kadar dezavantajlı olduğunu göstermektedir.

Dünya Bankası Başkanı 1986 yılında, Dünya Bankası ve IMF geleneksel toplantısında: “Kadınlar dünyadaki işlerin üçte ikisini yapıp; gelirin onda birinin, servetin yüzde birinden azına sahipler. Dünyanın yoksulları arasında en yoksul kesimler” ifadesini kullanmıştır (Thibos vd., 2007: 1). Tüm dünyada 1,5 milyardan fazla kişinin yoksul olduğu tahmin edilmektedir (UNDP, 2014: 72). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar yoksulluk yükünden eşitsiz pay almakta, yoksulların %70'inin kadınlardan oluştuğu belirtilmektedir (UNDP, 2014: 3).

Kadınların işgücü piyasasındaki konumları başta olmak üzere kadın emeğine verilen değer ve kadınların geçim kaynaklarına, kamusal hizmetlere eşitsiz erişimleri kadın yoksulluğu nedenlerinin başında gelmektedir. Emeklerine değer verilmeyen kadınlar, kaynaklara, gelire, refaha erkeklerle eşit derecede ulaşamamanın yanında mülkiyet ve gelir kontrolünde, kararlara katılımda da eşit haklara sahip değillerdir. Ayrıca gelir yoksulluğu yaşayan kadınlar, dünyanın hemen her yerinde erkeklere göre enformel sektörde daha yüksek olan grubu oluşturmaktadır. Enformel sektörde çalışan kadınlar ise çoğunlukla kötü koşullarda, düşük ücretlerle, sosyal güvencesiz olarak çalışmak durumundadır.

Kadınların farklı yoksulluk deneyimleri dikkate alınmadığı takdirde kadınların yoksulluk durumlarını anlamak kolay olmayacaktır. Teoride kullanılan yoksulluk ölçümleri bu farklı tecrübeleri anlamaya yönelik değildir. Bunun nedeni şu anda var olan ulusal verilerin cinsiyete dayalı olmaması değil, aynı zamanda kullanılan yoksulluk ölçüm

araçlarının kaynakların kontrolü ve ulaşımındaki cinsiyetçi eşitsizlikleri ölçmemesidir. Kadın yoksulluğunun anlaşılmasının ilk adımı bu yoksulluğu nasıl yaşadıklarını, deneyimlediklerini araştırmak ve bunu anlamaya çalışmaktır.

Kadınların yaşadıkları yoksulluk tecrübelerini yoksulluk istatistiklerinin ortaya çıkarması olanaksızdır. Bu istatistikler yoksulluk içinde yaşayan insanların yoksulluklarının derinliği, ekonomik ve sosyal yoksunluğun etkisi hakkında bilgi vermemektedir (Razavi, 1997). Durağan bir yapıya sahip ve nicel tekniklerle ölçülen sınırlı istatistiklerle kadınların yaşam kalitelerini sorgulamak zor ve etkisiz olmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMA PROBLEMLERİ

Genel olarak toplumda, değişik kategorilerde bulunan kadınlar arasındaki yapısal eşitsizlikler kadının yoksulluğu deneyimleme biçimlerini ve yoksulluk durumlarını farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda **araştırmanın temel problemi;**

Kadınların yoksulluk deneyimleri ve bu sürece yükledikleri anlamlar nelerdir?

Alt Problemler ise şunlardır:

1-Yoksul kadınların üretim ve yeniden üretim süreçlerinde kullandıkları kendi emekleri yoksullukla mücadelede yeterli midir?

2-Yoksul kadınların gündelik hayatlarında yoksulluğu nasıl ve hangi kavramlar üzerinden anlamlandırıp inşa etmektedirler?

3-Farklı yoksulluk kategorilerinde olan kadınların, yoksulluk deneyimleri nedir ve aralarında önemli farklılıklar var mıdır?

4- Kadınların yoksulluk algıları nedir?

5-Kadınların yoksullukla baş etme yöntemleri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Kadın yoksulluğu farklı çözümler gerektiren farklı bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk sorununu yaşayan kadınların heterojen bir grup olduğu göz önüne alınırsa kadın yoksulluğunu çok boyutlu bir bakış açısı ile değerlendirmek gerekmektedir. Yoksul kadınların en mağdur kesimi hane reisi kadınlardır. Boşanmış, dul kalmış ya da eşi terk etmiş kadınların yanı sıra engelli çocuğu olan, çalışmayan, herhangi bir kurumdan yardım almayan kadınlarda yoksulluğu daha derin yaşamaktadır.

Yoksul kadın işgücünden, eğitimden, temel hak ve özgürlüklerden, sağlık hizmetlerinden, sosyal faaliyetlerden yoksun kalmaktadır. Bu yoksunluklar öz-güvensizlik, yalnızlık, çaresizlik, tükenmişlik gibi psikolojik sorunları beraberinde getirmekte ve yaşamdan yeterli doyum alamayan kadının topluma olan aidiyet bağları zayıflamakta ve kendini dışlanmış hissetmektedir. Sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bu durum kadınların yoksulluk nedeniyle toplumsal yaşamdan uzak kalması sorunudur ve bu sorun çoklu bir perspektifle anlaşılması gereken önemli bir konudur.

Yoksulluğun tanımlarında olduğu gibi, yoksulluğun kaynaklarını açıklayan teoriler, yoksulluğun hem bireysel hem de yapısal açıklamaları teorik çerçeveleri içinde kadınların toplumsal konumları ile yoksulluk deneyimleri arasındaki ilişki ihmal edilmektedir. Klasik yoksulluk çalışmaları hem kuramsal hem de metodolojik düzeyde kadınların yoksulluk deneyimlerini açığa çıkarmada önemli sınırlılıklara sahiptir.

Bu araştırma ile toplanacak verilerin özellikle; genelde yoksulluk özelde kadın yoksulluğuna dikkat çekip toplumsal duyarlılığı arttırmada, temel bir teori geliştirerek kadın yoksulluğu ile ilgili farklı bakış açıları geliştirmek ve bu alanda çalışacak akademisyenlere metodolojik açıdan ve oluşturulacak kuram açısından yararlı olabileceği varsayılmaktadır. Temellendirilmiş teorinin araştırma yöntemi olarak seçilmesindeki amaç ise; bu teorinin bir olguyu, olayı kendi sosyal dünyasında açıklaması ve kuramsal bilgileri verileri gözlemleyerek geliştirmesinden dolayıdır.

Bu bağlamda; kadının hane içi konumu ve yükümlülükleri, kaynakların üretim ve tüketimi, hane içi karar alma süreçleri, mülkiyet, eğitim, gelir ve istihdam gibi alanlarda kadınların erkeklerle eşit bir konumda olmayışı kadınların yoksulluğu daha derin ve şiddetli yaşamasına neden olmaktadır. Yoksulluk sürecinde kadını anlamak için, öncelikle yoksulluğun yaşamlarından neleri alıp götürdüğü ve kadınların yoksul yaşamlarında nelerden yoksun oldukları, yetersizlikleri açığa kavuşturulmalıdır.

Bu kuram oluşturma çalışmasının amacı; kadınların yoksulluk deneyimlerini, tutum ve davranışlarını, bakış açılarını, yoksullukla baş etme yollarını ve bu süreci etkileyen faktörleri anlamak, geliştirmek ve ortaya çıkarmaktır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın saha verileri Haziran-Aralık 2015 tarihleri arasında Burdur Merkez’de oturan 30 kadın ile sınırlanmıŐtır.

Kadınların sosyal yardım almaları ve yoksulluk düzeylerine ilişkin sorularda, araştırmacının kamu görevlisi kimliğinin kişilerin görüşlerini açıkça ifade etmesinin önünde bir engel olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, görüşmecilerin bir kısmında araŐtırmının yardım verilmesi için yapıldığı yönündeki yanlış algı ve beklenti de kişilerin görüşlerini içtenlikle söylemesini engellemiŐtir. Araştırma bulgularının bu sorunlar göz önünde tutularak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, görüşmeler sırasında görüşülen kişilerin evlerinde aile büyüklerinin, akrabalarının, çocuklarının bulunması nedeniyle kadınların bazı sorulara daha yüzeyel ve çekinerek cevap verdikleri görülmüştür.

Araştırma temellendirilmiş teorinin sınırları içerisinde kavram ve kurama katkı amacıyla sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMSAL OLARAK YOKSULLUK

Tarihsel bir olgu olarak kabul edilen yoksulluğun kitlesel bir nitelik kazanması ve literatürde fazlaca yer almaya başlaması Sanayi Devrimi'nden sonra olmuştur. 18. yüzyılın ortalarından itibaren sanayileşmenin Batı kentlerine yayılması sonucunda, 19. yüzyılda kentlere kitlesel göçlerin artması ve kentleşmenin hızlanması kentlerde nüfus yoğunluğunu arttırmış bu durum da kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünya ve Türkiye gündeminde yoksulluğun tekrar gündeme gelmesi, 1980'li yıllardan sonra olmuştur. Refah devletinin gerilemesi, neo-liberal politikaların dünyaya yayılması ve artan küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun görünürlüğünün artması, ulusal hükümetler, çeşitli uluslararası kuruluşlar (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler vb.) ve bazı sivil toplum kuruluşları tarafından daha kapsamlı bir şekilde araştırılmaya başlanmasına neden olmuştur. Bilhassa Dünya Bankası yaptığı yoksulluk çalışmaları ve yoksulluğa getirdiği tanımlarla yoksulluk konusunda belirleyici bir yere sahip olmuştur. Dünya Bankası gibi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da 1990'dan itibaren yaptığı çalışmalar ve yayınladığı raporlarla yoksulluk konusuyla yakından ilgilenmiş ve yoksullukla mücadelede bazı ulusal hükümetlerle işbirliği yaparak yoksulluğun azaltılması için önemli çalışmalar yapmıştır. 2000 yılında yayınladığı Binyıl Kalkınma Hedefleriyle 2015 yılına kadar mutlak yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılmasını, en azından yarıya indirilmesini birinci hedef olarak belirlenmiştir (Yusufoglu, 2010:8).

Yoksulluğun giderek artması ve yoksulluk çalışmalarının yaygınlaşmasına rağmen; üzerinde görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımı bulunmamaktadır. Yoksullukla ilgili birçok kavram ve bunlara bağlı olarak da birçok değişik tanım vardır. Yoksulluğun tanım ve ölçümünde öncelikle üzerinde durulması gereken nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı dikkate alınacağı ile ilgili olmaktadır. Yoksulluk araştırmalarında yakın bir geçmişe kadar iktisat ağırlıklı bir gelişmenin yansıması olarak ekonomik göstergelerin ön planda olduğu görülmektedir (Şenses, 2001: 62). Yoksulluk ekonomik

göstergeler çerçevesinde, bir toplum ya da topluluğun üretmiş olduğu toplumsal değerlerin azlığı ve çokluğu ile değil, o değer topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilmektedir. Bu da çoğu kez yoksulluk kavramının gelir dağılımının eşitsizliğiyle aynı tutulmasına sebep olmaktadır (DPT, 2001: 103).

Yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda, yoksulluğun nedenleri ve çözüm yolları bağlamında farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Modern kapitalist toplum ve piyasa ilişkilerinin belirleyiciliği çerçevesinde, 18. yüzyıldan 1960'lara kadar yoksulluğun kavramsallaştırması ağırlıklı olarak ekonomik temelli yapılmıştır. Ancak, 1960'lardan itibaren yoksulluğun bireysel mi yoksa kapitalist piyasa ilişkilerinin bir ürünü mü olduğu ya da kültürel mi yoksa yapısal bir sorun mu olduğu tartışmaları yapılmaya başlanmıştır. Kapitalizmin yapısal ve kültürel dinamikleri arasında, hangisinin yoksullukta belirleyici etken olduğu sorusu, yoksulluğa bakışta yeni tanım ve sınıflamaların yapılmasına da öncülük etmiştir. Bu bağlamda yoksulluk tartışmalarında, yoksulları ve onların yaşam biçimlerini veya farklılaşan kültürel özelliklerini temel alan yaklaşımlar öne çıkmıştır. Günümüzde ilgili literatürde yoksulluk olgusunun incelendiği kavramlar; bireysel refah ve sorumluluk, sosyal ve kültürel bütünleşememe, sosyal dışlanma, sınıf-alt sınıf-sınıf altı, yoksulluk kültürü, ayrımcılık, sosyal patoloji, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, mekânsal ayrışmışlık olarak göze çarpmaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 57-58).

Yoksulluk teriminin sözlük anlamı; "Genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalınma durumu" şeklinde ifade edilmektedir (Marshall, 1999: 825). Ala'ya göre yoksulluk; "Ortalama kaynaklardan daha düşük bir yaşam standardına sahip olma durumudur" (Ala, 2009: 1). Sallan Gül ve Gül ise; yoksulluğu genel olarak "insan ihtiyaçları" kavramına dayanarak ele almakta ve yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumu olarak ifade etmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın fiziki varlığını sürdürmesi için gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, ortak yaşama, dinlenme, güven duyma, estetik ve benzeri sosyo-kültürel ihtiyaçları vardır (2008: 5).

Yoksulluğa yönelik olarak yapılacak en genel tanımlamada ise yoksulluk; insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Yoksulluğu iki şekilde tanımlamak mümkündür. Bunlardan birincisi dar anlamda yoksulluk, ikincisi ise geniş anlamda

yoksulluktur. Dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken (mutlak yoksullukta denilebilir), geniş anlamda yoksulluk ise; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin altında kalmasını ifade etmektedir (Erdoğan, 2002: 2). Marx'a göre ise; "yoksulluk, faal emek ordusunun hastanesi, yedek sanayi ordusunun ise safrasıdır. Sefalet, nispi, artı nüfusla birlikte ürer ve biri diğerinin zorunlu koşuludur. Artı nüfusun yanı sıra yoksulluk, kapitalist üretimin ve zenginlik artışının bir koşulunu oluşturur" (Sallan Gül ve Kahraman, 2012: 374). Maxwell'e göre yoksulluk; "gelir ya da tüketim eksikliği, insani az gelişmişlik, toplumsal dışlanma, hastalık, yeteneklerin ve işlevselliğin eksikliği, açlık, zor geçim koşulları, temel ihtiyaçların eksikliği ve göreceli yoksulluk olduğunu ifade etmiştir (Maxwell, 1999). Öte yandan yoksulluk onu her gün yaşayan için, bölünemeyen bir bütündür.

Dünya Bankası ise yoksulluğu; açlık, hastalık gibi durumlarda okula gidememek ya da nasıl okuyacağını bilememek, işinin olmaması, günlük yaşamın sürdürülememesi, gelecek korkusunun olması, çocuk ölümlerin fazla olması, güvence eksikliği, güçsüzlük ve özgürlükler açısından sınırlandırılması olarak tanımlamaktadır (World Bank, 2010)

Dünya Bankası tarafından 104 ülkede yapılan geniş kapsamlı çalışmada 1,4 milyar insanın bir günde 1,25\$ ın altında yaşadığı ve 1,56 milyar insanın ise çok boyutlu yoksulluk içinde yaşadığı saptanmıştır (UNDP, 2013). Bu yoksulların kimler olduğunu tespitine yönelik yapılan çalışmalarda ise, toplumdaki tüm bireylerin yoksulluktan olumsuz etkilendiği fakat bazı sosyal grupların daha derinden etkilendiği ve bu gruplardan birinin de kadınlar olduğuna vurgu yapılmıştır (Kocabacak, 2014:137).

Amartya Sen geliri yoksulluğun tek ölçütü olarak kabul etmeyerek yoksulluğu gelir yetersizliğinden daha öte "kapasite yetersizliği ", başka bir deyişle belirli bir asgari kabiliyeti devam ettirememesi durumu olarak tanımlamaktadır (Sen, 1985: 669). Amartya Sen benzer gelirlerin farklı sonuçlar yarattığını çünkü bireylerin ekonomik kaynaklarını dönüştürme kapasitelerinde farklılaştıklarına dikkat çekmiştir (Sen, 2004).

Yoksulluğu sadece gelir yetersizliği olarak görmeyen bir başka yazar Townsend (1954) ise yoksulluğu "sadece temel insani ihtiyaçlarının karşılanması değil, aynı zamanda toplumun sahip olduğu sosyal standartlardan da yoksun olmak" şeklinde tanımlamıştır.

Hagenaars ve de Vos ise yoksulluğu, hem “toplumdaki diğer kişilerden daha düşük bir gelire sahip olma”(objektif yoksulluk) hem de “bireyin kendini yoksul olarak hissettiği nokta”(subjektif yoksulluk) olarak ifade etmiştir (Hagenaars ve de Vos, 1988: 212).

Yoksulluk, aidiyet hissedilecek bir cemaatle bütünleşmenin yanı sıra sağlık ve eğitim gibi toplumla bütünleşme için gerekli olan faaliyetlere yatırımı da engeller (Buğra ve Keyder, 2008:262). Bu bağlamda yoksulluk, içinden çıkılması gittikçe güçleşen bir kısır döngü haline geldiği andan itibaren ciddi bir toplumsal sorundur. Bu durumun başka bir yönü de yoksulların varlığından duyulan rahatsızlığın sosyal politika tabanında suçlama eğilimidir (Buğra ve Keyder, 2008:11). Özellikle, yoksulluğun; coğrafi, etnik veya ulusal açıdan çoğunluktan farklı bir grubun, mesela köyden yeni gelenlerin, Romanların, Kürtlerin veya göçmen işçilerin arasında özellikle yaygın olduğu durumlarda, suçlama nesnesinin bireyden kültüre doğru gitmektedir.

Tüm dünyada etkisini iyiden iyiye hissettiren neo-liberal politikalar sonrasında yoksulluğun; risk, güvencesizlik ve belirsizlik ile sarmalanmış yeni hali, özellikle kentlerde daha da görünür kılınmıştır. Bu durum tüm bireyler için daha tehditkâr ve riskli bir yoksulluk rejimini de gündeme getirmiştir. Yeni kentsel yoksulluk bu anlamda, nüfusun küçük bir kısmını etkileyen veya düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle ilişkili olarak açıklanan bir yoksulluk değildir. Yeni kentsel yoksulluk yeni liberal politikalar sonucu enformel sektörün ve güvencesiz çalışmanın öne çıktığı esnek istihdam rejimi altında ekonomide giderek yaygınlaşmıştır. Bu durumun kronikleşmesiyle birlikte kadınlar, çocuklar, göçmenler gibi daha geniş kitleler yoksullar arasında öne çıkmaya başlamıştır (Kaygalak, 2001; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001).

Yoksulluk olgusu; yaş, cinsiyet, medeni durum, ırk gibi özelliklerden bağımsız olarak toplumdaki tüm bireyleri etkilemekle birlikte, yoksulluktan en fazla zarar görenler; kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerdir. Özellikle son yıllarda yoksullar içerisinde kadınların oranının artması konuya olan ilgiyi arttırmıştır. Bu çalışmada yoksulluk kavramı kadın yoksulluğu çerçevesinde ele alınacaktır.

Literatürde farklı yoksulluk yaklaşımlarını ifade eden mutlak yoksulluk-görelî yoksulluk, gelir yoksulluğu-insani yoksulluk, objektif yoksulluk-subjektif yoksulluk, kırsal

yoksulluk-kentsel yoksulluk, çalışan yoksullar gibi birçok kavramsallaştırmalara rastlanmaktadır.

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kişilerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan en düşük tüketim seviyesidir. Bu sebepten dolayı, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en düşük tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini temel alır. Mutlak yoksullukta gıda ve gıda dışı birleşenler dikkate alınarak tek tek ortaya çıkarılmaktadır (TÜİK, 2008: 6). Yoksulluk tanım ve ölçümünde klasik tanımlama, kökenleri 19. yüzyılda İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan mutlak yoksulluk tanımıdır. Mutlak yoksulluk, bireyin ve hane halkının geliri veya tüketim harcamaları esas alınmaktadır. Bireyin veya hane halkının yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması olarak tanımlanmaktadır. Bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret edilmektedir. Mutlak fakirlik, insan onuruna yaraşır bir şekilde temel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamama halidir. Bu alanda yapılan tanımlamalarda mutlak yoksulluğun; beslenme yetersizliği ve barınacak yeri olmama durumu olarak tanımlanabilir (Coşkun ve Tireli, 2008: 23; Marshall, 1999: 825; Seyyar, 2007: 306-307).

Mutlak yoksulluğa iki farklı yaklaşımın olduğu belirlenmiştir. Birincisi, minimum gıda harcamaları kıstas olarak alınmaktadır. Bir insanın asgari günlük alması gereken kalori dikkate alınmaktadır (Korkmaz, 2004:23). Dünya Bankası’nın 1990’daki çalışmasına göre, bu anlamda bir insanın hayatını idame ettirebilmesi için gerekli minimum miktar olarak tespit edilen 2400 kalorilik besin almaya yetmeyenler mutlak yoksul olarak kabul edilmiştir. Ancak UNDP’nin aynı yıl ki araştırmasına göre, kişilerin hayatlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duydukları kalori miktarının, ülkelerin coğrafi şartlarına ve sosyo-ekonomik seviyelerine göre değiştiği de belirtilmiştir (UNDP, 1990). Mutlak yoksulluğa yönelik ikinci bir yaklaşım da ise, sadece minimum gıda harcaması değil aynı zamanda barınma, sağlık, eğitim veya giyim gibi temel ihtiyaçları da bu kategoride değerlendirmektedirler (Korkmaz, 2004:23).

Mutlak yoksulluk sınırının ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre de değişebilmektedir. Özellikle satın alma paritelerdeki farklılıklarına istinaden ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 Dolar kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaipler için bu sınır 2 Dolar, Türkiye'nin de dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 Dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 Dolar olarak belirlenmiştir (DPT, 2001:104).

Şenses'e göre ise mutlak yoksulluk; hane halkı ve fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir (2002:63). Şenses mutlak yoksulluğun tespitini sağlayan "ihtiyaç", "refah" ve "kaynaklar" tanımlarının belirsiz olduğunu ve farklı toplumsal bağlamlara göre yeniden belirlenebildiğini dile getirmiştir (2013: 63-5).

1.1.2. Göreli Yoksulluk

Temel gıda ihtiyaçlarının karşılanmasını tanımlayan mutlak yoksulluk kavramına karşın, göreli yoksulluk bireyin sosyo-ekonomik durumu ve toplumdaki diğer birey ve gruplara göre konumunu göstermektedir.

Giddens göreli yoksulluğu; yoksulluğun evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülemeyeceğini, kültürel olarak tanımlanması gerektiğini ve homojen bir yoksullar kitlesi olmadığı şeklinde tanımlamaktadır (2005: 309). Bu kavram insanın toplumsal bir varlık olmasına dayanmakta ve mutlak yoksulluk kavramının yetersiz kaldığı durumlar için kullanılmaktadır. Dumanlı'ya göre ise göreli yoksulluk, "fakir hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut şartlara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma gücü arasındaki açıklığı ifade eder" (1996: 8) şeklinde tanımlanmaktadır.

Göreli yoksulluk, bireylerin içinde yaşadığı toplumun tüketim alışkanlıklarını ve kültürünü dikkate alarak, yoksulluğu bireylerin gereksinmelerini karşılama derecesi bakımından toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre ele almaktadır. Göreli yoksulluk bir toplumda kabul edilebilir tüketim düzeyinin altında kalma olarak tanımlanmaktadır (World Bank, 2008:1).

Görelî yoksulluğa göre, üyesi oldukları toplumun hayatına tamamen katılmayan ve toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve tüketime sahip olan birey veya hane halkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır. Gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan görelî yoksulluk tanımlamasına göre yoksulluk sınırı saptanırken genellikle toplumdaki ortalama gelir düzeyi temel alınmakta ve bu ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı altında gelire sahip olan bireyler yoksul kabul edilmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, görelî yoksulluk seviyesi, ortanca gelirin %50'sinin altındaki geliri kapsamakta ve bu gelir düzeyinden daha az gelire sahip olan bireyler yoksul kabul edilmektedir (İnsel, 2001: 66).

Başka bir tanıma göre ise; bireyin toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli olan tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını kapsamaktadır. Yani, bir toplumda kabul edilebilir minimum tüketim düzeyinin altında geliri olanlar görelî yoksul olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 2014:42).

Minimum derecede kalori alımının yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu görülen malların kapsama alınmasıyla belirlenen görelî yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam düzeyini ve ülke içindeki eşitsizliği yansıtmaları açısından önem arz etmektedir (DPT, 2001:104). Bu bağlamda görelî yoksulluk yaklaşımı, içinde yaşanan toplumdaki gelir dağılımına ait bir ortalama değeri "eşik" olarak belirlemektir (Işık ve Ataç, 2011: 5). Görelî yoksulluk yaklaşımı; geniş bir perspektifle, eşitsizliğin objektif ve sübjektif sonuçlarını içeren ekonomik eşitsizlik pratiklerinin ve bunun doğurduğu sonuçların yanında yoksullukta ülke içi ve ülkeler arası farklılıkların ortaya konulmasında eksik yönleri bulunan mutlak yoksulluk yaklaşımına göre alternatif olarak daha çok tercih edilmektedir (Seaman, 2006: 907).

Türkiye'de ise gıda ve gıda dışını içeren görelî yoksulluk oranı 2002 yılında % 26.96 iken 2009 yılında % 18.09 a düşmüştür. Bu oran, kentlerde 2002 yılında % 21.95 iken 2009 yılında % 8.86 ya gerilemiştir. Kırsal kesimde ise 2002 yılında %34.48 ten 2009 yılında %38.69 a yükselmiştir (TÜİK, 2014).

1.1.3. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk yaklaşımı ise, mutlak ve görelî boyutları bir araya getirerek daha bütüncül ve insani bir yoksulluk tanımı ve ölçümü önermektedir. Bu yaklaşım, gelir yoksulluğundan farklı olarak daha çok temel veya ‘tahammül edilebilir’ bir yaşam sürmek için gereken fırsat ve seçimlerden yoksunluğu ifade etmektedir (Kurşuncu, 2006: 15).

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), ülkelerin halklarına sundukları fayda ile ülkelerin toplam refahını ölçerken yoksunluk olgusuna yeterince değinemediğinden dolayı, 1997 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu’nda yoksulluğu yeniden tanımlamış ve insani gelişme kavramına ek olarak insani yoksulluk kavramını geliştirmiştir. Bu kavram yaygın olan yoksulluk yaklaşımları ile ortak noktalara sahip olmakla birlikte yoksulluk olgusunu çok yönlü boyutları ile ele almıştır. UNDP’nin tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabılır bir yaşam için gerekli en temel fırsat ve seçeneklerden (uzun, sağlıklı, yaratıcı ve uygun (insani) standartta bir yaşam, özgürlük, itibar, özsaygı ve diğerleri tarafından sayılma) mahrum kalmaktır (UNDP, 1997).

UNDP, tarafından insani yoksulluğu ölçmek için geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index); yaşam süresi (40 yaşın altında), eğitim hizmetlerinden yoksunluk (okuma yazma bilmeyen yetişkinler), ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksunluk (sağlık hizmetlerine ve güvenli su kaynaklarına erişemeyen ve ortalama kilonun altındaki beş yaş altı nüfusun oranı) ölçütlerine göre hesaplanmaktadır (1997:14).

1.1.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsalda ve kentlerde karşılaşılan yoksulluk birbirinden oldukça farklı boyutlardadır. Öztürk’e göre (2014: 50), kırsal yoksulluk daha çok bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksunluklar üzerinde yoğunlaşırken; kentsel yoksulluk, gelir ve tüketim şeklinde niceliksel beklentiler ve yoksunluklar konusunda yoğunlaşmaktadır göre (2014: 50).

Kırsal yoksulluk, çoğunlukla tarımda makineleşme ve artan gizli işsizliğe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2013 Yoksulluk Çalışmasında, orta gelirli ülkeler için temel alınan ve Türkiye’nin de dahil olduğu kabul edilen 2,15

doların altında kalan yoksulluk oranı 2012 yılında kentsel alanlarda %0,02, kırsal alan %0,14'dir. 2013 yılında ise, kentlerde mutlak yoksullun aynı kaldığı ve kırsalda ise, çok az bir iyileşme göstererek % 0,13 olmuştur (TÜİK, 2013). Yoksulların önemli bir kısmını oluşturan ücretsiz aile işçileri, mevsimlik tarım işçileri, topraksız köylüler ile küçük toprak sahibi köylüler kırsal kesimlerdeki yoksulların çoğunu oluşturmaktadır. Bunların da çoğunluğu kadınlardan meydana gelmektedir. Bircan'ın (2002: 123) belirttiğine göre, Türkiye'de kırsal kesimdeki kadınların %93,9' u, erkeklerinse %65,4'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Kırsal kesimdeki yoksulluk da göçün ve dolayısıyla kentsel yoksulluğun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Karpat (2003: 127), İstanbul'un üç mahallesinde yapmış olduğu bir araştırmada göçün en önemli nedeni olarak yoksulluğu vurgu yapmıştır.

Kırın itici güçlerine karşın, kentlerin çekiciliği oldukça fazladır. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında kentleşme ve imar ile ilgili alt komisyonun temel vurgusu kentleşme sürecine yapılırken, kentleşmenin, kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edenlerin göçü ile gelişen bir süreç olduğuna dikkat çekilmiştir (DPT, 2007).

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı'na göre kent yoksulluğu; sadece kentte yaşayan insanların düşük gelire sahip olmasıyla değil, aynı zamanda yaşadıkları olumsuz koşullar karşısında onlara destek olabilecek yeterli kaynakların yoksunluğu ile de ilişkilendirilmektedirler (United Nations Human Settlement Programme, 2003: 29).

Serbest piyasa koşullarında artan baskıya maruz kalan ve hayatlarını idame ettirmeye yetecek gelire ve zanaat becerilerine sahip olmayan kırsal nüfus, yeni kentleşmiş çalışan sınıfın değişen yaşam koşulları, bu grupların geleneksel sosyal hayat formundan yaşanan değişiklikler ve yeni göç dalgalarıyla beslenen nüfusun iş piyasasında limitleri zorlayarak aşırı talebe yol açması, kentsel yoksulluk kavramını oluşturan önemli olaylar arasındadır (Mingione,1996: 7). Tarımdan kopan nüfusun kentlerde sanayi ve hizmet sektöründe iş bulma olanaklarının kısıtlılığı, yoksulluk ve yoksulluğa bağlı sorunları arttırmaktadır (Ergun, 2013: 367; Yılmaz ve Bulut, 2009: 5). Ergun'a (2013: 364) göre kent yoksulluğu, iktisadi bir sorun olmanın yanı sıra; gelir, eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarının oluşturduğu bireysel gelişim; konut, kentsel alt yapı ve doğal çevrenin oluşturduğu fiziksel koşullar ve aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileri alanlarının oluşturduğu toplumsal ilişkiler eksenlerinde temellenmektedir.

Kentsel yoksulluğun nedenlerine bakıldığında ise; göç, ekonomik dönüşüm sonrası işsizlik, endüstriyel dönüşüm sonrası işsizlik, kayıt dışı istihdamın ve sosyal güvencesi olmayan iş ortamlarının artması, beşeri sermaye azlığı, istihdamda ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği, makro ekonomik dalgalanmaların yarattığı krizler, gelir dağılımındaki adeletsizlik, yoksul kesimin sosyo-mekansal dışlanması, ailenin demografik özellikleri, hak ve sorumluluk bilincinin gelişmemiş olması gibi birçok etmen karşımıza çıkmaktadır (Kaygalak, 2001).

Kırsal ve kentsel nüfus ile tarım ve sanayi üretimi arasındaki denge ülkeden ülkeye değişmekle beraber dünya genelinde yoksulluğun kentsel alanlara akışı yönünde genel bir eğilim görülmektedir. Küreselleşme ve neo-liberal iktisat politikalarının gereği olarak yapısal uyum programları da bu eğilimi beslemektedir. Kentsel yoksulluk, nakit ekonomisine dayalı geçinmeye bağımlılık, tehlikeli ve yoğun yerleşimlere bağlı çevresel tehlikelere açıklık, geleneksel toplumsal korumalardan yoksunluk sonucu sosyal parçalanma risklerinin yüksekliği ile nitelendirilmektedir (Şentürk, 2008: 29).

1.1.5. Objektif ve Subjektif Yoksulluk

Yoksulluk tanımlamalarında ve dolayısıyla ölçümlerinde kararlaştırılması gereken en önemli nokta yoksulluk göstergesi olarak sadece ekonomik kıstasların mı yoksa ekonomik kıstasların ötesinde sosyal ve hatta siyasi kıstasların mı dikkate alınacağıdır (Şenses, 2002: 62). Yoksulluğun ölçümü eğer ekonomik kıstaslara göre yapılacaksa bu ölçümün gelire ya da tüketime göre mi yapılacağına karar vermek gerekmektedir. Yoksulluk ölçümünde karar verilmesi gereken bir diğer nokta ise yoksulluk düzeyinin genel kabul görmüş kıstaslara göre objektif bir yaklaşımla mı, yoksa yoksulların kendilerini tanımlamalarına olanak sağlayan, insanların kendilerini yoksul hissetmeleri durumunda onları yoksul sayan subjektif bir yaklaşımla mı belirleneceği hususudur (Şenses, 2002: 92-93).

Objektif yaklaşım, yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin yapılması gerektiği konusunda önceden belirlenen kriterleri kapsar (Aktan, 2002:43). Lipton' a göre ise; objektif yoksulluk, mutlak ve görel olarak belli

standartlardan geri kalmaktır. Sübjektif yoksulluk ise, bireyin veya hane halkının yoksul olduğunu düşünmesidir (Lipton, 1997:125).

Objektif yoksulluk yaklaşımında, bireyin veya hane halklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan gelir, tüketim harcamaları veya mal ve hizmetler ile tanımlanan yoksulluk sınırı altında kalan bireyler ve haneler, objektif olarak yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre yoksulluğun ölçümünde “mutlak yoksulluk” ve “görelî yoksulluk” kriterleri ön planda tutulmaktadır (Başaran ve Çetinkaya, 2013:245). Objektif yoksulluk yaklaşımında, belirli ölçütler vardır ve bu ölçütlere göre kişi ya yoksuldur ya da yoksul değildir. Bunun dışında kişinin kendisini yoksul olarak görüp görmemesi yönündeki düşünceleri objektiflik açısından önemli değildir.

Subjektif yoksulluk yaklaşımında ki temel amaç, bireylerin hissettikleri yoksulluk algılarını anlayabilmektir. Burada kişilerin kendilerini “yoksul” görüp görmedikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bireylerin kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerine dayanan bu yaklaşım, yoksulluğa farklı bir anlayış getirmektedir.

İlk olarak Goedhard, Halberstadt, Kapteyn ve Van Prag’ın 1977 yılında geliştirdikleri Leyden Yoksulluk Sınırı bu yaklaşımı temel almaktadır. Leyden Yoksulluk Sınırı hesaplanırken kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi olacağı gibi sorular sorulmaktadır. Bu sorulara verilen yanıtlar değerlendirilerek, kişilerin kendi yaşam düzeylerine ilişkin belirledikleri sınırlar ortaya çıkmaktadır (Goedhart, 1977:507). Bu bağlamda, kendini yoksul hissetmeyenler yoksulluk sınırının üzerinde, kendini yoksul hissedenler ise yoksulluk sınırının altında kalacaktır. Subjektif yoksulluk, bireylerin sadece gelir ya da toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi ile ilgili değil, yapamadıkları ya da erişemedikleri şeyler nedeniyle kendinden ya da çevresinden utanma sınırında olma ile de ilgilidir. Dolayısıyla bu yaklaşım tamamen öznel yani kişiye özgüdür (DPT, 2001: 103).

Subjektif yaklaşımda, kişilerin gelir düzeyleri kendileri için yeterli olarak düşündükleri miktarın altındaysa bu kişiler yoksul olarak kabul edilmektedir. Böylece, ne kadar insanın kendi istekleri dışında bu gerekliliklerden yoksun olduğu saptanmaktadır. Burada, sübjektif yoksulluğu objektif yoksulluktan ayıran nokta, araştırmada önceden tespit

edilmiş ve üzerinde görüş birliğine varılmış bir gereklilikler listesi kullanmak yerine, söz konusu kişilerin görüşlerinin ve düşüncelerinin temel alınmasıdır (Room, 1990:43)).

Hagenaars ve De Vos (1988: 212) yoksulluğun hem objektif hem de sübjektif olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Sen (2004) ise, “uyarlanan tercihler”(adaptive expectations) kavramıyla yoksul ancak şikâyet etmeyen, mutlu olduklarını ifade edenlerin, kendi durumları hakkında tam doğru bir bilgiyi veremeyeceklerini bu anlamda kişisel tatmin ya da memnuniyet üzerinden refah ölçümünün sağlıklı bir değerlendirme olamayacağını ifade etmiş ve refahın tespitinde hem objektif hem de sübjektif kriterlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.

Her iki tanımlama da yoksulluğun farklı bir boyutunu vermekte ve dolayısıyla birbirlerinin alternatifi yerine tamamlayıcısı olarak işlev görmektedir. Bu açıdan da yoksulluğun anlaşılmasında iki ölçümün de kullanılmasında yarar vardır.

1.1.6. Çalışan Yoksullar

Çalışan yoksullar, “istihdam edildikleri hâlde, yoksulluk sınırının altında kalan işçileri anlatmak üzere” (Cohen, 2000: 61) kullanılan bir terimdir. Genel olarak kamu ve özel sektörün alt düzeylerinde ve marjinal sektörde çalışan eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işgücüne ise “çalışan yoksullar” denmektedir (Erdem, 2006: 327).

Pena-Casas ve Lata’ ya göre yoksulluğu şekillendiren aile, işgücü piyasası ve devletin küreselleşme süreciyle geçirdiği değişim yeni yoksulluk anlayışını ortaya çıkarmıştır (2004:17). Özellikle işgücü piyasalarında yaşanan istikrarsızlıklar, esnek çalışma biçimleri ile düzensizleşen çalışma süreleri, sosyal korumanın azalması, enformel istihdamın genişlemesi, aile ve demografik yapıdaki değişimler çalışan yoksulların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2011:52).

Çalışan yoksulların kapsamı ve tarifi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İster yıl boyu çalışan ama düşük ücret alanları, ister zaman zaman işsiz kalanları, isterse de kendi hesabına ve yevmiyeli çalışanları kapsasın, çalışan yoksullar dünya genelinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Çalışan yoksullar, sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de ciddi bir sorun olarak görülmektedir (Açıkgöz, 2010).

Çalışan yoksulların, çalıştıkları iş sonucu elde ettikleri gelir ile varlık gösterdikleri toplumda asgari refah düzeyinde yaşama imkanı bulamayan bireylerdir. Sosyal/ekonomik dışlanmanın etkisi, belki de en yaralayıcı biçimde, bu grupta tezahür etmektedir. Zira çalışan yoksullar, herhangi bir işte çalışıyor olmaları dolayısıyla toplumdan izole değildirler ve farklı statü grupları ile zamansal ve mekansal ilişkiler kurma olasılıkları yüksektir. Çalışabilecek durumda iken yardım alarak geçimlerini sağlayan ve bunu alışkanlık haline getiren yoksullara nazaran, görev ve ücretleri, sosyal/kültürel ortamları sebebiyle, buldukları durumu değiştirecek sıçrayışlar yapabileceklerine dair pek fazla umutları olmasa da çaba gösteren çalışan yoksul kesim, toplumsal emek sürecine bir biçimde katkı sağlamalarından ötürü “sorumlu” bireyler oldukları düşünülmektedir (Aksan,2009:36).

Çalışan yoksullarla ilgili çalışma yapan Fortin ve Fleury’e (2004) göre de işgücü piyasasından kaynaklanan (ücretlerin düşüklüğü, bir iş bulabilmenin zorluğu) nedenlerden dolayı hane halkı gelirinin düşük olması ve eğitim düzeyi, çocuk sayısı, ailede çalışan sayısı gibi hane halkının yapısı, çalışan yoksul aileleri açıklamada temel referans alınmaktadır. Buna göre, çalışmaları doğrultusunda ağırlıklı olarak hizmet sektöründe ve kendi hesabına çalışanlardan oluşan çalışan yoksulların, eğitim düzeyinin düşük, genç, çocuklu, göçmen veya azınlık, bekar anne, babalardan oluştuğu, hanede gelir getiren sadece bir üye olduğu görülmektedir (2004:4-24).

Rahnema, tarih boyunca çalışan bir insanın hiçbir zaman yoksul olarak görülmediğini, *dilenci*, *yoksun haydut* ve *sefil* gibi nitelermelerin çalışmak istemeyenler için kullanıldığını, ama günümüzde çalışmak isteyen yüz milyonlarca insanın, yetenekleri emek pazarında değer kazanmış bir işleve denk düşmediği için yoksul olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir (Rahnema, 2009: 244).

1.2. KURAMSAL OLARAK YOKSULLUK

1.2.1. Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Neo-liberal politikaların 1980 sonrasında tüm dünyada etkisini göstermesiyle beraber yoksulluğun; risk, güvencesizlik ve belirsizlik ile ortaya çıkmış yeni hali, kentlerde yüzünü daha fazla şekilde göstermeye başlamıştır.

“Yeni yoksulluk” olarak tanımlanan bu durum, hali hazırda devam eden yoksulluk sorunundan daha karmaşık, daha tehditkar ve içinden çıkılmaz bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Yeni kentsel yoksulluk bu anlamda, nüfusun küçük bir kısmını etkileyen ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle ilişkili olan bir durum değildir. Bu yoksulluk, neo-liberal politikalar sonucu kayıt dışı sektörün ve güvencesiz çalışmanın ön plana çıktığı ve esnek istihdam rejimi altında ekonomik alanda giderek yaygınlaşmıştır.

Yoksulluğun kronikleşmesiyle birlikte kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve göçmenler gibi daha geniş gruplar yoksullar arasında görünür olmuştur (Kaygalak, 2001; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Wacquant, 2013). Bir başka deyişle, Fordist üretim biçiminden Post-Fordist üretim biçimine geçişle, sanayisizleşme, işsizlik, ya da yarı zamanlı ve güvencesiz iş ortamlarında çalışma ve özelleştirme politikalarına bağlı olarak Keynesçi refah politikalarından vazgeçilmesi, gelişmiş ülkelerin kentlerinde yoksulluğun yoğunlaşmasına neden olmuştur (Wacquant, 2013; Mingione, 2013; Sallan Gül, 2006).

21.Yüzyılda Batı toplumlarında kent yoksulluğunun yapısı büyük ölçüde değişmektedir. Gelişmiş ekonomilerin yeni teknoloji yoğun meta üretimi ile işgücünde uluslararası sınıfların ortaya çıkışı ve emeğin daha da ucuzlamasıyla toplumsal olanı parçalayan güvencesizlik ve risk yoğunlaşırken, yoksulluğun modernleşmesi ile karşılaşmıştır (Wacquant, 2013; Mingione, 2013). Yoksulluğun kökeninde yaşanan bu değişimlerle beraber yaşlılar, kadınlar ve çocuklar daha dezavantajlı hale gelmişlerdir.

Buğra ve Keyder (2003: 6), yeni yoksulluğun “son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yer alan bir dizi yapısal değişimin sonucu olarak” ortaya çıktığını belirtmektedirler. Onlara göre (2003: 21), yeni yoksulluk olgusu, “sosyal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabakaya” işaret etmektedir. Yeni yoksulların en belirgin özelliği ise “refah toplumunun getirilerini

yaşayamamak ve bunun sonucu olarak, 20. yüzyılın ortalarından sonra bütün Avrupalı vatandaşların doğal karşıladığı modern yaşama eşit ve aktif katılamamaktır” (Mavrommatis, 2007: 17).

Yeni yoksulluk, günümüzdeki yoksulluğu betimleyen tek yoksulluk kavramı olmadığı gibi, bütün yoksulları anlatmak için kullanılan bir kavram da değildir. Kavram, daha çok dışlanmalara ve marjinalliğe maruz kalan ve yoksullukla baş etmek için hiçbir umidi olmayan yoksulları anlatmak için kullanılmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 76). Türkiye’de yoksulluğun yumuşak bir süreç olarak yaşanmasını mümkün kılan, başta enformel sektör olmak üzere, tüm koşulların ortadan kalktığını belirten Işık ve Pınarcıoğlu (2003: 53), yeni yoksulluğun, sonuçları öngörülemeyen yeni bir olguya “kuralsız yoksulluğa” dönüştüğünü iddia etmektedirler.

1980 sonrasında ortaya çıkan yeni yoksulluk karşısında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadın, çocuk ve yaşlıların enformel sektörde çalışması, aile tarafından içinde bulunulan zor yaşam koşullarından kurtulmak için bir çare olarak görülmüştür. Bu sürecin meydana çıkardığı enformelleşme, parça başına iş yapma ve çok düşük ücretlerle çalışma gibi olumsuz koşulları yaratmıştır. Enformel sektörün ihtiyaç duyduğu ucuz emeği oluşturan kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşan işgücü kesimi, yaşanan süreçte sömürüyle karşılaşmışlardır (Sönmez 2002:250). Toplumsal bir sorun olan yoksulluk bu süreçte, sadece bir olgu olmaktan çıkmış ve kadın üzerindeki etkisiyle bir kimliğe de bürünerek, kadın yoksulluğu şeklinde kavramsallaşmıştır. Hane içi yoksulluktan en fazla etkilenen kadınların yoksulluk karşısında erkeklerle aynı risk oranını paylaşmadığı ve kadınların yoksul olma ihtimalinin her ülkede erkeklerden daha fazla olduğu gerçeği uluslararası kurumların çalışmalarıyla da ortaya konmuştur. Cinsiyetler arasındaki bu farklı risk oranlarının temelinde, kadınların kaynak, fırsat ve güç alanlarına erişiminde yatan eşitsizlikler bulunmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı ise başlangıçta, ekonomik kaynaklara ulaşamayan fiziksel ve zihinsel engelliler, yaşlılar, uyuşturucu bağımlıları gibi toplum normlarına uymayanlar için kullanılmaktayken, 80’li yıllarda sanayi toplumlarında meydana gelen yapısal değişiklikler sonrasında, artan sosyal sorunlarla mücadele etmek amacıyla bugün kullanıldığı anlama evrilmiştir (Uçar, 2011:14).

Kavramın dinamik bir yapıda olması, bireyin temel gereksinmelerini karşılayamamasıyla başlayan ve giderek toplumla olan bağlarının zayıflayarak kopmasına kadar giden bir süreç olmasındandır. Sosyal dışlanma, sonuçlar kadar sürecin temelinde yatan gerekçeleri ile bireyleri topluma tam katılmadan dışlayan yapı ve süreçleri de kapsamaktadır (Sapancalı, 2005: 54).

Marshall yoksulluğu, ekonomik krizden kaynaklanan bir sorunun ötesinde toplumdan soyutlanmayı ve toplum dışına itilmeyi içeren bir kavram olarak açıklamıştır. Yani yoksulluk aynı zamanda başlı başına bir dışlanma anlamı taşıyabilmektedir. Bu bağlamda pek çok yerde de yoksulluk, sosyal dışlanmayla hemen hemen eşdeğer anlamda veya “bazen onun yerini alarak” kullanılmaktadır Marshall’a göre dışlanma, bireylerin ya da hanelerin sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları sürecini karşılayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (1999:150). Başka bir tanımlamaya göre ise sosyal dışlanma “toplumla bireyin bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlerden kısmen ya da tamamen yoksun olma sürecini ve dinamiklerini” içermektedir (Çakır, 2002:84).

Sosyal dışlanma esas olarak, bireyin veya belirli bir grubun toplumla olan ilişkilerinin zedelenmesini veya kopmasını, yani toplumsal bütünleşmeyi ve kaynaşmayı sağlayacak olan formel dayanışmanın zayıflamasını ifade etmektedir. Bir toplumun ortak eyleminin birliğini ve sürekliliğini sağlayan tutumların ve davranışların tümünü belirtmek için kullanılan bir dayanışma kavramı, “formel” ve “enformel” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Enformel dayanışma; daha çok geleneksel aile, akrabalık, hemşerilik gibi ilişkilerin iç içe olduğu bir dayanışma biçimidir. Formel dayanışma ise; genellikle modern gelişmiş toplumlara özgü, formel hukuk kuralları yardımıyla, rasyonel bürokratik süreçler içinde, insanlar için eşit yurttaşlık hak ve sorumlulukları temelinde düzenlenmiş, devlet müdahalesinin söz konusu olduğu, kurumsallaşmış bir dayanışmadır. Formel dayanışmanın azalması, bireyin yaşamını sürdürebilmek için enformel dayanışma mekanizmalarına dahil olmasını zorunlu kılmaktadır (Sapancalı, 2005: 55-56). Ancak, sosyal olarak dışlanmış bireylerin hem formel hem enformel dayanışmanın dışında kaldığı görülmektedir.

Özetle çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanma, yalnızca geliri değil; yaşam standartlarını da belirleyen birçok göstergeye sahiptir. Sosyal dışlanma dinamik bir bakış

açısıyla ve bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Yoksulluk genel olarak, kişi ya da hanelerin kaynaklara yönelik yetersizlikleri anlamında bir bölüşüm sorununa karşılık gelirken, sosyal dışlanma ise daha çok gücün olmayışı, sosyal entegrasyonun sağlanamaması ve ilişkilerde sosyal katılımın yetersizliği gibi sorunlara karşılık gelir. Diğer bir deyişle sosyal dışlanma, ilişkilerde vuku bulur ve toplumun geri kalanıyla ilişki kopuşunu ifade eder. Ayrıca sosyal dışlanma mekânsal bir boyutta içermektedir. Yoksulluk yalnızca bireysel ve hanesel ekonomik kaynakların yetersizliğinden kaynaklanmayabilir. İkamet edilen alana yönelik kamusal hizmetlerin eksik ya da yetersiz kalitede sunumu da, kişi ya da haneyi toplumun dışına itebilir. Bununla birlikte dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı bir mekânda bu durumdan kurtulmak için gerek ilişkileri kurmakta imkânsızlaşmakta, gerek bireysel motivasyon, gerekse de toplumsal fırsatlar boyutunda dışlanmanın kendini sürdürme riski çoğalmaktadır (Adaman, 2010).

Yoksulların derin yoksulluklarının önemli bir sonucu onların yaşamın neredeyse tüm alanlarından dışlanmalarıdır. Onlar eğitim ve sağlık imkanlarından daha az yararlanırlar (Friedmann, 2001). Üretim sürecinde yer alamadıkları için ekonomik süreçlerden ve sermayeden de dışlanmışlardır. Sermayeden ve üretim sürecinden mahrum olduklarından dolayı, onların getirdiği birçok olanaklardan da dışlanmış olmaktadır. Bunun yanı sıra onların toplumsal kurumlarla olan ilişkileri diğer bireyler kadar sağlıklı değildir. Örneğin paraları yeterli olmadığı için çocuklarının eğitim hayatı kısa sürebilir ve bu durum nesiller boyu devam eden bir yoksulluğa neden olabilir. Sağlık güvenceleri olmadığı için sağlık hizmetlerinden yararlanamayabilirler veya yeşil kart'a sahiplerde sağlık hizmetlerinden en düşük düzeyde ulaşabilirler. Fakat bu karta sahip olmak bile aslında onların sosyal konumlarının göstergesi olduğu için bu süreçlerin hepsi onlara dışlanmışlıklarını hatırlatmaktadır. Bauman'a göre ise dışlananlar yalnızca yoksullar değildir "ancak onlar dışlanmayı en keskin şekilde yaşayanlardır"(1999:9)

1.2.2. Yoksulluk Kültürü

Kavram ilk olarak gelişmekte olan ülkelerdeki büyük kentlerde göç nedeni ile oluşan sefalet mahallelerinde yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam tarzlarını anlatmak için Amerikalı antropolog Oscar Lewis tarafından ifade edilmiştir (Erdem, 2006: 332).

Lewis bu kavramı ilk kez 1959'da yayımladığı “Beş Aile” adlı eserinde kullanmıştır. Lewis eserinde batı toplumuna ait yetmiş kadar yan kültürün iktisadi, sosyal ve psikolojik özelliklerini açıklamıştır (Türkdoğan, 2007: 184).

Yoksulluk kültürü kuramındaki “kültür” ise genel olarak belirli bir yaşama biçimini tanımlayan anlamı ile (Williams, 2007: 109) karşılık bulurken, Lewis tarafından daha çok antropolojik atıflarla kuşaktan kuşağa geçme boyutu ön plana çıkarılmıştır (Lewis, 1971: XXIII). Lewis'in amacı; yoksulluğu bir kültür, bir aşağı kültür olarak anlamak ve yoksulluğu kendi çerçevesi içinde rasyonel olarak, ailede kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam biçimi olarak değerlendirmektir.

Lewis'e göre, yoksulluğa uyum sağlama stratejisi olarak ortaya çıkan yoksulluk kültürü aile içi toplumsallaşma mekanizmaları vasıtasıyla kuşaktan kuşağa geçen, kendine özgü yapısı ve savunma mekanizmaları olan bir yaşam biçimidir. Bu yaklaşıma göre bireyler, toplumun başlıca kurumlarına katılım yetersizliği, düşük eğitim düzeyi, örgütsüzlük ve toplumun yetke kurumları karşısında kuşkucu bir tutuma sahip olmaktadır. Bu yaklaşımın diğer bir yanı ise aile yaşamının kırılma noktasıdır (erken cinsellik, evlilik dışı ilişkiler, kocaları tarafından terk edilen kadınlar vb.) (Özbudun, 2002:53).

Yoksulluk kültürünü benimseyenler, gelir dağılımındaki yetersizlikler ya da başka ekonomik sebepler yoksulluğa neden olsa bile temel sorunun bireylerin tutum ve davranışlarından ortaya çıktığına vurgu yapmaktadırlar. Yoksulların dışlanmışlık ve vurdumduymazlık gibi duyguları, isteksizlik ve özgüven eksikliği gibi olumsuz tutum ve davranışları üzerinde durmaktadırlar. Yoksulluk kültüründe yoksullar, ekonomik anlamda yararsız ve tembel, ahlaki açıdan zayıf, psikolojik olarak kendine güvensiz ve sosyolojik olarak da sapma davranışlarını sergileyen kişiler olarak ele alınmaktadır (Sallan Gül, 2001: 31, 35-40).

Lewis, bu yoksulluk alt kültürünün yoksullar tarafından içselleştirildiğini ve gelecek kuşaklara aktarıldığını da ifade etmiştir. Böylece, yoksulluk kültürü yoksulluğun kökleşmesine yardımcı olmakta ve bir yoksulluk döngüsünün oluşmasına sebebiyet vermektedir. Lewis'e göre, yoksullukla yoksulluk kültürü aynı şeyler değildir. Lewis, yoksulluğu oluşturan şartlar ortadan kalksa bile, yoksulluk kültürünün devam edebileceğine dikkat çekmiştir (Bilen ve Şan, 2006: 171).

Bal' a göre ise, yoksulluk kültürü umutsuzluk üretmektedir. Bu yaklaşımda birey kendini dışlanmış ve kenarda görmekte daha iyi yaşama imkanı için mücadele etmek yerine meşru olmayan yollardan kazancı haklı görmektedir. Bu nedenle tüm yoksullar yoksulluk kültürüne sahip değildir (Bal, 2011:131).

Yoksulluk kültürü tezi, 60'lı yıllarda Amerika ve İngiltere'deki yoksullukla mücadele politikalarını ve sosyal yardım programlarını etkilemiştir. Yoksulluk kültürü ulusal hükümetler tarafından yoksulları kontrol altında tutmanın bir aracı olarak kullanılmış ve ciddi eleştirilere uğramıştır. Yoksulluk kültürü her şeyden önce, mevcut kapitalist sistemin yapısını, yani toplumda eşitsizlikler meydana getiren üretim ilişkilerini ve sınıfsal yapıyı dikkate almadığı için eleştirilmiştir. Ayrıca, yoksulluğu yoksullardan hareketle açıklayarak "kurbanı suçlama" anlayışının, yani yoksulları kendi tutumları ve duyarsızlıklarıyla kendilerini yoksulluğa mahkûm ettikleri görüşünün ortaya çıkmasına neden olduğu için tenkit edilmiştir (Slattery, 2008: 393-394).

Türkiye'de ise Orhan Türkdoğan (1975), yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Erzurum gecekondularında yaptığı araştırmada Türkdoğan, bazı farklılıklar olmakla birlikte, Lewis'te olduğu gibi aynı sonuçlara ulaşmıştır. Türkdoğan, Lewis gibi yoksulluk kültürünün yoksulluktan farklı bir olgu olduğunu ve yoksulluğun ortadan kalkması durumunda bile devam edebileceğini dile getirmiştir. Bununla beraber, Gül ve Sallan Gül (2008), yoksullar için tek bir kültürden (yoksulluk kültüründen) söz etmenin mümkün olmadığını ve yoksulluk kültürü tezinin de indirgemeci ve suçlayıcı olduğunu belirtmektedirler.

Lewis'in yoksulluk araştırmaları, toplumun genel yapısını büyük ölçüde ihmal ederek, neredeyse tamamen bireyler ve aileler üzerine yoğunlaşmış ve yoksulluğun onların hayatının bir yansıması olarak gördüğü ve yoksulluğun nedenlerini açıklamadığı için birçok yönden eleştirilmiştir.

1.2.3. Yapısal Yoksulluk

Kapitalist gelişmenin özünde eşitsiz olduğu düşüncesinden hareketle işgücü piyasalarında kitlesel işsizlik yaratılması veya az miktarda toprağa sahip köylülerin topraklarından koparılması gibi sosyo-ekonomik süreçleri ön plana çıkaran (Şenses,

2006:90) yapısal yoksulluk, yoksulluğu yapısal bir sorun olduğunu düşünmektedir. Yapısal yoksulluğun kaynağını ülkenin sosyo-ekonomik ve politik yapısı, kurumları olarak gören yapısal yoksulluk yaklaşımı, bu yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçtiğine vurgu yapmaktadır (Öztürk, 2008:606). Yapısal yoksulluk, literatürde Neo Klasik İktisadi görüş ve Politik Ekonomi görüş şeklinde iki temel yaklaşımla açıklanmaktadır.

1.2.3.1. Neo- Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı

Sosyal refah devletinin küçültülmesi ve yoksulluğun nedeni olarak gördükleri cömert sosyal programların sebep olduğu bağımlılığın azaltılması üzerinde duran Friedman, Hayek, Murray ve Glazer gibi neo klasikler ve yeni liberaller, yoksulluğun temel nedeninin piyasa dışı çözümlerde aranmasına ve çalışamayacak durumda olanlar dışındakilere yapılan yardımlara karşı çıkmaktadırlar. Cömert sosyal refah programlarının, yoksul bireyleri, çalışmak yerine bu programlardan yapılan yardımlarla yaşamaya özendirip, bağımlılığı arttırdığı ve böylece yoksulluğun ortadan kaldırılmasına değil, süreklileşmesine ve artmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Neo klasiklere göre, yoksullar içinde buldukları yoksulluklarından kendileri sorumludurlar ve bu durumdan kurtulmaları da ancak kendi çabaları ile mümkündür. Bu bireylerin sosyal refah devletinin programlarına gereksinim duymadan, kendilerini ve ailelerini geçindirebilmeleri için tutum ve davranışlarını değiştirmeleri, düşük ücretli işleri kabul etmeleri önerilmektedir (Gül ve Sallan Gül,1997:10).

Neo klasik düşüncede, yoksulluk sorununun çözümünde normal olarak işleyen serbest piyasaya inanç sağlamdır ve piyasasının doğal işleyişinin ürünü olan refah ya da gelir dağılımının adil olduğu ileri sürülür (Sallan Gül, 2006:126). Refah devletinin, piyasa etkinliğini ve adaleti bozduğunu ileri süren Hayek, serbest piyasanın doğuracağı işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi olumsuz durumlarda refah devletinin piyasa sonuçlarını düzeltme amacı taşıyan müdahalelerine de karşıdır. Doğuştan sakat olanlar gibi çalışamayacak durumda olanlar ve kimsesiz çocuklar gibi bazı özel kesimler haricinde, piyasanın bu tarz olumsuz sonuçları karşısında devletin toplum kaynaklarını yoksullar, göçmenler, kadınlar gibi grupların yararına olacak şekilde yeniden dağıtıcı politikalar uygulaması, gelir aktarımı yapması adil görülmemektedir (Hayek,1994:70). Hayek, sınırlı düzeyde de olsa devletin

ekonomik güçlükler içinde olan yoksullar, yaşlılar, işsizler ve sakatlar için sorumluluk almasını kabul eder.

Geleneksel olarak neo-klasikler, yoksulluğun temel nedeninin piyasa dışı çözümlerde aranmasına, piyasada çalışamayacak durumda olanlar dışındakilere yapılan yardım ve politikalara karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre yoksulluğun en önemli nedeni piyasa dışı çözümlere yönelmektir. Uzun vadede piyasa yoksulluğu ortadan kaldıracaktır. Çünkü sosyal refah devletinin sosyal güvenlik ve yardım programları insanları yoksulluk içinde yaşamaya özendirilmektedir. Hayek, Friedman, Glazer ve Murray gibi neo-klasikler ve yeni liberallere göre, yoksullukla savaş için oluşturulmuş olan sosyal programlar yoksulluğu azaltıp ortadan kaldırmak yerine arttırmaktadır. Sosyal refah devletinin küçültülüp gücünün kırılması ve onun sosyal programlarına olan bağımlılığın azaltılması üzerinde durmaktadırlar. Yoksulların çalışmak yerine bu programlardan elde ettikleri gelirlerle yaşamlarını sürdürmeyi yeğlediği, bunun da yoksulluğun süreklileşmesine ve artmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Sosyal refah programlarının yoksulların problemlerini hafifletmediği ve yoksulluktan kurtarmadığı savunulmakta, tam aksine sosyal refah programlarının örnekleme, etnik ve sınıf çatışmalarını arttırdığı vurgulanmaktadır (Ergun, 2005:20).

1.2.3.2. Politik Ekonomi Görüşün Yoksulluğa Bakışı

Politik ekonomi, ekonomik sorunları ve çözüm yollarını sadece iktisat kuralları içinde aramayı eksik bularak, iktisat politikalarının siyasi yapılabirliğini de dikkate almanın önemini vurgulamaktadır. Devletin ekonomiye nasıl müdahale edeceği, amaçlar arasında önceliği nasıl belirleyeceği ve hangi araçları kullanacağı konusunda ilgilidir (Savaş, 1998:10-55) Bu yaklaşım karar vericilerin kısa vadede davranışlarını, uzun vadede ise tercih ve ideolojilerini, sosyal, politik ve ekonomik teşvik mekanizmalarıyla ve kısıtlarla açıklamaya çalışmaktadır (Somer, 2004:12).

Yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılarak gerçek eşitliğin ve toplumsal adaletin sağlanmasından yana tercihlerini belirten politik economicilerin en çok vurguladıkları temalar şöyledir. Sınıflar arasında ve hatta çalışan sınıfın kendi içinde, görmemiş olanlar için iş gücü piyasasında gittikçe azalan olanaklar, alt sınıf üyelerinin ve etnik grupların

yoğunlaştığı yerleşim yerlerinin karşılaştığı, gerek kamu gerekse özel sektörde güdülen ayrımcı politikalar gibi kapitalist sistemlerin eşitlik ve toplumsal adalet ilkelerini gerçekleştirmekte yetersiz kaldığı alanları kapsamaktadır. Politik economiciler, kapitalist sistemin, piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı eşitsizliklerin ve toplumsal adaletsizliklerin üstesinden gelebilmek, ekonomik olarak zor durumda olan bölgelerin ve grupların gelir dağılımından daha eşit pay almasını sağlamak ve yoksullara insanca bir yaşam seviyesini yakalayacakları yardımları sunabilmek için düzenlenmesi ve ekonomiye gerekli müdahalelerin yapılması gerektiğine dikkat çekmektedirler (Ergun, 2005:22).

Devletin ekonomiye müdahalesi, serbest piyasanın yarattığı yoksulluk çeken grupların gereksinimlerine insancıl bir cevap anlamı taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre, kişilerin sosyal devlet programlarından yararlanabilmeleri, onların temel hakları arasında yer almaktadır. Doğal olarak, kişinin sosyal ve ekonomik haklarını kabul eden bir devlet, sosyal refah devletinin gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bir başka ifadeyle, sosyal refah devletinin, tüm vatandaşların ortak bir yaşam kalitesinin altına düşmeden yaşayabilmeleri için, bireylerin seçme haklarının sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmesinin, temel bir gerek olduğu savunulmaktadır. Sosyal refah devleti anlayışı, politik ekonomi görüşünü benimseyenler için de oldukça tartışmalı bir olgudur. Marcuse gibi politik economiciler, sosyal refah devleti diye sunulan modelin, egemen sınıfın sömürülen sınıf ya da kesimlerin daha köklü eşitlik ve adalet çözümlerine yönelik isteklerinin önüne geçmek için yaratılan bir bağımlılık ve özgürsüzlükler sistemi olduğu görüşündedirler. Philips, Ginsburg, Ellewood Pearce vd ise sosyal refah devletinin erkek egemen temellerle, gerektiğinde çok aşırı toplumsal ve ekonomik ilişkiler üzerine kurulduğunu ileri sürmektedirler. Var olan sosyal refah devleti modellerinin, erkek işsizliği ve tam istihdamı temel aldığı ve kadının çocuklar konusundaki sorumluluklarıyla kadına karşı iş gücü piyasasında halen var olan engellerin göz önüne alınmadığını vurgulamaktadırlar. Sosyal refah devleti politikalarının, kadına karşı daha duyarlı olarak üretilmesini ve istihdam, aile ilişkileri ve yaşamın diğer boyutlarında kadının karşılaştığı eşitsizliklerin de hesaba katılması gerektiğini belirtmektedirler. Kadınlar arasında yoksulluk olgusuna dikkat çekerek, erkek egemen aile anlayışına dayalı sosyal refah devletinin, ortaya çıkan kadın yönetimindeki aile ve yaşlı kadınlar sorunlarıyla başa çıkamadığını, erkek

egemen aile modelini temel alan sosyal refah devletinin yetersiz olduğunu dile getirmektedirler (Gül ve Sallan Gül,1997).

Yapısal yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğun toplumdaki güç ilişkilerinin ya da kapitalist sistemdeki piyasa süreçlerinin ve adil olmayan gelir dağılımının sonucu olduğu varsayımından hareket etmektedir. Kapitalist toplumlarda sosyal yoksunluklar ve ayrımcılıklar çoğu kez kurumsal ve hukuksal olmamakla birlikte de facto. olarak devam etmekte ve yoksulların toplumsal hareketliliklerini engelleyebilmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2004:4). Temel hak ve özgürlükler yasalarca belirlenmiş ve garanti altına alınmış olsalar da uygulamada bu çok da yeterli olmamaktadır. Bireyler eğitimsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerle bu haklarını yeterince kullanmayabilmektedir (Sallan Gül, 2004:123).

Yapısal yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğu kapitalist sistemdeki eşitsiz ilişkiler ve piyasadaki adaletsizliklerin bir sonucu olarak görürken iki temel ögeye vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki, yoksulların bireysel yetersizlikleridir. Bu yaklaşıma göre, yoksulluğun temel nedenlerinden biri olan yoksulların insan sermayelerinin yetersizlikleri sorunu çözümler ve yoksullar yaşamlarını sürdürebilecekleri geliri elde edecekleri bir işte çalışabilirlerse, devletin sosyal programlarının da yardımıyla yoksulluklarından kurtulabileceklerdir. Burada temel hedef yoksulların piyasa sürecinde yer edinmelerini sağlamak ve devlete bağımlılıklarını azaltmaktır. İkincisi ise, yoksulluğa işgücü piyasalarındaki ikili yapının neden olduğudur (Sallan Gül, 2004:46). Formel (birincil) piyasalarda yer alan işler; sosyal güvenceli, iyi ücretli ve çalışma koşulları düzenli ve gelişmeye olanaklı iken, enformel (ikincil) piyasalarda ki işler düzensiz zamanlı, düşük ücretli, güvencesiz ve gelişmeye uygun olmayan işlerdir (Castells, 1989:203). Bu işler işsizliğe geçici bir çözüm olurken, zamanla kalıcı sorunlara yol açmaktadır. Düşük ücretler, sosyal hak ve güvenceden yoksunluk, kötü iş ve yaşam koşulları; belirsiz ve güvencesiz bir yaşamda işsizlik ve dolayısıyla yoksulluk nedeniyle kente gelenlerin yoksulluğu daha da derinleşmektedir.

1.3. KADIN YOKSULLUĞU

Kadın yoksulluğu zaman ve toplumlara göre farklı şekillerde süreklilik gösteren çok boyutlu bir kavramdır. Günümüzde ise kadınların yoksullaştığına dair temel vurgu,

yoksulluk oranları içinde kadın ve erkek oranları arasındaki kıyaslamalardan çok, kadının yoksulluğu farklı deneyimlemesi ve yoksulluktan etkilenme düzeyi açısından daha dezavantajlı bir konuma sahip olması ile ilişkilendirilmektedir.

Ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri ile çok boyutlu bir kavram olan yoksulluk, Dünya'nın ve Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından biri olarak tartışılmaktadır. Küresel dünyanın en önemli sorunlarından biri olan yoksulluğun en çok etkilediği grubu kadınlar oluşturmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda yaşanan yapısal eşitsizlikler sebebiyle kadınlar, erkeklerden daha farklı ve derin bir yoksullaşma süreci yaşamaktadırlar (Yıldırım ve Özdemir, 2013).

Sanayi Devrimi ile başlayan kadınların toplum içindeki dezavantajlı konumları ve bunun ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar günümüze kadar süre gelmiştir. Gittikçe artan teknoloji ve yeni iş sahalarıyla hem kadın istihdamı sorununu gündeme getirmesi hem de kadın reisli hanelerin artmasıyla birlikte kadınların ekonomik koşulların kurbanı olduğunu vurgulanmıştır (Lie ve Lund, 2005:7). Kadın yoksulluğu kavramı 1990'lı yılların başından itibaren yoksulluğun önemli bir parçası olarak kendini ciddi bir sorun olarak hissettirmeye başlamıştır.

Yoksulluk, günümüzde kadınları dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde etkilemektedir. Giderek derinleşen küresel yoksulluğun en önde gelen kurbanları olan kadınlar, birçok ülkede erkeklere nazaran daha dezavantajlı bir konumda yer almakta, daha düşük statülü işlerde çalışmakta, daha fazla ayrımcılığa uğramakta, toplumsal normlar ve değerler tarafından daha fazla baskı altında tutulmaktadır. Boşanma ve aile parçalanmalarının sonucunda sayıları giderek artan ve yoksulluk riski çift ebeveynli ailelere göre daha fazla olan tek ebeveynli ailelerde, hane reislerinin çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Rahnema (2009: 261), 90 milyon yoksul ailenin kadınlar tarafından yönetildiğini belirtmektedir. Kadınların yoksul duruma düşmesinin en önemli nedenlerinden biri de hane reisi kadın olan bu tek ebeveynli ailelerin sayısında görülen artıştır.

Yoksulluğun gittikçe artan oranda kadınları daha çok etkilemeye başlaması, "yoksulluğun kadınlaşması" kavramını ortaya çıkarmıştır. Kavram, 1970'lerden itibaren literatürde yer almaya başlamıştır. Bu kavram, Goldberg ve Kremen'in (1990: 2-3)

belirttikleri gibi, kendilerini ve ailelerini geçindirmek zorunda olan kadınların bütün yoksullar içinde çoğunluğu oluşturduklarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kavramla ayrıca, çalışıyor olsalar bile kadınların yoksulluktan kurtulamadıkları vurgulanmak istenilmektedir.

Yapılan çalışmalar da kadınların dünyadaki işlerin %66'sını ve dünya gıda üretiminin %50'sini gerçekleştirdiği halde, dünya gelirininki ancak %10'una, mülkiyetin de sadece %1'ine sahip oldukları bulunmuştur (UN Women, 2009). İnsani Gelişme Endeksi Raporu'na göre, küresel refaha en büyük katkıyı yaptıkları halde, dünyada mutlak yoksulluk sınırının altındaki 1,5 milyar kişinin %70'ini kadınlar oluşturmaktadır (UNDP, 1995). Bu veriler kadınların yaşamış olduğu yoksulluğun en çarpıcı göstergeleridir. Kadınlar dünyanın sadece gelişmekte olan ülkelerinde değil, gelişmiş ülkelerinde de yoksulların büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Dünya genelinde sosyal haklardan yeterince yararlanamayan kadınların aynı zamanda nominal ücretleri de erkeklerden %17 daha azdır (UN Women, 2009). Yapılan araştırmalar eğitimsiz, iş tecrübesi olmayan, bekâr fakat bağlayıcı sorumlulukları olan, dezavantajlı etnik ve kırsal azınlıklara dâhil olan kadınların yoksul nüfus içinde yer aldıklarını göstermektedir (Fodor, 2002: 374).

1995 tarihli “Kopenhag Dünya Kalkınma Zirvesi”nde kadın yoksulluğunun dünya sorunu olduğu ve erkeklere oranla kadınların daha çok mutlak yoksulluk içinde buldukları vurgulanır. Aynı yıl toplanan “Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı”nda da “Yoksulluğun Kadınlaşması” kavramına yer verilmiştir ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksul kadınların sayısının erkeklere oranla hızla artması nedeni ile yoksul kadınların ihtiyaçları düşünülerek makro ekonomik politikalar ve kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinin gerekliliğinin altı çizilmiştir (Ecevit ve Türkyılmaz, 2002: 294; Ünlütürk Ulutaş, 2009:25; Gerşil, 2015: 162).

Kadın yoksulluğu veya bunun yerine sıklıkla kullanılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı yoksulluğun günümüzdeki en önemli boyutlarından birisidir. Rahnema (2009: 257), yoksulluğun kadınlaşmasının modernize yoksulluğun ikincil görüngüsü olduğunu belirtmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması kırsal yerlerde olduğu kadar, kentsel alanlarda da yoğun bir şekilde görülmektedir. Toplumsal yapıların ürettiği olumsuzlukları en çok temel kabiliyetlerden mahrum olan ve dezavantajlı bir konumda bulunan kadınlar yaşamaktadır.

Kadınların yaşadığı sıkıntılar ve karşılaştıkları sorunlar toplumsal hayatın farklı alanlarında farklı şekillerde görülmektedir. Örneğin, toplumun genelinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğrayan kadınlar, hane içinde cinsiyet ayrımcılığına ve şiddete maruz kalmakta, işgücü piyasasında emek sömürüsüne uğramakta, toplumsal alanlarda ise toplumsal dışlanma riskiyle yüzleşmektedirler.

Kümbetoğlu'na göre, "kadınlar erkeklere göre yoksulluğu farklı biçimde yaşarlar, farklı algılar ve farklı stratejiler geliştirirler". Dolayısıyla cinsiyet açısından bakıldığında da kadınların yaşadıkları yoksulluk, erkeklerin yaşadıkları yoksulluktan daha yoğun ve daha derindir (2002:129).

Bridge (2001) kadın yoksulluğu kavramını, kadın başlı ailelerdeki yoksulluk ve enformel sektörde düşük ücretlerle çalışan kadınların oranındaki hızlı artış ile gündeme geldiğini ve aşağıdaki durumların bazen birleşimi, bazen de tek başına bir sonucu olarak görüldüğünü ifade etmektedir:

- Yoksulluğun şiddeti kadınlarda erkeklerden daha fazladır.
- Kadınların yoksulluk oranı erkeklerden yüksektir.
- Zaman içinde kadınların yoksulluk oranı erkeklere göre daha fazla artmaktadır.

Konuya toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında yaklaşan Ecevit'de (2003: 83–86), kadınların hane reisliği, toprak sahipliği, mülkleri yönetme ve iş kurma gibi konularda erkeklerle eşit bir konumda olmadığını ve bu eşitsizliklerin kadınların yoksulluğunu etkilediğini belirtmektedir. Kadın yoksulluğunun bir dünya sorunu haline geldiğini vurgulayan Ecevit (2003: 85), kadınların yoksullaşmasının toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yoksulluğu gidermek için de özellikle; kadınların iş gücü piyasasına katılımındaki eşitsizlikleri, hane içi eşitsizlikleri ve eğitim alanındaki ayrımcılığın giderilmesi ile çözüm bulacağına dikkat çekmektedir.

Gökovalı ve Danışman'ın 2004 ve 2006 yıllarında sırasıyla 8544 ve 85558 kişinin katıldığı Türk Hane Halkı Araştırmasında tek başına yaşayan kadınların evli kadınlara göre daha yoksul oldukları saptanmıştır (2010:179-201).

Boşanma veya eşinin ölmesi sonucu hane halkı reisi olan kadının, çocuğunun bakımını ve evinin geçimini sağlamak zorunda kalması kadının yoksullaşmasına neden

olabilmektedir. Türkiye’de reisi kadın olan hane halklarının reisi erkek olan hane halklarına göre daha yoksul olması (Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Gökova ve Danışman, 2010), hane reisliği ile kadın yoksulluğu arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

Kadın yoksulluğu, kadınların sadece yaşamını devam ettirecek gelirin noksanlığı anlamına gelmez aynı zamanda "sosyal hayata, karar verme mekanizmalarına katılımdan yoksunluk ve sosyal dışlanma" anlamını da taşır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak kapasitelerini gelire çevirmekte zorlanan, mülkiyet üzerindeki söz hakkında ve kazanılmış gelir kontrolünde, eğitime erişimde erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamayan kadınlar; iş gücü piyasasına girerken ve girdikten sonra da bir takım sorunlarla karşılaşır. İşsizlik, düşük ücretli iş, kayıt dışı sektörde çalışma, kötü çalışma koşulları, işe alımda, yükselmede ve ücretlemede ayrımcılığa uğrama, iş yerinde cinsel taciz kadınların çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunların ve ayrımcılığın bir kısmıdır. Karşılaşılan bu olumsuz durumlar kadınları kronik yoksulluğa karşı daha korumasız hale getirebilmektedir (Öztürk ve Çetin, 2011: 2672; Özpınar ve Çundur, 2007:483; Ecevit ve Türkyılmaz, 2002: 296-297).

1.3.1. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri

Moghadam’a göre kadınların erkeklere göre daha fazla yoksul olması ve kadınların yoksullaşmasının üç ana nedeni vardır. Bunlar: 1) hak ve yeteneklerde kadınların dezavantajlı bir konumda olmaları; 2) kadınların ağır çalışma koşulları ve düşük ücretleri; 3) kültürel, yasal engeller ve işgücü piyasası engelleri yüzünden sosyo-ekonomik hareketlilik üzerindeki sınırlamalardır (Chant, 2003:6). Bu dezavantajlı durumlardan kastedilen faktörler ise emek arzıyla ilgili olanlar, istihdam ve kazançla ilgili olanlar, özellikle hane reisliği ve yalnız anneliğin beraber olduğu durumlar en belli başlılarındandır.

Kadın reisli hanelerin genellikle, iki ebeveynli hanelere göre daha kötü durumda olduğu kabul edilmiştir. Çünkü bu kadınlar sadece ekonomik olarak bir erkeğin kazancından yoksun değildir, aynı zamanda desteklemesi gereken kendisine bağımlı daha fazla kişiye bakmakla sorumludur (Chant, 2003).

Goldberg ve Kremen ise (1990: 6-7), kadın yoksulluğunu etkileyen dört faktör üzerinde durmaktadırlar. Bunlar: a) özellikle renkli ve alt sınıftaki kadınların ayrımcılığa

maruz kaldığı işgücü, part-time istihdam, kadın ücretlerinin erkeklere göre oranı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konuları içeren iş piyasası faktörleri; b) kadınlara yasal yolla eşit ödemeler getiren, kadınların ekonomik fırsatlarını artıran veya ekonomik eşitsizliklerini gideren kadınların eşit çalışmasını geliştirmeye yönelik politikalar; c) herkese, özellikle kadınlara ve ailelerine katkı sağlayan sosyal refah yardımları veya hükümet gelir transferleri; d) boşanma, yeniden evlenme ve bekâr annelik ile ilgili demografik faktörlerdir.

Wilson ise kadınların yoksulluğunun spesifik nedenlerini üç anahtar faktör çerçevesinde sıralamaktadır: İlk olarak, kadınların evde üstlendikleri yeniden üretim işine yönelik sorumluluklarından dolayı işi gelire dönüştürecek imkanlarının az olması. İkincisi, kadınların herhangi bir gelire sahip olduklarında, bu geliri karar verme kapasitesine dönüştürmede ya da nasıl kullanılacağına karar vermede zorluk yaşaması. Sonuncusu ise, kadınların karar aldıklarında kendi kişisel refahlarını geliştirici kararlar yerine diğerlerinin refahını geliştirmeye yönelik kararlar almaya daha eğilimli olmasıdır. Kadınların bu fedakarlığı onların “doğal” bakıcı ve anne olma davranışlarından ortaya çıkmaktadır ve kadın olmanın anlamı bu şekilde sosyal olarak yapılandırılan bir kavramsallaştırmaya dönüşmektedir (Wilson, 1987:21-28).

Buvinic’e göre kadın yoksulluğunu belirleyen iki temel özellik vardır: Bunlar; kadının işgücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkânlarından yararlanma durumuyla ilişkilidir. İş piyasasında kadınların ikincil konumda olduklarını gösteren pek çok veri vardır. İşgücü piyasasına katılımın düşük olması, düşük ücretli işlerde istihdam edilme, kayıt dışı sektörde çalışma, fason çalışma, ücretsiz aile işçisi olma, elde edilen gelir üzerinde özellikle kırsal alanlarda söz sahibi olamama ve gelirden yoksunluk gibi göstergeler bu farklılıkları belirlemektedir. İşgücü piyasasına katılımın düşük olmasının yarattığı sonuç kadının erkeğe ömür boyu bağımlı olmasına neden olmaktadır. İstihdama katılımın düşük olmasına paralel bir biçimde istihdamın sağladığı olanaklardan yararlanamamak, sağlık hakkına eş üzerinden ulaşmak bu bağımlılığın temel nedenidir. Kadınların enformel sektörde yoğun olarak çalışma nedenleri arasında; eğitime yetersiz erişimleri nedeniyle mesleki becerilerinin eksik olması, kadınların aile içindeki konumu (asıl gelir getiricinin erkek olması nedeniyle düşük ücretli çalışmaya razı olmaları), iş gücü piyasasının uysal bireyleri olmaları, örgütlenme kapasitelerindeki eksiklikler, uzun çalışma

saatlerine, sigortasız çalışmaya ses çıkarmamaları sayılmaktadır. Kayıt dışı çalışma ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bir taraftan kayıt dışı sektör geliştikçe yoksulluk-kadın yoksulluğu artmakta, öte yandan yoksulluk arttıkça kişiler güvencesiz işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Buvinic, 1998).

Kadın yoksulluğunu açıklayan nedenlerden bir diğeri de, kadınların işgücüne katılımının düşük olmasıdır. Kadınların işgücü piyasasına katılması veya çalışması bazı durumlarda yoksulluğu ortadan kaldırmak için yeterli olmamaktadır. Çalışan yoksulluğu kavramı ile ifade edilen bu duruma kadınlar açısından bakıldığında, dünya istihdamını yüzde 40'ını oluşturan kadınların çalışan yoksulların yüzde 60'ını oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca sadece cinsiyet temelli bir sorun olmayan yoksulluğa kadınlar arasındaki farklılıklar çerçevesinde bakıldığında, kadınların homojen olmadığı dolayısıyla da bir tarafta vasıf ve eğitim düzeyi yüksek, yüksek ücretli, kariyer yapan kadınlar diğer yanda ise eğitim ve vasıf düzeyi düşük, her türlü güvenceden yoksun çalışan kadınların bulunduğu aşıkardır (Şener, 2009:6). Bu bağlamda vasıfsızlık, eğitimsizlik, enformel işgücü piyasasında çalışma, kadın yoksulluğunun hem nedeni hem de sonucunu oluşturan bir kısır döngü niteliği taşımaktadır.

Yoksulluğun kadınlaşmasının işareti olarak gösterilen tek ebeveynli aileler içerisinde tek başına yaşayan kadın ebeveynlerin (yalnız anneler) oranı dünya genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye genelinde de 2002-2010 tarihleri arasında artış göstermiştir. Söz konusu dönemde ebeveyni baba olan ailelerin oranı ise azalmıştır (TÜİK, 2012).

Kadın reisliği ve yoksulluk arasında bir ilişki bulunmaktadır. Buvinic ve Gupta'ya (1997) göre bu ilişkiyi ele alan altmış bir çalışmadan otuz sekizinde kadın reisli hanelerin yoksulluğunun daha yüksek oranda olduğu, on beşinde ise belli tip kadın reislerde ya da belli yoksulluk göstergeleri için yoksulluğun daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Buvinic ve Gupta, 1997).

Kadın yoksulluğunun veya yoksulluğun kadınlaşması olgusunun önemli bir göstergesi olan diğer bir konu tek ebeveynli ailelerdir. Kadın yoksulluğuna değinirken pek çok çalışma kadın reisli hanelerdeki geliri ya da tüketim yoksulluğunu ölçmekte ve bunu erkek reisli hanelerle kıyaslamaktadır. Kadın reisli hanelerin yoksulluğunu ele almanın önemli sebepleri vardır. Kadınlar işgücü, kredi ve diğer piyasalarda ayrımcılığa uğramakta,

erkeklerle oranla daha az mülke sahip olmaktadır. Küçük çocuklu kadınlar bakım sorumluluğu nedeniyle çalışma saatlerini sınırlayabilmektedir. Son 20 yıldır bu hanelerin sayısı dünyanın pek çok bölgesinde artmaktadır. Bu, kadınların erkeklerle oranla zaman içinde daha yoksullaştığının bir göstergesidir. Boşanma ve ayrılmaların artması, evlilik dışı doğumlar sebebiyle kadın reisli hanelerin yoksulluğu Amerika’da son 30 yılda artış göstermiştir. Kadınların istidam ya da diğer gelir kaynakları vasıtasıyla daha fazla özgürleşmesi bir başka sebep olarak görülmektedir. Bu hanelerde kadınların yoksulluğuna etki eden faktörler; kocanın gelirin olmaması, çocuk destek ödemelerinin yetersiz olması, kadınların düşük ücretleri, bakım sorumluluğu nedeniyle çalışmaması ve yetersiz sosyal yardım programları olarak bulunmuştur (Dinçoflaz, 2009:60).

1.3.1.1. Kadın istihdamı

Yoksulluğun kadınlaşmasının nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kadınların, özellikle yalnız annelerin yoksullaşmalarının temel nedeni, kadınların çalışmamaları ya da çalışmayı istememeleri değil, piyasaya niteliksiz işgücü olarak girmeleri ve işgücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılık dolayısıyla kadınlara düşük ücret verilmesidir (Sallan Gül, 2005: 27).

İşgücü piyasasına katılamayan kadınların kişisel gelirlerinin olmaması (Ünlütürk Ulutaş, 2009; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012), ücretsiz aile işçisi olarak karşılıksız emek sunumunda bulunmaları (Ecevit, 2003; Hattatoğlu, 2007; Ünlütürk Ulutaş, 2009), işgücü piyasasına katılanların ise kentlerde enformel sektörde sosyal güvenlikten yoksun olarak kayıt dışı çalışmaları (Ecevit, 2003; Öztürk ve Çetin, 2009; Ünlütürk Ulutaş, 2009) kadın yoksulluğuna neden olmaktadır.

ILO verileri (2004: 29), kadınların tüm dünyada istihdamın %40’ını oluşturmalarına rağmen, çalışan yoksulların %60’ını oluşturduklarını ortaya koymuştur. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı %46 olup, bu oran erkeklerde %65.1, kadınlarda ise %28.0 dır (TÜİK, 2016). Kadınlar işgücü piyasasında erkeklerle göre daha dezavantajlıdır. İşgücü piyasalarının yeniden yapılandırılması ve kuralsızlaştırılması bu eşitsizliği daha da

keskinleştirmiştir. Bu durum çalışan yoksullar içinde kadınların oranını önemli düzeyde artırmaktadır.

Türkiye’de kadınların işgücü piyasasının dışında kalmaları dolayısıyla bir gelir elde etme olanağına sahip olmamaları, kadın yoksulluğun önemli bir nedenidir. Tüm dünyada kadınların işgücüne katılım oranları artarken, Türkiye’de bu oran düşme eğilimindedir. Neo-liberal tarım politikaları, küçük üreticiliğin tasfiyesi ve tarımsal üretim alanları ile hayvan sayısının sürekli biçimde gerilemesine yol açmıştır. Bu dönüşüm sonucunda kendisini gösteren kente göç dalgası, önceden tarımsal istihdama katılan kadınların kentte istihdam olanaklarına kolayca erişememesi ve ev kadını olmak ya da kentte enformel işlerde çalışmak gibi iki seçeneğe mecbur bırakmıştır (Ünlütürk Ulutaş, 2009:28).

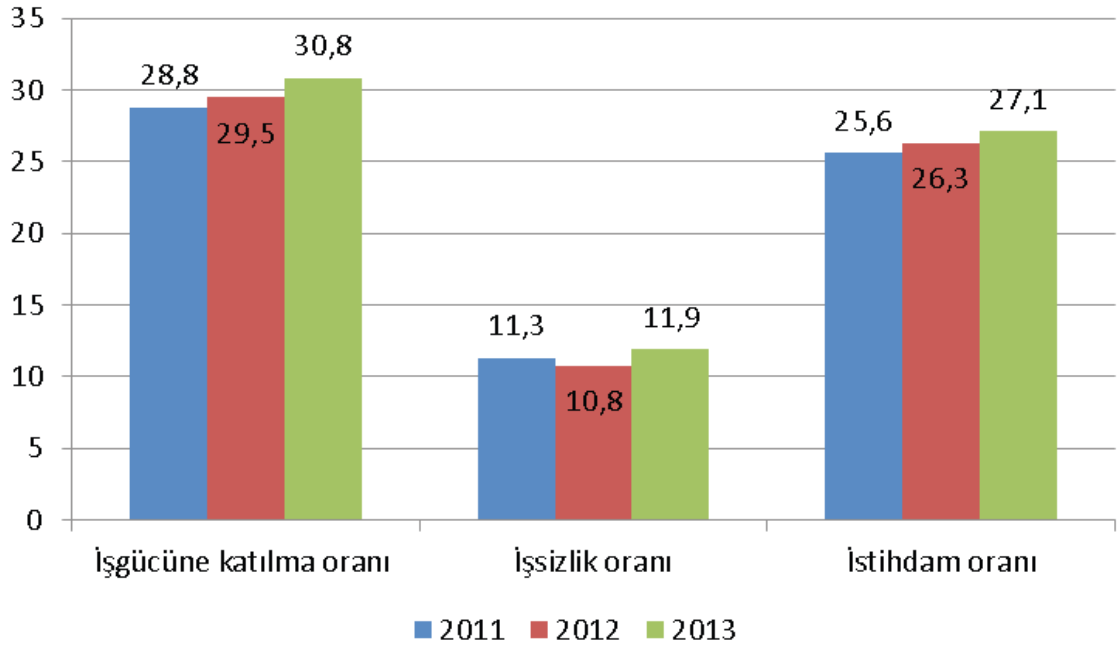
Türkiye’de kadınlar işgücü piyasasına erkeklerle eşit oranda, eşit konumda ve eşit ücretle erişememekte (Ünlütürk Ulutaş, 2009:27), kadınların işgücüne katılımı düşük düzeyde gerçekleşmekte, göçle şehre gelen kadınlar istihdam dışında kalmakta, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları için genel ücret düzeyinin düşük olduğu sektörlerde istihdam edilmekte, kırdaki istihdam edilen kadınlar büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak, kentte kayıt dışı sektörde asgari ücretin altında ve evde düzensiz-sigortasız fason işlerde çalışmaktadırlar (Şener, 2009). Özellikle kırdaki kadınların kayıt dışı çalışma oranlarındaki yükseklik kayıt dışılığın daha çok kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetlerle uğraşan ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlarda yoğunlaştığını göstermektedir.

Kayıt dışı çalışma düzeyinin Türkiye’de yüksek olması, her iki cinsiyet için de önemli bir sorun olmasına rağmen kayıt dışı çalışmanın kadınlar için yaygın ve tipik çalışma biçimi olması, çalışan yoksullar içinde kadınların payının yüksek olmasına neden olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 28).

Kadınlar işgücü piyasasına katılsalar bile, işsiz kalma riskleri yüksek olan grupların başında gelmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde ilk işten çıkarılacakların kadınlar olması kadınları yoksullaşmaya itmektedir. Taşçı ve Darıcı (2009), çalışmalarında kadınların işsiz kalma olasılığının erkeklere oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre herhangi bir okuldan mezun olmayanlara göre, eğitim düzeyindeki artış erkekler için işsiz kalma olasılığını azaltırken, kadınlarda durum tam tersidir. İstihdam ve işgücüne katılım oranlarının yanı sıra ücret farklılıkları ve eşitsizlikleri, kadınların işgücü

piyasasındaki dezavantajlı konumunu ortaya koymaktadır. DB Türkiye İşgücü Piyasaları Çalışması Raporu'nda yer alan bilgilere göre, Türkiye'de kentlerde kadın ve erkek ücret ortalamaları arasında %22 düzeyinde bir fark bulunmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 29).

2013 TÜİK verilerine göre işgücüne katılma oranları kadınlarda %30,8 iken erkeklerde %71,5'dir. 2015' te kadınlarda %35,0, erkeklerde %77,0, 2016 yılında ise kadınlarda %36,2, erkeklerde %77,6 olarak artış göstermiştir (TÜİK, 2017a). İşsizlik oranları kadınlarda %11,9; erkeklerde ise %8,7'dir. 2015' te kadınlarda %12,6, erkeklerde %9,2, 2016 yılında ise kadınlarda %13,7, erkeklerde %9,6 olarak artış göstermiştir (TÜİK, 2017a). İstihdam oranları da kadınlarda %27,1 ve erkeklerde %65,2'dir. Şekil 1'e göre kadınların işgücüne katılma oranında yıllar itibariyle bir artış görülmektedir. Bununla birlikte işsizlik oranlarının erkeklere nazaran daha fazla olduğu ve 3 yıl boyunca devamlı bir azalma eğiliminin sağlanamadığı görülmektedir (TÜİK, 2013). Kadınların işgücüne artan oranda katılımın bir nedeni, sermayenin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun, sınıf bilincini taşımayan ucuz emeğe olan gereksinimiyken; diğer nedeni ise, kadınların azalan hane gelirlerini telafi etme ve yoksulluklarını azaltma istekleridir (Ecevit, 1997:41).

Şekil 1.1. Kadınlarda Yıllara Göre İşgücü Durumu (%)

Kaynak: TÜİK, (2013). Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu

Bora (2007) çalışmasında; yoksul kadınların çok azının ücretli çalıştığına, bunun temel nedeninin ise çok sayıda ve küçük yaştaki çocuklarının bakımı olduğuna dikkat çekmiştir. Diğer bir neden de ailenin hasta bireylerine bakma zorunluluğudur. Ayrıca, kadınların çalışmasının erkeklerin yenilgisi olarak algılanmasının, kadınların çalışmalarını engelleyerek yoksulluğu perçinlediğini ortaya koymuştur. Ülkemizde halen çok sayıda kadın, eşlerinin çalışmalarına karşı koymaları nedeniyle çalışmamakta veya gerçekleştirdikleri gelir getirici faaliyeti erkeklerden gizlemektedir. Evlilik öncesinde istihdamdaki kadınların, evlenme ile işgücü piyasasından çekilmeleri çok yaygındır. Medeni duruma ve dönemlere göre işgücüne katılma durumuna bakıldığında, 2013 yılı verilerine göre evli kadınlarda istihdam oranı %28 iken evli olmayanlarda %30,2 ve boşanmış olanlarda %41,3'dür (TÜİK, 2013).

TÜİK verileri incelendiğinde ücretsiz olarak çalışan kadınların büyük kısmının tarımda çalıştığı görülmektedir. 2013 yılında toplam 2403 bin kişi ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadının %91,47'si tarım sektöründe çalışmaktadır. Toplam çalışanların cinsiyete göre dağılımına baktığımızda ise %70,06'sının erkek %29,93'ünün ise kadın olduğu görülmektedir. Toplam 7641 bin kadın çalışandan %56'sı ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak, %11,98'i işveren ve kendi hesabına, %31,44'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (TÜİK, 2013). Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranlarının bu denli düşük olması, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yüksek oranda gerçekleşmesi, kadınların aileye ve erkeğe bağımlılığını artıran, yaşam seviyesini erkeğin elde ettiği gelire bağlayan bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

2013 TÜİK verilerine göre Türkiye'de çalışan kadınların %47,7'si hizmet sektöründe, %37'si tarımda ve %15,3'ü sanayi de çalışmaktadır. Erkeklerin çalıştıkları sektörlere baktığımızda ise tarımda çalışma yüzdesinin erkeklerde (%17,8) kadınlarinkine nazaran oldukça az olduğu görülmektedir. Erkeklerin %51'i hizmet sektöründe ve %31,1'i sanayi sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2013).

Bu veriler çerçevesinde Türkiye'nin kadın istihdamı açısından son derece kötü bir noktada olduğu bir kez daha görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 26 iken dünya ortalaması yüzde 51,6; Türkiye'de kadınların istihdam oranı yüzde 22,3 iken dünya ortalaması yüzde 48; Türkiye'de kadınların işsizlik

oranı yüzde 14,3 iken dünya ortalaması yüzde 7'dir. Türkiye, kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranı açısından dünya ortalamasının ancak yarısı kadar bir oran yakalayabilirken, kadın işsizliğinde dünya ortalamasının iki katı bir orana ulaşmaktadır (Sosyal-İş Sendikası, 2010:21-22).

Kısacası, işgücü piyasasında kadın yoksullar, çoğunlukla kırdan kente göç eden, niteliksiz ve mülksüz olarak çalışma yaşamına giren, iş piyasalarında ya asgari ücret ve altı ücretle istihdam olanağı bulmuş ya da işgücü piyasalarının koşullarından dolayı enformel sektörde istihdam edilen, çoğunlukla gecekondularda yaşayan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Ergun ve Sallan Gül, 2009). Yeterli eğitime sahip olamama sebebiyle mesleki beceri eksikliği, kadının aile içi konumu, iş gücü piyasasının uysal bireyleri olarak görülmeleri, örgütlenme kapasitelerindeki eksiklik, uzun çalışma saatlerine ve sigortasız, güvencesiz çalışmaya ses çıkarmamaları kadınların enformel sektördeki yoğunluk nedenleri olarak sayılmaktadır. Enformel sektör ile yoksulluk birbirini besleyen ve pozitif ilişki kuran süreçlerdir. Diğer bir ifadeyle, enformel sektör geliştikçe yoksulluk-kadın yoksulluğu artmakta ve yoksulluk arttıkça da bireyler güvencesiz, düşük ücretli işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Şener, 2009:3-4).

1.3.1.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı

Sosyolojik anlamda ilk kez Ann Oakley, 1940'lı yıllarda kadın ve cinsiyet olgularını ele almış ve toplumsal cinsiyet kavramını kullanmıştır. Biyolojik özelliklerin yanında bireyin toplumsal kimliğine vurgu yapmış, toplumsal düzlemde bir anlamda cinsiyetsiz gibi algılanan ve düşünülen alanı cinsiyetlendirmiştir. Oakley'e göre toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir ve erkekle kadının, "eril" ve "dişil" olarak sınıflandırılmasına vurgu yapar. Cins ve cinsiyet biyolojik erkek ve kadın ayrımını anlatırken, "toplumsal cinsiyet" erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal eşitsizliklere ve ayrımcılıklara dikkat çekmektedir (Sallan Gül, 2012:226).

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin rollerini; aile yaşamı alanında ve çalışma yaşamında farklılaştırır. Kadınlar, kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde eşitsizlik yaşarlar, ekonomik faaliyetlerde daha az bulunur, evle ilgili sorumlulukları alır, çalışma için eşten izin alması gerekir. Bu

durum ise kadınları sürekli yoksulluğa karşı daha korunmasız hale getirerek kadın yoksulluğunu arttırabilmektedir (Özpınar ve Çondur, 2007:482).

Türkiye’de ki kadın yoksulluğu ile ilgili literatüre bakıldığında konunun merkezine toplumsal cinsiyet eşitsizliğini temel alan çalışmalar daha fazla yer tutmaktadır. Bu çalışmalar özellikle; eğitimde (Dikbayır, 2000; Toksöz vd., 2001; Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit 2003; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Adaman ve Keyder, 2006), istihdamda (Dikbayır, 2000; Toksöz vd., 2001; Ecevit, 2003; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Toksöz, 2012), ücretler ve kazançlar da (Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit, 2003; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012) mülkiyet hakkını kullanmada (Ecevit, 2003; Cihan, 2004) kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyet ayrımcılığı temelinde ki sorunlar yoksulluğu derinleştirmektedir.

Eğitim ve işgücü piyasasına katılımda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri ise temelde “kadının yeri evi ve görevinin de annelik olduğu”na ilişkin ataerkil düşünce yapısı (Sallan Gül, 2005) ve bunun sonucu kadınlara atfedilen ev içi sorumluluklarından kaynaklanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007). Kadınların görünmeyen ve özellikle ekonomik kriz durumlarında yoğunlaşan emeğinin haneleri yoksullaşmaktan koruduğu incelenen konular arasındadır. Dedeoğlu (2003) İstanbul’da ev eksenelli çalışan kadınlar aracılığı ile kadın yoksulluğunu incelediği çalışmasında, toplumsal cinsiyet ideolojisi ile büyük bir uyum gösteren ev-eksenelli üretimin, yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesi için yoksul ailelerde yaşamsal bir araç haline dönüşmekle birlikte, bu üretim şeklinin kapitalist üretim içinde kadınların sömürsünü arttırdığına dikkat çekmiştir.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü kadınların ev içi ve ev dışındaki emek kullanım biçimlerini ve onların yoksullaşmasını etkileyen önemli bir faktördür (Daly, 1989; Payne, 1991; 1992; Ruspini, 1999). Cinsiyete dayalı işbölümü sonucunda kadınlara ev içinde yüklenen sorumluluklar ve bu işlerde kadınların harcadığı zaman, onların gelir getiren işlerde çalışmasının önünde çoğu zaman engel olmaktadır (Crompton, 1997). Çocuk bakımı sıklıkla kadınların düzenli işlerde çalışmalarını ve işten ayrılmalarını etkilemektedir. Birçok kadın, doğumdan sonra çalıştıkları işi bırakmak zorunda kalmakta ve çocukları okul çağına geldikten sonra tekrar çalışmaya başlamaktadır. Kadınların temel rollerinin ev içinde

tanımlanması, onların üretim sürecindeki konumlarını ele alış biçimlerini ideolojik olarak etkilemektedir. Kadınların kazandığı gelir temel olarak ailenin geçimlik ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanırken, çalışıyor olmaları sadece aile ekonomisine bir katkı olarak görülmektedir. Erkeklerin geliri ise hanenin geçimi için gerekli temel kazanç kaynağı olarak kabul edilmektedir (Payne, 1991:70).

Kadınlar hane içinde üretken kaynaklara (toprak, sermaye vb.) ulaşmada, üretim ve tüketim ilişkilerinde, hane içi kaynakların bölüşümünde erkeklere göre daha dezavantajlıdır (Baden ve Milward, 1997). Bunun yanı sıra kadınlar ve paranın kontrolünde de erkekler tarafından yönetilmektedirler (Pahl, 1989; Piachaud, 1982). Paranın idaresi ve kontrolü geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ürünüdür. Erkekler parayı 'kontrol' ederken, kadınlar parayı 'idare' etmektedir (Daly, 1989:27). Özellikle yoksul hanelerde, ihtiyaçların karşılanması için az ya da 'olmayan paranın' idaresi (Bora, 2007) kadınların sorumluluğundayken, hanenin geliri yükseldikçe bunun denetim ve kontrolü erkeğin eline geçmektedir.

Gerekli mal ve hizmetlerin karşılanmasında harcanan para toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri içermektedir. Kadınlar kazançlarını ailenin ve çocukların gereksinimlerini (gıda, giysi, okul masrafları, ev eşyası vb) karşılamak için kullanırken, kendi özel ihtiyaçlarını arka plana itmektedir (Piachaud, 1982).

Kadınlar eğitim ve istihdam olanaklarındaki kısıtlılıklar sonucu yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır. TÜİK 2009 verilerine göre yoksulluk oranı erkeklerde %17,10, kadınlarda %19,03 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2012).

Birleşmiş Milletler Kadınların Statüsü Komisyonu 1993 yılında, yoksulluğun kadınları erkeklere göre daha derinden ve orantısız şekilde etkilediğini, dolayısıyla hazırlanacak sosyo-ekonomik politikalarda kadın-erkek bakış açısının önemi ifade edilmiştir. Ayrıca kırsal alandaki kadınların ve birçok toplumda kadının aile reisi olduğu tek ebeveynli hane halkının yoksullar içinde büyük bir orana sahip olmaları durumu da belirtilmektedir. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Kadınların Statüsü Komisyonu, hükümetlerden, uluslararası örgütlerden sosyo-ekonomik politikaları kadın- erkek bakış açısıyla değerlendirmelerini, kadınların sosyo-ekonomik, kültürel, politik haklarını tam olarak kullanmalarına olanak verilmesini, kadınların eğitim, sağlık, üretken kaynaklar, gelir

artırıcı işlere erişimlerinin kolaylaştırılmasını ve karar alma süreçlerine tam katılımlarının sağlanmasını talep etmişlerdir (UN,1993).

1.3.1.3. Eğitime Eşitsiz Erişim

Küreselleşmenin eşitsizlikleri azaltacağı ileri sürülmüş olsa da günümüz dünyasında gerek gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında gerekse ülkelerin kendi içerisinde okuma-yazma, okullaşma ve öğrenim süresindeki eşitsizlikler kadınların aleyhine bir durum yaratmaktadır (Tomul, 2002).

Eğitime eşitsiz erişim ve eğitim imkânlarından yararlanamamak yoksulluğa neden olup, yoksulluğu kalıcılaştırmaktadır. Bunun yanı sıra yoksullaşma, okullaşma oranını düşüren önemli bir nedendir. Karşılıklı etkileşim içerisinde olan bu iki unsurun yansıması, yoksul hanelerde kız çocuklarının okula devam etme oranlarını düşürmektedir (Tiamiyu ve Mitchell 2001).

Eğitim konusu kadın yoksulluğunda üzerinde en çok durulan konulardan biridir. İster kadın yoksulluğunun bir nedeni isterse de bir yüzü olarak ele alınsın, kadınlarla ilgili olarak en fazla gündemde yer teşkil eden konu eğitimidir. Eğitim aslında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak görülebilir. Kadınların erkeklere oranlara daha düşük eğitim seviyesine sahip olmaları veya okur-yazar olmamaları ve istedikleri halde okuyamamaları onların maruz kaldığı ayrımcılıkla doğrudan alakalıdır. Eğitim konusunda kadınların maruz kaldığı ayrımcılık, farklı boyutlarda ve içerikte olmakla beraber, hemen hemen bütün ülkelerde görülmektedir.

Toplumsal refah ve kalkınmanın önemli alt yapılarından birini oluşturan eğitim alanında ilerleme ve ortalama eğitim düzeyinin yükselmesi için eğitimde fırsat eşitliğinin toplumsal cinsiyet boyutuyla düşünülmesi ve eşitliğin sağlanmasına dönük gerekli adımların atılmasıyla sağlanabilir. Eğitim kadınların güçlenmesi ve bağımlılık ilişkilerinin dışına çıkması açısından önemlidir. Özellikle gelişmekte olan toplumlarda dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmede ve kadınların evin özel alanın dışına çıkıp kamusal alan içerisine girebilmelerini sağlamada çok önemli bir faktördür. Kadınların eğitim düzeyi ekonomik, sosyal ve siyasal hayata katılımlarını doğrudan etkilemekte, güçlenmeleri ve kapasitelerinin ortaya çıkarmalarında

önemli bir rol teşkil etmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücü piyasalarına dahil olma ve tutunma oranları da artmaktadır. Yüksekokul veya üniversite mezunlarının %70.9'u işgücüne katılırken, bu oran ilköğretim düzeyinde %20.7'ye düşmektedir (TÜİK, 2012).

Yoksul hanelerde yaşayan kız çocuklarının ortaöğrenime devam etme oranları erkeklere göre belirgin düzeyde düşüktür. Özellikle kırsal temelli geleneksel aile yapısı içinde erkek evladın, anne baba için yaşlılıkta dayanılacak bir güç, bakımlarını sağlayacak kişi olarak görülmesi sebebiyle, erkeğin eğitime önem ve öncelik verilmektedir. Kız evladın gelecek için iyi bir yatırım olmayacağı düşüncesiyle kızları ikincil konuma iten bu düşünce tarzına göre, kız elde ettiği geliri özellikle evlenince başkasına götüren, gelirini kontrol edemeyen biri olarak görülmektedir (Şener, 2009:4). Eğitime erişimde erkeklere göre eşitsiz durumda olan kızların okula gidememe ve veya devam edememe nedenleri arasında bu geleneksel aile yapısının temelini görmek mümkündür. Geleneksel yapıya sahip toplumlarda çocuk bakımının kadının rolü olarak benimsenmesinin doğrudan etkisi olarak, kız çocuklarının kardeşlerine bakma yükümlülüğü okula gidememe önünde bir engel oluşturmaktadır (Toksöz, 2007:16-17).

Yoksulluk söz konusu olduğunda öncelikle kız çocuklarının okuldan alınması, ev içindeki işlere yardım etme ve kardeşlerine bakma sorumluluğunun kız çocuklarına yüklenmesi vb. olgular kız çocuklarının eğitime eşitsiz erişimini açıklamaktadır. Çocuk bakımının toplumsal olarak tamamen kadının rolü olarak tanımlanması, kamusal bakım hizmetlerinin yetersiz olması, erken yaşlarda eğitime, sonraki yaşlarda ise işgücüne katılımlarının engellenmesi kadınların yoksullaşmasının temel gerekçelerindendir (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 32).

Kırsal alanda da işgücüne duyulan gereksinim, ailelerin geçim koşulları ve gelir düzeyleri çocukların eğitim yaşamlarına kısaltmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda ailelerin kızlarını okutmamak yönünde genel bir isteksizliği söz konusudur. Bunun temel nedeni ise, kız çocuklarına ailelerin kayıp gözüyle bakmasıdır. Genelde eğitimi yarıda bıraktırılan kız çocukları ya erken yaşlarda evlendirilmekte ya da ücretsiz aile işçiliği yaptırılmaktadır. Gerek kırsal alanda gerekse kırdan kente göçle gelen kadınlardaki düşük eğitim seviyesi ve

kız çocuklarına yapılan düşük yatırımlar yoksulluğun kadınlaşmasının önemli sebeplerindendir (Topgöl, 2013:293).

Kadının eğitimsiz ya da eğitim durumunun düşük olması; kültürel olarak yoksunluk, işgücü açısından mesleki yetersizlik, haklarını kullanamama ve koruyamama, sağlık hizmetlerine erişememe, kararlara katılamama gibi olumsuzluklara neden olmakta dolayısıyla bu da kadınların yoksulluk döngüsünden çıkmalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Kalaycıoğlu, 2003).

Okur-yazar oranları incelendiğinde kadınların okur-yazar olma durumunun daha düşük olduğu görölmektedir. 2013 TÜİK verilerine göre erkeklerde okur-yazar oranı %96,15 iken kadınlarda bu oran %91,31'dir. 2012 TÜİK verilerinde 18 üstü yaş örgün eğitime katılım oranlarının erkeklerde %9,8 kadınlarda ise %6,8 olduğu görölmektedir. Yaygın eğitime katılım oranları ise erkeklerde %17,5 kadınlarda ise %13,4'dür (TÜİK, 2012). Eğitim düzeyi kişilerin işgücüne katılımlarını da doğrudan etkilemektedir. Eğitim düzeyinin düşük olması iş fırsatlarını ve olanaklarını kısıtlamaktadır.

Eğitim anlamında kadınların bu imkânlardan yeterince yararlandırılmamaları, yoksulluğun kadınlaşmasını arttırmakta hatta kalıcılaştırmaktadır. Yeterli eğitim olanaklarından yararlanamayan kadınlar çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde ve enformel sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. (Topgöl, 2013:292). Bunun sonucu olarak da kadınların yoksulluğu devam etmektedir.

Eğitimde de kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliği söz konusudur ve eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir bağlantı vardır. 2010 yılı itibariyle okuryazar olmayan kadınların oranı %13,9, erkeklerin oranı ise %3,1'dir. Dolayısıyla eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski hem kadın hem de erkekler için azalmaktadır (TÜİK, 2012b: 25-26). Türkiye'de 2015 yılında ise; 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,4 iken bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9'dur. Okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden 5 kat daha fazladır (TÜİK, 2017b).

TÜİK verilerine göre, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılımlarının arttığı belirlenmiştir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16,1, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %26,6, lise mezunu kadınların işgücüne katılım

oranı %32,7, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %40,8 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %71,6 olmuştur (TÜİK, 2017b).

Bu veriler, Türkiye’de kadınlarda eğitim ile ücretli işgücüne katılım arasında paralellik olduğunu göstermektedir. Yüksek eğitimle birlikte formel piyasada istihdam edilme olasılığı artmakta, böylece eğitilmiş kadın annelik, emzirme izni ve doğum sonrası işine geri dönme gibi yasal haklardan faydalanabilmektedir. Yüksek eğitimin olanaklı kıldığı yüksek ücretler sayesinde ev ve çocuk bakımına ilişkin hizmetleri piyasadan tedarik edebilmektedirler (İlkaracan, 2010: 23). Daha düşük eğitim düzeylerindeki kadınlar ise çoğunlukla enformel nitelikteki işlerde çalışmaları ve ücretlerinin görece düşüklüğü nedeniyle bu tür uzlaştırma olanaklarından yoksun kalmaktadır (İlkaracan, 2012: 205; Toksöz, 2012: 115).

1.3.2. Feminist Teori ve Kadın Yoksulluğu

Feminizm, genel olarak cinslerin eşitliğine önem veren ve kadınların erkeklerle eşitliğini savunan bir toplumsal harekettir. Feminizm, cinsiyetler arası ilişkilerin toplumsal örüntüsünü ve onu değiştirmenin yollarını ararken, yaşanan toplumsal cinsiyet deneyiminin tam ortasına kadınların deneyimlerini ve bu deneyimlerden kazandıkları bakış açılarını yerleştirir. Kadınların günlük yaşamlarına önem vererek, onların görüşüne öncelik tanımaktadır (Mac Kinnon, 2003: 58).

1960’lar da kadın özgürlüğü hareketinin hız kazanması ile birlikte kadınlar, toplumun ataerkil doğasını teşhir etmeye ve kadınları kendilerine yapılan baskılar konusunda bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Burada ki temel amaç, kadınların bastırılan bir grup olduğunu, ortak bir geleceğe ve baskıya direnmekte ortak çıkarları olduğunu göstermektir. Bu amaçla başlayan kadın hareketi 1970’li yıllarda sosyal bilimlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Feminist hareket içerisinde yer alan bazı entelektüel kadınların üniversitelere geçmesi ve kadın hareketinin toplumsal yaşamda ciddi bir baskı grubu haline gelmesiyle birlikte sosyal bilimlerde de bu duruma kayıtsız kalmamıştır (Cuff vd. 2013:415). Ayrıca bu toplumsal hareketlenme ile birlikte yerleşik pozitivist bilim anlayışının eleştirilmesi ve tartışılıyor olması da sosyal bilimlerde feminist araştırmalara yol açmıştır. Böylece 1970’lerden sonra her disiplin içinde kadın bakış açısı irdelenmeye başlanmıştır.

Bu anlayış, bilimsel bilgi alanında erkek hegemonyası ve erkek düşüncesinin egemen olması anlayışından yola çıkarak, disiplinlere kadın bakış açısını getirmeyi amaçlamaktadır.

Feminist teori genel olarak bilimdeki cinsiyetçiliği, özelde ise egemen olan erkek bakış açısından uzak, eleştirel bir yaklaşımı hedeflemektedir. Kadınlar, feminist teori ile bilimi, erkeklerin tanımladıkları ve iktidar oldukları bir alan olmaktan çıkarmak istemektedirler (Çakır, 1996; 307-309). Kadınlar, kendilerine ait deneyimleri görünür kılmak ve bilgi konusunda hak iddia etmek için bilgiyi üretme çabasına girmişlerdir. Bu bilgi alanına ulaşmak için kendi deneyimlerine dayalı, herkes için erişilebilir olan, sadece teorisyenlere açık olmayan, yeniden yorumlanan ve kolaylıkla erişilebilen bir teori oluşturma çabasına girmişlerdir. Ancak farklı kadın deneyimleri ve farklı kadınlar söz konusu olduğu için feminist teori içerisinde de farklı yaklaşımlar gelişmiştir. Ayrıca kadınların sahip oldukları toplumsal, kimlik ırk, sınıf, etnisite, cinsel ve kültürel yapılanmalarından kaynaklanan değişik baskı ve iktidar mekanizmaları arasında da farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan dolayı, kadınların ezilişlerinin iktidar ilişkileri ile açıklanabilmesi doğrultusunda da tek bir teoriden söz etmek zordur. Bu nedenle de kadın sorununu araştıran farklı feminist teoriler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla da feminist teori kadınların durumlarındaki ve deneyimlerindeki farklılıkları, bunların yarattığı farklı ihtiyaçları göz önüne alarak hareket etmiştir (Kandiyoti, 1995; 133).

Feminist teori, üç aşamadan geçerek oluşmuştur. Feminist teorinin ilk aşaması, erkek egemen ideoloji ile mücadele etmektir. Bu safha, kadın çalışmaları alanı kurma çabaları ve sosyal bilimlerdeki erkek merkezli yönelimin eleştirisi ile açıklanabilmektedir. Böylece feminist teori ile kadınlar, toplumsal bilimlere karşı ilk meydan okumayı sağlamış ve kadınları tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik aktörler olarak görünür kılan çok sayıda çalışmanın üretildiği bir dönemi başlatmışlardır. İkinci aşamada feminist teori, kadınların ezilmesi üzerinde durmuştur. Bu anlamda da cins eşitsizliğini açıklayan liberal, Marksist, varoluşçu, gibi feminist teori anlayışları ortaya çıkmıştır. Son aşamada ise, 1980'lerden sonra daha radikal olan feminist teoriler yerini kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına bırakmaya başlamıştır (Kandiyoti, 1995; 126). Feminist teori, kadınların yaşam deneyimlerine yer verdiği ve bu deneyimler üzerinden hareket ettiği için politik olmakla eleştirilmiştir.

Feminist teörinin toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve ayrı alanlar (özel alan/kamusal alan) kavramları kadın yoksulluğunu değerlendirmede önem taşımaktadır. Kadınların yoksullukla baş etme mücadeleleri, yoksulluğa bakış açıları ve geliştirdikleri tutum ve davranışlar bu kavramların yaşamlarındaki deneyimlenmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Ataerkil toplumlarda eril ideolojiyle biçimlendirilmiş cinsiyete dayalı işbölümü, iktidar ve hiyerarşi temelinde kadınların ve erkeklerin yaptığı işleri farklılaştırmaktadır. Kadın, ev içi alanın, çocuk, hasta yaşlı bakımı gibi hizmet ağırlıklı işlerine uygun görülürken erkek kamusal olanla birleştirilerek ev içi alanın hizmet ağırlıklı işlerinden muaf tutulmaktadır. Cinsiyet farklılığına dayalı biçimlendirilen bu iş bölümü, toplumsal faydadan yararlanma durumunda kadınları dezavantajlı hale getirerek eğitim, sağlık, çalışma ve siyaset gibi alanlarda eşitsizliklere yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, kimliklerin inşa sürecini etkileyerek, bir cinsiyeti diğerinden daha dezavantajlı hale getirirken, temel hakların kullanılmasında ve toplumsal olanaklardan yararlanma durumunda eşitsizliğe yol açmaktadır (Fraser, 2013).

Dolayısıyla ev içi alandaki kadınların maruz kaldığı iktidar ilişkileri kadınları iş gücü piyasalarında pasifleştirmektedir. Böylelikle hizmet işleri kadın tarafından ücretsiz olarak aile içinde gerçekleştirilirken, buna ek olarak çocuk, hasta ve yaşlı bakımını, ev içi alanın hizmet yükünü sırtlanmak durumunda kalan kadın, profesyonel iş piyasalarında, söz konusu işlerden muaf tutulan erkekle aynı şartlarda yer almakta ve erkeğin gösterdiği başarıyı göstermekte zorluklarla karşılaşmaktadır. Ataerkil ideolojinin yapılandığı toplumsal cinsiyet rolleri, ailenin diğer üyelerine özellikle kız çocuklarına aktarılmakta bu da kadınların kamusal alanda güçsüzlüğünü pekiştirmektedir.

Kadının ev içinde harcadığı emek, görünmeyen ücretsiz emek olarak nitelendirilmekte, özel alanda kadına yüklenen bu görevler; eğitim alma, profesyonel meslek ve kariyer alanlarında kadınları engellemekte ve eşitsizliğe neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet olgusu çerçevesinde gerçekleştirilen bu iş bölümü teknik bir iş bölümü olmaktan çok erkekleri yüksek ücretli ve yüksek statülü işlere yönelterek kadınların erkeklere olan bağımlılığını arttırmakta ve kadınların düşük ücret ve statülü işlerde çalışmalarını sağlamaktadır. Kadınların iş hayatında yoğunluklu olarak düşük

ücretli ve düşük statülü işlerde çalışması ise erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik çıkarlarını kuvvetlendirmektedir.

Feminist teori kadınların yaşamlarını ve deneyimlerini, erkeklerden farklı ve erkeği başlangıç noktası olarak gören bakış açısının dışında kendi bakış açıları ve değerlerinden anlamaya çalışır. Yoksulluk literatürün temel yaklaşımları arasında yer alan, gelir/tüketim temelli yoksulluk yaklaşımlarının hiç biri kadın ve yoksulluk ilişkisini, kadınların yoksulluk deneyimini merkeze alan sorular sormamaktadır. Bundan dolayı sınıfsal ve ataerkil bir dile sahip olan yoksulluk olgusunu ve kadının bu konudaki deneyimlerini feminist teorinin bakış açısıyla değerlendirmek gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. TEMELLENDİRİLMİŞ TEORİ DESENLERİ

Bu çalışmada da bir model ve orta düzey bir kuram geliştirmek amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından birisi olan temellendirilmiş kuram (temellendirilmiş kuram), araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Temellendirilmiş kuram araştırması, nitel araştırma paradigmaları içerisinde sembolik etkileşime dayanan, insanların günlük düzenleri içerisinde olgu ve gerçekleri nasıl tanımladığını ve sonuç olarak nasıl davrandığını keşfetmeyi hedefleyen bir yöntemdir. Sembolik etkileşimi kullanan araştırmacı tarafından; dil, sosyal ortam, sosyal olgu kavramlarını birleştiren bir kuram geliştirmesi ve zengin kuram tanımı yaparak, eylemleri bu kuram üzerinde yorumlaması gerekir. Araştırmada bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni, temellendirilmiş kuram yönteminin, verileri bir sistematik sürecin içerisinde irdeleyerek, kuram geliştiren ve varolanı anlamlandırabilen tümevarımsal bir yaklaşım olmasıdır.

Temellendirilmiş Teori, iki Amerikalı sosyolog olan Barney Glaser (1930-...) ve Anselm Strauss (1916-1996) tarafından geliştirilmiş bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem “temellendirilmiş” (grounded) adı verilmesinin sebebi, bununla tasarlanmış ve yürütülmüş bir araştırmanın sonunda ulaşılmak istenen teorinin araştırma sürecinde “sistematik” olarak toplanmış ve analiz edilmiş verilere dayanıyor olmasıdır. Araştırma sürecinde veri toplama, verilerin analizi ve ortaya çıkarılmak istenen teori yakın bir ilişki içerisinde ve bu ilişki temellendirilmiş teorinin temelini oluşturur (Strauss ve Corbin,1998:3-4).

Strauss ve Corbin'e (1998:12) göre; temellendirilmiş teoride araştırmaya -var olan bir teoriyi detaylandırmak ya da genişletmek amacı güdülmeyen süreç-*ön kabuller ve ön yargılar* oluşturabilecek herhangi bir teoriyle başlanmaz. Bunun yerine araştırmacı, bir çalışma alanı belirleyerek teorinin alandan topladığı verilerden *doğmasına* izin verir. Çünkü verilerden doğan bir teori, *gerçek* olana yaklaşma konusunda, *kişisel deneyime* dayalı bir dizi kavramsallaştırmaya ya da yalnızca *spekülasyona* (herhangi birinin olguların nasıl

işliyor olabileceğine dair düşünceleri) dayalı olarak geliştirilmiş teorilere kıyasla daha başarılı olmaya yatkındır.

Temellendirilmiş teori, hakkında detaylı açıklamalar ve teoriler bulunmayan konularda, özellikle de bireylerin incelenmek istenen fenomenle nasıl bir ilişki içerisine olduğunu tespit etmek istenilen durumlarda, araştırmaya ve veriye dayalı genel bir çerçeve sunmak için oldukça pratik araçlar sunan bir araştırma metodolojisidir (Creswell, 2007:66).

Barney Glaser ve Anselm Strauss 1967’de ilk defa temellendirilmiş kuram ile ilgili çalışmalarını *The Discovery of Grounded Theory* (Temellendirilmiş Kuramın Keşfi) adlı kitaplarında ortaya atmışlardır. Glaser ve Strauss, bu çalışmanın amacını özellikle sosyal bilimcilerin kuram oluşturma kapasitelerini geliştirmek olarak ifade etmişlerdir. Sonrasında, Glaser’ın kitabı, *Theoretical Sensitivity* (1978) temellendirilmiş teori tekniklerini daha açık bir hâle getirmiş; Strauss’un *Qualitative Analysis for Social Scientists* (1987) adlı kitabı temellendirilmiş teoriyi daha ulaşılabilir kılmıştır. Bu tarihten sonra Glaser ve Strauss temellendirilmiş teoriyi yaklaşımlarında ihtilafa düşmüşler ve Strauss, Juliet Corbin’le (1990, 1994) birlikte kendi analiz teknikleri ile ilgili daha detaylı bir bakış açısı ortaya koymuşlardır (Punch, 2011:157-158).

Sosyolojideki öncül kuramların aksine Glaser ve Strauss kuramların alandaki veride, özellikle eylemlerde, etkileşimlerde ve kişilerin toplumsal süreçlerinde “temellendirilmiş” (grounded) olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Glaser ve Strauss, başlangıçta kuram oluşturma yönünde aynı fikirlere sahip olmalarına rağmen sonradan düşüncelerinin farklılaştığı görülse de birlikte yazmaya devam etmişlerdir. Böylelikle temellendirilmiş kuram, sosyoloji, hemşirelik, eğitim ve diğer sosyal bilim alanlarında popüler hale gelmeye başlamıştır (Creswell, 1998: 55-56).

Temellendirilmiş teorinin bakış açısına göre sosyal yaşamda her şey birbiriyle bütünlüktür. Yani bu teori, eylemlerin ve kavramların başka eylem ve kavramlarla ilişkili olduğunu, hiçbir şeyin birbirinden bağımsız olmadığını ve nedensiz yere gerçekleşmediğini kabul eden bir yaklaşımdır. Temellendirilmiş teori, süreçleri açıklamak için araçlar sunan, olası tüm kuramsal anlayışlar için bir berraklık ve netlik sağlayan, kodlama ve kategorileştirme yoluyla verilere ilişkin geçici yorumlar oluşmasını sağlayan, sistematik olarak verileri detaylandıran araştırma desenidir (Charmaz, 2015).

Temellendirilmiş teoriyi diğer nitel yöntemlerden ayıran bazı özellikler vardır. Bunlar (Bryant ve Charmaz, 2007:12-13):

- Veri toplama, veri analizi ve teori inşa etme süreci eş zamanlı ilerler.
- Kodlamaya ilk görüşmelerden ve alan notlarından hemen sonra başlanır.
- Memo (kuramsal not) yazımı da ilk görüşmelerden sonra başlar.
- Kuramsal örnekleme örüntü ve çeşitleme için disiplinli bir arayıştır.
- Memoların sınıflandırılması rapor yazımının ana hatlarını belirler.
- Kuramsal doygunluğa ulaşana kadar veri toplamaya ve görüşmelere devam edilir.
- Literatür incelemesi oryantasyon için yapılır.
- Kategoriler için sürekli karşılaştırmalı veri analiz yönteminden faydalanır.
- Amaç yüzeysel temalar için değil, teori için kodlama yapılır.
- Gelişmekte olan teoriyi diğer teorilerle ilişkilendirmek önemlidir.
- İşlemlerin netliği ve kanıt zinciri vardır.
- En çok gözlemlenen davranışın sebebini açıklayan sosyal süreç tanımlanır.

Tüm ilkeler arasında temellendirilmiş teoride iki ana inanç esastır. İlki araştırmaya kesinlikle bir teoriyi kanıtlamak, çürütmek ya da geliştirmek için başlanmaz. İkincisi, kategorideki olaylar ve özellikler arasındaki süreci analiz etmek için sürekli karşılaştırma yöntemi kullanılır. Altta yatan benzerlik ve farklılıkları mümkün olduğunca gözlemlemeye çalışmak temellendirilmiş teorinin özünü oluşturur (Glaser, 1978).

Glaser ve Strauss'a (1967:3) göre temellendirilmiş teori ile geliştirilen teori;

- davranışın açıklanmasına ve yordanmasına olanak tanır.
- sosyolojide kuramsal gelişme için önemlidir.
- uygulanabilir niteliktedir.
- ortaya konan davranışa dair bakış açısı geliştirir.
- başka araştırmacılara rehberlik eder.
- mevcut ve gelecekte yapılacak çalışmalara yeterli netlikte kategori ve hipotez

sağlar.

Temellendirilmiş teorinin amacı, bir teori ya da katılımcıların deneyimleri ve algılamaları üzerine temellenmiş belirli bir durumla ilgili olan olgunun soyut analitik şemasını üretmektir. Bu yöntem bir teoriyi doğrulamak ya da yanlışlamak amacıyla araştırmanın başlangıcında bir teoriyle yola çıkan ve sonra topladığı verilerle elindeki teoriyi destekleyen yöntemlerden kendini ayırmaktadır (Charmaz, 2007).

Patton temellendirilmiş teoriyi bir kuramı test etmek yerine, araştırılan sosyal süreci açıklayacak bir kuram inşa etmenin önemine vurgu yapması bakımından özellikle doktora tezleri için temel bir alt yapı olacağını belirtmiştir (Patton, 2002:127).

Temellendirilmiş kuram temelde, ekseriyetle çok az şeyin önceden bilindiği yerde kuram oluşturmak ya da var olan bilgiye taze bir bakış açısı sağlamak amacıyla kullanılır. Temellendirilmiş kuram ile araştırmacı, bilgi veren kimselerin çıktıkları ortamlara bakış açılarını analitik bir biçimde ilişkilendirmek için, eylemlerin yer aldığı esas ortamlarda, doğal durumlarda çalışmalıdır (Baszanger, 1998: 354).

Gelişen farklı bakış açıları ve sosyal bilimlerdeki ilerlemeler beraberinde gömül teori yaklaşımlarında çeşitliliği getirmektedir. Farklı bakış açılarıyla şekillenmiş olsa da (süreç yaklaşımı, sürekli karşılaştırmalı analiz, memo yazımı, kuramsal örnekleme ve kuramsal doygunluk gibi) aralarındaki benzerlikler temellendirilmiş teorinin aynı zamanda diğer nitel araştırmalardan ayıran temel özelliklerini oluşturmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2015). Temellendirilmiş teoride literatüre hakim olan üç desen göze çarpmaktadır (Creswell, 2012).

1-Strauss ve Corbin' in (1990; 1998) sistematik desen

2-Glaser 'in(1992) geliştirdiği klasik desen

3- Charmaz (1990;2000;2006) tarafından benimsenen yapılandırmacı desen

Glaser, Straus'un temellendirilmiş teori yaklaşımının çok kuralcı ve katı yapısı olduğu yönünde eleştirirken; Charmaz ise her iki yaklaşımın pozitivist şablona göre oluşturulduğunu ve içinde bulunulan dönemin felsefi görüşlerini yansıtmakta yetersiz olduğunu dile getirmektedir (Creswell, 2015; Çelik ve Ekşi, 2015). Charmaz (2015), Glaser'in yaklaşımını daha pozitivist öğeler barındırdığı için eleştirirken Straus ve Corbin'in geliştirdikleri sistematik desenin daha çok post-pozitivist bir alanda konumlandığını belirtmektedir. Kısaca temellendirilmiş teori gelişimini “gerçeklik (doğrudan veriyi

yansıttığını iddia eden)” ile “ yapılandırmacılık (doğasında sembolik etkileşim yaklaşımı olan)” felsefi görüşleri arasında devam ettirmektedir (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008).

2.1.1. Sistematik Desen

Strauss ile Corbin’in 1990 yılında yaptıkları çalışmalar ile şekillenen, 1998 ve sonrasında ise genel prensipleri ortaya çıkmış desendir. Bu desende araştırmacılar, sistemli bir şekilde süreci, olayları veya konu üzerindeki etkileşimi açıklayan bir teori araştırırlar. Strauss ve Corbin “ dış dünyada önceden var olan bir gerçekliğe inanmadıklarını” ifade etmişlerdir. Onlar temellendirilmiş teori uygulamasında esneklikten ve özgürlükten yana olmalarına rağmen veri toplama ve veri analizinde özel bir prosedür izlemişlerdir. Strauss ve Corbin tekniklerini “ açık büfe masası” metoforunu kullanarak tanımlamışlardır. Temellendirilmiş teori araştırmaları bu metoforu damak tatlarına göre istedikleri gibi seçim yapabilecekleri anlamında kullanmışlardır. Yani araştırmacılar bu masadan kendilerine uygun teknikleri seçip, katılımcıların hikayelerini kendi teorileri ışığında yeniden yapılandırabilirler (Mills ve ark., 2006).

Sistematik yaklaşıma göre, insanlar kendi hayatlarında aktif temsilciler olarak rol almaktadır. İnsan varoluşunda esas olan şeyin yapı değil süreç olduğunu düşünür. Subjektif ve sosyal alanlar dili nasıl kullandığımızla ilgili olup, eylemlerle ortaya çıkmaktadır. Kısacası Strauss, insan unsuru, beliren süreçler ve anlamlar, problem çözme uygulaması, açık uçlu eylem araştırmasıyla temellendirilmiş teori kavramlarını ortaya çıkarır (Charmaz, 2015:30).

Strauss ve Corbin’e göre temellendirilmiş teori araştırmacılarının bu teoriyi iyi uygulayabilmeleri için aşağıda belirtilen kurallara uymaları gerektiğini belirtmişlerdir (Strauss ve Corbin, 1990:6-12):

- Verinin toplanması ve analizi birbiri ile ilişkili süreçlerdir.
- Kavramlar analizin temel birimleridir.
- Kategoriler geliştirilmeli ve birbirleriyle ilişkilendirilmelidir.
- Örneklem kuramsal bir zeminde ilerlemelidir.
- Veri analizi sürekli karşılaştırma yöntemi kullanarak yapılmalıdır.

- Örüntü ve varyasyonlar hesaba katılmalıdır.
- Teoride süreçler inşa edilmelidir.
- Temellendirilmiş teoride kuramsal not(memo) yazımı yapılmalıdır.
- Araştırma sürecinde kategorilerle ilişkili hipotezler geliştirilmeli ve doğrulanmalıdır.
- Temellendirilmiş teori çalışan araştırmacı tek başına çalışmamalıdır.
- Makro yapıları araştırmaya dâhil etmelidir.

Bu desende veri analizinde kodlama yapmak temel amaçtır. Böylece verileri analiz ederek kavramsallaştırma ve veriler içindeki örüntüyü veya olayları tanımlamak mümkün olacaktır. Verileri kategorileştirme süreci olarak adlandırabileceğimiz kodlama işlemi birbirinden farklı üç analitik prosedürden oluşur. Açık kodlama, eksenel kodlama ve seçici kodlama. Hipo-dedüktif analiz sırasında bu prosedürler belli bir sıra ile takip edilemez açık kodlama yapılırken eksenel kodlamaya, eksenel kodlama yapılırken açık kodlamaya ya da seçici kodlamaya geçişler her zaman için mümkündür (Creswell, 2012).

Açık kodlama verilerin analitik olarak parçalara ayrıldığı yorumlamaya dayalı bir süreçtir. Amacı, verileri belli standartlara dayalı olarak parçalara ayırmak suretiyle araştırmacıya yeni bakış açıları kazandırmak böylece verilerin işaret ettiği olgu üzerine yoruma ve yaratıcılığa açık bir fikir yürütme sürecini başlatmaktır (Strauss ve Corbin, 1990:12).

Açık kodlama, verilerin dar kapsamlı incelenmesi sırasında olguların isimlendirilmesi ve kategorize edilmesine ilişkindir. Açık kodlama sırasında veriler parçalara ayrılır, dar kapsamda incelenir, benzerlikleri ve farklılıkları açısından karşılaştırılır ve verilerle yansıtılan olguya ilişkin sorular sorulur. Bunun için öncelikle her bir veri parçasına yönelik (bu bir kelime, satır, cümle ya da paragraf olabilir) “bu nedir?”, “burada ne oluyor?” “bu neyi temsil etmektedir?” gibi sorular sorularak söz konusu veri parçasını temsil eden bir isim verilir. Bu işlem etiketleme olarak adlandırılır (Strauss ve Corbin, 1990: 62-63).

Etiketleme işleminde farklı yollar izlenebilmektedir. Bunlardan ilki satır satır kodlama yapmak, yani her bir satıra bir isim/etiket vermektir. Bir diğer yol, cümleler ya da paragraflar üzerinden kodlama yapmak, her bir cümle ya da paragrafta bir isim/etiket

vermektir. Üçüncü yol ise eldeki görüşme ya da gözlem dokümanının tümü üzerinden değerlendirme yaparak kodlama yapmaktır (Strauss ve Corbin, 1990:72-73).

Açık kodlama, kavramları verilerin derinliklerinden yüzeye çıkarmadaki ilk işlemdir. Bu kavramlar düşük bir soyutlama düzeyindedir. Araştırmacıların somut verilerde soyut kavramları görmesi ve soyut kavramlarla belirli ayrıntılar arasında gidip gelmesi önemlidir (Neuman, 2013). Kısaca açık kodlama araştırmanın kalbi olarak tanımlanır. Teori geliştirmede ilk adım kavramların tanımlanmasıdır ve tanımlama ilk görüşme ve gözlemlerle başlayıp eylem-etkileşim-anlam ve duygulardaki farklılıklara göre tanımlanır. Bu aşamada yoğun bir inceleme için parçalara ayrılan verinin analizi sırasında evrilen kavramlar aynı zamanda bir sonraki veri toplamanın temelini oluşturur (Corbin ve Holt, 2005).

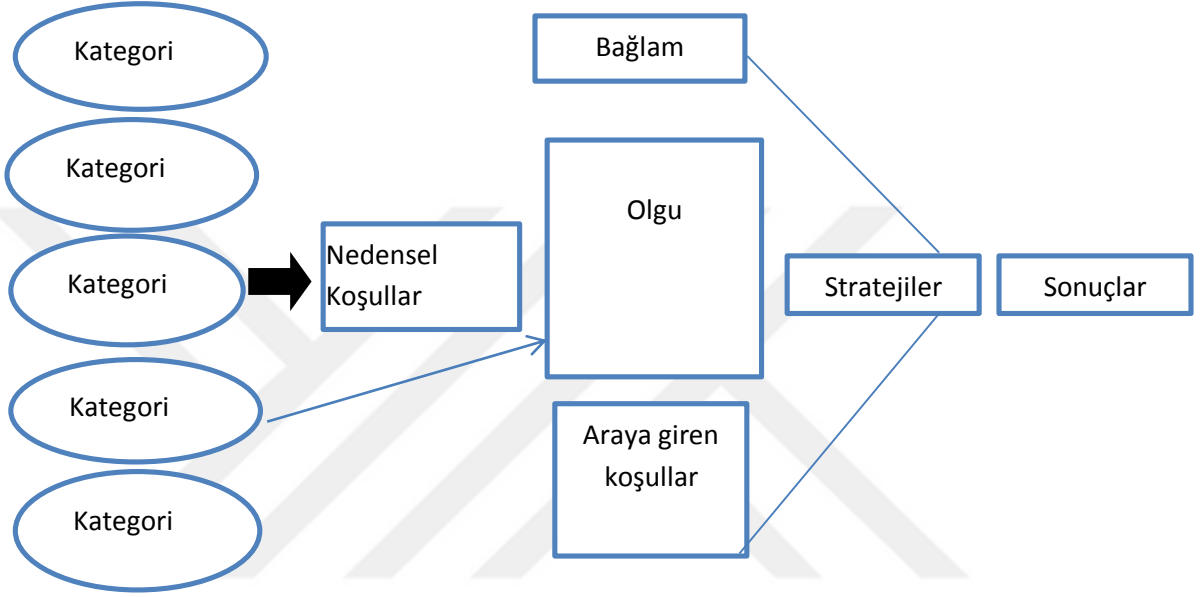
Eksenel kodlama, açık kodlamada oluşturulan kategoriler arasında bağ kurarak verileri yeniden farklı yollarla bir araya getirme işlemlerini içerir. Başka bir ifade ana kategorilerin alt kategorilerle ilişkilendirilmesi süreci eksenel kodlama olarak adlandırılır (Strauss ve Corbin, 1990 :13).

Eksenel' kelimesi, "açık kodlamada belirlenen kategorileri birbirine bağlayan şey" anlamı taşımaktadır. Tüm verilerin bir eksenel üzerine yerleştirilmesi düşüncesini taşımaktadır. Bu bağlamda, eksenel kodlama büyük miktarlardaki verileri ayrıştırmak, sentezlemek, organize etmek ve açık kodlamadan sonra bu verileri yeniden birleştirmek için uygulanır (Strauss 1987).

Eksenel kodlama aşamasında alt kategoriler; durumların, bağlamların, stratejilerin ve bunların sonuçlarının "kodlama paradigması" vasıtasıyla kategorilerle ilişkilendirilmesini amaçlar (Corbin ve Strauss, 1990). Kodlama paradigması nedensel koşullar, stratejiler, bağlamsal koşullar ve sonuçlar arasındaki ilişkilerin ortaya konulduğu ve bu ilişkilerin resmedildiği bir diyagram çizilmesini de içeren kapsamlı bir süreçtir (Creswell, 2012).

Açık Kodlama Kategorileri

Eksenel Kodlama Paradigması

Şekil 2.1. Açık Kodlamadan Eksenel Kodlama Paradigmasına Doğru Temellendirilmiş Teori Kodlaması (Creswell, 2012).

Eksenel kodlama boyunca tümdengelim yöntemi ile önerilen tüm hipotetik ilişkilerin, tekrar tekrar elde edilen veriyle doğrulanıncaya kadar geçici nitelikte olduğu göz önünde tutulur. Hipotezler elde edilen verilerle sürekli olarak karşılaştırılarak revize edilir ya da atılır. Temellendirilmiş teoride tek bir olaya dayalı olarak hipotez doğrulamak ya da yanlışlamak yeterli değildir. Hipotezin doğrulanması için o hipotezin toplanan pek çok veri içinde defalarca yer alması gerekmektedir. Tasdik edilmemiş hipotezin yanlışlanabilmesi için o hipotezin çok ciddi bir şekilde değerlendirmeye alınması ve üzerinden defalarca geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada doğrulanmayan hipotezlerde tıpkı doğrulanan hipotezler gibi çok ciddi bir şekilde incelenir ve hipotezin yanlış mı kurulduğu belirlenmeye çalışılır. Olguya ilişkin tüm varyasyonların çok dikkatli bir şekilde sistematik

olarak araştırılması temellendirilmiş teorideki ana stratejilerden bir olarak gösterilir (Corbin ve Strauss, 1990).

Seçici Kodlama, temellendirilmiş kuram çözümlemesindeki üçüncü aşamadır. Bu aşamada “çekirdek/ana” veya “kapsayıcı” kategori belirlenir, bu kategori ile diğer kategoriler arasında ilişki kurulmaya çalışılır (Corbin ve Strauss, 1990). Seçici kodlamada daha önce geliştirilen tüm kategoriler bu “çekirdek kategori” etrafında birleştirilir. Dolayısıyla veri analizinin bu son aşamasında kategoriler ve onların karşılıklı ilişkileri bir hikaye akışı (story line) ile sürecin oluşturulması için bütünleştirilir.

Strauss ve Corbin'e (1990) göre çekirdek kategori çalışmanın ana olgusunu temsil etmektedir. Bu kategorinin belirlenmesinde şu sorular sorulabilir: Bu araştırmada ortaya konan analitik fikir nedir? Eğer araştırmacı bulguları birkaç cümle ile kavramsallaştıracak olursa buna dair neler söyleyebilir? Araştırmadaki tüm eylemler/etkileşimler neyle ilgilidir? Araştırmacı iki veya daha fazla kategori arasındaki varyasyonları nasıl ifade edebilir?

Straus ve Corbin (1990) bu aşamada araştırmacıların izlemesi gereken beş adım olduğunu belirtmektedir: 1) olay örgüsünün açıklanması, 2) kodlama paradigması aracılığıyla çekirdek kategori çevresindeki tamamlayıcı kategorilerin ilişkilendirilmesi, 3) boyutsal seviyede kategorilerin ilişkilendirilmesi, 4) veriye karşılık gelen ilişkilere değer verilmesi, 5) düzeltilmesi gereken kategorilerin doldurulması. Kısaca, seçici kodlama verilerin anlamlı bir bütün haline getirilerek geliştirilen teorinin yazıldığı süreçtir.

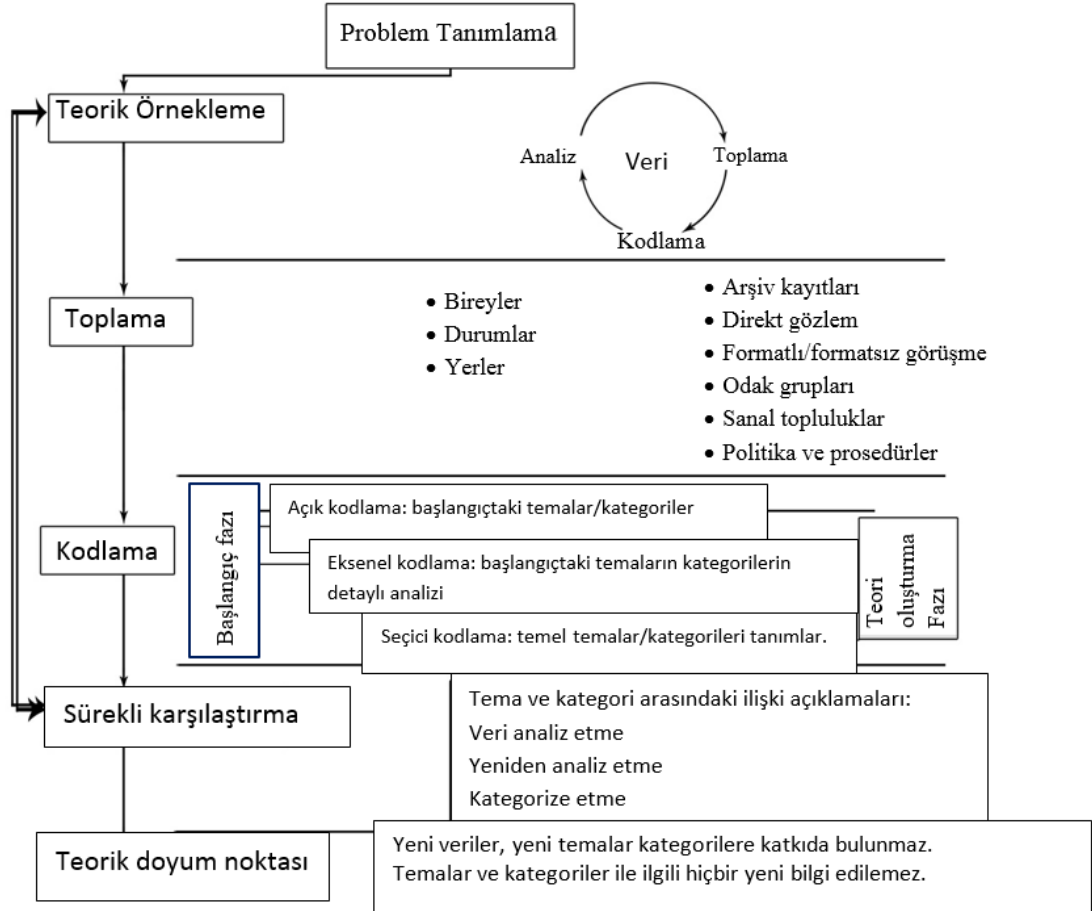
Temellendirilmiş teoride teorinin açıklayıcı güce sahip olması için her kategorinin ve alt kategorinin kavramsal yoğunluğunun olması gerekir. Eğer kavramsal yoğunluğa ulaşamadıysa araştırmacı teorideki boşlukları doldurmak için araştırma alanına tekrar geri dönmesi gerekebilir. Çekirdek kategori, verilerin sürekli olarak sorgulanması ve verilerin üzerinde analitik olarak düşünülmesiyle gerçekleştirilen sürekli karşılaştırma yöntemiyle ortaya çıkarılır (Mccann ve Clark, 2003).

Seçici kodlama, verilerin soyut, ayrıntılandırılmış, bütünleştirilmiş ve temellendirilmiş bir resmini ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu kodlamada ana süreç kuramsal kodlama ve not yazımıdır.

Kuramsal not yazımı, temellendirilmiş teoride analitik süreçler aracılığı ile geliştirilen tüm kategorilerin, özelliklerin, hipotezlerin ve üretilen soruların sürekli olarak

takip edilmesini bir sisteme bağladığı, ayrıca araştırma süreci boyunca meydana gelen formülasyonları ve revizyonları da içerdiği belirtilmektedir. Not yazımına ilk kodlama evresi ile başlanır ve araştırma sonuna kadar da devam ettirilir. Notlar araştırmanın aşamalarına ve kodlama türüne göre değişik biçimde ve uzunlukta olabilir. Kuramsal notlar araştırmanın raporlaştırılmasına sağlam bir temel sağlar (Onat, 2011:85-86).

Özet olarak, seçici kodlama temellendirilmiş teori araştırmacısının aksel kodlama modelindeki kategoriler arası ilişkilerden elde ettiği teoriyi yazıya döktüğü aşamadır. Yani, kategorileri birbirine bağlayan olay örgüsünü yazıya dökme ve kuramsal fikirler hakkında kişisel memolar üzerinden sıralama yapma ve yeniden bütünleşik bir diyagram çizimiyle teorinin birleştirilmesi ve arındırılması süreçlerini içerir (Strauss ve Corbin, 1998).

Şekil 2.2. Temellendirilmiş Teori İnşası (Turner, 2014:33)

2.1.2. Klasik Desen

Temellendirilmiş teori Glaser ve Strauss un ortak çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da sonradan bazı konularda fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Glaser'in yaklaşımı pozitivist paradigma ve eleştirel ontolojiden yola çıkan bir desen olarak görülmektedir. Klasik desende araştırmacı topladığı verilerden teori üretebileceğine inanır.

Glaser, Strauss ve Corbin'in (1990) sistematik desende kullandıkları önceden belirlenmiş kurallar setini ve izlenen veri analiz sürecini eleştirerek, bunun temellendirilmiş teorinin özüne uymadığını ifade etmiştir. Strauss ve Corbin'nin amacının teori oluşturmaktan çok teori doğrulamak olduğunu dile getirmiştir (Glaser 1992). Glaser (1992) klasik desenin sistematik desene göre daha esnek fakat daha az kurallı olduğunu belirtmiştir.

Glaser yaklaşımında önceden belirlenmiş stratejilerin kullanımı yerine doğrudan doğruya verilerden teori geliştirmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Glaser'e göre bu teorinin amacı "temel bir sosyal süreci" açıklamaktır (Creswell, 2012).

Glaser'in yaklaşımında veri analiz süreci; açık kodlama, seçici kodlama ve kuramsal kodlama olmak üzere üç farklı kodlamadan oluşmaktadır (Glaser ve Holton, 2004).

Klasik desenin **açık kodlama** aşamasında veriler incelenir ve kodlanır. Bu veriler benzer olgu kategorilerini şekillendirmek üzere karşılaştırılır. Açık kodlamada veri kodlama ve analizi eş zamanlı olarak sürekli karşılaştırma yöntemi ile yapılır. Verilerin tümü açık kodlama sürecinde herhangi bir sınırlamaya tutulmadan açıklanır ve hiçbir veri dışarda bırakılmaz (Jones ve Alony, 2011).

Açık kodlama süreci, bir kavram olmadan başlayan ve çekirdek kategoriye karar verildiğinde bitirilen bir kodlama sürecidir. Açık kodlamadaki ortaya çıkarılan çekirdek kategoriler temel bir sosyal sürecin gelişimine katkıda bulunan çekirdek odağın oluşumunu sağlar (Jones ve Alony, 2011).

Seçici kodlama aşamasına araştırmacı çekirdek kategoriye ulaştığı zaman geçer. Bu kodlama sürecinde açık kodlamada olduğu gibi, sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi ve kuramsal not yazımı (memozing) devam eder (Glaser,1992).

Bu kodlamada geliştirilen çekirdek kategori, katılımcıların temel kaygılarını yansıtan değişimlerin çoğunu açıklayan bir kategoridir. Bu kategorinin amacı temel sosyal

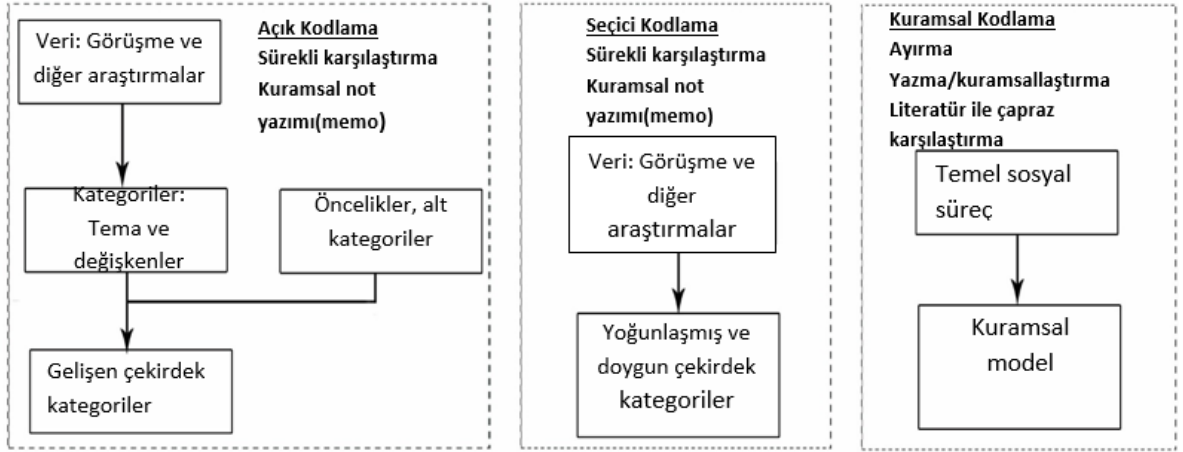
kaygıların saptanmasıdır. Çekirdek kategori, diğer kategorilerle anlamlı bir şekilde bağlantı kurabilmeli, açık ve dikkat çekici özellikleri de içinde barındırmalıdır (Glaser ve Holton, 2004).

Seçici kodlama araştırmacının yeni kavramlarla ilişkili olduğunu düşündüğü verilerin seçilmesinde ve kodlanmasında araştırmacıya kolaylık sağlar. Bu sayede verilerin en geçerli bölümleri tespit edilip kodlanabilir. Glaser'in yaklaşımında kullanılan seçici kodlama, yoğun bir şekilde doymuş temel kategorilerin bulunmasıyla sona erir. Bulunan bu kategoriler kuramsal kodlama boyunca ayıklanır, yazılır, kuramlaştırılır ve literatürde tartışılır (Jones ve Alony, 2011).

Kuramsal kodlama aşamasında ise, teoriler hipotez içine entegre edilirken substantive kodların birbirleriyle ilişkilerinin nasıl kavramsallaştırılacağı bulunmaya çalışılır. Kısaca, bu kodlamada önce substantive kodlar çıkarılır, sonra sürekli karşılaştırma yöntemi kullanarak kuramsal kategoriler bulunur. Kuramsal kodlar araştırılan sosyal olguya ilişkin yeni bakış açıları, birleştirici faaliyet alanı ve sosyal resimler ortaya çıkmasını sağlar. Bu kodlar, kavramları ve karşılıklı ilişkileri kavramsal düzeyde yazabilmesi için araştırmacıya yol göstericidir (Glaser ve Holton, 2004).

Kuramsal kodlama açık ve seçici kodlamayla çıkarılan hipotezler arasındaki nedensel ilişkilerin kavramsallaştırılmasını sağlar. Kuramsal kodlama birleştirici bir olanak, geniş bir çerçeve ve yeni bir bakış açısı geliştirmek için önemli bir adımdır (Glaser ve Holton, 2004).

Glaser'in klasik temellendirilmiş teori desenini araştırma metodolojisi olarak belirleyen Jones ve Alony (2011), bu desende takip edilen kodlama adımlarını Şekil 2'deki gibi şematize etmişlerdir (Jones ve Alony, 2011:8).

Şekil 2.3. Klasik Temellendirilmiş Teori Süreci (Jones ve Alony, 2011:8)

Onions' un (2006) tespitleriyle sistematik ve klasik desen arasındaki farkları şu şekilde sıralayabiliriz:

-Sistematik desende kuramsal duyarlılığı güçlendirmek için veri toplamayı güçlendirmesi için önce basit bir literatür taraması yapılması gerektiği, ana literatür taramasının ise geliştirilen teorinin desteklenmesi için yapılması gerektiği savunulur. Klasik desen ise araştırmanın yapılmasından önce yapılan literatür taramasına karşı çıkar. Bunun araştırmacının bakış açısını etkileyebileceğini düşünür.

-Klasik desende araştırmacı pasif olmasına rağmen sistematik desende araştırmacı aktiftir.

-Klasik desende veri teoriyi ortaya çıkarır, sistematik desende ise teoriyi ortaya çıkarmak için veriyi yapılandırmak gerekir.

-Klasik desende amaç kavramsal bir teori geliştirmek, diğerinde ise kavramsal tanımlama yapmak esastır.

-Klasik desende teori veri içinde temellendirilmiştir, sistematik de ise teori gözlemci tarafından yorumlanır.

-Klasik desende temel bir sosyal sürecin tanımlanması gerekirken, sistematik desende temel sosyal sürecin tanımlanmasına gerek yoktur.

-Klasik desende fazla kavramsallaştırma yapmaya gerek yokken, diğerinde kodlamalar kelime kelime yapılır (Jones ve Alony, 2011).

2.1.3. Yapılandırmacı Desen

Kathy Charmaz (1990, 2000,2003) tarafından geliştirilen yapılandırmacı temellendirilmiş teori deseni Glaser ve Strauss'un desenlerine alternatif bir model olarak sunulmuştur. Charmaz (2003) yaklaşımını postmodernist(Straussçu desen) ile pozitivist(Glaserci desen) görüş arasında orta bir zeminde olduğunu belirtir. Pozitivizme karşı olan yorumlayıcı diğer cevaplar gibi yapılandırmacı temellendirilmiş teori nesnel formlara alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

İnsanların kendi deneyim ve düşüncelerinden gelen kendi bilgilerini inşa etmeleri kavramı yapılandırıcılık olarak tanımlanmaktadır. Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram, pozitivist temellendirilmiş kuram modelinin nesnellik iddialı temeline meydan okuyarak yeni bir biçime sokmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşım, temellendirilmiş kuramın yol gösterici ilkelerini araç olarak kabul eder ama onun pozitivist ve nesnel varsayımlarını onaylamamaktadır. Pozitivist temellendirilmiş kuramın kurucularından Glaser ve onu izleyen araştırmacılar tarafından veri, araştırmacıdan ayrı ve onun yorumlarından etkilenmeyen bir şey olarak görülmektedir. Eğer araştırmacılar bir şekilde veriyi yorumladıysa, Glaser'e göre bu artık veriyi objektif kılmaktadır. Oysaki bütün bir araştırma süreci, karşılıklı etkileşime dayanan aktif bir süreçtir ve araştırma süresince takip edilen aşamalar da bir tür sosyal fanus içinde gerçekleşmemektedir (Charmaz, 2006).

Dolayısıyla yapılandırmacı desen, araştırma sorgulamalarıyla ulaşılabilir ve ölçülebilir nesnel bir gerçekliğin olduğu görüşünü kabul etmez. Dünyanın kavramlar tarafından etkilenen çoklu bireysel gerçekliklerden meydana geldiğine vurgu yapar (Mills, 2006). Bilginin görüşülen kişiler ve görüşmeciler tarafından karşılıklı olarak yaratıldığını ve katılımcıların oluşturdukları anlamın yorumsayıcı bir anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir (Charmaz 2006). Yani, kavramsallaştırmanın veriden oluştuğunu değil de, araştırmacının kategorileri yapılandırdığını savunur.

Temellendirilmiş teori yaklaşımları arasındaki felsefi ayrımlar objektivizm ile yapılandırmacılık arasında ortaya çıkan karşıt görüşler(dichotomy) aşağıdaki tabloda verilmiştir (Charmaz, 2015:331).

Objektivist temellendirilmiş teori	Yapılandırmacı temellendirilmiş teori
-Dışsal gerçekliği kabul eder.	-Çoklu gerçekliği kabul eder.
-Kavramsallaştırmanın veriden oluştuğunu kabul eder.	-Araştırmacının kategorileri yapılandırıldığını kabul eder.
-Verinin temsilini problematik olarak görmez.	-Veriyi problemlı,göreceli,durumsal ve kısmi olarak görür.
-Gözlemcinin pasifliğini, tarafsızlığını ve otoritesini öngörür.	-Gözlemcinin değerlerinin, önceliklerinin ve eylemlerinin görüşleri etkileyeceğini varsayar.
-Veri analizini nesnel bir süreç olarak görür.	-Veri analizinde refleksivitenin önemini vurgular.
-Araştırmacının görüşlerine öncelik verir.	-Katılımcıların görüşlerini ve ifade ettiklerini analizin bütünleyici parçası olarak görür.
-Bağlamdan bağımsız genellemeye ulaşmayı hedefler.	-Genellemeyi; kısmi, durumsal ve zamanda, mekanda, eylem ve etkileşimde konumlandırılmış olarak inceler.
-Gelişen çıkarımlara odaklanır.	- Yorumlama oluşturmaya odaklanır.
-Soyut kavramsallaştırmaları hedefler.	-Yorumsal anlamayı hedefler.

Yapılandırmacı bakış açısına göre “anlam” keşfedilmeyi bekleyen nesnelere içinde pasif ve etkisiz bir şekilde yer almaz aksine anlam bireyler arası etkileşimlerden doğar ve nesnelere yorumlama gücüne sahiptir. Yapılandırmacı görüş, araştırma sorgulamalarıyla ulaşılabilir, veya ölçülebilir nesnel bir gerçekliğin olduğu görüşüne meydan okur. Bu bağlamda, bu görüşten yola çıkan Charmaz (2003, 2006) temellendirilmiş teoride odağını, katılımcılar tarafından atfedilen anlamlar üzerine yoğunlaştırmaya önem vermiştir.

Charmaz (2003, 2006) felsefi olarak çoklu sosyal gerçekliklerin göreceliğini savunur. Bilginin görüşülen kişiler ve görüşmeciler tarafından ortak ve karşılıklı olarak yaratıldığını ve katılımcıların oluşturdukları anlamın yorumsamacı bir anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bundan dolayı Charmaz (2006), temellendirilmiş teoriyi insanlar tarafından üretilen çoklu anlamları bulmak için kullanmaktadır.

Charmaz (2000), verilerin gerçekliğe açılan bir pencere oluşturmadığını, “ keşfedilen gerçekliğin” interaktif bir süreçten ve onun zamansal, kültürel ve yapısal bağlamından doğduğuna dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım diğer temellendirilmiş teori yaklaşımlarının aksine, verilerin yüzeyde yatan anlamlarıyla ilgilenmez; bir adım daha öteye giderek verilerin içine açık ve örtük şekilde sızan değerler, inançlar ve ideolojilerin anlamlarını sorgular, bunları inceler. Bu temellendirilmiş teori yaklaşımında araştırmacı gerçekleri yakalamak, eylemleri tanımlamak yerine bireylerin görüşleri, değer yargıları, inançları, hisleri, çıkarımlarıyla ilgilenmeyi teorinin odağına yerleştirir (Charmaz, 2006).

Yapılandırmacı temellendirilmiş teori, yorumlayıcı yaklaşımla esnek çalışmalar ve araştırmacıların gözlemlerine dayanan bir teori ortaya çıkarır. Bu yaklaşım; gözlem, değer, inanç, duygu, varsayım ve bireylerin fikirlerine ve araştırma metodlarına daha çok önem vermesine rağmen zengin bilgi toplama yöntemleri, bilgi kodlama, hafızaya alma ve kuramsal örnekleme de kullanır (Charmaz, 2006).

Charmaz’a (2006) göre Temellendirilmiş Teori’de kodlama süreci iki temel safhadan oluşur. İlki, **başlangıç kodlaması** olarak adlandırılan, her kelimenin, satırın ya da bölümün ayrı ayrı kodlandığı aşamadır.

Charmaz’a göre bu aşamada yapılan ilk kodlama mümkün olduğunca serbest olmalıdır, bir teoriye, kişiye ve kavrama bağlı olmadan metnin ne söylediğine bakılmalıdır. Başlangıç kodları geçici, karşılaştırmacı ve veriye temellendirilmiştir. İlerledikçe veriye uygun olduğunu gösteren kodlar gözden geçirilerek ve detaylandırılarak veri toplanmaya devam edilir. Amaç başlangıçta yapılan bu kodlamalar sonucu verilerin eksikliğinin farkında olup, tekrar sahaya dönüldüğünde eksik verilerin toplanmasını sağlamaktır (Charmaz, 2015).

Charmaz başlangıç aşamasında yapılan kodlamalar için önerilerde bulunmuştur:

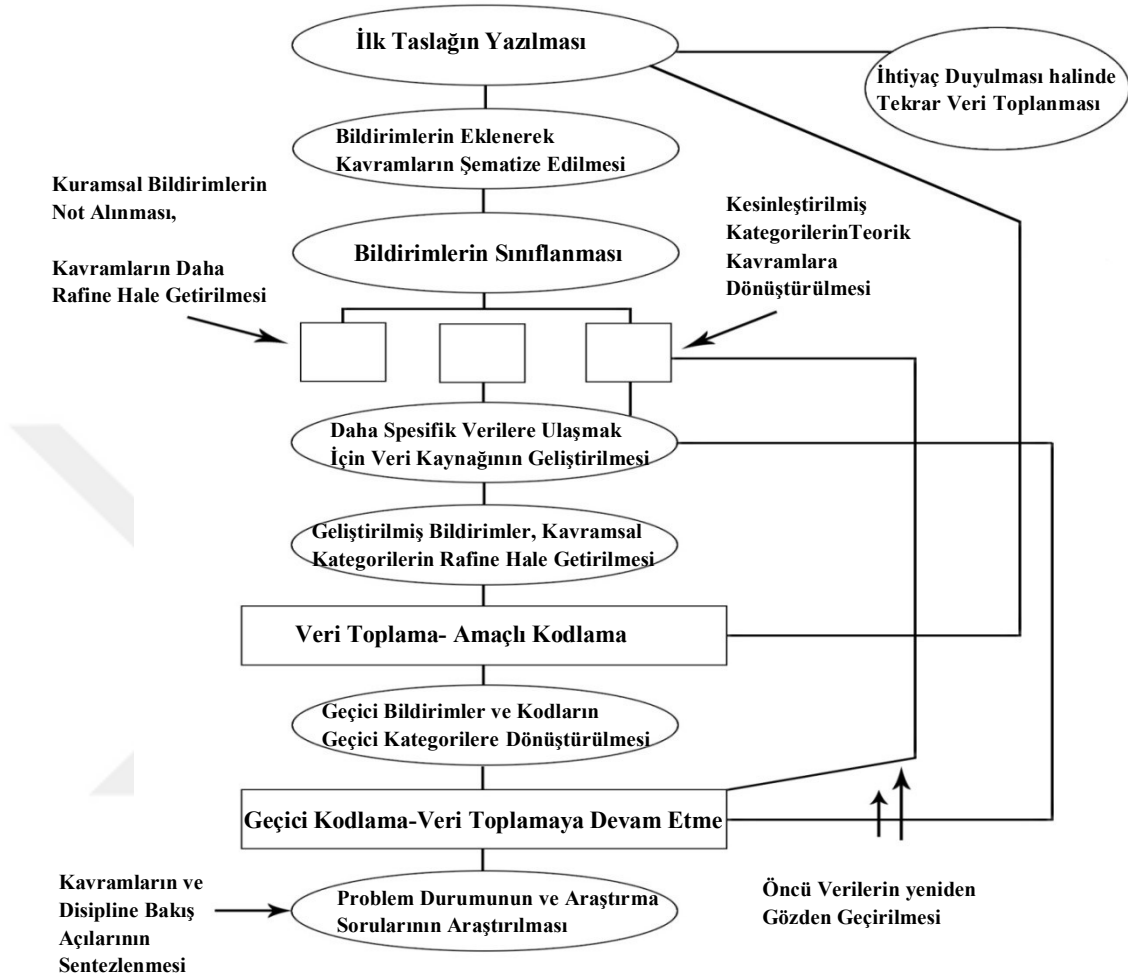
- Fikirlere açık olmak gereklidir.
- Verilerle ilgili olunmalıdır.
- Kodları kısa ve net bir şekilde oluşturmak gereklidir.
- Davranışları ve karakterleri korumak önemlidir.
- Verileri mutlaka başka verilerle karşılaştırmak gereklidir.
- Verileri değerlendirirken süreklilik önemlidir (Charmaz, 2015:182).

Charmaz' a göre başlangıçtan itibaren kelime, satır veya olayı temel alarak gerçekleştiren kodlama sayesinde uygunluk ve geçerlilik gibi iki kriter sağlanmış olur. Kodlar katılımcının deneyimlerini kristalleşen kategorilere dönüştürmeye yardımcı olur. Böylece araştırma dış dünyaya uygunluk gösterir. Neler olduğunu açıklayan bir çerçeve sunulduğu zaman ve görünür yapı ve süreçler arasında bağlantılar kurulduğu zaman araştırmanın geçerliliği sağlanmış olur (Charmaz, 2015:197).

İkinci aşama ise başlangıç kodlamasında belirgin olarak öne çıkan ya da sıkça tekrar edilen kodların sınıflanması, sentezlenmesi ve organize edilmesini içeren **odaklı (seçici) kodlamadır**. İlk kodları gözden geçirmek ve büyük miktardaki veriyi analiz etmek olarak tanımlanabilir. Başlangıç kodlamasında veriler, bir sonraki veri toplama, kodlama ve analiz aşamalarında izleri aranacak analitik fikirler elde etmek amacıyla irdelenir (mining). Başlangıç aşamasındaki temel amaç üzerinde çalışılan veri setinden birbirinden farklı mümkün olduğunca çok sayıda teorik yönelim ortaya çıkarmaktır. Bu safhanın ardından odaklı kodlama ile veri yığını içerisinde göze çarpan ve önem arz eden kategoriler saptanır ve geliştirilir. Tümevarımsal teori, odaklı kodlama aşamasında ortaya çıkmaya başlar ve daha sonraki tüm analitik basamaklarda gelişerek devam eder (Charmaz, 2006:46).

Charmaz odaklı kodlama işleminin bağlayıcı olmamakla birlikte karar alma sürecini desteklediğini belirtir. Ona göre kodlama süresince katılımcının hiç kullanmadığı kavram ve fikirleri yansıtan kodlar da kullanılabilir. Bu kod yeni bir bakış açısı kazandırabilir. Metinde geçmediği halde, metinden çıkarılan fikir sonucu düzenlenen kodlar olguyu anlamak bakımından daha çok destek olmaktadır. Yapılan bu şekildeki kodlamalar soyut olmasına ve veriyle daha az tutarlı olmasına rağmen analitik bir bakış kazandırmaktadır (Bal, 2016:62).

Charmaz, yapılandırmacı temellendirilmiş teorinin nesnel formlara alternatif olarak ortaya çıktığını belirtir. Ona göre yapılandırmacı yaklaşım, çalışılan fenomene öncelik verir, veriyi ve analizi katılımcılar ve diğer kaynaklar ile paylaşılan tecrübe ve etkileşimler olarak görür. Yapılandırmacılar, katılımcıların nasıl ve neden belli durumlarda anlam ve eylemleri yapılandırdığını çalışırlar. Katılımcıların yorumlarının yanında ortaya çıkan teorinin de bir yorumlama olduğunu kabul ederler (2015:334).

Şekil 2.4. Charmaz'a (2006, s.11) Göre Temellendirilmiş Teoride Araştırma Süreci

Charmaz (2006:11) bir araştırmanın temel olarak veri toplama ile başlayıp, analiz sonuçlarının yazımı ile sonlandığını, fakat sürecin genellikle bu kadar doğrusal işlemediğini ifade etmektedir. Temellendirilmiş Teori yöntemini benimseyen araştırmacıların, süreç içerisinde her nerede olursa olsun yeni fikirlere ve birden fazla analitik boyutla çalışmaya açık olmaları gerektiğini belirtmektedir. Fakat bu esnekliğin araştırmanın temel amacından, yani araştırma probleminden uzaklaşmaya sebep olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kısaca yapılandırmacı temellendirilmiş teoride; temellendirilmiş teorinin kodlama, memo yazma ve orijinal söylemlerindeki teorik örnekleme gibi metodolojik stratejilerini

kullanan, fakat epistemolojik temellerini değiştiren ve nitel araştırmaların son elli yıldır oluşan gelişmelerini göz önünde bulunduran güncel versiyonudur. Böylece yapılandırmacı temellendirilmiş teoristler üretim, kalite, veri kullanımı, araştırma ilişkileri, araştırma durumu ve araştırmacının öznel ve sosyal konumuna dikkat ederler. Yapılandırmacı temellendirilmiş teoristler araştırılan bir hayatın soyut anlaşılmasını hedefler ve analizlerini zaman, mekan ve araştırma durumunda tespit edilmiş olarak görürler (Charmaz, 2015).

Yapılandırmacı yaklaşım yöntemi tam olarak, metodolojik gelişmeleri araştırmalara entegre ederek temellendirilmiş teorinin yenilenmesini ve canlandırılmasını teşvik etmektedir. Bu yaklaşım genel soyut teoriler oluşturma varsayımına meydan okumaktadır.

2.1.4. Temellendirilmiş Teori Desenlerinin Ortak Yönleri

Farklı desenler olmakla birlikte birtakım ortak özelliklere sahiptirler. Bunlar;

- Süreç yaklaşımı
- Kuramsal duyarlılık
- Kuramsal örnekleme
- Sürekli karşılaştırmalı analiz
- Çekirdek kategori
- Memo(kuramsal not yazımı)
- Literatürün incelenmesi
- Teori üretimi (Çelik ve Ekşi, 2015 :117).

Süreç yaklaşımında, araştırmacılar tek bir fikir araştırmalarına rağmen içinde yaşanılan sosyal dünyanın diğer insanlarla karşılıklı etkileşim içermesi nedeniyle daha çok süreç incelenmesine gereksinim duyarlar. Süreç bir konuyla bağlantılı olarak insanlar arasında meydana gelen eylemler ve olaylar dizisidir (Çelik ve Ekşi,2015). Bu noktada araştırma soruları açık uçlu, eylem odaklı ve süreci vurgulayacak şekilde tanımlanır.

Kuram Oluşturmada **kuramsal duyarlık** ana ilkelerden birisidir. Corbin ve Strauss (2008) kuramsal duyarlığın birkaç farklı kaynaktan geldiğini bildirmişlerdir: literatür, mesleki deneyim ve kişisel deneyim. Literatür taramasının ne zaman uygulanması gerektiğine dair bir fikir birliği yoktur. Corbin ve Strauss'a göre (2008), geçmiş deneyim ve literatürün kullanımı söz konusu olgu ve konu duyarlığı hakkında anlayışı

kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada literatür, daha önce buna benzer bir şey araştırıldı mı diye öğrenmek ve bu çalışmanın amacı dikkate alındığında literatürdeki boşlukları tanımlamak için taranmıştır.

Corbin ve Strauss'a göre, kuramsal duyarlılık iç görü yeteneği ile ilişkili olup verileri kavrama, anlamlandırma, ilişkili ve ilişkisiz verileri birbirinden ayırma becerisidir. Verilerden yola çıkarak kavramlar oluşturma ve bu kavramları normal teori modellerine (özellikle sosyolojideki teori geliştirme) göre ilişkilendirme yeteneği kuramsal duyarlılığın özünü oluşturur (Corbin ve Strauss, 2008).

Glaser ve Holton (2004) ise temellendirilmiş teori araştırmacısının kuramsal duyarlılığını geliştirebilmesi için iki temel karakteristik özelliğe sahip olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Birinci olarak araştırmacı, yeni oluşacak kavramlara açık olmalı ve bu yeniliğe güvenerek analitik mesafeyi korumalıdır. Aynı zamanda araştırma süreci içerisinde oluşan belirsizliğe ve karmaşaya gereken sabrı göstererek tahammül edebilmeli ve bunları yordama eğilimine sahip olmalıdır. İkinci olarak alana ilişkin kuramsal iç görü yeteneğine sahip olmalıdır. Bu sebeple araştırmacının olabildiğince az bir şekilde önceden belirlenmiş fikirlerle alana giriş yapmalıdır (Çelik ve Ekşi, 2015).

Kuramsal örnekleme, kuram oluşturma için veri toplama sürecidir (Glaser ve Straus, 1967). Yani gelişen teorideki kategorileri detaylandırmak ve düzeltmek için uygun verileri aramak ve toplamak demektir (Charmaz, 2015).

Kuramsal örnekleme, alanda devam eden çözümlenme süreci ve örnekleme kuram odaklı yöntemini nitelemektedir. Kuramsal örnekleme, araştırmacıya eldeki verinin ilk analizlerinin ardından kuramın ortaya çıkışını kolaylaştıracak yeni veriye odaklanmasına katkı sağlar. Bu yöntemde araştırmacının örnekleme kuramın gelişimindeki katkılarına dayanarak seçilir (Ilgar ve Coşgun Ilgar, 2013:208).

Kuramsal örneklemede araştırmacı; verileri toplar, analiz eder, kavramlar geliştirir ve kuramın oluşturulması için bir sonraki verinin nasıl ve kimlerden toplanacağına karar verir (Glaser ve Straus, 1967). Araştırmacının teori üretmede kendisine faydalı metinler ve görüntüler sağlayacak veri toplama formlarını seçmesi olarak tanımlanır. Araştırmacılar gözlemler, söyleşiler, görüşmeler, kamu kayıtları, günlükler, makalelerden vb. çeşitli

verileri toplayabilirler. Bunlar içinde en çok katılımcıların deneyimlerini anlattıkları *görüşme tekniği* kullanılır.

Sürekli karşılaştırmalı analiz ise, veri toplama ve analizin eş zamanlı olarak yapılması ve sürekli karşılaştırmalarla ilerlenmesi demektir. Veri kodlama ve veri analizi eş zamanlı gerçekleştirilir ve böylece veriler içinde temellendirilmiş olan kavramlar ortaya çıkarılır. Sürekli karşılaştırmalı veri analizi, veri içindeki olayları diğer olaylarla, olayları kavramlarla(kategorilerle), kavramları ise diğer kavramlarla karşılaştırmayı gerekli kılar.

Bu analiz yöntemi araştırmacının veri yığını içerisinde kaybolmasını engelleyerek, hatalı temellendirilen verilerin er geç uygun kategorilerde yer almasına olanak sağlar. Kısaca bu sürekli karşılaştırmalı analiz ile kavramlar veriler içinde temellendirilir (Çelik ve Ekşi, 2015).

Verilerden elde edilen kategoriler arasından **çekirdek bir kategori** seçilir. Bu kategori diğerlerine göre daha sık görülür, doygunluğa ulaşma imkânı sağlar ve teori geliştirmede daha fazla açık ve net etkileri görülür. Çekirdek kategori bir kez belirlendikten sonra araştırmacı teoriyi kategoriler ve alt kategoriler aracılığı ile bütünleştirir (Çelik ve Ekşi, 2015).

Memo (teorik not) yazımı ya da kısa not tutma kuram oluşturmada analizin önemli unsurlarındandır. Bunlar ilk analizle başlamalı ve araştırma boyunca devam etmelidir (Strauss ve Corbin, 1998). Kısa notlar araştırmacının verilere ilişkin düşüncelerini, sorularını ve gözlemlerini kapsar. Kısa notlar kodlama ve kuram geliştirmeyi birbirine bağlar ve araştırmacı bu fikirlerin kavramsal düzeyini geliştirilen kurama yönelik artırabilir. Kısa notlar kişiyi ham veriler yerine kavramlarla çalışmaya iter. Bu basit bir işlem olmayıp teoriyi raporlaştırmak ve açıklamak için kullanılan bir yöntemdir.

Memo yazımı, örnekleme ilişkin yorumlar, yapılan değişikliklerin açıklanması, kuramsal yansımaların ortaya çıkması ve ilgili literatürle bağlantı kurulmasına ilişkin kayıt süreci olarak tanımlanmaktadır (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008). Memo yazımı basit bir not alma işlemi değil aksine veri toplama ve makale yazma taslağı arasında önemli bir basamaktır. Araştırma sürecince memo yazımı araştırmacının veriye aşına olmasını ve fikirlerinin soyutlaştırma seviyesini arttırmasına yardımcı olur. Memo yazımı araştırma sürecindeki ve işleyişindeki fikirlerin yakalanmasını sağladığı gibi, araştırmacının ne yönde

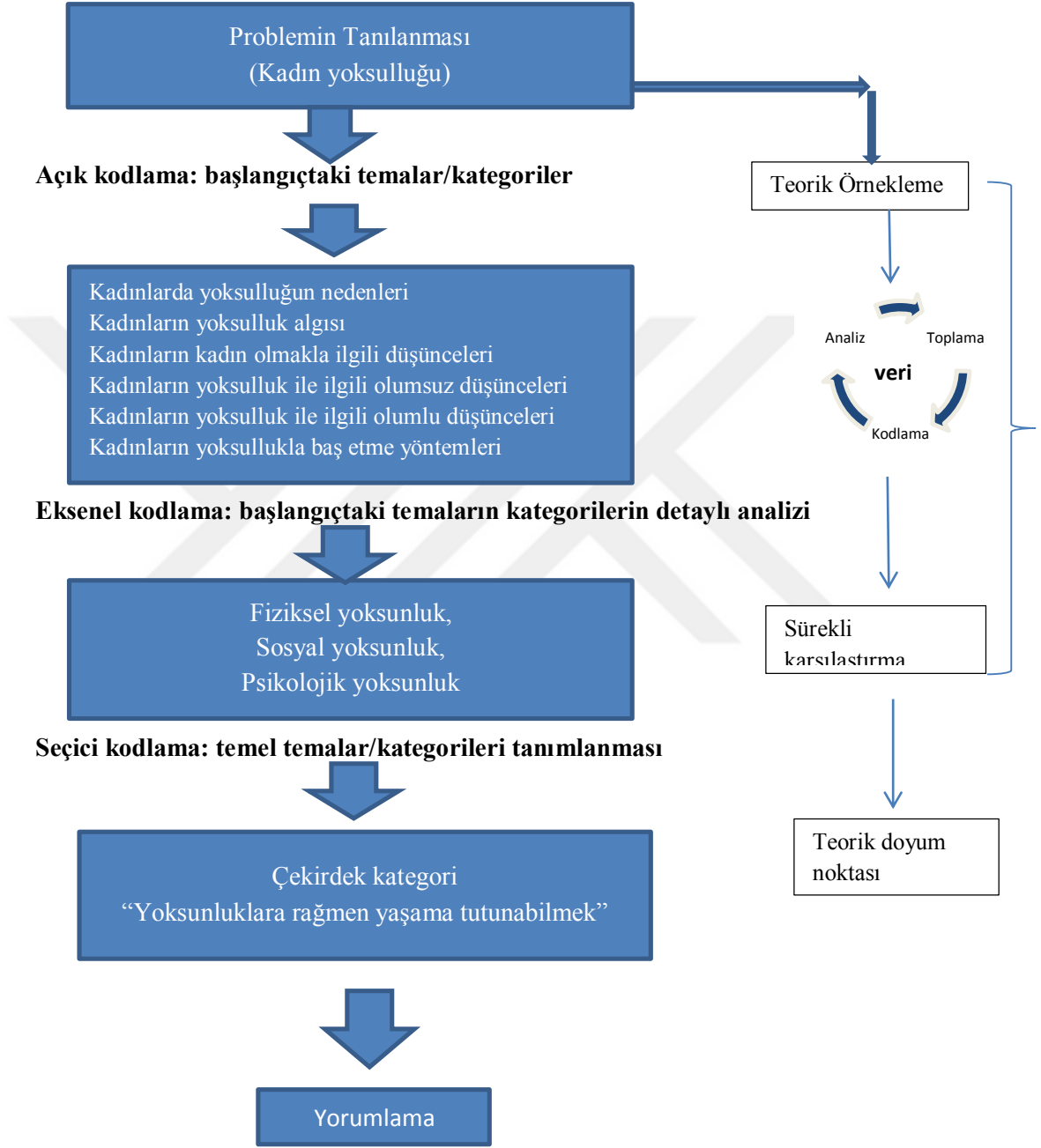
ilerlemesi gerektiği konusunda ipuçları verir. Araştırmacının, araştırma süreci boyunca kendisi ile iletişimde olmasını sağlar (Charmaz, 2015).

Literatürde belirtildiği gibi bu çalışmada da gözlemsel ve kuramsal kısa notlar tutulmuştur (Corbin ve Strauss 2008). Görüşmeler boyunca kadınların yoksulluk deneyimlerine ilişkin bütün fikirler ve gözlemler not edilmiştir. Her bir görüşmeyle ilgili gözlemsel kısa notlar mevcuttur.

Literatürün İncelenmesi ile ilgili tam bir uzlaşma olmamakla birlikte literatür taraması ister teori oluşturma sürecinin başında ister sonunda kabul edilsin, sonuçta gerekli olduğu kesindir. Genel kabule göre, literatür incelemesi önemli olmakla birlikte, çok fazla derinleşmeye gidilmemesi gerekir. Aksi halde kavram geliştirmek için gerekli olan keşif duygusu ve kuramsal duyarlılık kısıtlanır (Çelik ve Ekşi, 2015).

Teori üretimi, veriler içinde temellendirilmiş halde olan gerçek bir konu hakkında soyut bir açıklama veya anlayıştır. Araştırmacı orta büyüklükte bir teori üretir. Bu durum onun “büyük teoriler” gibi geniş bir kapsamı olmadığı anlamına gelir. Bu teori birçok bireyden veya veri kaynağından elde edilen ve gerçek bir konuya ilişkin açıklama getiren “orta büyüklükte” bir teoridir (Çelik ve Ekşi, 2015).

ARAŞTIRMA MODELİ*

* Araştırma modeli Turner'ın (2014:33) temellendirilmiş teori inşası modelinden esinlenerek oluşturulmuştur.

2.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Temellendirilmiş kuram çalışmalarında diğer nitel araştırma tasarımlarında olduğu gibi belirli bir evren ve örneklem anlayışı olmadığı için, çalışmada örneklemin sayısı, kuramsal örnekleme ilkesi çerçevesinde kuramsal doyuma ulaşılması ile belirlenmiştir. Temellendirilmiş kuram çalışmalarında örneklem tam olarak önceden planlanmaz. Kuramsal örnekleme, kategorileri daha fazla araştırmak için kullanılır. Bu örnekleme rasgele örnekleme göre daha amaçlı olup, toplanmış verilerin analizi üzerine temellenen bir örneklemin seçimidir (Yazıcıoğlu, 2006). Kuramsal örnekleme araştırmacının teori geliştirmek için öncelikle ilk datayı toplaması, bu datayı kategorileştirmesi ve kodlamasından sonra, bir sonraki datanın ne olacağına ve nereden toplanacağına karar vermesi ve sonuçta tüm bunları birleştirmesi süreci olarak tanımlanır (Boyчук ve Morgan, 2004).

Örnekleme süreci kuramsal doygunluğa ulaşıncaya kadar devam eder. Diğer bir ifadeyle, kategorilerdeki her bir varyasyon açıklanabildiği, kategorilerin belli bir takım kavramsal çeşitliliğe ulaştığı ve yeni kategori ve alt kategoriler oluşturmanın artık mümkün olmadığı zamana kadar kuramsal örnekleme devam ettirilir. Dataların kalitesi, dataların tekrarlanma sıklığından daha önemli bir konudur. Örneklemin net bir şekilde belirlenmesi ve sınırlandırılması araştırma sorularının açıklanması ve kuramsal doygunluğun oluşması için bir fırsat yaratır (Mc Can ve Clark, 2003). Corbin ve Strauss (1990) kuramsal örnekleminin amacını, olayları, vakaları, eylemleri ve oluşumları birbirleri ile maksimum çeşitlilikte karşılaştırmak ve kategorilerin özelliklerinin, boyutlarının nasıl belirleneceğine karar vermek olarak açıklamaktadır.

Araştırmanın başlangıcında amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Daha sonra verilerin ortaya çıkardıkları kodlar ve kategorilere göre kuramsal örnekleme ile devam edilmiştir. Başlangıçta örneklem seçimi yapılırken kullanılan amaçlı örnekleme; zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu şekilde, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda olgu, olay veya yöntemlerin keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmaktadır. Çalışmanın başında kullanılan amaçlı örnekleme yönteminde, ilk katılımcılar ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan

örneklem grubuyla çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada katılımcılar belirlenirken öncelikle çalışmaya katılmaya gönüllü olma ve valilikten ya da belediyeden yardım alma ölçütleri dikkate alınmıştır.

Bu çalışmanın örneklemini Burdur Merkez' de oturan, SYDTF'nundan ve Burdur Belediye'sinden çeşitli düzeylerde yoksulluk yardımı alan, araştırmayı katılmayı kabul eden kadınlar (30) oluşturmaktadır. Örnekleme amaca uygun olarak, bu mahallelerde oturan kadınlar seçilmiştir. Her mahalleden üç hane araştırmaya alınmıştır. Kuram oluşturma çalışmasında iyi bir teorinin geliştirilebilmesi için 20 ila 30 kişi ile çalışılması önerilmektedir. Burdur ilinin nüfusu 2016 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin sonuçlarına göre toplam nüfusu 260.401 dir. Merkez ilçesinin toplam nüfusu 104.875 tir. Burdur ili merkez ilçesinin ilçe toplam erkek nüfusu 52.642, Burdur ili merkez ilçesinin ilçe toplam kadın nüfusu 52.233 tür. Merkeze bağlı köy sayısı 51, mahalle sayısı 35 tir. Bu mahallelerden Akın mah., Sinan mah., Necati Bey mah.,Çeşmedamı mah., Karasenir mah., Üç dibek mah., Mehmet akif Ersoy mah., Değirmenler mah., Yenice mah. ve Cemil mah. yoksulluğun görece yüksek düzeyde olduğu mahallelerdir.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Nitel görüşmeler; yapılandırılmış, belli bir sistematik ve kurallar dizgesine oturtulmuş soru formlarının kullanıldığı nicel görüşmelerden farklı olarak, katılımcıların dünya görüşlerine ve deneyimlerine ilişkin daha özgün ve zengin bilgi sağlamakla beraber önceden farkına varılamamış değişkenlere ulaşmayı hedefleyerek araştırmacıya yol gösterir (Rubin ve Rubin 2005).

Temellendirilmiş kuramda başlıca veri toplama tekniği görüşmeler, gözlemler ve zaman zaman doküman analizleridir. Araştırma verileri nitel araştırma yönteminin temel araştırma tekniklerinden olan mülakat (görüşme) tekniği kullanılmıştır. Mülakat, en az iki kişi arasında yüz yüze, önceden belirlenmiş bir konu üzerinde belirli sorular çerçevesinde gerçekleştirilen ve yanıtların araştırmacı tarafından kaydedildiği bir veri toplama tekniğidir (Bal, 2013: 124; Karasar, 2008: 165-167). Yüz yüze görüşmeler araştırmacının popülasyon yerine teoriye ilişkin bir genelleme yaptığı zaman oldukça elverişlidir (Nelson ve David, 2005).

Görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirten soru formu ve katılımcıların yoksullukla ilgili deneyim ve düşüncelerini belirlemek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış açık uçlu soru formundan oluşmuştur.

Bu doğrultuda Haziran– Aralık 2015 tarihleri arasında Burdur Merkez’de oturan 30 kadın ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler kadınların evlerinde en az 40 dakika en çok 2 saat sürmüştür. İlk görüşmeler bittikten sonra kadınlarla tekrar görüşülmüştür. Yüz yüze görüşmeler sırasında açık-uçlu sorular katılımcılara yöneltilmiş, gerektiğinde sondaj sorularla desteklenmiştir.

Yapılan çalışmada derinlemesine görüşmeler katılımların izin ve bilgileri doğrultusunda ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazının gerekliliği konusunda katılımcılara bilgi verilmiş fakat yine de ses kaydı alınmasını istemeyen katılımcıların görüşmeleri yazılarak kaydedilmiştir.

Ses kayıtları tekrar-tekrar dinlemeye ve doğrudan alıntı yapmaya elverişli olduğu için tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, araştırmacı öncelikli olarak kendini tanıtmış, daha sonra görüşmenin amacı hakkında katılımcılara bilgi vermiştir.

Araştırmacı görüşülen kişiye fikrinin önemli olduğu açıklamasını yapmış ve gerçekleştirilecek görüşmenin gizliliği ve isimlerinin gizli kalması hususunda katılımcılara garanti vermiştir. Görüşmeye daha az hassas olan konularla başlanmış ve aşamalı olarak özel konulara doğru geçiş yapılmıştır. Görüşmelerde ses kaydının yanı sıra görüşmeler esnasında kullanılan üslup ve beden dili gibi sözsüz unsurlar ve gözlem kayıtları da araştırmacı tarafından not edilmiştir.

2.4. VERİ ANALİZİ

Veriler Strauss ve Corbin (1998)’ in kuram oluşturmaya ilişkin kodlama, kavram gelişimi, veri ve ortaya çıkan kavramların sürekli birbirleriyle karşılaştırılması ve teorik modelin oluşturulmasını içeren yaklaşımları kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan çalışmanın amacı, bir kuramı doğrulamak ya da test etmek olmadığı için, hipotez kurulmamıştır. Burada amaç, araştırılan konuyla ilgili kuramsal bir temel

oluşturmaktır. Çalışmada veri toplama aşaması sonunda araştırmacı tarafından verilerden elde edilen kategorilerin kuramsal doyuma ulaşması ile konu ile ilgili kavramsal bir model ortaya çıkarılmıştır. Temellendirilmiş kuram araştırma stratejisinde var olan sürekli karşılaştırma yöntemi gereği, çalışmada toplanan verilerin hem kendi içinde hem de birbirleriyle sürekli karşılaştırması yapılarak verilerden kodlar elde edilmiş, daha sonra bu kodlar seçilen konuyu daha üst düzeyde açıklayan kategorilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kuramsal örneklemin başlangıcından kuramsal doyuma ulaşılan kadar ki süreçte; katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu toplanan veriler, temellendirilmiş kuramın esaslarına uygun şekilde analiz edilmiştir.

Veriler analiz edilirken temellendirilmiş teorinin temelini oluşturan verilerin sürekli olarak karşılaştırılmasının yapılması ve kodlama aşamalarının sırasıyla uygulanabilmesi eş zamanlı olarak yapılmıştır. Toplanan veriler kodlanırken birbirleriyle sürekli karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucunda da ham verilerden kategoriler oluşturulmuştur. Sürekli karşılaştırma yöntemi ile yapılan kodlamada, farklı katılımcıların görüşleri ve deneyimleri karşılaştırılarak, veri kategoriyile ve bir kategoride bir başka kategoriyile karşılaştırılmıştır. Amaç; veriler analiz edilirken içlerinde barındırdıkları kuramsal unsurların ortaya çıkarılması ve kategorik etiketlerin oluşturulmasıdır. Veriler analiz edilirken dijital ses kayıt cihazına kaydedilmiş olan tüm görüşmeler analiz için harfi harfine yazılmıştır. Görüşmeler satır satır okunarak çözümlenmiştir. Çözümlemede, önce ses kaydı araştırmacı tarafından dinlenmiş, sonrasında word belgesi olarak görüşme metni haline getirilmiştir. Doğal konuşmalar yazıya geçirilirken konuşmanın kişiye özel içeriği değiştirilmemiş ve aynı sözcükler kullanılarak konuşmanın düzenlenmesiyle katılımcıların anlam ve bakış açıları, konuşmanın gerçek yapısı korunarak aktarılmıştır.

Strauss ve Corbin (1990) temellendirilmiş teoride veri analizinin katı bir yapılanım ya da statik bir süreç olmadığını, tam tersine serbest akışa ve yaratıcı olmaya zemin hazırlayan bir yöntem izlemek gerektiğini belirtmiştir.

Bundan dolayı bu çalışmanın veri analiz sürecinde Strauss ve Corbin'in (1990) temellendirilmiş teori için önerdiği açık, eksnel ve seçici kodlama süreçleri izlenmiştir. Veri analizdeki bu aşamalar hep birlikte, önce verinin kavramlar şeklinde ayrımlaştırılmasını, daha sonra ayrımlaştırılan bu kavramların ilişkili kategoriler içinde bir

araya getirilmesini ve sonrasında ise teori oluşturmak ya da üzerinde çalışılan araştırma problemine yeni açılımlar getirebilmek için kategorilerin birbirine entegre edilmesi olarak kabul edilmektedir. Veri analiz sürecinde açık, eksnel ve seçici kodlamanın etkileşimi temellendirilmiş teori metodolojisinin bir özelliği olan sabit karşılaştırma analiz tekniğini de gözler önüne sermektedir (Strauss ve Corbin, 1990, 1998).

2.4.1. Açık Kodlama

Strauss ve Corbin açık kodlama aşamasını “verilerin çözülmesi, araştırılması, karşılaştırılması, kavramsallaştırılması ve sınıflandırılması” olarak belirtmişlerdir (Strauss ve Corbin, 1990:61). Paterson ise açık kodlamanın toplanan verilerden mümkün olduğunca fazla fikir üremek için kullanıldığına dikkat çekmiştir (Paterson, 2013:39). Bu basamakta, araştırmanın konusu ve amacıyla ilgili olduğu düşünülen her kelime, cümle ve paragraf belirlenmiştir. Bu esnada anlam bütünlüğünün korunması, konuşma esnasında kullanılan tabir, atıf ve göndermelerin gözden kaçırılmaması için araştırmacı görüşleri ve düşünceleri veri üzerine not alınmıştır.

Açık kodlamada sürekli karşılaştırma yolu ile kategoriler oluşturulan olaylar birlikte etiketlenir ve gruplanır (Hoda ve ark., 2011). Verilerle kavramsal analizin ilk aşaması olan açık kodlamada, derinlemesine görüşmelerle toplanan veriler parçalara ayrılmış, karşılaştırılmış ve kategorize edilmiştir. Her bir veri parçası isimlendirilmiştir. Önce kavramlar bulunmuş, sonra bu kavramların özellikleri ve boyutları belirlenmiştir. Açık kodlama yapılırken, sürekli karşılaştırma yolu ile verilerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve bunlara kavramsal etiketlemeler yapılmıştır. Katılımcıların yanıtları satır satır incelenerek, kendilerine soru olarak yöneltilen kelimelere yaptıkları yüklemeler temsil ettikleri anlam birimlerine kodlanmıştır. Oluşturulan kavramlar daha sonra paylaştıkları anlam ve özellikler dikkate alınarak onları daha soyut ve açıklayıcı terimlerle temsil eden ilgili kategorilerin içine yerleştirilmiştir.

Temellendirilmiş teori çalışmasında bir kez tanımlama yapıldıktan sonra kategoriler ve bunlara ilişkin özellikler örneklem için kuramsal temel haline gelmektedir. Açık kodlama sürecinde yapılan tanımlamalar, araştırmacının yeniden çalışma alanına döndüğünde ona yol gösterecek üretici ve karşılaştırmalı tarzda sorular sormasına olanak

sağlar. Karşılaştırmalı tarzda sorular sormak araştırmacıya her kategoriye özgüllük kazandırması için yardımcı olurken, üretici tarzda sorulara sormak ise araştırmacının yeni konular üzerinde daha duyarlı olmasına ve kuramsal duyarlılığı elde etmesine zemin hazırlar. Açık kodlama, bu kodlama türünde kullanılan sorgulama biçimleri ve sabit karşılaştırma metodu araştırmacının öznellikten ve önyargılardan uzak kalmasını olanaklı hale getirir. Temellendirilmiş teoride veri, analitik olarak ait olmadığı bir kategori içine yanlışlıkla yerleştirilse bile, sabit karşılaştırma yöntemi aracılığıyla eninde sonunda ilgili olduğu kategoriye yerleştirilerek ve kavramlar uygun sınıflandırmalarla düzenlenerek bu yanlışlık giderilir (Corbin ve Strauss, 1990).

Daha sonra bu verilerle sosyal olana ilişkin bir yeni bir teori kurulmak istendiğinden, daha üst soyutlama düzeylerine çıkmaya fırsat sağlayacak eksenel kodlama ve seçici kodlama aşamalarına geçilmiştir.

2.4.2. Eksenel Kodlama

Eksenel kodlama aşamasında açık kodlama aşamasında elde edilen veriler farklı bir biçimde tekrar ele alınmaktadır. Eksenel kelimesi açık kodlamada belirlenen kategorileri birbirine bağlayan şey anlamına gelir ve tüm verilerin bir eksenel üzerine yerleştirilmesi fikrini ifade etmek amacıyla kullanılır. Diğer adı daha genel bir kavram olan kuramsal kodlamadır (Punch, 2011:203).

Açık kodlama aşamasında oluşturulan kategorilerden ortak özelliklere sahip olan kategoriler bir üst kategoride tekrar birleştirilmektedir. Açık kodlamadaki veriler üzerinden ikinci bir geçiş sağlanarak yeni biçimleri ile yeniden kodlanır, merkezdeki kategori tanımlanır ve kategori ile ilişkisi, nedensel koşullar keşfedilir (Creswell,1998:57; Neuman, 2013:667).

Açık kodlamadan sonra yeni yollarla kategoriler ve alt kategoriler arasında bağlantılar kurmak yoluyla veriler yeniden bir araya getirilir. İlişkilendirerek kodlama ya da yönelimli kodlama olarak da adlandırılan bu ikinci aşamada, açık kodlama sonucunda ortaya çıkarılmış olan kavram ve kategoriler birbirleri ile bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Dey (1999), açık kodlamada veri kavram ve kategorilere ayrılırken, eksenel kodlamada

kategori ve alt-kategoriler arasında bağlantı kurarak verilerin farklı ve yeni bir biçimde ortaya çıkarıldığını belirtmiştir.

İlk kategorilerden hareketle, verilere dayanan tek bir kategori oluşturulmuştur. Benzer kavramların gruplandırılması ve kavramların kategoriler içerisinde özetlenmesi gerçekleştirilmiştir. Açık kodlamada verilerin parçalara ayrılmasıyla ortaya çıkmış olan kategoriler ve bu kategorilerin özelliklerini taşıyan alt kategoriler arasında bağlantılar kurmak yoluyla veriler tekrar bir araya getirilmiştir. Eksenel kodlamanın odak noktası özetle, maddeler hakkında soru sorarak ve kısa not tutarak sürekli karşılaştırma yapıp alt kategorileri ana kategoriler altında toplamak olmuştur (Corbin ve Strauss 2008).

Bu çalışmada eksenel kodlama süreci, açık kodlama sonucunda oluşturulan kategorilerin ve alt kategorilerin tüm veri seti içinde tekrar tekrar değerlendirilmesi ve test edilmesi ile başlatılmıştır. Araştırmacı eksenel kodlama süreci boyunca Strauss ve Corbin (1990) önerilerini göz önünde bulundurarak verilere ilişkin “*nasıl, neden, kim- ne neye yol açtı, hangi koşullar altında bunlar gerçekleşti, bunun sonuçları ne*” tarzında sorular sormuş ve bu sorulara verilen yanıtlardan hareketler kategoriler ve alt kategoriler arasında ilişkilendirmeleri yeniden değerlendirmiştir. Oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler sahip oldukları özellikler ve boyutları bakımından tekrar tekrar değerlendirilmiş sabit karşılaştırma analizinin yardımıyla yer değiştirilmesi veya farklı başlıklar altında yeniden isimlendirilmesi gereken kategorilerde uygun görülen değişiklikler yapılmış ve gerekli olan kategorinin altında yeniden düzenlenmiştir.

Yoksulluğu içeren kavramlar, kadınların düşüncelerini ve deneyimlerini betimleyen ana kategoriye dayandırılmıştır. Eksenel kodlama neticesinde toplamda 3 kategori (tema) ve bu kategorilerin altında sınıflandırılan 19 alt kategoriye (alt temaya) ulaşılmıştır.

2.4.3. Seçici Kodlama

Bu aşamada, eksenel kodlamada elde edilen kategoriler birleştirilerek bir hikaye inşa edilir ve bu aşamada kuramlar ortaya konulur (Creswell, 1998:57). Strauss ve Corbin’ de (1998) seçici kodlama aşamasını verilerin birleştirildiği ve kategorilerin düzenlendiği aşama olarak tanımlamaktadır. Eksenel kodlamada ortaya konulan kategoriler ve kategoriler arasındaki ilişkiler şematik bir şekilde gösterilerek çekirdek kategoriye

ulaşılmaya çalışılmıştır. Çekirdek veya ana kategori soyut olmak zorundadır, verilerde sıklıkla görünmelidir, mantıklı olmalıdır ve verilerle birbirini tutmalıdır. Çekirdek kategori araştırmanın ana fikrini yansıtır (Corbin ve Strauss 2008).Seçici kodlamada, eksenel kodlamada ortaya koyulan kategorileri kapsayacak temel ve sıkça rastlanan bir kategori ele alınması gerekmektedir (Corbin ve Strauss, 1990).

Baş ve Akturan' da seçici kodlamayı “Bir kategoriyi çekirdek kategori olarak seçme ve diğer tüm kategorileri bu kategori ile ilişkilendirme sürecidir” olarak tanımlamaktadır (2008:76).

Çekirdek kategori merkezi olay ya da olay yerindeki kişiler için kendi perspektiflerinden bakıldığında asıl sorundur. Veride görülen davranış modelinin özünü ve ne olup bittiğini kısa ve öz biçimde açıklar. Çekirdek kategorinin ortaya çıkan kuram için asıl olması sebebiyle, araştırmacının kodlama süresince çekirdek değişkenini aramada gayretli olması ve her zaman ver içinde bulunan mesajlara açık olması gerekmektedir (Glaser,1978:93). Aynı zamanda seçici kodlamada kodlar ve kategoriler arasındaki ilişkinin şematik bir yapıda ortaya koyulması gerekmektedir (Mehmetoğlu ve Altınay, 2006).

Seçici kodlama ayrıca daha sonraki araştırmalar için test edilebilir fikirler sunan önermelerin yazılmasını da kapsamaktadır. Bu aşamada araştırmacı geliştirdiği teorisini önermeler ya da alt önermeler dizisi olarak aktarabilir (Çelik ve Ekşi, 2015:79).

Bu çalışmada yapılan 30 derinlemesine görüşmede sonucunda karşılaşılan çekirdek kategori; “ yoksunluklara rağmen yaşama tutunabilmek” olarak kavramsallaştırmıştır. Çekirdek kategorinin belirlenmesinin ardından tüm kategoriler ve alt kategoriler arasındaki ilişkiler sebep sonuç bağlantılarına ilişkin daha kapsamlı bir açıklama getirilerek bunu bütünleşik bir diyagram üzerinde göstermiştir. Dolayısıyla veri analizinin bu son aşamasında kategoriler ve onların karşılıklı ilişkileri bir hikaye akışı (story line) ile sürecin oluşturulması için bütünleştirilmiştir.

2.5. ARAŞTIRMACININ ROLÜ

Araştırmacının çalışma boyunca aldığı rol, yetenekleri, kişisel değerleri, yönelimleri, ön yargıları özellikle güvenilirlik açısından önem arz etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Ayrıca nitel araştırmanın kalitesinde belirleyici olan farkındalık kavramı da,

araştırmacının rolüne odaklanır. Araştırmacının kendi farklılığı, katılımcıyı dinlerken ve gözlem yaparken, aynı zamanda kendini sorgulaması farkındalıktır. Bu nedenle araştırmanın başlangıcından raporun hazırlanmasına kadar olan süreçte araştırmacının nasıl bir rol üstlendiğinin belirtilmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Nitel araştırmanın merkezinde araştırmacının kendisi ve araştırmaya katılan bireyler yer alır (Lincon ve Guba, 1985; Merriam, 1995; Patton, 2002). Bu bağlamda araştırmacının nesnel ve yansız tutumu araştırmanın geçerliğine katkı sağlar. Bu çalışmada da araştırmacı kişisel değerlerini, varsayımlarını ve ön yargılarını çalışmanın dışında tutmaya çalışmıştır.

Araştırmacının iş yaşantısı, araştırma sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmacı 2001 yılından itibaren Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Hemşirelik Bölümü'nde akademisyen olarak çalışmaktadır. Bu süreçte araştırmacı kadınlarla ilgili birçok çalışmalarda görev almış, saha uygulamalarına ve ev ziyaretlerine çıkmıştır. Bu durum araştırmacının veri toplama sürecinde kadınlarla iletişim kurmasında kolaylaştırıcı olmuştur.

Araştırmacı, katılımcılara sorduğu araştırma soruları ile bireylerin süreci nasıl deneyim ettiklerini anlamaya ve süreç içerisindeki aşamaları tanımlamaya odaklanmıştır (açık kodlama). Başlangıçta bu konuları inceledikten sonra katılımcılara tekrar dönmüş ve eksenel kodlama aşamasını şekillendirmeye yardımcı olacak detaylı soruları sormuştur. Eksenel kodlamada araştırmacı verileri birleştirip, görsel bir model oluşturmuştur. Daha sonra analiz aşamasının sonunda seçici kodlama yapılmıştır.

Araştırmacının akademisyen olması, nitel ve nicel araştırmalar üzerine yüksek lisans ve doktora derslerini başarıyla tamamlaması ve çeşitli araştırmalar yapmış olması nitel ve nicel araştırma teknikleri konusunda yeterli olmasını ve analizleri mümkün olduğu derecede doğru bir şekilde gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır.

2.6. ARAşTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Bu kuram oluşturma çalışmasında, araştırmacının katılımcılar ile arasındaki uyumu sağlaması ve katılımcıların detaylı bir şekilde bakış açılarını ifade edebilmeleri için kendilerinin rızaları alınmıştır.

Ayrıca Burdur Merkez’ de çalışma yapabilmek için Burdur Valiliği’nden (Ek I) ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli yazılı izinler alınıp dosyaya konulmuştur (Ek II).

2.7. ARAŞTIRMADA GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel araştırmacılar, katılımcılar ile kişisel olarak iletişime geçerek, sahada uzun süre zaman harcayarak ve detaylı anlamlara ulaşmak amacıyla araştırma yaparak ulaşılan derin bilgi yapısını “anlamayı” çabalamaktadırlar. Nitel araştırmacılar araştırma sürecinde ya da sonrasında “ Doğru anladık mı?” ya da “Yanlış veya hatalı bir açıklama yayınladık mı?” sorularını sormaktadırlar. Bu soruları cevaplamak için araştırmacının kendine, katılımcıya ve okuyucuları doğru değerlendirmesi gerekmektedir (Creswell, 2013).

Nitel araştırma yöntemlerinin tümünde olduğu gibi temellendirilmiş teori çalışmalarında da veriden türetilen anlam ve dolayısıyla metodolojik bütünlük ya da kesinlik, katılımcıların görüşlerinden elde edilen verilerin analizi sağlama almak için önemli bir süreçtir. Nitel paradigmalarda güvenilirlik kavramı araştırmacının değerinin değerlendirildiği kavramsal doğruluğu/sağlamlığı ifade etmektedir (Marshall ve Rossman,1995).

Doğruluk/sağlamlık terimi nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramlarına eş değerdir. Bu çalışmada Strauss ve Corbin’in (1998:270-272) temellendirilmiş teorinin güvenilirliğini değerlendirme yollarından biri olarak önerdiği 8 temel kriter dikkate alınmıştır.

Bu kriterler; kavramların oluşturulması, kavramların sistematik olarak ilişkilendirilmesi, çok sayıda kavramsal bağlantının olması ve kategorilerin iyi şekilde geliştirilmesi, olgunun içindeki varyasyonların teori içinde geliştirilmesi, kuramın açıklanmasına dair kapsamlı koşulların olması, sürecin dikkate alınması, teoriksel bulguların anlamlı olması ve teorinin popülerliğini koruması olarak belirlenmiştir.

Araştırma sürecine ve veri bağlamında çalışmanın temellendirilmesine ilişkin olan bu kriterler araştırmacının kalitesini değerlendirebilmeyi sağlayan ölçütlerdir (Creswell, 2013:263).

Bunun yanı sıra Lincoln ve Guba (1985), nitel bir çalışmanın “ güvenirligini” kanıtlamak için *inandiricilik (credibility)*, *özgünlük (authenticity)*, *aktarılabilirlik (transferability)*, *güvenilebilirlik (dependability)* ve *onaylanabilirlik(confirmability)* gibi terimleri doğa bilimcilerin değerleri olan *iç geçerlik (internal validation)*, *dış geçerlik (external validation)*, *güvenirlik (reliability)* ve *objektiflik (objectivity)* terimleri yerine kullanmışlardır.

2.7.1. İnanırıcılık

İnanırıcılık kavramı toplanan verilerin ne kadarının, üzerinde çalışılan olgunun sahip olduğu çoklu gerçeklikleri doğru olarak yansıttığını ortaya koyan yapı olarak tanımlanmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985). İnanırıcılık bir anlamda nicel araştırmaların güvenirlik terimi ile eş anlamlıdır (Merriam, 1995).

Guba ve Lincoln (1989) nitel araştırmalarda araştırmacılara inandırıcılık (iç geçerlik) konusunda emin olmak için kabul edilmiş geçerlilik stratejilerini benimsemeleri ve uygulamaları önerilmektedir. Bu stratejiler şunlardır:

Uzun süreli katılım ve sürekli gözlem; alan içerisinde katılımcılarla güven oluşturmayı, kültürü öğrenmeyi ve araştırmacılar veya bilgi veren kişiler tarafından ortaya konulan saptırmalardan kaynaklanan yanlış bilgilerin kontrol edilmesini içermektedir.

Üçgenleme(çeşitleme); araştırmacılar çoklu ve farklı kaynakları, yöntemleri, araştırmacıları ve teorileri destekleyici kanıtlar oluşturmak için kullanılmalıdır. Yani, nitel araştırmacılar farklı veri kaynaklarında bir kodu veya temayı belgelendirmek için kanıt sunduklarında bilgiyi üçgenlemekte ve bulgularına geçerlilik kazandırmaktadırlar. Guba (1981) inandırıcılık ve tasdik edilebilirlik değerlendirmesi için üçgenlemeyi dahil etmiştir. Üçgenleme çoklu metot, çoklu araştırmacı ve çoklu veri toplama yöntemi olarak da adlandırılır. Bu yöntem araştırmacının peşin hükümlerden uzaklaşmasına yardımcı olur (Patton, 2002).

Akran incelemesi veya sorgulaması; araştırma sürecinin dışardan kontrol edilmesini sağlamaktadır. Bu daha çok nicel araştırmadaki puanlayıcılar arası güvenilirliğe benzemektedir. Lincoln ve Guba (1985) akran sorgulayıcıyı araştırmacının dürüst kalmasını sağlayan; yöntemler, anlamlar ve yorumlar hakkında zor sorular soran ve araştırmacının

duygularını içten bir şekilde dinleyerek yanlı olma durumundan arınmasını sağlayan kişi olarak tanımlamaktadır.

Olumsuz durum analizinde; araştırmacı çalışma ilerledikçe olumsuz veya uymayan kanıtlar ışığında çalışma hipotezlerini geliştirir. Tüm kanıtlar bir kodun veya temanın desenine uymayacaktır. Bunun için sonradan ortaya çıkan olumsuz durumların rapor edilmesi ve bunu yaparken de araştırılan fenomenin gerçekçi bir değerlendirmesini yapmak mümkün olacaktır.

ye kontrolünde araştırmacı; katılımcıların toplanan bulguların ve yorumların inanılabilirliğine ilişkin tutumlarını talep etmektedir. Bu yaklaşım; verilerin toplanmasını, analiz edilmesini, yorumlanmasını ve sonuçların katılımcılara gönderilerek ortaya konan sonuçların doğruluğuna ve inanılrlığına karar verilir.

Nitel araştırmacıların herhangi bir çalışmada bu prosedürlerden en az ikisinin çalışma içinde uygulanması tavsiye edilmektedir. Farklı veri kaynakları arasında üçgenleme, detaylı betimleme yapma ve ye kontrolü için yazılı anlatıyı katılımcılara götürme gibi prosedürler makul derecede yürütülmesi kolay prosedürlerdir. Dış denetim ve akran denetimi gibi prosedürlerin uygulanması ise çok daha zaman almakta ve araştırmacıya ek masraflar getirmektedir (Creswell, 2013:253).

Bu bağlamda araştırmanın i geçerliliğini sağlamak için yapılan çalışmalar şunlardır:

- Görüşmeler bireylerle yüz yüze, sözlü onamları alınarak ve ses kayıt cihazına sözlü onamların kayıt edilmesi ile yapılmıştır. Bireylerin sohbet ya da görüşme sırasında farklı görüş ve deneyimlerini de paylaşmalarına izin verilmiş ve müdahalede bulunulmamıştır. Böylelikle gönüllülük esasına göre katılımcılar araştırmaya dahil edildikleri için, daha tutarlı verilere ulaşılması söz konusu olmuştur.

- Çalışmada verilerin toplanması, deşifre edilmesi, analizi, temaların oluşturulması ortaya bir şema çıkarılması ve elde edilen bulguların yorumlanması süreçlerinin başından sonuna kadar tez danışmanı ve tez izlemedeki hocaları ile fikir alışverişinde bulunulmuştur. Bu yöntem araştırmacıya veri içinde gözden kaçmış noktaları görebilmesine, kavramlara daha da odaklanmasına ve araştırmacının verilere ilişkin kendi önyargılarından uzak

kalmasına, verilerden ortaya çıkarılan şemalar üzerinde tartışmasına ve fikir birliğine varmasına yardımcı olmuştur.

- Bu çalışmada kuramsal örnekleme temel alınarak 30 kadın ile derinlemesine görüşme yapılmış ve ses kaydı şeklinde tutulan her bir görüşme kaydı araştırmacı tarafından ayrıntılarıyla deşifre edilmiştir. Verilerin analiz sürecinde ise oluşturulan kavramlar, kategoriler, alt kategoriler ve temalar birbirleriyle ve tüm veri seti genelinde sürekli karşılaştırılmaya tabii tutulmuştur. Bu sayede analiz sonucunda ulaşılan ana temalar mümkün olduğu ölçüde hata payından arındırılmaya çalışılmıştır.

-Araştırma sonucunda geliştirilen kavramsal model ve çalışmanın sonuçları için katılımcılardan geri bildirim alınmış, katılımcı teyidi sağlanmıştır.

- Hem verileri yorumlamada farklı bakış açıları ve kuramsal çeşitleme kullanılmış, hem de gözlem notları, saha notları, bireysel derinlemesine görüşmeler ile verilere iç geçerlik kazandırılmıştır.

3.7.2. Aktarılabirlik

Aktarılabirlik dış geçerlik ve genellenebilirlik ile paralel konumdadır. Ulaşılan sonuçların ayrı bir bağlamda veya farklı konularda uygun olabilme derecesini ifade etmektedir (Bitsch,2005).

Nitel araştırmada aktarılabirlik araştırma sonuçlarının farklı katılımcılar ve bağlam üzerinde de uygulanabilirliği anlamına gelmektedir (Lincon ve Guba, 1985; Marshall ve Rossman,1995). Bu araştırmada, aktarılabirliği sağlamak üzere, bulguların sunumunda katılımcıların duygu düşünce ve duygularını yansıtan doğrudan alıntılara yer verilerek, verinin ayrıntılı betimlenmesi yoluna gidilmiştir (Lincoln ve Guba, 1985; Merriam,1995).

Nitel bir araştırmada aktarılabirliği sağlamak için, bulguların sunumunda katılımcıların düşünce ve duygularını yansıtan doğrudan alıntılara yer verilmesi, verinin ayrıntılı betimlenmesi ve amaçsal örneklem izlenecek önemli yollardır (Lincoln ve Guba, 1985; Merriam,1995).

Bu çalışmada aktarılabirliği(dış geçerlik) sağlamak için;

- Araştırmanın yöntem bölümünde, araştırmanın modeli, çalışma grubu ve özellikleri, veri toplama araçlarının nasıl geliştirildiği, hangi aşamaların yaşandığı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

- Çalışmada örneklem seçiminde amaçlı örneklemeden yararlanılmış olup örneklem grubunun nasıl seçildiğine ve katılımcıların özelliklerine ilişkin detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca araştırmanın amaçları doğrultusunda hangi bulgulara ulaşıldığı ayrıntılı olarak bulgular bölümünde sunulmuştur. Bu sayede benzer bir örneklem grubu üzerinde çalışıldığında, benzer sonuçlara ulaşip ulaşmadığının denetim yolu da açık hale gelmiştir (Marshall ve Rosman, 1995).

- Bulguların sunumunda katılımcıların duygu düşünce ve duygularını yansıtan doğrudan alıntılara yer verilerek, verinin ayrıntılı betimlenmesi yoluna gidilmiştir.

- Veri toplama ve analiz aşamaları adım adım açıklanmıştır.

2.7.3. Tutarlılık

Güvenirlik kavramına paralel olarak tutarlılık, bulguların zaman içindeki istikrarına dikkat çekmektedir. Yani tutarlılık; yapılan araştırmanın aynı ya da benzer katılımcılarla olası şartlarda tekrarlandığında araştırma sonuçlarının aynı olup olmayacağı ile ilişkili bir durumdur.

Nitel bir çalışmada tutarlılığın elde edilmesi için Lincoln ve Guba (1985) “denetim” yolunu önermişlerdir. Şöyle ki, alanda uzman olan bir çalışmacı denetimci sıfatıyla çalışmada rol alır. Denetimci öncelikle araştırma desenine ilişkin metodolojinin nasıl geliştirildiği ve değiştirildiğini; bu sürecin yeterince tanımlanmış, örneklenmiş ve desteklenmiş olup olmadığını inceler. Denetleyici ayrıca incelenen araştırma probleminin bütün boyutları ile ele alınıp alınmadığı, araştırmanın arka planındaki teoriksel çerçevenin yeterince açıklanıp açıklanmadığını; yeterli ve kapsamlı verinin toplanıp toplanmadığı konusunda da bilgi sahibi olmak durumundadır. Ayrıca bu denetçinin çalışma ile hiçbir bağlantısı olmaması gerekmektedir.

Creswell’ göre ise nitel bir çalışmanın güvenilirliği için en önemli kriter araştırmayı yürüten kişilerin birbirinde bağımsız, beklenti ve sorunlardan habersiz olarak kodlamaların yapılmasıdır. Burada güvenilirliğe ilişkin odağımız yazıya aktarılmış verilerin analizi için

çoklu kodlayıcıların kullanılmasına dayanan “*kodlayıcılar arası görüş birliği*” olacaktır. Bu bağlamda nitel araştırmalarda güvenilirlik, genellikle veri setlerinin birden fazla kodlayıcının cevaplarındaki kararlılık anlamına gelmektedir. Burada önemli olan diğer nokta ise, kodlamaların kod isimlerinde mi, kodlanmış pasajlarda mı veya aynı pasajların aynı şekilde kodlanmasında mı gibi ortak fikrin ne olduğu konusunda önceden belirleme yapılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kodlar mı temalar mı yoksa hem kodlar hem temalar üzerinde bir anlaşmaya varılması gerektiğine karar verilmelidir (Creswell, 2013:253).

Yapılan araştırmanın güvenilirliği için, araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar ve kategoriler danışman tarafından da kontrol edilerek görüş birliğine varılmıştır.

2.7.4. Onaylanabilirlik

Nesneliğe paralel olarak *onaylanabilirlik* araştırmacının önyargı ve yanılığı sorunsalıyla ilgilenmektedir. Verilerin yorumların ve bulguların araştırmacıdan bağımsız olarak ayrı bireylere ve bağlamlara bağlı olması gerekir. Nitel araştırmalarda nesnellik izlenen yöntemler sayesinde elde edilmektedir. Araştırma sırasında doğru bir şekilde süreci takip etmek; çalışmanın değerlerden, inançlardan ve içgüdülerden bağımsız olmasına olanak sağlar (Bitsch, 2005).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ve DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Çalışma kapsamında Burdur’da yaşayan ve sosyal yardım almış/alan 30 kadınla görüşülmüştür. Bu bölümde görüşülen yoksulların yaşları, eğitim durumları, medeni durumları, çocuk sayıları, gelir durumları, çocuk sayıları açıklanmaktadır.

Tablo 3.1. Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Eğitim durumu	Çocuk sayısı	Sos. güvence	Aylık gelir durumu	Medeni durum	Çalışma durumu
K1	33	İlkokul	2	Yok	300tl	Bekar	Çalışmıyor
K2	58	Okuryazar değil	3	Sigorta	1000tl	Eşi vefat	Çocuk bakıyor
K3	67	Okuryazar değil	Yok	Yeşil kart*	150tl	Bekar	Halı dokuma
K4	57	İlkokul	2	Yeşil kart*	300tl	Bekar	Dikiş dikme
K5	66	İlkokul	1	Sigorta	400tl	Eşi vefat	Halı dokuma
K6	38	Üniversite	1	Sigorta	400tl	Bekar	Çalışmıyor
K7	49	İlkokul	2	Yeşil kart*	700tl	Bekar	Çalışmıyor
K8	43	Okuryazar değil	4	Yeşil kart*	500tl	Evli	Çalışmıyor
K9	53	İlkokul	2(engelli)	Sigorta	780tl	Evli	Halı dokuma
K10	49	Okuryazar değil	6	Yeşil kart*	600tl	Evli	Çapa
K11	60	Okuryazar değil	3	Yeşil kart*	550tl	Evli	Çapa
K12	39	İlkokul	1(engelli)	Yeşil kart*	780tl	Evli	Çalışmıyor
K13	54	Ortaokul	2	Bağkur	500tl	Evli	Temizlik
K14	77	Okuryazar değil	3	Bağkur	720tl	Eşi vefat	Halı dokuma
K15	35	Okuryazar değil	3	Sigorta	800tl	Evli	El işi
K16	30	İlkokul	3	Sigorta	800tl	Evli	El işi
K17	42	İlkokul	4	Yeşil kart*	500tl	Bekar	Çapa
K18	51	Okuryazar değil	2	Yeşil kart*	800tl	Evli	Halı dokuma

K19	63	Okuryazardeğil	3	Bağkur	1000tl	Evli	Halı dokuma
K20	42	İlkokul	2	Sigorta	800tl	Evli	Temizlik
K21	31	İlkokul	1	Yeşil kart*	300tl	Bekar	Çapa
K22	80	İlkokul	1	Yeşil kart*	150tl	Eşi vefat	Halıdokuma
K23	45	İlkokul	1	Sigorta	800tl	Evli	Temizlik
K24	50	İlkokul	Yok	Bağkur	1000tl	Evli	Fal bakıyor
K25	51	İlkokul	2	Yeşil kart*	300tl	Bekar	Çalışmıyor
K26	65	Okuryazardeğil	3	Sigorta	300tl	Eşi vefat	Halı dokuma
K27	43	İlkokul	2	Bağkur	800tl	Bekar	Temizlik
K28	72	Okuryazardeğil	2	Yeşil kart*	300tl	Bekar	Çapa
K29	48	İlkokul	2	Sigorta	1000tl	Evli	Merdiven yıkıyor
K30	47	İlkokul	3	Sigorta	780tl	Evli	Çapa

*Yeşil Kart uygulamasına sahip kişiler 2012 yılından itibaren Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmıştır.

3.1.1. Görüşülen Kadınların Yaşları

Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 51.80 ± 13.61 dir. Görüşülen kadınların en küçüğü 30 en büyüğü 80 yaşındadır. Çalışmamızda 65 yaş ve üstü tek başına yaşayan 6 katılımcı bulunmaktadır. Yaşlı kadınların yoksulluğa maruz kalma ihtimalleri giderek artmakta ve onları daha savunmasız bırakmaktadır.

Sanayileşme ve kentleşmede yaşanan artış ve bireyselleşme ailenin dönüşümüne ve toplum içinde yaşlıların statüsünün azalmasına neden olmaktadır. Geniş ailenin çözülerek çekirdek aileye dönüşmesi sonucunda yaşlı birey geniş aile içindeki konumu kaybetmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada olduğu gibi yaşlı bireylerin yalnız yaşadığı hane modelleri ortaya çıkmıştır. Aközer vd.(2011) yaptığı çalışmada ülkemizde tek kişilik hanelerde yaşayan kişilerin %50,5'ini yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Ayrıca 65 yaş üzeri nüfusun %12'sinin yalnız yaşadığı belirtilmektedir. Sosyal bir risk olarak yaşlılık dönemi; enformel ve özellikle de formel dayanışma biçimlerine en çok ihtiyaç duyulan yaş dönemidir. Artan ve kronikleşen sağlık sorunları, fiziksel yetersizlikler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bakım ihtiyacı ülkemizde aile odaklı olarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Aközer vd. (2011)'in ifade ettiğine göre yaşlıların her konuda yardım aldığı kişiler, yakın

aile bireylerinden oluşmaktadır. Ancak yaş ilerledikçe aileden destek alma tercihi azalmakta bunun yerine devletten destek alma tercihinde bir artış olmuştur.

3.1.2. Görüşülen Kadınların Eğitim Durumları

Kadınların % 56.7 si ilkokul mezunu, % 33.3 ü de okur yazar değildir. Kadınların erken yaşta çalışma yaşantısına katılmaya zorunlu olması ve ailelerinin eğitime ayıracak gelirlerinin olmaması gibi nedenler eğitim hizmetlerine ulaşmalarını engellemiş olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında ise, özellikle kadınlar erkeklere göre daha dezavantajlı durumdadır. Şenses'in (2006: 175) belirttiği gibi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yoksulluğa ekonomik kaynaklara ve eğitim olanaklarına erişim ve işgücü piyasaları konumu yoluyla yansımaktadır. Özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı daha fazla göze çarpmaktadır. Bu ülkelerde kız çocukları, daha doğar doğmaz dezavantajlı bir konuma girmektedirler. İşin acı tarafı bu dezavantajlı konumlarının hayatları boyunca devam ediyor olmasıdır. Ne kendileri içinde buldukları dezavantajlı konumu değiştirme gücüne sahiptirler, ne de içinde yaşamlarını sürdürdükleri toplumsal yapıları onlara kendi hayatlarını değiştirebilecek bir şans ve fırsat sunmaktadır. Doğumla başlayan dezavantajlı konum, bir omur boyu devam etmekte ve ölümlerle sona ermektedir (Açıkgöz, 2010:53). Genel olarak değerlendirildiğinde ise yoksul hanelerin çoğunlukla ilkokul ve altı seviyede eğitim kategorisinde olduğu görülmektedir. TÜİK'in yoksulluk bültenlerine göre yoksulluk ve eğitim arasında ters orantı bulunduğu ifade edilmekte, eğitimin artması ile yoksulluk riskinin azaldığı belirtilmektedir.

Kadınların özellikle kırsal alanda işgücüne duyulan gereksinim, ailelerin geçim koşulları ve gelir düzeyleri çocukların eğitim yaşamlarını kısaltmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda ailelerin kızlarını okutmamak yönünde genel bir isteksizliği söz konusudur. Bunun temel nedeni ise, kız çocuklarına ailelerin kayıp gözüyle bakmasıdır. Genelde eğitimi yarıda bıraktırılan kız çocukları ya erken yaşlarda evlendirilmekte ya da ücretsiz aile işçiliği yaptırılmaktadır (Topgül, 2013).

Türkiye'de yoksul kadınların önemli karakteristik özelliklerinden biri olan düşük eğitim düzeyi bu çalışmada bir kez daha ortaya çıkmıştır (Sallan Gül, 2005; Bircan, 2002). Özellikle yoksul kadınların kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı eğitime erişim sorunu

beraberinde, düşük istihdamı getirmektedir. Yoksul kadınların istihdama katılabileceği durumda da, kayıt dışı istihdam ve ev eksenli çalışmanın dışına çıkamadığı görülmektedir (Bora, 2007).

Açıklanmış 2004 yılında yaptığı alan araştırmasında eğitim ve yoksulluk ilişkisini ortaya koymuştur. Çalışmasında okur yazar olmayan kadınların oranı %56.0, ilköğretim mezunlarının oranı ise %30.5'dir. Çocukların erken yaşlarda eğitimlerini bırakarak çalışmaya başladıklarını belirtmiştir. Güneş (2006) çalışmasında da kadınların çoğunluğunun ilköğretim mezunu olduğu ve bu durumun onların üretim sürecindeki pozisyonlarını etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca bu kadınların ailelerinin ekonomik sıkıntılarının dolayısıyla eğitim fırsatlarına ulaşamadığını belirtmiştir.

3.1.3. Görüşülen Kadınların Çocuk Sayıları

Görüşülen kadınların sahip oldukları çocuk sayıları Tablo 1 de verilmiştir. Buna göre; % 6.7 katılımcının çocuk sahibi olmadığı, % 23.3 ünün bir çocuğa, % 30.0 ı iki çocuğa, % 23.3 ünün üç çocuğa, % 10.0 in dört çocuğa sahip olduğu saptanmıştır.

Kadınların sahip oldukları çocuk sayısı hane nüfusunun kalabalık olmasına ve bundan dolayı da ailenin gelirinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Toplumda çocuğun maddi manevi ihtiyaçlarının öncelikli gidericisi anne olarak algılandığından yokluğu çocuğa anlatmak annenin görevi kabul edilmektedir.

Şengül ve Fisunoğlu yaptıkları çalışmada da kadın yoksulluğunu ağırlaştırıcı önemli noktalardan biri çocuğun kadının sorumluluğunda olması, çocuğun beslenmesinden, okula gönderilmesinden, giydirilmesinden kadınların sorumlu olduğunu belirtmişlerdir (2014:4).

Görüşmeler sırasında da küçük yaşta çocuğa sahip kadınlarda yoksulluk oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kadınlar çocuklarına bakabilmek, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çaba göstermektedirler. Çocuklarının okuyup onları yoksulluktan kurtaracağını ve daha iyi şartlarda yaşam süreceklerini düşünmeleri, onları hayata bağlayıp yoksullukla mücadele etmelerine yardımcı olmaktadır.

3.1.4. Görüşülen Kadınların Medeni Durumları

Çalışmaya katılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında; % 50.0 ı (15 kişi) evli, % 33.3 ü (10 kişi) bekâr ve %16.7 sinin de (5 kişi) eşi vefat ettiği saptanmıştır. Medeni

durum değişkeni, yoksul hanelerde yoksulluğun derinleştiiği kategorileri görebilme açısından büyük önem taşımaktadır. Literatürde birçok çalışma özellikle kadınların, tek ebeveynli hanelerin reisi konumunda olduğu veya evde “eş” olarak kocanın olmadığı hanelerin farklı değişkenlerle de eklemlendiği ölçüde yoksullukta en kırılgan kategorilerden birisini temsil ettiğini ifade etmektedir (Pearce, 1978; Bianchi, 1999; Mc Lanahan vd., 1989; Mc Lanahan ve Kelly,1999; Chant, 2006; Işık ve Ataç, 2011). Gerek evli kadınlar gerekse eşinden ayrılmış olan bekar kadınlar yoksulluktan olumsuz olarak etkilenmektedir. Ancak tek ebeveynli hanelerin reisi olan kadınlar bir yandan evin geçimini sağlamaya çalışmakta, diğer yandan da çocukların bakımını ve ev içi işlerin sorumluluğunu üstlenmektedir. Bundan dolayı bekar kadınların yoksulluğu daha farklı ve daha zor yaşadığını söylemek mümkündür.

3.1.5. Görüşülen Kadınların Çalışma Durumları

Görüşülen kadınların çalışma durumlarına bakıldığında % 73.3 ünün çalıştığı belirlenmiştir. Çalışan kadınların hepsi düzenli gelir getirmeyen vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Kadınları enformel sektörde çalışmaya zorlayan ana etmenlerden biri, yaşamak ve geçinmek için gerekli gelirden yoksun olmalarıdır. Hem düşük düzeyde ve düzensiz de olsa gelire muhtaç olduklarından, hem de çalışacak alan bakımından başka seçenekleri olmadığından giderek çoğu kadın enformel sektöre katılmaya zorunlu olmaktadır.

Özellikle eğitim imkânlarından yeteri kadar yararlanamayan kadınların mesleki becerilerinin eksikliği ve kaynaklara ulaşmalarındaki güçlük, işgücü piyasasındaki konumlarını etkileyerek, onları güvencesiz ve düşük ücretli işlerin olduğu ikincil piyasada çalışmaya zorlamaktadır (Gerşil, 2015: 163; Şener, 2009: 2-3)

Şener’e göre de Türkiye ‘de kadın istihdamı düşük düzeyde gerçekleşmekte, göçle şehre gelen kadınlar istihdam dışında kalmakta, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları için genellikle ücret düzeyinin düşük olduğu sektörde çalışmak zorunda kalmakta, kırdan istihdam edilen kadınlar çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak, kentte ise kayıt dışı işlerde asgari ücretin altında çalışmaktadır (2012:60).

Araştırmada çalışan kadınların hepsinin çalışmaya başlama nedenleri arasında ekonomik zorluklar, geçim sıkıntısı ve kocalarının kazançlarının ailenin geçimi için yetersiz ya da işsiz olması sayılabilmektedir.

3.1.6. Görüşülen Kadınların Sosyal Güvenceleri

Sağlıksızlık ile yoksulluk arasında döngüsel bir ilişki vardır. Çoğunlukla enformel sektörlerde çalışma olanağı bulan yoksul kadınlar, sosyal güvenlik ve sağlık olanaklarına sahip değildir. Formel iş piyasasında yerleri olmadığından, resmi ya da özel bir sosyal güvenlik çatısı dışındadırlar. Bu nedenle de sağlık sorunlarını yoğun biçimde yaşasalar da, gündelik yaşam içinde sağlık harcamalarına pay ayıramamakta ve sağlık harcamasını lüks olarak görmektedirler (Aytaç ve Akdemir, 2003: 64). Bu bağlamda yoksulların sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanmasında yeşil kart önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamına alınan kadınların % 43.3 ü yeşil karta sahiptir. Türkiye’de 1992 yılında başlatılan yeşil kart uygulaması ile herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan yoksullara ücretsiz sağlık hizmeti vermeye başlanmıştır (Sallan Gül, 2003). Ödeme gücü olmayan kişiler 2012 yılından itibaren Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yaklaşık olarak 14 milyon 500 bin kişiye gelir testi uygulanmış ve bu kişilerin % 71,7’sinin ise gelirinin asgari ücretin üçte birinden az olduğu tespit edilmiştir (SYGM, 2013). Ortalama geliri brüt asgari ücretin (2017 yılı için 1.777,50 TL) 1/3’ünden (592,00 TL) az geliri olan kişiler yeşil kart sahibi olabilmektedir.

Yeşil kart bir sosyal güvence olarak kabul edilmese de sağlık masraflarını karşılama konusunda yoksullar için önemli bir avantajdır. Yeşil kart hastane masraflarını olduğu gibi karşılarken ilaç giderlerini ödemedeki %10’luk bir payı hastalara bırakmaktadır. Bu bile yoksul aileler için kimi zaman ilaç alamama anlamına gelmektedir. Görüşülen kadınlardan 33 yaşında 2 çocuğu olan eşinden boşanmış sosyal güvencesi olmayan görüşmeci (K1); sosyal güvencesi olmadığı için doktora gidemediğini, hastalıklarla geleneksel yöntemlerle baş etmeye çalıştığını fakat bunların bir işe yaramadığını ne yapacağını bilmediğini ifade etmiştir. Başka bir görüşmeci (K 7) ise; ekonomik nedenlerden dolayı ameliyat olamadığını, çektiği ağrılara artık dayanamadığını belirtmiştir.

Yeşil kart sahibi çoğu kadın ara sıra doktora gidebildiklerini fakat eczaneye borçları olduğu için ilaçları alamadıklarını dile getirmişlerdir. Çoğu kadının sosyal güvencesi olsa bile eczaneden ilaç alamadıkları için doktora gitmek istemedikleri ve hastalıklarını kendi yöntemler (bel ağrısına yakı yapmak, varis için sülük gibi) ile tedavi etmeye çalıştıkları gözlenmiştir.

3.1.7. Görüşülen Kadınların Gelir Durumları

Yoksul kadınların yaşadıkları hanelerin gelir durumları Tablo 1 de verilmiştir. Buna göre kadınların % 23.3 ü 300 TL ve altında, % 30.0 ı 301-600 TL arasında, % 46.7 si de 601 TL ve üzerinde gelire sahiptirler. Türk-İş in Nisan 2017 sonuçlarına göre dört kişilik ailenin açlık sınırı 1.518 TL, yoksulluk sınırı ise 4.945 TL dir. Bu bağlamda kadınların tamamı hem açlık sınırının hem de yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürmektedir.

3.2. TEMELLENDİRİLMİŞ TEORİ SÜRECİ ve KAVRAM/KURAM OLUŞTURMA

3.2.1. Açık Kodlama

Araştırmanın bu bölümünde, nitel verilerin analizleri doğrultusunda elde edilen 6 ana temaya; 1) kadınlarda yoksulluğun nedenleri, 2) kadınların yoksulluk algısı, 3) kadınların kadın olmakla ilgili düşünceleri, 4) kadınların yoksulluk ile ilgili olumsuz düşünceleri, 5) kadınların yoksulluk ile ilgili olumlu düşünceleri, 6) kadınların yoksullukla baş etme yöntemlerine yönelik sonuçlara yer verilmiştir. Söz edilen bu temalar, araştırmanın amaçları doğrultusunda çerçevelendirilmiş olup temaların sunumu, araştırmanın nitel amaçlarının sunum sırası önceliği dikkate alınarak verilmiştir. Bulguların sunumunda derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen ifadelerinin doğrudan alıntılanmasına yer verilmiş ve böylelikle katılımcıların deneyimlerinin, hislerinin ve algılamalarının özüne ulaşılması mümkün olduğu ölçüde sağlanmaya çalışılmıştır. Bilimsel araştırmalardaki etik ilkeler doğrultusunda katılımcıların gerçek kimlik bilgilerine yer verilmemiş bunun yerine her bir katılımcıya kodlar verilerek K1, K2, K3 vb. gibi alıntılar sunulmuştur.

Sabit karşılaştırma analizi yardımıyla kategoriler sahip oldukları özellikler ve kapsamaları bakımından tekrar tekrar karşılaştırılarak birbirinden ayırmlaştırılmış ve/veya

birbirleriyle birleştirilmiştir. Benzer özelliklere sahip kategoriler ise içerik ve boyut bakımından en kapsayıcı olan kategorinin altında alt kategoriler şeklinde sınıflandırılmıştır. Açık kodlama sonucunda ise 6 ana temaya/kategoriye, 30 alt temaya/kategoriye 485 sabit koda ve ulaşılmıştır. Aşağıda kodlamaların daha iyi anlaşılması için veriler tablo haline getirilerek analiz edilmiştir.

4.2.1.1. Kadınlarda Yoksulluğun Nedenleri

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara niçin yoksul olduklarına dair açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplara istinaden “kadınlarda yoksulluğunun nedenleri” temasına ulaşılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır kodlanması sonucu yoksulluğun nedenleri teması “eğitimsizlik”, “eşin kötü alışkanlığının olması”, “kader” , “işsizlik” ve “kuşaklararası aktarılan yoksulluk” alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.2. Kader

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K7	<i>“Yoksulluk kanayan bir yara hiç kapanmıyo sürekli acısını bize hissettiriyo yapacak bir şey yok kader böyleymiş deyip katlanıyoruz. Kader. Yoksullukla artık biz baş edemeyiz. Can sağlığı oldukça rızkımız çıkar”.</i>	Yoksulluğu kader olarak algılama Sağlıklı olmayı istemek Baş edilmeyen yoksulluk
K21	<i>“Yoksulluk bence kader. Biz yoksul doğduk yoksul büyüdük. Yokluk içinde yaşamaya da alıştık”.</i>	Yokluk içinde yaşamaya alışmak Kader inancı
K20	<i>“Önceleri halı dokuyordum. Şimdi de hergün temizliğe gidiyorum. Haftanın 5 günü temizlik yapıyorum hafta sonu da kendi evimi temizliyorum. Benim kaderim temizlik yapmak yani. İşe gitmesem geçinemeyiz zaten”.</i>	Yaşadığı hayatın kader olduğuna inanma Çalışma zorunluluğu
K8	<i>“Ne olacak dünyaya fakir geldik fakir gideceğiz. Kaderimiz böyle yaşamakmış. Fakirsen seni de fakir alır. Yine fakirlik devam eder”.</i>	Devam eden fakirlik Kader

K5	<i>“Böyle geldik biz böyle gideriz öteki tarafa. Yapacak bir şey yok. Kadere boyun eğip şükretmek lazım”.</i>	Kadere boyun eğmek
K28	<i>“Baba evinde gün yüzü görmedim dokuz yaşında tarlaya bağa çalışmaya gittim gitmesem anam döverdi mecbur korkumuzdan giderdik. Netçen. Evlendim yine gün yüzü görmedim. Benim kaderim de de bunları yaşamak varmış. Ne yapalım”.</i>	Kötü çocukluk geçirdiğini ifade etmek Kaderci olmak
K3	<i>“Annem babam rahatsız olduğu için evlenmeyi hiç düşünmedim. Daha doğrusu düşünemedim. İsteyen çok oldu. Demek kısmet değilmiş. Allah beni yalnız yaratmış. Yalnız geldim dünyaya yalnız gitçem buradan. Anamın da babamın da benim de amacımız günü geçirmektir. Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim”.</i>	Ailesi için kendi hayatını yaşayamamak Kısmetsiz olduğunu düşünmek Kadere razı gelmek
K13	<i>“Kızlarımda benim kaderimi yaşadılar onlar da çocuk yaşta çalışıp ihtiyaçlarını gördüler. Bir yakınım bana “kaşığında çıkmış artık yiyeceksin başka çaresi yok” derdi. Ben de bütün bu yaşadıklarımın rağmen dimdik ayakta durdum”.</i>	Annenin kaderini kızların da yaşamaması Çaresizlik
K24	<i>“Sonra variyetli diye artık rahat edeyim diye çocuk denecek yaşta evlendim. Annemde bir boğaz eksilir diye bana karşı çıkmadı. Kaderimiz evlenince de değişmedi”.</i>	Çocuk yaşta evlendirilmek Değişmeyen kader
K22	<i>“Eşim bana çok eziyet etti halı dokudum paramı aldı dövdü sövdü. Çocuk var diye bırakamadım. Sonra da başka birini buldu defoldu gitti. Kader dedik boyun eğdik her şeye. Ama şimdi iyiyim. Yalnızlıktan başka bir derdim yok”.</i>	Eş baskısı İhanete uğramış hissetmek Kadere razı gelmek Yalnız hissetmek
Bulunan alt kategori	<i>Kader</i>	

Çalışmaya katılan kadınların yoksulluğun nedenleri ile ilgili düşünceleri sorgulandığında ortaya çıkan alt kategorilerden biri de *kader* olarak belirlenmiştir.

Görüşülen kadınların çoğu yoksulluğu kader olarak görmekte ve tevekkül ederek sorunsal boyutunu en aza indirgemektedirler.

K 22 kodlu görüşmeci yaşadığı zorluklar karşısındaki kabullenışı şu sözleriyle anlatmıştır:

“Eşim bana çok eziyet etti halı dokudum paramı aldı dövdü sövdü. Çocuk var diye bırakamadım. Sonra da başka birini buldu defoldu gitti. Kader dedik boyun eğdik her şeye. Ama şimdi iyiyim. Yalnızlıktan başka bir derdim yok”.

İlkokul mezunu 50 yaşında olan ve fal bakarak evinin geçimini sağlayan (K24) kodlu görüşmeci, 16 yaşında ailesi tarafından rahat etsin diye evlendirildiğini ama aynı yoksulluk çıkmazının devam ettiğini şöyle ifade etmektedir:

“Sonra varyetli diye artık rahat edeyim diye çocuk denecek yaşta evlendim. Annemde bir boğaz eksilir diye bana karşı çıkmadı. Kaderimiz evlenince de değişmedi”.

Ailesine bakmak için evlenmeyi istemeyen, hiç okula gitmeyen 67 yaşındaki görüşmeci (K 3) hem yoksulluk hem yalnızlık yüzünden çifte dezavantajlılık yaşayarak tek göz odada zorluklarla dolu hikayesini şöyle özetlemiştir:

“Annem babam rahatsız olduğu için evlenmeyi hiç düşünmedim. Daha doğrusu düşünemedim. İsteyen çok oldu. Demek kısmet değilmiş. Allah beni yalnız yaratmış. Yalnız geldim dünyaya yalnız gitçem buradan. Anamın da babamın da benim de amacımız günü geçirmektir. Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim”.

Yavuzçehre'nin 2014 yılında yaptığı tekstil sektöründe çalışan kadın işçilerin yoksulluk algısı adlı çalışmasında kadınların hemen hemen tamamı (20 kişi) “..*kader yine de şükür*”, “..*karnım doyuyor ya*” gibi söylemlerde bulunmuşlardır. Çalışmada kaderci bir bakışla yoksulluklarını kabul ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır (Yavuzçehre, 2014: 30).

Çamur Duyan'ın çalışmasında kadınların % 64,8'inin yoksulluğu kader olarak değerlendirdikleri saptanmıştır. Kadınların yoksulluğu ve yoksunluk içinde yaşamalarını kaderci bir tutumla açıklamaya çalışmalarında, kendi anne babalarının da yoksulluk içinde yaşamasından dolayı “farklı/olanaklı” bir yaşamı yaşayamamış olmalarının ve refah

düzeylerinde bir değişikliğin olmayışının önemli olduğu düşünölmektedir. Değiştirmenin neredeyse mümkün olmadığı düşünölen bir yaşam çizgisi içinde kadınların “farklı/iyi/mutlu” bir yaşamın varlığını bilmiyor, düşünemiyor, algılamıyor veya düşleyemiyor olduğundan dolayı durumu daha rahat kabullendikleri belirtilmiştir (Çamur Duyan, 2011:24).

Aksan’ın 2009 yılından yaptığı çalışmada yoksulluk algısı ile bağlantılı olarak sorulan sekiz genel yargıdan “yoksulluk kaderdir” yargısına örneklemin %27,3’u (295 kişi) tamamen katıldığını, 400 kişi ile %37’si ise katıldığını belirtmiştir. 106 kişinin (%9,8) bu konuda herhangi bir fikri yoktur. Çalışmada yoksulların büyük oranda (%64,3) yoksulluğın kader olduğunu düşündüğü bulunmuştur.

Alptekin ve Aksan’ın (2010) yaptığı çalışmada kadınlarda, yoksulluğu kader olarak görme eğiliminin daha baskın olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmada da kadınların çoğu yoksulluğu kader olarak görmekte ve bundan dolayı yaşanan sıkıntıları, güçlükleri kabul etmektedirler. 31 yaşındaki görüşmeci bu durumu şöyle açıklamıştır: *Eşim bana çok eziyet etti halı dokudum paramı aldı dövdü sövdü. Çocuk var diye bırakamadım. Sonra da başka birini buldu defoldu gitti. Kader dedik boyun eğdik her şeye. Ama şimdi iyiyim. Yalnızlıktan başka bir derdim yok.*

Benzer biçimde başka bir görüşmeci (K13) ise; *Kızlarımda benim kaderimi yaşadılar onlar da çocuk yaşta çalışıp ihtiyaçlarını gördüler. Bir yakınım bana “kaşığımda çıkmış artık yiyeceksin başka çaresi yok” derdi. Ben de bütün bu yaşadıklarımaya rağmen dimdik ayakta durdum...*

Yoksulluk kültürü, kuramsal bir perspektif olarak yoksulluk literatüründeki teorik ve uygulamalı çalışmaların birçoğunda önemli yer tutar. Genel anlamda; başarı, sıkı çalışma ve kendine güvenin karşıtı olan kadercilik, tevekkül ve aylaklık ile nitelendirilen bir kültürel ortamı anlatan ve nesilden nesile aktarılma eğilimini vurgulayan bir kuramdır (Marshall, 1999: 826). Çalışmada kadınların yoksulluğa kaderci bakış açısıyla yaklaşmaları bu kültürün etkisi olarak düşünölmektedir.

Yoksul kadınların yaşanan koşulların değişmezliğine olan inançları, kadınların kaderci bir anlayışa sahip olmalarında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında kadınların kaderci bir tutumla yoksulluğa bakışı, içinde buldukları değişmesi zor

duruma uyumlarını kolaylaştırarak yaşama tutunmalarını sağlamaktadır. Aslında bu bakış açısının, kadınların yoksullukla baş etmede kullandıkları bir yol olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3.3. İşsizlik

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K8	<i>“Yoksulluk zalimlik. Yani bizi yoksul bırakanlar zalim. İş vermiyorlar. Benim kocam ne iş olsa yapar ama çok işsiz kaldı. Kürdüz diye bizi dışladılar. İnsanlar bazen çok acımasız oluyorlar. Biz çok bir şey istemedik karnımız doysun başımızın üstünde bir çatı olsun yeter dedik. Bunu bile çok görüyorlar insana”.</i>	Etnik kökeninden dolayı işsiz olduğunu düşünme Dışlanmak Öfke duymak
K26	<i>“Kocamın düzenli iş yoktu. Kampanya işçisiydi. Bazen çalışıyor bazen çalışmıyordu. Aldığı yevmiyeyi sıkı sıkı bir hafta zor yetiriyordum. Ne eve bir şey alıyorduk ne çocuklara, ne de üstümüze başımıza. Çocukların üstünü başını komşular veriyordu. Allah razı olsun”.</i>	Eşin geçici ve düzensiz işlerde çalışması Yoklukla baş etmeye çalışmak
K20	<i>“Kocam uzun süre iş bulamadı. Sonra tanıdık bulduk uğraştık belediyeye aldırдық. Ben de çalışmak istiyorum devlete girmek istiyorum ama giremiyorum. Bir okula ya da hastaneye temizlikçi olarak girsem sigortamda olacak durumumuz düzelecek. Ama yok İŞKUR’a da başvurduğum bir sonuç çıkmadı. Torpil olmazsa bu işler zor diyor komşular bakalım hayırlısı”.</i>	Ekonomik kaynaklara erişememek İstihdam edilmek istemek
K6	<i>“Ben üniversite mezunuyum. Ama bir ara çalışayım dedim. İstedğim gibi bir iş bulamadım. Evlenmeden önce de çok az ücretle 300tl dershanede çalışıyordum. Çalışma saatleri çok uzundu ve emeğimin karşılığını alamayınca ben de işi bıraktım”.</i>	Emeğin sömürülmesi
Bulunan alt kategori	<i>İşsizlik</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonunda kadınların yoksulluğun nedenleri ile ilgili düşünceleri sorgulandığında en önde gelen alt kategori *işsizlik* olarak belirlenmiştir.

Günümüzde hemen hemen her toplumu ve bir toplumdaki birçok kesimi etkileyen en önemli küresel sorunlardan birisi de işsizliktir. İşsizlik, günümüzde artık sadece eğitimsiz veya düşük eğitimli kişileri değil, eğitilmiş ve beceri sahibi kişileri de etkilemektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:91).

Çalışmada yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınlar yoksulluğun nedenleri arasında en fazla işsizliğin olduğunu belirtmişlerdir. Yoksullukla ilgili yapılan birçok çalışmada da yoksulluğun nedeni işsizlik öncelikli sırada saptanmıştır.

Yapılan bir çalışmada; yoksulluğa neden olan faktörlerin başında kadınların %26'sı işsizlik, % 23' ü düşük ücretler ve yetersiz gelir, % 15' ide eğitimsizlik olarak tanımlamışlardır (Yusufoğlu, 2010).

Başka bir çalışmada ise yoksullara kendilerinin niye yoksul oldukları sorulduğunda %50'si işsizlik, %30.3'ü düzgün bir iş sahibi olmama, %4.4'ü eğitimsiz olma, %6'sı yaşlı ya da sakat olma nedenlerini bildirmişlerdir (Gül ve Ergun, 2003).

Turak Feymi yoksullukla ilgili yaptığı doktora tez çalışmasında yoksulluğun nedeni olarak çoğunlukla işsizliğin verildiği belirtilmiştir. Daha sonraki neden olarak da hükümetin sorumlu tutulduğu dikkat çekmektedir. Genel olarak toplumda yoksullukla mücadele adına, katılımcıların büyük bir bölümünün önerileri, iş olanağı yaratılması gerektiği olmuştur (Turak Feymi, 2004:213).

Bir diğer çalışmada ise katılımcıların %46'sı yoksulluğun nedeni olarak işsizliği görmektedir. Kişilerin borçlarının olmasından dolayı yoksul olduklarını düşünenlerin oranı %6,9; eşitsizliğin yoksulluğun nedeni olduğunu belirtenlerin oranıysa %4,6' dır. İnsanların çalışmadıkları için yoksul olduğunu düşünenlerin oranı ise %18,4'tür. Ayrıca bir kısım katılımcıda yoksulluğun nedenini hastalık, zararlı alışkanlıklar ve kumar olarak belirtmiştir (Pınar Ertürk, 2010:87).

Görüşmecilerden (K20) kocasının uzun süre işsiz olduğunu kendinin sadece temizliğe giderek kazandıkları para ile geçinmeye çalıştıklarını belirtmiştir. İş bulmada özellikle iyi bir torpilin önemli olduğunu o olmadığı içinde iş bulamadığını şöyle dile getirmiştir: "*Kocam uzun süre iş bulamadı. Sonra tanıdık bulduk uğraştık belediyeye*

aldırdık. Ben de çalışmak istiyorum devlete girmek istiyorum ama giremiyorum. Bir okula ya da hastaneye temizlikçi olarak girsem sigortamda olacak durumumuz düzelecek. Ama yok İŞKUR'a da başvurduğum bir sonuç çıkmadı. Torpilin olmazsa bu işler zor diyor komşular bakalım hayırlısı”.

65 yaşındaki görüşmeci (K26) kocasının düzenli işi olmadığı için yaşadığı yoksunluğu şu sözleriyle açıklamıştır:

“Kocamın düzenli iş yoktu. Kampanya işçisiydi. Bazen çalışıyor bazen çalışmıyordu. Aldığı yevmiyeyi sıkı sıkı bir hafta zor yetiriyordum. Ne eve bir şey alıyorduk ne çocuklara, ne de üstümüze başımıza. Çocukların üstünü başını komşular veriyordu. Allah razı olsun”.

Yoksulluğu “zalimlik” olarak tanımlayan görüşmeci(K8) etnik kökenlerinden dolayı toplumdan dışlandıklarını ve iş bulmada onlara kimsenin yardım etmediğini, insanlara duyduğu öfkeyi şöyle ifade etmiştir:

“Yoksulluk zalimlik. Yani bizi yoksul bırakanlar zalim. İş vermiyorlar. Benim kocam ne iş olsa yapar ama çok işsiz kaldı. Kürdüz diye bizi dışladılar. İnsanlar bazen çok acımasız oluyorlar. Biz çok bir şey istemedik karnımız doysun başımızın üstünde bir çatı olsun yeter dedik. Bunu bile çok görüyorlar insana”.

Güneş'in çalışmasında da kadınların çoğunluğunun yoksulluğun sebeplerini tembellik, işsizlik, eğitimsizlik, kötü devlet politikaları, düşük ücretler ve sömürü olarak gördükleri vurgulanmıştır. Çalışmada kadınlara göre en önemli sebebin işsizlik olarak dile getirildiği bunun dışında ev dışında çalışmama, düşük eğitim, erkeklerin para harcama konusundaki sorumsuzluğu, erkeklerden daha az kazanma ve hem üretim, hem de yeniden üretim süreçlerinde yer alma ve ataerkilliğinde diğer nedenler arasında yer aldığı belirtilmiştir (Güneş, 2006).

Tablo 3.4. Kuşaklararası Aktarılan Yoksulluk

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K21	<i>“Onların da hiç durumu yoktu. Çok yoksulduk. O fakirlik aynı devam ediyor. Anamın evinde de gün görmedim evlendikten sonra da görmedim”.</i>	Aileden gelen yokluk Devam eden yoksulluk
K8	<i>“Ne olacak dünyaya fakir geldik fakir gideceğiz. Kaderimiz böyle yaşamakmış. Fakirsen seni de fakir alır. Yine fakirlik devam eder. Çocuklarımda okumazsa onlarda bizim süründüğümüz gibi sürünür. Onun için onlara hep okumalarını söyledim”.</i>	Nesiller arası aktarılan yoksulluk
K2	<i>“Ne baba evinde ne koca evinde gün yüzü görmedim ben. Hep geçim sıkıntısı kavga dövüşle geçti hayatım. İş çıkmazsa bazı zamanlar sinirlenir benden çıkarırdı acısını”.</i>	Günyüzü görmemek Sürekli geçim sıkıntısı çekmek
K3	<i>“Hayattan hiçbir zaman beklentim isteğim olmadı. Anamın da babamın da benim de amacımız günü geçirmektir. Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim”.</i>	Beklentilerinin bittiğini ifade etmesi Kadere razı gelmek
K5	<i>“Çocukluktan başladım halı dokumaya. Annem babam maddi sıkıntılardan dolayı okutmadılar. Otur evde halı doku para kazan dediler. Kader işte...Önceden neyse sonradan da o olduk evlendik el kapısına geldik. Burada da aynı sıkıntılar, parasızlık, borçları ödeyemedik”.</i>	Maddi sıkıntı yaşamak Kadere inanmak

K30	<i>“Aileden hiçbir şey kalmaması bence. Zenginlere bakıyorum anadan babadan kalanla iş kurup geçiniyorlar ya da evi kiraya verip kira parasını yiyorlar. Bizde hiçbiri yok. Karı koca çalışıp yaptık ne yaptıysak. Hayat hep geçim gayesiyle geçti benim. Hiç rahat yüzü görmedim ben. Bazen kendimi bitmiş tükenmiş hissediyorum. Adım atacak gücüm kalmıyor ama anama bakmak zorundayım hem para için hem konu komşu anasına bakmadı sokağa attı demesin diye”.</i>	Aileden gelen yoksulluğun devam etmesi Bitmiş, tükenmiş hissetmek Yoksulluğun sürekliliği
K29	<i>“Keşke çocuklarımı okutsaydım onların devlet memuru olduğunu görseydim. Kimseye muhtaç olmasalardı benim gibi. Ama olmadı yoksulluk bizden çocuklara geçti tıpkı hastalık gibi. Biz çektik sefaleti şimdi sıra onlar da yapacak bir şey yok”.</i>	Çocukların da aynı sıkıntıları yaşayacağı kaygısı
K26	<i>“Anamda çadır çulu dokudu yıllarca. Onlar da fakirdi. Anadan yok babadan yok. Anamın da bir şeyi yoktu ki bana baksın. Ne olsun. Kamyonun ön tekeri nereye giderse arka tekeri de oraya gider derlermiş. Biz öyle olduk. Ana evinde görmedik. Koca evinde de görmedik”.</i>	Yoksulluğun devam etmesi Yoksulluk kültürü
Bulunan alt kategori	<i>Kuşaklararası Aktarılan Yoksulluk</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu kadınların yoksulluğun nedenlerine ilişkin düşünceleri ve bu konudaki yaklaşımları anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan kodlamalar sonunda *kuşaklararası aktarılan yoksulluk* alt kategori olarak tespit edilmiştir.

Lewis, yoksulluk kültürünü bir alt kültür olduğunu ve bu alt kültürün toplumsal dinamiklerinin nesilden nesile aktararak yoksulluğun yeniden üretimine neden olduğunu savunur. Lewis'in yoksulluk kültürüne atfettiği önemli özelliklerden biri de bireylerin toplumdan ayrı tutulma duygusu, çaresizlik, başkasına bağlı olduğunu duyma ve aşağılık

duygusu yaşama olarak tanımlanmaktadır. Lewis' e göre bu alt kültür yoksul insanların toplumdaki marjinal duruma tepkilerini değil aynı zamanda bu marjinal durumun içselleştirilmesini ve gelecek kuşaklara aktarılmasını da yansıtmaktadır (Lewis, 1971:LVI). Çalışmada görüşülen kadınların tamamının ailesinin yoksul olması dolayısıyla çocuk yaşta çalıştırılmaları bu yüzden okula gönderilmemeleri, erken evliliğe zorlanmaları gibi nedenler yaşadıkları yoksulluğu açıklamaktadır. Kadınların evlendikten sonra da ekonomik yetersizlikler için de olmaları yüzünden ağır ve düzensiz işlerde uzun saatler çalışmalarından dolayı çocuklarıyla ilgilenememelerine, çocukların aileye katkı sağlamak için okulu bırakmasına yol açmıştır. Kısaca bu durum kısır bir döngü içerisinde yoksulluğun yenide üretilmesine neden olarak yoksulluk kültürü tezi ile örtüşmektedir.

58 yaşında ilkokul mezunu görüşmeci (K 29), her gün kızıyla birlikte merdiven yıkamaya giderek geçimini sağlıyor. Kızı ve oğlu ilkokul mezunu. Oğlu lokantada garsonluk yapıyor. Oğlu ve kızının maddi durumlarının çok kötü olduğunu devletin onlara yardım etmesini istediğini belirtiyor. Görüşmeci yoksulluğun kuşaklararası devam ettiğini *“yoksulluk bizden çocuklara geçti tıpkı hastalık gibi. Biz çektik sefaleti şimdi sıra onlar da yapacak bir şey yok”* bu şekilde ifade etmiştir.

Çalışmada ortaya çıkan yoksulluk algısı açısından en önemli nokta, yoksulluğun ekonomik bir durum olmaktan çok kültürel bir sorun olarak algılanmasıdır. Bunun en çarpıcı ifadeleri *“ sefaleti biz çektik şimdi sıra çocuklarda”*, *“ön teker nereye arkateker oraya”* , *“önceden neysek sonradan da o olduk”*, *“yoksulluk bizden çocuklara geçti tıpkı hastalık gibi”*, *“dünyaya fakir geldik fakir gittik”* şeklinde kültürel yoksulluk anlayışını göstermektedir. Bunun nedeninin görüşülen kadınların çoğunun yaşadıkları ve büyüdükları çevreye alışmaları, kendilerini bu kültürün halkası olarak görmeleri ve buradan çıkamayacaklarını düşünmeleridir.

Yoksulluk kültürüne göre yoksullar aile düzeyinde; kalabalık mahallelerde yaşarlar, yüksek oranda alkolizm, anlaşmazlıkları çözmede şiddet kullanma, kadınların dövülmesi, erken yaşta cinsel ilişkiye girme, evlilik dışı beraberlikler, kadınların ve çocukların terk edilmesi görülmektedir. Topluluk düzeyinde *“içinde buldukları toplumun temel kurumlarıyla bütünleşmede ve onlara katılmada yetersizlik”* ve bu yüzden örgütlenme, siyasal etki yoksunluğu söz konusudur (Slattery, 2008:391).

Yapılan çalışmalarda da yoksulluğun nesilden nesile aktarıldığı (Şenol Cantek, 2001; Çamur Duyan vd., 2007) üzerinde durulmuştur. Şenol Cantek'in (2001) Ankara Mamak, Keçiören ve Balgat'ta yoksul kadınlarla yaptığı çalışma sonuçlarına göre, yoksulluğun ev kadınlarında bir sonraki kuşağa aktarıldığı tespit edilmiştir. Bir diğer çalışmada da Çamur Duyan vd. (2007) benzer bulgu göze çarpmaktadır. Çamur Duyan vd. (2007); Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alan ve boşanmış 10 kadınla derinlemesine görüşmeler yapmış ve araştırma sonucunda kadınların yoksul ailelerde büyüdüğü ve yoksulluklarının halen devam ettiği belirlenmiştir.

Ekonomik kaynaklara erkeklerle eşit biçimde erişemeyen, işgücüne katılamayan, düşük ücretle olumsuz koşullarda çalışmaya boyun eğen, eğitim imkanlarından yararlanamayan, örgütlenerek haklarını arayamayan kadınlar, annelerinden miras kalan yoksunlukları kendi kız çocuklarına aktarmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009:38). Chant' ta kadın hane reislerinin yoksunluklarının çocuklarına geçmesini "nesiller arası aktarılan dezavantajlar" kavramıyla özetlemiştir (Chant, 2003). Kadınlar yaşadıkları yoksulluk nedeniyle ailelerine gerektiği gibi bakamadıkları ve ailelerin refahını sağlayamadığı için yoksulluk nesiller arası devam edebilmektedir.

Görüşme yapılan kadınların çoğu yoksulluğun nedeninin aileden geldiğini ve gelecek kuşaklarda aktarıldığını belirtmişlerdir. Kadınlar ailelerinin yoksul olduğunu, kendilerinin de yoksul bir yaşam sürdüğünü ve çocuklarının da aynı şekilde yoksulluk içinde hayatlarına devam ettiğini dile getirmişlerdir. Kadınların bu düşünce ve yaklaşımlarının yoksulluk kültürü kuramının "*yoksulluğun kuşaklararası aktarıldığını*" tanımlayan düşünceyle örtüştüğü göze çarpmaktadır

Tablo 3.5. Eşin Kötü Alışkanlığının Olması

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K14	<p>“Kocam biraz tembeldi. Bir hafta iş eder onu satar 2 hafta yatar. İşe gitmezdi. Sigaraya içkiye verir elindeki parayı da. Çok da kötülemiyeyim adamı. İyi kötü baktı işte bize. Sonra semercilik para etti. Köylere satmaya gidiyordu. Azıcık para kazanmaya başlamıştı. Ama o zamanda hastalık ortaya çıktı. Akciğer kanseri oldu sonra da hiç çalışmadı. Benim adamım öleli görüyom ben günü. Adam öleli yaşıyom. Adamım çok sigara içerdi. İki paket filan. Parayı yetiremezdik. Ben bu halimle halı işlicem diye çalışırdım”.</p>	<p>Eşin işsiz olması</p> <p>Eşin alkol, sigara kullanması</p> <p>Maddi zorluklar çekmek</p>
K24	<p>“Eşimin işi yoktu şehirde iş bulurum diye şehre geldik. Yövmiye usulü inşaatlarda çalıştı. Ben de yaşlı baktım. Bir sene de otelde çamaşırcılık yaptım. Ellerin deterjanlarda yara olunca bırakmak zorunda kaldım.</p> <p>Sonraları benim adam kumar illetine tutuldu aldığı üç kuruş parayı da ona veriyodu. Elimizde avucumuzda bir şey kalmıyordu. Ele muhtaç olmuştum. Komşular bir kap yemek getirsin diye kapıyı gözlerdim”.</p>	<p>Eşin ekonomik şiddet uygulaması</p> <p>Eşin kumar oynayıp evin geçimini sağlamaması</p> <p>Komşu desteğiyle yaşamaya çalışmak</p>
K7	<p>“Eşim sürekli beni dövüyodu çocuklarla ilgilenmiyodu, eve para getirmiyodu sürekli alkol alıp bana küfrediyodu. Varlık aşk yokluk kavga getirir demişler. Mutfakta yemek yapacağın zaman malzeme olmazsa ne yapacağım diye kara kara düşünürsün. Adam da gelip evde yemek bulamayınca kavga çıkardı. Millet nasıl bulup pişiriyo sen de bul pişir diye girişirdi bana yermisin yemez misin”.</p>	<p>Kötü alışkanlıktan kaynaklanan şiddetin normalleştirilmesi</p>
K17	<p>“Eşim kumar oynuyor, içki içiyor elimdeki parayı alıyor. Vermezsen dövüyor. Kurtulamadım kör olasıcadan. Hayatı bana zehir etti”.</p>	<p>Alkol kullanan eşin ilgisizliği</p>

K1	“Ben eşimi sevmeyince ona bakmayı bırakınca beni dövmeğe başladı. Zaten doğru dürüst çalışmıyordu. Sürekli içki kullanıyordu. Benim kazandığım parayı da zorla elimden alıp içkiye veriyordu. Vermesem zorla döve döve alıyordu. Çocuklarla ben çok aç kaldık”.	Alkolün aile içinde neden olduğu olumsuzluklar Fiziksel yoksunluk
K24	“İçip içip beni dövüyordu. Kırmadık yerimi dökmedik dişimi koymadı. Boşansan olmaz b ikinci artık. Konu komşu ne der. Hiç gün görmedim ben bu adamdan. Zil zurna olana kadar içer içer döverdi. Dayak yedik sokulduk, kesildik sokulduk sesimiz çıkmadı. Çıksa sanki kim duyacak kim yardım edecek.	Fiziksel şiddet görmek Dayanışma kanallarına olan güvensizlik
K27	“Eşim çok alkol alıyordu. Bizimle ilgilenmiyordu. Her gün eve içkili geliyordu”.	Alkol bağımlılığı
Bulunan alt kategori	<i>Eşin Kötü Alışkanlığının Olması</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınların yoksulluğun nedenlerine ilişkin düşünceleri sorgulandığında *eşin kötü alışkanlığının olması* alt kategorisi önemli bir durum olarak göze çarpmaktadır.

Görüşmecilerden (K24) 50 yaşında ve ilkokul mezunudur. Çocuk yaşta annesi ve kardeşleri ile halı dokuyarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Annesi evden bir boğaz kesilsin diye 15 yaşında evlendirmiştir. Evlendikten sonra da bir otelde çamaşır yıkayarak çalışmaya devam etmiştir. Fakat eşinin düzenli işi olmaması ve kumar oynaması görüşmecinin kazandığı bütün parasına el koyması ailenin dağılmasına neden olmuştur. Boşandıktan sonra düştüğü derin yoksulluktan kurtulmak için ikinci defa tekrar evlenmiş bu kez de eşinin alkol kullanması ve ona şiddet uygulaması hayatını yeniden zindana çevirmiştir. İkinci evliliği olduğu için toplum baskısı yüzünden eşinden boşanamamakta

eşinin maaşı olduğu için de mutsuz olduğu evliliği sürdürmektedir. Eşin kötü alışkanlığının olması ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi (K24) şöyle açıklamaktadır:

İçip içip beni dövüyordu. Kırmadık yerimi dökmedik dişimi koymadı. Boşansan olmaz b ikinci artık. Konu komşu ne der. Hiç gün görmedim ben bu adamdan. Zil zurna olana kadar içer içer döverdi. Dayak yedik sokulduk, kesildik sokulduk sesimiz çıkmadı. Çıksa sanki kim duyacak kim yardım edecek.”

49 yaşındaki iki çocuk sahibi görüşmeci (K7) eşinden gördüğü şiddet ve alkol bağımlılığı yüzünden yaşadığı sıkıntıları şöyle ifade etmektedir:

“Eşim sürekli beni dövüyodu çocuklarla ilgilenmiyodu, eve para getirmiyodu sürekli alkol alıp bana küfrediyodu. Varlık aşk yokluk kavga getirir demişler. Mutfakta yemek yapacağın zaman malzeme olmazsa ne yapacağım diye kara kara düşünürsün. Adam da gelip evde yemek bulamayınca kavga çıkardı. Millet nasıl bulup pişiriyo sen de bul pişir diye girişirdi bana yermisin yemez misin”.

Çamur Duyan ve arkadaşlarının (2007) yaptığı çalışmada da; kadınların çoğunun eşlerinin alkol kullandığı, bazılarının da kumar oynadığı veya başka kadınlarla birlikte olduğu belirtilmiştir. Kadınların hepsi de eşlerinden şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Aynı zamanda eşlerinin çocuklarını da dövdüğünü açıklamışlardır. Çalışmada alkol kullanımının şiddeti arttırdığı düşünülmektedir.

Başka bir görüşmeci ise (K1) eşinin alkol ve madde kullanımı için onun zorla kazandığı parasına el koyduğunu ve yaşadığı yoksunluk durumunu şöyle açıklamıştır:

“Ben eşimi sevmeyince ona bakmayı bırakınca beni dövmeye başladı. Zaten doğru dürüst çalışmıyordu. Sürekli içki ve madde kullanıyordu. Benim kazandığım parayı da zorla elimden alıp içkiye veriyordu. Vermesem zorla döve döve alıyordu. Çocuklarla ben çok aç kaldık”.

Çalışmada görüşülen kadınların çoğunun eşinin alkol, sigara ve madde bağımlılığının olduğu, bazılarının eşlerinin ise kumar oynadığı belirlenmiştir. Zaten yoksulluk çıkmazında olan bu kadınlar yoksullukla baş etmek için neredeyse her işi yapmakta çalışıp çocuklarının ve evinin temel ihtiyaçlarını gidermek için çırpınmaktadır. Fakat eşlerinin kazandıkları üç kuruşa da el koyması karşısında kendilerini güçsüz ve çaresiz hissettiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 3.6. Eğitimsizlik

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K1	<i>“Okumamışım çalışmıyorum para nerden gelecek havadan gelme durumu da yok. Tabii yoksul olacağız. Kimse kimseye oturduğu yerden para vermez. Sağlığım düzelirse eğer çalışmak istiyorum. O zaman belki insanlara karşı olan bu korkum da geçer”.</i>	Yoksulluğun nedeni: eğitimsizlik İçe kapanma/başkalarının ona zarar vermesinden korkma
K8	<i>“Ne olacak dünyaya fakir geldik fakir gideceğiz. Kaderimiz böyle yaşamakmış. Fakirsen seni de fakir alır. Yine fakirlik devam eder. Çocuklarımda okumazsa onlarda bizim süründüğümüz gibi sürünür. Onun için onlara hep okumalarını söyledim”.</i>	Eğitimin çocuklar için kurtuluş olduğunu belirtmesi Aileye duyulan öfke
K28	<i>“Bizim anamız babamız da cahilmiş. Bizi çalıştırıp paramızı almışlar. Geleceğimizi düşünmemişler. Bunlar okusun koca eline bakmasın dememişler”.</i>	İyi bir gelecek için eğitimin gerekliliği
K11	<i>“Ben kızlarımla okuyup öğretmen olmalarını istiyom. Kendilerini kurtarsınlar maaşlarını alsın yiyip içip gezsinler istiyom. Benim gibi başkasının pisliğini temizlemeye gitmesinler istiyorum”.</i>	Eğitim: yoksulluktan kurtuluş Kız çocuklarına okumaları için desteklemek
K30	<i>“Yoksulluğun nedeni okumamamız. Okusaydık bizde bir işe girip çalışırdık evimize katkı yapardık”.</i>	Eğitimin önemi
K10	<i>“Babam erkek kardeşlerimi okuttu kızlarını okutmadı. Ben kızlarıma sürekli söylüyorum benim gibi olmayın koca eline bakmayın, kendi ayaklarınızın üstünde durun beni göz önüne alın, benim çektiklerimi çekmeyin diyorum ama okumak içten</i>	Koca eline bakmak Eğitimde cinsiyet ayrımcılığı

	<i>gelmesi gerekir. Benim çocukların içinde yok. Yüksek bir şey olmasa da küçük bir şey olsa da kendine baksalar yeter ama”.</i>	
K16	<i>“Nedeni aileden kaynaklanıyor. Ailem bilinçli değildi ben üniversiteye gitmek istedim senin kafan basmaz okucak kapasiten yok diye sınava bile sokmadılar. Eşimin ailesi de öyle. Eğitimin önemini bilmiyorlar. Bu çocuk zaten okumaz deyip alıp inşaata vermişler bari eve para getirsin diye. Ailemiz bilinçli olup okutsaydı biz belki daha iyi durumda olurduk”.</i>	Eğitime ailenin bakış açısı
K8	<i>“Erkekleri okuttu babam bizi okutmadı gereksiz dediler. Keşke okusaydım. Olmadı. Bizim orda kızların okumasına önem vermezler. Ben kızım olsa okuturdum benim gibi eziyet çekmesinler derdim”.</i>	Pişman olmak Eğitimde cinsiyet ayrımcılığı Eziyet çekmek
K3	<i>“Nasıl okuyayım yedi yaşında halının başına oturdum. Geçim derdinden annemgil beni okutamadı. Onlar köye işe gidiyorlardı. Ben okula gitsem başımda birinin durması gerekiyordu. Bu yüzden okula vermediler. Sürekli Çalışmakla geçti ömrüm”.</i>	Çalışmak zorunda olmak Eğitimden yoksun olmak
K26	<i>“Beni anamgil halı dokuyayım diye okula göndermediler. Çok küçüktüm halı tezgahının başına oturtular. Bu yüzden onları hiç affetmedim. Beni başkasının eline bakmaya muhtaç ettiler. Çocuklarımın okumasını çok istedim ama onlarda okumadılar”.</i>	Aileye duyulan öfke Pişmanlık duyma Düşük eğitim düzeyi
Bulunan alt kategori	<i>Eğitimsizlik</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınların neredeyse tamamı (29 kişi) ya ilkökul mezunu ya da okuma yazmalarının olmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşmelerde kadınlar yeterli eğitim alamadıkları iyi bir iş bulamadıklarını ve yoksul olduklarını ifade

etmişlerdir. Eğitimin onları yoksulluktan kurtaracak önemli bir araç olduğunu ve çocuklarını bu yüzden okutmak istediklerini dile getirmişlerdir.

"Eğitim, kişinin manevi ve entelektüel kapasitesini geliştiren, çevreyle olan iletişimini arttıran, bilgi, beceri ve uzmanlık sağlayan ve bir daha etkili ve üretken yapan bir araçtır" (Serter, 1994:140). Eğitim ile kişisel gelir dağılımı arasında olumlu bir ilişki vardır. Çocukların alacakları eğitimde, ebeveynlerin ortalama eğitim ve mesleki statüsü belirleyici bir rol oynamaktadır.

Kadın okuryazarlığı konusunda OECD ülkeleri arasında son sırada yer alan Türkiye, benzer sosyoekonomik gelişmişlik göstergelerine sahip birçok ülkenin gerisindedir (OECD, 2005). Türkiye’de okumaz-yazmazlık, genel olarak ve kadın okumaz-yazmazlığı özel olarak önemli bir sorun olmayı sürdürmekte, sorun yaygın eğitimle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Kadın okuryazarlığı sadece kadının harfleri okuması anlamına gelmemelidir. Okul çoğunda eğitim olanaklarına erişememiş çoğunluğu yoksul kadınlar için eğitimin temel işlevi, gerekli gündelik hayatı kolaylaştırma ve bir birey olarak özgüvenini arttırmadır (Sallan Gül ve diğ.,2014).

Ufuk ve Özgen (2001), eğitimin birçok alanda kadının ilerlemesi için bir dönüm noktası oluşturduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, eğitim, kadının toplum içindeki konumu ve istihdam olanakları üzerinde etkili olan en önemli faktörler arasında gösterilse de araştırmalar, kadının eğitilmiş olmasının sosyokültürel yapı ile başa çıkabilmesi için her zaman yeterli olmadığını, toplumda geleneksel bir kadın imajının ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının olduğuna dikkat çekmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların eğitim yaşamına katılmasında ve devam etmesinde de önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu engel de kadınların erkeklere göre daha çok yoksul olmalarına neden olmaktadır. Yoksulluk, kız çocuklarına verilen eğitimin süresi ile başlamakta, sonra da yaşamları boyu devam etmektedir. Çünkü günümüzde kaliteli, iyi olanaklara sahip bir yaşam sürmenin ön koşulu iyi bir eğitim almaktan geçmektedir. TUIK’in verilerine göre, eğitim durumu düştükçe yoksul olma riski artmaktadır. 2009 yılında okuryazar olmayan veya bir okul bitirmeyen kadınlarda yoksulluk oranı %29,5, lise ve dengi okul bitirenlerde %4,8 iken fakülte ve üstü mezunlarda %0,4’tür (TUIK, 2014). Eğitim düzeyi arttıkça kadınların düzenli, güvenceli, yüksek ücretli, formel işlerde çalışma

olanakları artarken eğitim düzeyi düştükçe de işsiz kalmaları veya düzensiz, güvencesiz, düşük ücretli, enformel işlerde çalışma durumları dolayısıyla yoksullukları artmaktadır.

Düşük eğitim durumu ile işsizlik arasındaki ilişki, 47 yaşındaki kadın görüşmeci (K 30) cümlelerinde şöyle açığa çıkmaktadır: *Yoksulluğun nedeni okumamamız. Okusaydık bizde bir işe girip çalışırdık evimize katkı yapardık.*

Kadın yoksulluğunun başlıca nedenlerinden biri olan eğitim, görüşme yapılan kadınlar tarafından da sıklıkla dile getirilmektedir. Katılımcı kadınlar, yaşadıkları hemen her şeyin eğitimsizliklerinden kaynaklı olduğunu düşünmekte ve yine eğitimin var olan yokluklardan, zorluklardan kurtulmada temel belirleyici, kurtarıcı olduğunu düşünmektedirler. Bu paralelde kendisi okuyamamış olan kadınlar bugün kendi kızlarını okutmak için eşlerine yapabildikleri ölçüde baskı yapmaktadırlar. Kendilerinin yaşadığı çaresizlikleri kızlarının da yaşamasını istemeyen bu kadınlar, kız çocuklarını çalıştırmamak, eğitimlerine devam etmelerini sağlamak için çarpınmakta ve ayrıca evlenecekleri erkeği doğru seçebilmeleri için çocuklarına sürekli telinde bulunmaktadırlar. Bu kadınların en büyük ideallerinden biri; özellikle kız çocuklarının okuyup kendi ayakları üzerinde durduklarını ve kendilerini kurtardıklarını, kendi yaşadıkları yoksulluktan uzak bir hayat sürdüklerini görebilmektir.

Üç çocuk sahibi 60 yaşındaki görüşmeci (K11) kızlarının okumasını ne kadar çok istediğini şu sözleriyle dile getirmiştir: *Ben kızlarımın okuyup öğretmen olmalarını istiyorum. Kendilerini kurtarsınlar maaşlarını alsın yeyip içip gezsinler istiyorum. Benim gibi başkasının pisliğini temizlemeye gitmesinler istiyorum.*

Başka bir görüşmeci de (K 8) çocuklarının okumasını ne kadar istediğini şöyle anlatmıştır: *Ne olacak dünyaya fakir geldik fakir gideceğiz. Kaderimiz böyle yaşamakmış. Fakirsen seni de fakir alır. Yine fakirlik devam eder. Çocuklarımda okumazsa onlarda bizim süründüğümüz gibi sürünür. Onun için onlara hep okumalarını söyledim.*

Kız çocuklarının okula gönderilmemesi, eğitimlerinin yarıda kesilmesi ataerkil sistemin kadınlara dayattığı toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Bu role göre kadının görevi, evin ve aile üyelerinin bakımı iken kocanın görevi para kazanıp evin ve aile üyelerinin geçimini sağlamaktır. Dolayısıyla Türkiye’de geleneksel yapıdan gelen yoksul aileler, kız çocuklarının evlendikten sonra kocalarının sorumluluğunda olacağını

düşündüklerinden kız çocuklarını okula göndermeyip erkek çocuklarını göndermektedirler (Tire, 2017:106).

43 yaşında okuma yazması olmayan görüşmeci (K 8) cinsiyetçi bakış açısının onu nasıl etkilediğini şöyle ifade etmiştir: *“Erkekleri okuttu babam bizi okutmadı gereksiz dediler. Keşke okusaydım. Olmadı. Bizim orda kızların okumasına önem vermezler. Ben kızım olsa okuturdum benim gibi eziyet çekmesinler derdim”*.

Hiç eğitim almamış 49 yaşındaki görüşmeci (K10) ise bu durumu şöyle açıklamıştır: *Babam erkek kardeşlerimi okuttu kızlarını okutmadı. Ben kızlarıma sürekli söylüyorum benim gibi olmayın koca eline bakmayın, kendi ayaklarınızın üstünde durun beni göz önüne alın, benim çektiklerimi çekmeyin diyorum ama okumak içten gelmesi gerekir. Benim çocukların içinde yok. Yüksek bir şey olmasa da küçük bir şey olsa da kendine baksalar yeter ama.*

Aile yapısı araştırması, 2016 sonuçlarına göre; eğitimini yarıda bırakan bireylerin eğitimini bırakma nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde; erkeklerin en fazla %58,7 ile ekonomik nedenler, %16,6 ile eğitimde başarısızlık ve %7,5 ile ailenin izin vermemesi sebebiyle, kadınların ise en fazla %38,1 ile ailenin izin vermemesi, %32,3 ile ekonomik nedenler ve %9,5 ile evlenme/nişanlanma/anne olma/hamile kalma sebebiyle eğitimlerini yarıda bıraktıkları belirtilmiştir (TÜİK, 2017c). Okulu yarıda bırakmasının nedenini ailesi olduğunu belirten görüşmeci (K16) bu durumu şu cümlelerle açıklamıştır: *Nedeni aileden kaynaklanıyor. Ailem bilinçli değildi ben üniversiteye gitmek istedim senin kafan basmaz okucak kapasiten yok diye sınava bile sokmadılar. Eşimin ailesi de öyle. Eğitimin önemini bilmiyorlar. Bu çocuk zaten okumaz deyip alıp inşaata vermişler bari eve para getirsin diye. Ailemiz bilinçli olup okutsaydı biz belki daha iyi durumda olurduk.*

72 yaşındaki okuma yazması olmayan görüşmeci (K 28) ise ailesinin ekonomik sıkıntılar yüzünden kendisini okutmadığını şöyle dile getirmiştir: *Bizim anamız babamız da cahilmiş. Bizi çalıştırıp paramızı almışlar. Geleceğimizi düşünmemişler. Bunlar okusun koca eline bakmasın dememişler.*

Kadınların ekonomik kalkınmadaki rolünü belirleyen ve onların istihdama tam katılımına yardımcı olan önemli faktörlerden biri eğitimidir. Alpaydın (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, eğitim durumu ve yoksulluk arasında ters orantı olduğu

bildirilmektedir. Eğitim durumu yükseldikçe yoksulluk oranları önemli ölçüde azalmaktadır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre okur-yazar olmayanların %27,2'si, yükseköğretim mezunlarının %1,6'sı yoksul olarak saptanmıştır (TÜİK, 2017d).

Türkiye'de yapılan eğitim ve yoksulluk çalışmaları yoksulluğun yapısal nedenlerle açıklanabileceğini göstermektedir. Cinsiyet, yaş, yaşanan yer, ailenin ekonomik düzeyi, gelir dağılımı, iş piyasasının temel nitelikleri gibi nedenlerle insanların yoksul olduğu ve eğitim sisteminin aileden getirdiği yoksulluğu giderici fonksiyonun sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Böylelikle yoksul aileye ve olanaklara sahip olma yoksul eğitim çıktılarına, yoksul eğitim çıktıları ise düşük istihdam dolayımı ile yoksulluğu yeniden üretme kapasitesine sahip olmaktadır (Kalaycıoğlu ve Çelik, 2010: 192).

Şekil 3.1. Tema 1: Kadınlarda Yoksulluğun Nedenleri

Bu bağlamda kadınlarda “kadınlarda yoksulluğun nedenleri” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “eğitimsizlik”, “eşin kötü alışkanlığının olması”, “kader” , “işsizlik” ve “kuşaklararası aktarılan yoksulluk” alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen yoksulluğun nedenleri teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.1’ de sunulmuştur.

3.2.1.2. Kadınların Yoksulluk Algısı

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara yoksulluğu nasıl tanımladıklarına dair açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplara istinaden “kadınların yoksulluk algısı ” temasına ulaşılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır kodlanması

sonucu yoksulluk algısı teması “gelecekle ilgili belirsizlik”, “derin yoksunluk yaşamak”, “zorluklara alışmak” ve “geçim kaynaklarına erişememek alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.7. Gelecekle İlgili Belirsizlik

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K14	<i>“Yıllar beni çok yordu. Evi geçindirmek için çok fedakarlıklar yaptım. Yemedim, içmedim gezmedim. Kendimi evime çocuklarıma adadım. Ama şimdi elde ne var hiçbir şey. Ayda yılda çocuklar arayacakta mutlu olacaksın. Başka beni mutlu eden bir şey kalmadı. Hayat benden çok şey aldı ama bana bir şey vermedi. Adaletsiz bu dünya ben bunu bilir bunu söylerim”.</i>	Adaletsizliği görmek Hayatını başkalarına adamak
K4	<i>“Şimdi yalnızım kimsem yok nasıl olurum ne yaparım bilmiyorum. Ama artık dayak korkusu ölüm korkusu yaşamıyorum. Bulursam yiyorum bulmazsam yemiyorum. Tek korkum kirayı ödeyememek ve sokakta kalmak”.</i>	Sahipsiz olduğunu hissetmek Sokakta kalma korkusu
K25	<i>“Ne planım olacak. İki merdiven çıkıyorum nefes nefese kalıyorum. Hiç bir şeyim kalmadı ki her şeyi aldılar”.</i>	Umutsuzluk
K20	<i>“Geleceğimi düşünüyorum tabii de maddi imkan olmayınca hiç bir şey olmıcak. Parasız hiçbir şey dönmüyo. Çocuklarım okumak istiyö ama para olmayınca nasıl okuyacak diye kara kara düşünüyö”.</i>	Karamsar hissetmek
K29	<i>“İnsan olcak şeyi ister bekler. Ev araba istesen nasıl olsun. Eşim hasta olduğu için artık çok fazla çalışamıyor. Oradan buradan yardımlarla geçiniyöz”.</i>	Umutsuzluk
K12	<i>“Oğlumun okuyup avukat olmasını isterim. Hayal tabii ama. Yine de benim bütün planlarım oğlumun mutlu ve sağlıklı olması için elimden gelen her şeyi yaparım”.</i>	Hayal kurmak/çocukların geleceği

K20	<i>“Yoksulluk benim alın yazım değiştiremem. Yapacak bir şey yok. Bir beklentimizde yok artık zaten ne olsun kurtardığımız güne şükrediyoruz”.</i>	Günü kurtarmaya çalışmak
K3	<i>“Hayattan hiçbir zaman beklentim isteğim olmadı. Anamın da babamın da benimde amacımız günü geçirmektir. Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu tok. Beterin beteri var deyip sesimizi çıkarmadık”.</i>	Amaçsız yaşamak
Bulunan alt kategori	<i>Gelecekle İlgili Belirsizlik</i>	

Kadınların yoksulluk algısı ile ilgili düşüncelerine bakıldığında ortaya çıkan alt kategori *gelecekle ilgili belirsizlik* kategorisidir. Görüşülen yoksul kadınların çoğu için gelecekle ilgili herhangi bir amaçlarının, planlarının, düşüncelerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin çoğunun karamsar olduğu bunun da geleceğin belirsiz olarak algılanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Geleceğin belirsizliği görüşmeciler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Gelecekte bilinen başa çıkma stratejilerinin işlemeyeceği düşüncesi eğitim, çocuklar, aile ilişkileri ve çalışma yaşamı için sıklıkla ifade edilmiştir. Buğra'nın da belirttiği gibi yoksulluk, “her şeyden önce hayatın belirsizliğiyle, yarın ne olacağını bilmemekle ilgili bir durumdur” (2007: 1).

Bu sonuç ilgili literatürle de desteklenmektedir. Aksan (2012) çalışmasında yoksul bireylerin çoğunlukla geleceğe dair herhangi bir beklentilerinin olmadığını bildirmiştir. Nevşehir’de kadın yoksulluğu ile ilgili yapılan çalışmada kadınların %47.4’ünün gelecekle ilgili beklentilerinin olmadığını saptanmıştır. Bu durumun kadınların yoksulluktan kurtulabileceklerine yönelik inançlarıyla da örtüştüğü belirtilmiştir. Yoksulluğu kabullenmiş olmanın tezahürü niteliğinde olan gelecekle ilgili beklentilerinin olmaması durumu kadının içinde bulunduğu durumdan çıkış noktası görmediği ve yoksulluğu içselleştirmiş olduğunu göstermektedir (Batur, 2011).

Bora'nın (2007) çalışmasında da yoksul kadınların gelecekle ilgili belirsizlik duygusu yaşadıkları ve sadece “günü geçirmeyi” düşündükleri belirtilmiştir. Bora, kadınların geleceğe ilişkin tek beklentilerinin, çocuklarının okuyup bir iş sahibi olması

üzerine kurulduğunu ifade etmiştir. Çalışmada kadınlar yaşamlarının iyiye gidebileceğine inanmamakta ve bütün çektiklerinin ödülü olarak çocuklarının hayatının kendilerininkinden daha iyi olacağına inanmak istediklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda kadınların geleceklerinin şimdikinden daha iyi olacağına dair hiçbir inançlarının olmadığı da belirtilmiştir.

Yusufoğlu'nun çalışmasında; kadınların %11'i gelecekte durumlarının daha iyi olacağını belirtirken, %43'ü ise değişen bir şeyin olmayacağını ve durumlarının aynı şekilde devam edeceğini ifade etmişlerdir. Durumlarının kötüye gittiğini ve gelecekte daha da kötü olacağını söyleyen kadınların oranı ise %6'dır. Kadınların %40'ı da durumlarının gelecekte nasıl olacağını bilmediklerini dile getirmişlerdir (Yusufoğlu, 2010).

Görüşmecilerden (K4) 57 yaşında, eşinden boşandığı için tek başına yaşamaktadır. Çocukları eşinden ayrıldığı için görüşmeci ile uzun süredir konuşmamaktadır. Gelecekle ilgili yaşadığı endişe ve güvensizliği anlatmış, yaşlandığı zaman özellikle sokakta kalmaktan çok korktuğunu ifade etmiştir. Görüşmecilerden bazıları kendilerini yorgun ve umutsuz olarak ifade etmekte ve geleceklerini dönüştürecek girişim gücünü bulamadıklarını belirtmektedirler.

Okuma yazması olmayan eşi vefat eden 77 yaşındaki görüşmeci (K14) yıllarca yoksullukla baş etmek için çalıştığını, bir çok fedakarlık yaptığını, sıkıntılarının devam ettiğini ve eline hiçbir şey geçmediğini bundan dolayı yaşadığı umutsuzluğu *adaletsiz bu dünya* metaforu ile dile getirmiştir.

Görüşülen kadınlar hem kendi gelecekleri hem de çocuklarının geleceği ile ilgili belirsizlik duygusu yaşadıklarını vurgulamışlardır. Çalışmada yoksulların gününbirlik yaşadıklarını ve gelecek beklentilerinin ve amaçlarının olmadığı düşünülmektedir. Bu durum, "yoksulluk kültürü"nü bir göstergesi olarak alınabilir. Çünkü yoksulluk kültürünün hâkim olduğu çevrelerde, hayatlar yaşanan "gün" ile eşdeğer görülmekte, gelecek beklentileri ve yaşama dair planlar ise kısa vadeli olmaktadır.

Çoğu görüşmecinin gelecekte rasyonel ve sınırları belirli bir isteğinin olmadığı belirlenmiştir. Bunun nedeni kentlerdeki yeni yoksulluk biçiminin yarını planlamak için gerekli olan güçten ve araçlardan yoksunlukları ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 3.8. Zorluklara Alışmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K17	<i>“Yoksulluk yokluktur. Açlıktır kimsesizliktir çaresizliktir. Ne bileyim biz hiç varlık zenginlik görmediğimiz için bize çok ta anormal gelmiyor. Yoksulluğa alışyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışyorsun. İstedğini alamazsın istediğin yere gidemezsin buna da alışsın”.</i>	Yokluğa alışmak
K7	<i>“Yoksulluk kanayan bir yara hiç kapanmıyo sürekli acısını bize hissettiriyo yapacak bir şey yok kader böyleymiş deyip katlanıyoruz. Kader. Yoksullukla artık biz baş edemeyiz. Can sağlığı oldukça rızımız çıkar”.</i>	Yoksulluğa katlanmak Kader olduğuna inanmak Baş edememek/umutsuzluk
K21	<i>“Yoksulluk bence kader. Biz yoksul doğduk yoksul büyüdük. Yokluk içinde yaşamaya da alıştık. Yetmese de yetirmeye çalışıyorum. Kızım okulda mağdur durumda kalmasın diye kendime hiç bir şey almam kızıma alırım. Saçımı süpürge eder kızıma bakarım”.</i>	Çocuklar için çabalamak
K8	<i>“Yokluğa alıştık biz zaten. Onu alamamışız onu giyememişiz. Herkesin gittiği yerler gidememişiz. Önemli değil. Zaten biz onları hayatımızdan çıkarmışız. Karnımız tok evimiz var bu yeter bize”.</i>	Yokluğa alışmak Hayattan beklentinin kalmaması
K10	<i>“Ne yapcan stres yapa yapa hastalıkları bulduk. Üç aylık kira birikmiş veremiyom. Çocukların üstünü alsam ayağımı alamıyom. Hep bir eksik kalıyo. Yoksulluk ateşten gömlek giydin mi bir kere seni yakıp atar”.</i>	Yoksulluk ateşten gömlek Hep eksik olmak
K30	<i>“Zenginliği bilmedin mi yoksulluğunda ne olduğunu bilmiyon aslında. Biz bu hayata alıştık. Bize şimdi mal mülk para versen ne yapacağımızı şaşırırız. Biz böyle de mutlu olmaya çalışıyoruz. En büyük mutluluğum komşularla oturup örgü örmek”.</i>	Yokluk içinde mutlu olmaya çalışmak

K15	<i>“Yoksulluk bulaşıcı bir hastalıktır. Bana da anamgilden bulaştı. Bir daha da yakamı bırakmadı. Onunla yaşamayı öğrendik”.</i>	Ailevi yatkınlık
K16	<i>“Gelen para yetmese de yetirmeye çalışıyoruz. Çünkü başka yapacak bir şey yok . Alıştık bu duruma”.</i>	Yoksullukla yaşamayı öğrenmek
Bulunan alt kategori	<i>Zorluklara Alışmak</i>	

Kadınların, yoksullukla ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla bazı sorular yöneltilmiştir. Yapılan kodlamalar sonucunda bulunan alt kategorilerden bir diğeri de *zorluklara alışmak*'tır.

Görüşmecilerden (K17) 42 yaşında, ilkokul mezunu ve dört çocuk sahibidir. Zor bir hayat yaşadığını anlatan görüşmeci artık bu duruma alıştığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Yoksulluk yokluktur. Açlıktır kimsesizliktir çaresizliktir. Ne bileyim biz hiç varlık zenginlik görmediğimiz için bize çok ta anormal gelmiyor. Yoksulluğa alışyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışyorsun. İstedğini alamazsın istediğin yere gidemezsin buna da alışsın”.

Yoksulluğu “yokluk ve çaresizlik” olarak tanımlayan görüşmeci tüm yaşama stratejilerini kullandığını sonuçta içerisinde bulunduğu durumda değişiklik olmadığını bundan dolayı da yoksulluğa alıştığını vurgulamıştır.

31 yaşında ilkokul mezunu, bir çocuk sahibi, eşinden boşanmış görüşmeci (K21) hayatını yazın düşünlerde bulaşıkçılık kışında temizliğe giderek kazanmaktadır. Gözünde %45 görme problemi olduğu için üç aylı engelli maaşı almaktadır. Neredeyse tek geçim kaynağı bu maaştır evi kiradır. Görüşmeci yaşadığı derin yoksulluk durumuna alıştığını “yoksul doğduk yoksul büyüdük” sözleriyle şu şekilde anlatmıştır:

“Yoksulluk bence kader. Biz yoksul doğduk yoksul büyüdük. Yokluk içinde yaşamaya da alıştık. Yetmese de yetirmeye çalışıyorum. Kızım okulda mağdur durumda kalmasın diye kendime hiç bir şey almam kızıma alırım. Saçımı süpürge eder kızıma bakarım”.

Benzer biçimde Muş'tan göç ederek yıllar önce Burdur' a gelen çocukken "bir göz odada dokuz kardeş üst üste yatardık" diyerek yaşadığı yoksulluğun derinliğini ifade eden görüşmeci (K15) şimdi daha iyi durumda olduğunu ve bu duruma alışıp hayata olumlu bir bakış açısıyla baktığını şöyle dile getirmiştir:

"Yoksulluk bulaşıcı bir hastalıktır. Bana da anamgilden bulaştı. Bir daha da yakamı bırakmadı. Onunla yaşamayı öğrendik".

Başka bir görüşmeci (K30) farklı bir bakış açısıyla yoksulluğa yaklaşarak küçük şeylerden mutlu olduğunu şöyle anlatmıştır:

"Zenginliği bilmedin mi yoksulluğunda ne olduğunu bilmiyon aslında. Biz bu hayata alıştık. Bize şimdi mal mülk para versen ne yapacağımızı şaşırırız. Biz böyle de mutlu olmaya çalışıyoruz. En büyük mutluluğum komşularla oturup örgü örmek".

Görüşülen kadınlar zamanla yaşadıkları yoksulluk durumunu kabullenip, alıştıklarını ve hayata daha olumlu bakıp isyan etmediklerini kaderci bir yaklaşımla tevekkül ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3.9. Geçim Kaynaklarına Erişememek

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K29	<i>"O çalıştı ben çalıştım kazandığımız parayla iki göz bir evimiz oldu başka da bir şey yok işte elde avuçta. Çocuklar sefil durumda. İki kuruş için milletin ağız kokusunu çekiyoruz".</i>	Sefalet çekmek
K13	<i>"Gençliğimde çocukluğumda yokluk yüzünden durup dinlenmeden hep çalıştım. Anca karnımızı doyurduk. Açta açıkta kalmadık. Şimdi tek isteğim bundan sonra geçim derdi olmadan huzurlu bir şekilde yaşamak istiyorum".</i>	Huzurlu yaşama isteği Geçim derdi içinde olmak
K30	<i>"Karı koca çalışıp yaptık ne yaptıysak. Hayat hep geçim gayesiyle geçti benim. Hiç rahat yüzü görmedim ben. Bazen kendimi bitmiş tükenmiş hissediyorum. Adım atacak gücüm kalmadı"</i>	Derin tükenmişlik hissi Güçsüzlük duygusu

K5	<i>“Hayatta hep 2 kuruş için çabaladık durduk ben de adamda. Bir ömür iğne ile kuyu kazdık. Çok şükür açta kalmadık açıkta kalmadık. Allah bize yardım etti bir göz evimiz oldu en azından. Yoksa şimdi ben sokakta kalacaktım. Allah kocamdan razı olsun. Beni kimseye muhtaç etmedi. İyi kötü olup giderim”.</i>	İğne ile kuyu kazmak Çalışmak
K16	<i>“Gelirimizi ucu ucuna yetiriyoruz. Eşimle beraber paranın gideceği yerleri ayırıyoruz. Elektrik, su, borçları ödeme gibi giderleri ayırıyoruz. Yetmezse kendimizden kısıyoruz yediğimizden kısıyoruz. Başka yapacak bir şey yok.”</i>	Yenilmişlik duygusu yaşamak Yiyecek kısıntısı yapmak
K14	<i>“Çocuklar bir yandan halı işleyecen bir yandan geçim derdi bir yandan çok zor geçti”</i>	Yılların yorgunluğunu hissetmek Yardıma ihtiyaç duyma
K14	<i>“Çocuklar bir yandan halı işleyecen bir yandan geçim derdi bir yandan çok zor geçti günlerimiz. Adam öleli yaşıyom ben. Adamım çok içki, sigara içerdi. Parayı yetiremezdik. Yardımlara bel bağladık.”</i>	Yılların yorgunluğunu hissetmek Yardıma ihtiyaç duyma
K2	<i>“Çocuklarımı mutlu edemedim yüzlerini güldüremedim. Hep boyunları eğik, hep mazlumları. Yoksulluk kötü bir şey. Ama daha kötüsü paran yok diye evinde yedirecek bir şeyin yok diye elin seni hor görmesi. Bana acımaları hoşuma gitmezdi. Etraftan yardım getirdikleri zaman alırken o acıma duygusunu görmemek için gözlerine bakmazdım.”</i>	Yetersiz gelire sahip olma Kendini değersiz hissetmek
K11	<i>“Gelir nasıl olsun gülüm en çok gelirim işte benim bu çapadan.”</i>	Ağır koşullarda çalışmak
Bulunan alt kategori	<i>Geçim Kaynaklarına Erişememek</i>	

Kadınların, yoksullukla ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla bazı sorular yöneltilmiştir. Yapılan kodlamalar sonucunda bulunan alt kategorilerden bir diğeri de *geçim kaynaklarına erişememek* olarak tespit edilmiştir.

77 yaşındaki görüşmeci (K14) geçim derdini yenmek için sürekli çalıştığını fakat bir türlü yeterli gelmediğini düzenli kömür, odun ve gıda yardımı aldığını yaşadığı zor günleri şöyle dile getirmiştir:

“Çocuklar bir yandan halı işleyecen bir yandan geçim derdi bir yandan çok zor geçti günlerimiz. Adam öleli yaşıyom ben. Adamım çok içki, sigara içerdi. Parayı yetiremezdik. Yardımlara bel bağladık.”

Benzer bir şekilde eşi vefat eden 66 yaşındaki görüşmeci (K5) ise bir ömür çalışıp çabaladığını, bu durumu da “iğne ile kuyu yazmak” deyiimiyle tanımladığını şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Hayatta hep 2 kuruş için çabaladık durduk ben de adamda. Bir ömür iğne ile kuyu kazdık. Çok şükür açta kalmadık açıkta kalmadık. Allah bize yardım etti bir göz evimiz oldu en azından. Yoksa şimdi ben sokakta kalacaktım. Allah kocamdan razı olsun. Beni kimseye muhtaç etmedi. İyi kötü olup giderim.”

Yeterli geliri olmayan derin yoksulluk içerisine itilen kadınlar düzenli ve sürekli gelire duydukları ihtiyacı sıklıkla dile getirmişlerdir. Bunun en çarpıcı ifadesini görüşmeci (K11) *“gelir nasıl olsun gülüm en çok gelirim işte benim bu çapadan”* sözleriyle aktarmıştır.

Tablo 3.10. Derin Yoksunluk Yaşamak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K17	<i>“Yoksulluk yokluktur. Açlıktır kimsesizliktir çaresizliktir. Ne bileyim biz hiç varlık zenginlik görmediğimiz için bize çok ta anormal gelmiyor. Yoksulluğa alışyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışyorsun. İstedğini alamazsın istediğin yere gidemezsin buna da alışsın”.</i>	Kimsezsiz ve çaresiz hissetmek
K2	<i>“Yoksulluk çok kötü bir şey. Ama daha kötüsü paran yok diye evinde yedirecek bişeyin yok diye komşuların seni hor görmesi. Bana acımaları hiç hoşuma gitmezdi. Etraftan yardım getirdikleri zaman o acıma duygusunu görmemek için gözlerine bakmazdım alırdım kapatırdım hemen kapıyı”.</i>	Komşuların hor görmesi ve dışlaması Hoşnutsuzluğu ifade etmek
K16	<i>“Yoksulluk bence kötü utanılacak bir şey. Yoksul olduğumu paraya ihtiyacım olduğunu söylemeye utaniyorum. İnsanların bana acımasını istemiyorum. Onun için kimseye annem babam dışında şu ihtiyacım var bu ay kirayı ödeyemedik diyemiyorum”.</i>	Yoksulluktan utanmak
K24	<i>“Yoksulluk aç kalma korkusudur. İstedğini alamamaktır. Kendini ezik hissetmektir. Her şeyin içinde kalması, yoksun kalmasıdır. Yoksulluk asıl ne biliyor musun sevgisizliktir. Çünkü geçim sıkıntısı içinizdeki sevgiyi alır sevgiye ayıracak vakit kalmaz”.</i>	Aç Kalma Korkusu Yaşama Sevgi Yoksunluğu Ezik hissetmek
K21	<i>“Yetmese de yetirmeye çalışıyorum. Kızım okulda mağdur durumda kalmasın diye kendime hiç bir şey almam kızıma alırım. Saçımı süpürge eder kızıma bakarım”.</i>	Çocuklara adanmış hayatlar

K27	<i>“Hayattan memnun değilim ama memnun mutlu gibi gözükmeye çalışıyorum ben mutsuz olunca çocuklarımda etkileniyö. Zaruri hiçbir şey almıyorum kendim 4 yıldır hiç kıyafet almıyorum. Kendi yağımdaya kavruluyorum. Borcum yok ona şükrediyorum. Maddi sıkıntılarım olsa bile o kadar kafaya takmıyorum”</i>	Kafaya takmamak Mutlu gibi görünmek
K22	<i>“Hayatım boyunca tutkuyla bir şey istemedim”.</i>	Yokluğa alışmak
K30	<i>“En büyük mutluluğum komşularla oturup örgü örmek. Hem rahatlıyorum hem de sorunları unutuyorum birkaç saatte olsa. Başka zevkimiz yok. Adamın bana verdiğini 4 hafta yetirmeye çalışıyorum yetiremezsem bir hafta aç kalıyöz. Bir de üstüne adamdan lafi yiyön. Ama tabii o da haklı kendince. Onda da yok canınıımı alcan. Ne yapcan”.</i>	Küçük Şeylerle Mutlu Olmaya Çalışmak Yokluk içinde olmak
K25	<i>“Dert yıktı beni kızım. Huzursuzluk işte. Çoluk çocuğun huzursuzluğu beni bitirdi. Ağlaya ağlaya gözlerde bitti artık görmüyorum. İkisine de ameliyat diyo doktor”.</i>	Mutsuzluk Huzurun Olmaması
K4	<i>“Bi göz odam olsa onu isterim. Ev kira olunca yetirecem diye uğraşıyöz. Bir aydır doktora gitmem gerekiyö parasızlıktan gidemiyöz hem de tek başıma korkuyöz”.</i>	Hayal Kurmak Sağlık Bakımı Alamamak Güvensizlik
K23	<i>“Üç senedir pazara gitmiyöz ben arada eşim gidiyö. Eti kurbandan kurbanda görürüz. O da getiren olursa”.</i>	Yokluk çekmek
Bulunan alt kategori	<i>Derin Yoksunluk Yaşamak</i>	

Kadınların, yoksullukla ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla bazı sorular yöneltilmiştir. Yapılan kodlamalar sonucunda bulunan alt kategorilerden bir diğeri de *derin yoksunluk yaşamak* olarak tespit edilmiştir.

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu kadınların çoğu yaşamak ve geçinmek için gerekli gelirden yoksun olmalarına vurgu yapmışlardır.

Görüşmecilerden (K30) yoksulluk ve yoksunluk ilişkisini şöyle ifade etmektedir:

“En büyük mutluluğum komşularla oturup örgü örmek. Hem rahatlıyorum hem de sorunları unutuyorum birkaç saatte olsa. Başka zevkimiz yok. Adamın bana verdiğini 4 hafta yetirmeye çalışıyorum yetiremezsem bir hafta aç kalıyoz. Bir de üstüne adamdan lafi yiyon. Ama tabii o da haklı kendince. Onda da yok canımı mı alcan. Ne yapcan.”

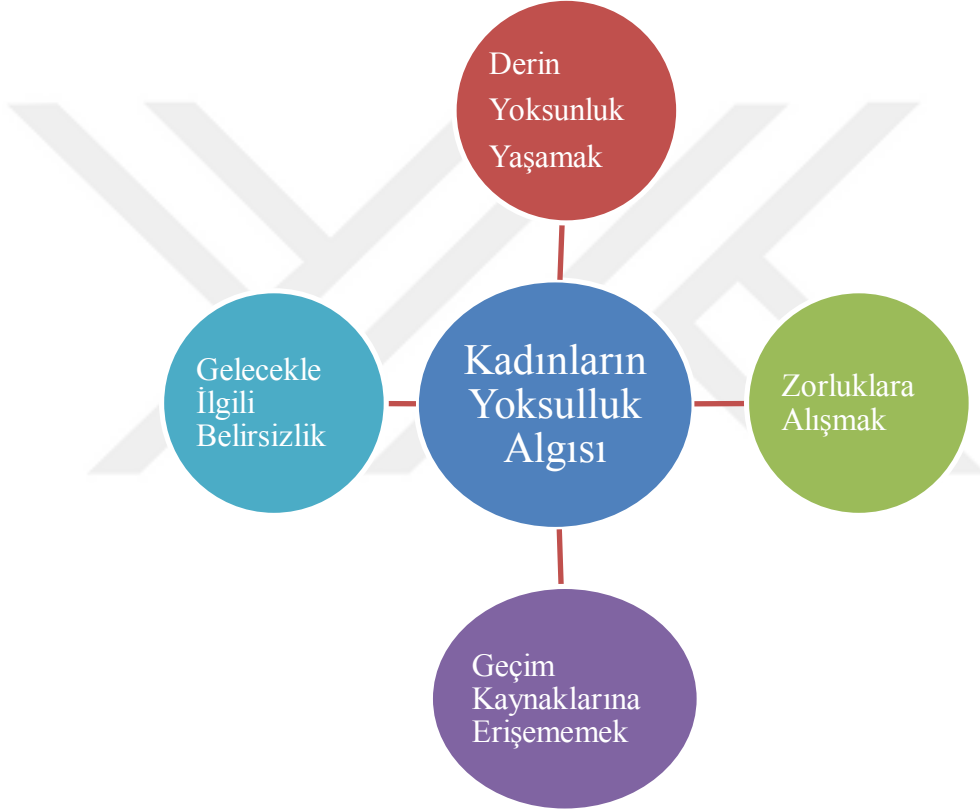
45 yaşındaki görüşmeci (K23) ekonomik yetersizlikler nedeniyle yaşadığı temel fizyolojik ihtiyaçlardan yoksun kalma durumunu şöyle açıklamaktadır:

“Üç senedir pazara gitmiyom ben arada eşim gidiyo. Eti kurbandan kurbana görürüz. O da getiren olursa.”

Kardam'a göre yoksul kadınlar, sadece temel maddi gereksinimlerden yoksunluk içinde değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşamdan kopuk, karar alma süreçlerinden dışlanmış, şiddete ve istismara açık bir biçimde, daha çok güvencesiz ve sürekliliği olmayan bazı işlerde çalışarak ufak çapta gelir elde etmek için uğraşmakta, esas olarak da ailenin barınma, beslenme, eğitim ve sağlık alanındaki gereksinimlerini sağlayabilmek için *'yaşamı ucuza getirmenin'* yollarını aramaktadır. Bu süreç içinde pek çok kadın, ağır fiziksel ve ruhsal bedeller ödeme pahasına *'yapabilirliklerini'* en son noktasına kadar zorlamaktadır (Kardam, 2003).

Aktaş'ın yaptığı çalışmada kadınlar için yoksulluk sadece ekonomik kriterlere indirgenemeyecek kadar yaşamın birçok alanına yayılmaktadır. Çalışmada ev içi sorumluluklar nedeniyle eğitimden ve çalışma yaşamından uzak kalan kadınlar yoksulluğu, “eğitimsizlik”, “işsizlik”, “kültürel ve sosyal yaşamdan dışlanmışlık”, “ötekileştirilmişlik”, “kısıtlı bir yaşam alanına hapsedilmişlik”, “yaşamsal tercihler konusunda seçimsizlik” olarak hayatlarının her köşesini kapsayan geniş bir yoksunluk çerçevesinde ele almışlardır (Aktaş, 2013:11).

Görüşmeci (K 17) yaşadığı sosyal, kültürel ve maddi yoksunluğu şu şekilde dile getirmiştir: *“Yoksulluk yokluktur. Açlıktır kimsesizliktir çaresizliktir. Ne bileyim biz hiç varlık zenginlik görmediğimiz için bize çok ta anormal gelmiyor. Yoksulluğa alışyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışyorsun. İstedğini alamazsın istediğin yere gidemezsin buna da alışırısın”*.

Şekil 3.2. Tema 2: Kadınların Yoksulluk Algısı

Bu bağlamda kadınların “kadınların yoksulluk algısı” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “gelecekle ilgili belirsizlik”, “derin yoksunluk yaşamak”, “zorluklara alışmak” ve “geçim kaynaklarına erişememek” alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen kadınların yoksulluk algısı teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.2’ de sunulmuştur.

3.2.1.3. Kadınların Kadın Olmakla İlgili Düşünceleri

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara yoksulluğun toplumsal cinsiyet bağlamında yaşadığı zorluklara ilişkin açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplara istinaden “kadın olmak” temasına ulaşılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır kodlanması sonucu kadın olmak teması “sağlıksız yaşama zorunluluğu”, “şiddetle yaşamaya alışmak”, “esaret ve baskıya maruz kalmak”, “yardıma muhtaç olmak”, “bakım veren”, “enformel sektör” ve “yalnızlık ve dışlanma” alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.11. Sağlıksız Yaşama Zorunluluğu

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K5	<i>“Olmaz mı kızım. Halı yüzünden iki dizimden ameliyat oldum. O halıların tüyleri ben de alerjik astım yaptı. Kışın tıkanıyorum. Doğru dürüst evimin işini bile yapamıyorum. Geçim derdi bizi sağlımızdan etti. Parasızlıktan mecbur kalmadıkça doktora gitmiyorum. Çünkü ilaçlara hastaneye para kesiliyo. Sonra o ay çok sıkışıyoruz”.</i>	Fiziksel kısıtlamalarla yaşamak Sağlık hizmeti alamamak
K7	<i>“Yüksek tansiyon, romatizmam var. Rahim sarkmam var. Ameliyat olmam gerekiyo ama para olmadığı için ameliyat olmadım. Erken menapoza girdim”.</i>	Kronik hastalıklar Maddi yetersizlikten tedavi olamamak
K24	<i>“Yaşlı kadın baktım uzun süre. Sonra rahatsızlaşınca çalışamadım. Şimdi nafakayla geçinmeye çalışıyorum”.</i>	Hastalığının çalışmaya engel olması
K17	<i>“”Şeker hastasıyım. İnsülin vuruyorum düzenli(diyabet hakkında bilgi verildi)”.</i>	İnsüline bağımlı olmak
K24	<i>“Olmaz mı o kadar dayak yersin de sağlam kalabilir misin. Psikolojik şikayetlerim vardı. Doktora gittim bana deli hapları verdi. (gülüyor) onlar iyi geldi toparladım biraz. Bir de şekerim var. Onun için de şeker hapi kullanıyorum”.</i>	Şiddetin neden olduğu sağlık sorunları Depresif sorunlar

K29	<i>“Hipertansiyon var bel fıtığı bacağıma vuruyor. Doktor demir kuşak verdi ama takamıyorum. Onu takınca iş de çalışamıyorum. Bir de işe yürüyerek gidiyom ondan da takamıyorum. Kazandığım 3 kuruşu da yol parasına vermek istemiyom onun için her yere yürüyerek gidiyorum. Zati kaç para alıyorum”.</i>	Sağlığı yönetimde etkisizlik Zorunlu egzersiz
K21	<i>“Hasta olmasam iyi di çok sıkıntı olmadı. Geçim derdini ben çok kafaya takmadım. Allah bu kadar verdi. Buna da şükür”.</i>	Allah’ın takdiri
K22	<i>“Benimde dizlerimde ağrı çok var. Betonun üstünde kıvıra kıvıra şifayı buldum. Bir de kadın hastalıklarından ameliyat oldum kist mi ne varmış”.</i>	Uygunsuz koşullarda çalışmak
K29	<i>“Yüksek tansiyon ve şeker var. Kalp de var yani ne ararsan var. Her şeyi kafaya taka taka bu hale geldik. Bunların hepsinin nedeni üzüntü stres”.</i>	Duygusal hastalıklar Fiziksel hastalıklar Stres ve hastalık ilişkisi
K13	<i>“E tabii olmaz mı. Şeker var tansiyon var. İlaç kullanıyorum. Diyet yapıyorum. Bir şekilde idare ediyorum. Bir de sinir hapi kullanıyorum. Arada çok bunalıyodum. Doktora gidince bana sinir hapi verdi”.</i>	Hastalık çeşitliliğinde artış Acıyı yönetmeye çalışmak Ruhsal sorunlar
K10	<i>“Ben de her çeşit hastalık var. Astım var şeker var, tansiyon var. Sürekli kışın hastaneye yatıyorum.”</i>	Çeşitli hastalıklara sahip olmak
K6	<i>“Ayrıldıktan sonra daha rahatım. Kafam rahat en azından bir de babamın evinde daha güvende hissediyorum. Dayak yeme korkusu yok İlk başlarda uykusuzluk problemim vardı. Daha sinirli ve öfkeliydim. Depresyon ilacı kullandım. Şimdi geçti daha iyiyi”.</i>	Uyku problemleri Şiddet görme korkusu Derin güvensizlik duygusu
K20	<i>“Ben de romatizma var. Suyun içinde çalışa çalışa romatizma oldum. Sürekli ilaç kullanmam lazım. Ama artık ilaçları alacak paramız yok. Ondan uzun süredir içemiyom”.</i>	Olumsuz koşullarda çalışmak İlaç parası bulamamak

K1	<i>“Bazen çok strese giriyom bunalıyorum hiçbir şey gözüm görmüyo ama geçiyo sonra şükür. Bunaldığım zamanlarda uyku problemim oluyo uyuyamıyorum. Kendimi iyi hissetmiyom ama doktora gidemiyom. Düzenli bir işim olsun istiyom ama çocuklara bakacak kimse olmadığı için çalışamıyom. Arada temizliğe gidip geliyorum”.</i>	Ekonomik nedenlerden doktora gidememek Çalışmak zorunda olmak ama çalışmamak Psikolojik problemler
K14	<i>“Kalp hastalığım var,yüksek tansiyonum var. Dizlerimde çok ağrı oluyor.Şimdi ilaçlarım sayesinde daha iyiyim. Başım dönmeye başladığında limon sıkıp içerim. Sonra da komşulara gider tansiyonuma baktırırım.”</i>	Altenatif yöntemlerle tedavi
K23	<i>“Halı işledim. Temizliğe gittim. Merdiven yıkamaya gittim. Elim tuttukça çalışmayı düşünüyorum. Ama kolumda ve boynumda çok ağrım oluyor”.</i>	Çalışmak zorunda olmak
Bulunan alt kategori	<i>Sağlıksız Yaşama Zorunluluğu</i>	

Görüşülen kadınlara, kadın olmakla yoksulluk arasında nasıl bir ilişki kurdukları ile ilgili sorular yöneltilerek bu konudaki yaklaşımları anlaşılmasına çalışılmıştır. Yapılan kodlamalar neticesinde kadın olmak kategorisinde bulunan alt kategorilerden biri *sağlıksız yaşama zorunluluğu*’dur.

Yoksulluk ve onun beraberinde getirdiği olumsuzluklar (aile içi şiddet, maddi yetersizlik, stres, sağlıksız ortam...) nedeniyle yoksul kadınlar psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Fakat birçoğu sorunlarını çok önemsememekte, tedaviye gitmemekte ve bu nedenle yaşanan olumsuzluklar daha da artmaktadır.

Yoksulluğu yaşayan bireyler her an sağlık problemleriyle de yüz yüzedirler. Ekonomik yetersizlik, işsizlik, göç, sağlıksız ortam ve koşullar, dışlanma ve güçsüzlük gibi faktörler zamanla, yetersiz beslenme, sık doğum, yanlış sağlık bilgisi, içe donuk bir yaşam tarzı gibi olguları etkiler. Onlar da fiziksel ve ruhsal sağlığın bozulmasına ve kronik hastalıkların ortaya çıkmasına neden olur (Dedeoğlu, 2004: 52).

Kadınlar karşı karşıya kaldıkları yoksullukla, mücadele ederken ailelerinde yaşanan yoksulluğu en önemli sorun olarak görmektedirler. Kendi sağlık durumlarında ciddi bozulma olsa bile bununla ilgilenecek fırsatı çoğu kez bulamamakta veya bu sorunu daha önce de vurgulandığı gibi sağlık bilincinin eksikliğinden ötürü önemsememektedirler. Arıkan'ın 1994 yılında Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi Haydarlı köyünde gerçekleştirmiş olduğu bir araştırma bu açıdan anlamlı sonuçlar yansıtmaktadır: Kadınların tamamına yakınının(%82.9) uzun zamandan beri kendisini rahatsız eden bir hastalığı bulunmaktadır. Bununla birlikte kadınların yalnızca % 16 sı bu durumu önemsedini belirtmiştir. Söz konusu araştırmada görüşülen kadınların büyük çoğunluğu (%77.1) ciddi biçimde hastalanmaları halinde tedavi olma imkanlarının bulunmadığından yakınmaktadır. Bu kadınların %94. 4 ü ise parasızlıktan tedavi olamadıklarını ifade etmişlerdir.

Yusufoğlu'nun yaptığı çalışmada, görüşme yapılan kadınların %31'i zaman zaman hastalandığı,%26'sı sıkça hastalandığı, %26'sı da sürekli hasta olduğu belirtilmiştir. Sıkça hasta olan ve sürekli hasta olan kadınların düzenli ilaç kullandıkları saptanmıştır. Bu durum da yoksul kadınlar için önemli bir ekonomik yük getirmektedir. Kadının hasta olması hem kendisini hem de ailenin diğer üyelerini olumsuz etkiler. Bu hastalıklardan hem kadın, hem de kadının güçsüzleşmesiyle birlikte ailesi ve çocukları olumsuz olarak etkilenmektedir (2010:56).

Özen'e (1994) göre de yoksulluk ve sağlık arasında birbirini sürekli etkileyen bir kısır döngü olduğu, hastalıkların bazı bireyleri uygun bir gelir elde etmekten alıkoyduğunu, bunun da bireyleri sosyoekonomik açıdan aşağı doğru hareket ettirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda yoksulluk; beslenme bozukluğuna, olumsuz çevre koşullarına, eğitimin yetersizliğine, hastalıkların sıklaşmasına, bireyin gelirinin çoğunu tedaviye ayırmasına, çalışma gücünün azalmasına, gelir azalmasına bu da dönerek yoksulluğa yol açmaktadır. Ayrıca yoksul insanların yaşadıkları alt sosyoekonomik çevreler yüksek suç oranları, coğrafi hareketlilik, evlilikte uyumsuzluk, boşanma gibi sorunlara, bunlarda fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Bora (2007) yaptığı çalışmada yoksulluk sağlık ilişkisini şöyle açıklamaktadır. Görüşme yaptığı evlerde beslenme ve barınma yetersizlikleri yüzünden; kadınlarda, eşlerinde ve çocuklarda sakatlık ya da kronik hastalıklar bulunduğunu belirtmiştir. Hastalık

ve sakatlığın tıpkı yoksulluk gibi kuşaktan kuşağa aktarıldığını gözlemlediğini bildirmiştir. Kişilerin bir çeşit sağlıksızlık sarmalı içinde yaşamaya çalıştıklarını vurgulamıştır. İnsanların doğumdan başlayarak kötü koşullar içinde yaşadıklarından dolayı sağlıklarını yitirdiklerini, hasta oldukları için çalışamadıklarını ve bu da onların yaşam koşullarını ağırlaştırdığını bu ağır yaşam koşullarında doğan bebeklerinde sağlıksız olduğuna dikkat çekmiştir.

Kardam ve Yüksel'in çalışmasında da; yoksul kadınların küçük yaşlardan beri yaşanan olumsuz çevre koşulları, şiddet, eğitimden yoksunluk, ev-içi sorumluluklar, daha ileri yaşlarda mutsuz evlilikler, ağır ev işleri ve bakım sorumlulukları, dışlanma gibi nedenlerden dolayı fiziksel sağlığın yanı sıra, ruh sağlığı sorunları, intihar düşüncesi ve girişimlerinin ortaya çıktığı bildirilmiştir. Çalışmada kadınların hemen hemen hepsinin benzer yaşam öyküleri sonucunda ruh sağlıklarının bozulduğu, güven duygularını yitirdikleri, hiçbir şeyi kendi başlarına yapamayacak duruma geldikleri, kendilerini dışlanmış ve aciz gördükleri, umutlarının ve beklentilerinin kalmadığı belirtilmiştir (2004:61).

Yapılan başka bir araştırmada da, yoksul kadınlardan % 40'ının kronik bir hastalığı olup, bu hastalıklar da kalp yetmezliği, yüksek tansiyon, astım, şeker, romatizma gibi tedavi ve yaşam kalitesi açısından kritik özellikler sergileyen hastalıklardır. Ayrıca kadınların % 23'ünün ruhsal bir rahatsızlığı bulunmaktadır (Çamur Duyan, 2010:27).

Uçar'ın (2011) yaptığı çalışmada da görüşme yapılan hanelerin tamamında kronik hastalık sorunları yaşandığı gözlenmiştir. Yoksulluk sorunu ile sağlıksızlık genellikle bir arada yaşanmaktadır. Kronik hastalıkların varlığı yoksulluğun nedeni olarak belirtildiği gibi, benzer şekilde yoksulluğun hastalıkları da artırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca, gereken durumlarda yeterli sağlık hizmetini alamamak yaygın olarak yaşanan sorunlardan biridir. (Uçar, 2011:108).

Kadın yoksulluğu ile olumsuz sağlık koşulları arasındaki ilişkinin temel nedeni, ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlardır. Eğitim, çalışma yaşamına ve siyasete katılım gibi boyutlarda kadınların aleyhine gözlenen tablo kadınların sağlığına da olumsuz olarak yansımaktadır. Okuryazarlık düzeyiyle sağlık arasında bir ilişki vardır. Çeşitli araştırmalar eğitim ve yetişkin okuryazarlığının bilgiye ulaşma ve okur-

yazarlığın gerekli olduğu ortamları kullanma becerisini etkilediğini, aynı zamanda bilişsel ve sözel beceriler üzerinde etkili olduğunu ve kendine yeterli olma duygusunu güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Rudd, Moeykens ve Colton, 1999). Görüşülen kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması koruyucu, önleyici, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine nasıl ulaşılabilceği ve bunlardan nasıl yararlanabileceği gibi konularda da bilgilerinin az olmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda bir sağlık kuruluşuna gittiği zaman da verilen direktifleri kavrayıp gerekeni yapmakta uygulama açısından da sıkıntı yaşadıkları düşünülmektedir.

Kadının sağlık durumunu etkileyen önemli bir etken de sosyal destek sistemleridir. Kadının ailesi, çevresi, toplumdaki kuruluşlardan aldığı destek de onun sağlığı üzerinde etkilidir. Çeşitli çalışmalar, sosyal destek sistemleri güçlü olan kadınların hastalıklarla daha kolay baş edebildiklerini, hastalıkların yol açtığı olumsuz yaşam koşullarına daha rahat uyum gösterebildiklerini ortaya koymaktadır. Kadının herhangi bir hastalığa karşı bağışıklık sistemi de aldığı sosyal desteğin etkisiyle güçlenebilmektedir. Aynı zamanda sosyal desteği güçlü olan kadınların sağlıklarında karşılaştıkları sorunların giderilebilmesine yönelik mücadele stratejilerinin daha güçlü olduğu, karşılaştıkları sorunları nasıl aşabileceklerine yönelik destek sistemini oluşturanlarla daha etkili ve hızlı bilgi alışverişinde bulunabildikleri bilinmektedir (Mavili Aktaş, 2007:69). Görüşülen kadınların ailesi ve akrabalarıyla bağlarının zayıf olması nedeniyle sağlık durumlarının olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda kadınların çoğunda en az bir sağlık sorunu olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sağlıksız yaşam koşulları, oturlan evlerin fiziksel yapıları, sosyal güvenceden mahrumiyet, evi geçindirememe ve tedavi masraflarını karşılayamama gibi etmenler, yoksul hanelerdeki hastalıkların nedenleri arasında gösterilebilir. Kadınların çoğu hastalıklarının tedavisinde yoksulluk nedeniyle sıkıntı yaşamaktadır. Depresyon ve stres gibi psikolojik hastalıkların diğer hastalık türleri gibi yoksul kadınlar arasında sık görüldüğü de gözlenmiştir.

Tablo 3.12. Yardıma Muhtaç Olmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K30	<i>“Yoksulluk dünyadaki en kötü şeydir. İstedğini alamamaktır. Dışlanmaktır rezillik çekmektir. İki kuruşluk kömür yardımı gıda yardımı için devlet kapılarında saatlerce beklemektir. Kadın bitiren küçülten şeydir yoksulluk. Ne diyeyim başka”.</i>	Yardım almak Aşağılık duygusunu yaşamak
K7	<i>“Valilikten kömür yardımı alıyorum. Bir de bayramlarda 100 lira para alıyorum. Komşularım yardım ediyor. Bazen yemek getiriyorlar üst baş getiriyorlar. Öyle öyle geçiniyorum”.</i>	Komşu desteği Kömür yardımı Geçinmeye çalışmak
K9	<i>“Valilikten kömür odun yardımı alıyorum. Sosyal yardımlaşmadan çocuğa yardım veriyorlar. 3 aydan 3 aya 800 tl (engelli maaşı)para alıyorum”.</i>	Engelli çocuk için yardım almak
K25	<i>“Valilikten her ay gıda yardımı alıyorum o da bana yetiyor zaten tek kişiyim zaten. Yetiyo bana iyi kötü. Ama kömür ve odun yardımı almak istiyorum. Kömür için gidip başvurmak gerekiyor. Ona da gidecek durumum yok”.</i>	Gıda yardımı Oduna ve kömüre muhtaç olmak
K7	<i>“Valilikten gıda yardımı alıyorum”.</i>	Gıda desteğine ihtiyaç duymak
K16	<i>“Valiliğe belediyeye komşular yardım için gidiyor ben gidemiyorum orda biri görür diye korkuyorum. Şimdilik bebeğin masrafları dışında çok giderimiz yok onlar içinde hem eşimin ailesi hem benim ailem destek oluyor. Ben hep şükrediyorum”.</i>	Aile desteği Utanmak Şükretmek
K18	<i>“Sosyal dayanışmadan kömür yardımı ve gıda yardımı alıyorum”.</i>	Valilik ve kömür yardımı
K21	<i>“Kömür yardımı alıyorum valilikten”.</i>	Kömür yardımı

K10	<i>“Kızım var gözlerinden özür lü onun maaşıyla geçiniyoruz. Valilikten gıda yardımı alıyorum. Başbakanlık çocuklara 3 aydan 3 aya 250 tl alıyorum. Belediyeden kömür alıyorum”.</i>	Engelli maaşı ile geçinmeye çalışmak
K17	<i>“Hiçbir yere gitmem ben. Bir yere çıkmam. Utanırım ben bide gidip kimseden isteyemem”.</i>	Güvensizlik Utanç duymak
K2	<i>“Hiç kimse den kimseye hayır yok. Biz kimseden yardım almıyoz”.</i>	Yok sayılmanın verdiği öfke
K8	<i>“Belediyeden çamaşır alıyom çocuklara . Çocuk geziye gidecek pantolon lazım ama oradaki kadın sık sık gidince kızıyo onun için gitmeye çekiniyom. Çocuklarda arkadaşlarından görüyo özeniyolar ben de oradan kıyafet alıyorum başka elimden bir şey gelmiyor”.</i>	Belediye yardımları Kaçınılmaz olarak yardıma ihtiyaç duyma
K15	<i>“Gıda ve kömür yardımı(senede bir) alıyorum valilikten”.</i>	Yardıma ihtiyaç duyma
K28	<i>“Çok iyi insanlar komşularım Allah razı olsun. Muhtarımız çok iyi hepimize yardım ediyö. Ben kimsenin evine gidip oturmayı sevmiyom. Ben hep evde vakit geçiriyom içimden bir yere gitmek gelmiyo. Bazen bunaldım mı yürüyüşe giderim dolaşır gelirim”.</i>	Komşulara sığınmak Yardım beklemek
Bulunan alt kategori	<i>Yardıma Muhtaç Olmak</i>	

Katılımcıların yoksulluk ve kadın olmaya dair düşüncelerini öğrenebilmek için kadınlara birtakım açık uçlu sorular yönlendirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan 30 kadının tamamının verdikleri ifadelerden kadın olmayı *yardıma muhtaç olmak* ile ilişkilendirdikleri sonucuna varılmıştır.

Yoksul kadınların yoksullukla mücadelede kamusal yardım kaynakları büyük yer tutmaktadır. Yoksulluğun görünür olmasıyla birlikte 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) yardımlara ilişkin çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur. SYDTF Türkiye çapında sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla gıda, yakacak, giyim, eğitim, sağlık yardımlarını gerçekleştirmektedir. SYDV'ler, büyük ölçüde yoksullukla mücadeleye yoğunlaşan kamu kuruluşlarıdır. Bunun dışında belediye yardımları da kadınlar için çoğu zaman hayat kurtarıcı olabilmektedir.

Mingione (1987) yoksullukla başa çıkma stratejilerinde kaynakları hane içi kaynaklar ve hane dışı kaynaklar içermektedir. Hane dışı kaynaklar arasında devlet, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yerel topluluklar, akraba, arkadaş gibi formel ve enformel kurumlar yer almaktadır. Hane içi kaynakların giderek yetersiz kalması, yoksul haneleri hane dışı kaynaklara başvurmaya yönlendirmektedir.

Yoksul ailelerde çocuk bakımı, beslenmesi, çocukların giydirilmesi, yaşlı bakımı, elde edilen az gelire temel ihtiyaçların karşılanması ve aileyi rahatlatacak sosyal yardımlara erişim çabaları çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Sosyal yardımlara kadınlar erkeklere göre daha fazla başvurumaktadırlar. Bunun gerisinde kadınların yoksul olduklarını itiraf etmelerinin daha kolay olması yer almaktadır. Kadınlar kültürel şekillenışten kaynaklı evin geçiminden sorumlu olmadıkları için geçinememeyi kişisel bir başarısızlık olarak algılamamaktadırlar. Kadınlar ailenin geçiminden sorumlu olmasalar da doyurulmasından sorumlu oldukları için daha fazla çaba sarf etmek zorundadırlar. Kadınlar yoksulluk nedeniyle ev işlerinin çok ağırlaşması, aileyi besleyememek nedeniyle ezilirken erkekler evi geçindiremedikleri için ezilmektedirler (Bora, 2007).

Yapılan görüşmeler sonucunda kadınların çoğunun valilikten ya da belediyeden gıda ve kömür yardımı aldığı belirlenmiştir. Bazı kadınların ise yardım istemekten utandıkları, ihtiyacı oldukları halde almadıkları saptanmıştır. Yoksullara yapılan yardımlar konusunda kadınlar geniş bir yer tutmaktadır. Öncelikli olarak, yardım kuruluşları tarafından tek ebeveynli aileler ön planda tutulmaktadır. Bu ailelerin çoğunda hane reisi kadındır. Bu sebeple de bu aileler diğer ailelere oranla daha mağdur durumdadırlar. Çünkü kadın bir taraftan çocuklarına bakmak diğer taraftan da evini geçindirmek zorundadır. Bu ise kadının sırtındaki yükü artırmaktadır. Bu yükü hafifletebilmek adına yardım kuruluşlarının listesinde bu aileler ilk sırada yer almaktadır. Yardım alma konusunda göze

çarpan bir diğer nokta, evli kadınların da yardım kuruluşlarına kendilerinin başvurmalarıdır. Çünkü kadınlar, eşlerinin yardım için başvurmayı gurur kırıcı ve utanç verici buldukları için, çoğunlukla yardım başvurularına kendilerinin gittiğini belirtmişlerdir.

Sürekli yardım alan kadınların çoğu genellikle yalnız yaşayan kadınlardır. Herhangi bir nedenden dolayı eşi çalışmayacak durumda olan, eşini kaybetmiş veya eşinden ayrı olan ve kendisinin de herhangi bir geliri bulunmayan yoksul kadınlara da düzenli olarak yardımlar yapılmaktadır. Yapılan sürekli yardımların yoksulluğun yükünü azaltması bakımından olumlu bir yönünün olmasına rağmen, yapılan bu yardımlar bazı kadınlar açısından olumsuz bir durum da teşkil edebilmektedir. Sürekli yardımlar bir müddet sonra kadınlar da yardım alma alışkanlığı kazandırarak, yoksullukla mücadele noktasında onları etkisiz kılmaktadır. Bu şekilde yoksulluk kültürünün bir parçası haline gelen kadınlar yoksulluk çıkmazından kurtulamamaktadırlar.

Kalaycı'nın (2015) yaptığı yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmada eşinden ayrılan veya başına kötü bir şey geldikten sonra yoksul duruma düşenlerin, yapılan yardımlar hakkında daha olumlu düşündükleri, ancak doğduğu günden itibaren yoksul olduğunu düşünenlerin yardımlar hakkında olumsuz düşünerek, yardımları bir yaşam biçimine dönüştürdükleri belirlenmiştir.

Yapılan çalışmada sosyal yardım alan her üç kişiden ikisi(%69.1'i) yardımlar olmadan hayatını sürdüremeyeceğini ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılanlar yardımların kesilmesi halinde hayatlarının bundan çok fazla etkileneceğini ve çekilmez bir hal alacağını belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada kadınların %93' ü yardım başvurusunu kendilerinin yaptığını, kadınların %64,5'i ise "kocaları utandığı ve çekindiği için" yardım almak için başvurduklarına vurgu yapmışlardır (Güneş, 2014:241).

Uçar'ın (2011) yaptığı benzer bir çalışmada kadınların tamamı için sosyal yardım almanın bir zorunluluk olduğu, çeşitli nedenlerle herhangi bir gelirden mahrum olan kadınlar için sosyal yardımların en önemli geçim stratejisine dönüştüğü belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada kadınların sosyal yardımlara başvuru süreci genellikle, komşuların bilgilendirmesiyle ya da muhtarın yönlendirmesiyle olmaktadır. Görüşülen kadınların çoğunluğunun, yardım için kendilerinin başvurduğu sosyal yardımı kendi adlarına aldığı saptanmıştır.

Sallan Gül'ün (2005) 2001 ve 2002 yılları arasında Ankara'da yoksulluk yardımı alan 54 kadın ile görüştüğü çalışmasına göre evi idare etme sorumluluğu olan yoksul kadınlar hane geçimini, yakınlarından, komşularından ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan gelen yardımlarla sağlamaktadırlar. Böylece yoksulluk yanında yardımlar da kadınlaşmaktadır.

Yusufoğlu'nun 2010 yılında Elazığ ilinde yaptığı araştırmada görüşme yapılan yoksul hanelerin %68'i, başta kömür olmak üzere yakacak yardımı almıştır. Yardım türleri içinde ikinci sırayı %30 ile gıda yardımı almaktadır. Gıda yardımlarını gerçekleştiren kurumlar gıda paketi vermelerinin yanı sıra son zamanlarda alış-veriş çeki verme gibi alternatif bir yöntem de sunmaktadırlar (Yusufoğlu, 2010:71).

Aynı çalışmada kadınların %29'u sürekli yardım alırken, devamlı olarak yardım almayanların oranı %71'dir. Sürekli yardımlar genellikle hiçbir geliri olmayan, gelir elde etme potansiyeline sahip olmayan (hanesinde çalışabilecek bir kişi bulunmayan) aşırı muhtaç durumda bulunan ailelere uygulanmaktadır (Yusufoğlu, 2010:72).

Görüşülen kadınlardan 49 yaşında 6 çocuk sahibi olan görüşmeci (K 10) yardımların hayatındaki yerini *“kızım var gözlerinden özürlü onun maaşıyla geçiniyoruz”* sözleriyle ifade etmektedir.

Görüşülen kadınların bazıları ise ihtiyacı olduğu halde yardım almayı toplum tarafından damgalanacakları, ve küçük düşecekleri kaygısıyla istememektedir. Bu durumu katılımcılardan (K 17), *“utanırım ben gidip kimseden bir şey isteyemem”* şeklinde dile getirmiştir. Başka bir görüşmeci de (K 30) yardım almanın onun için ne kadar onur kırıcı olduğunu, *“iki kuruşluk kömür yardımı gıda yardımı için devlet kapılarında saatlerce beklemektir. Kadın bitiren küçülten şeydir”* sözleriyle anlatmıştır.

Dericioğulları Ergun'a göre Türkiye' de dul kadın olmak “hak eden” yoksul olmakla özdeşleştiğinden formel dayanışmanın bir türü olan kamusal sosyal yardımlar kadınlar için bir *“Cankurtaran Simidi”* olarak algılanmaktadır (Dericioğulları Ergun, 2016:207). Çalışmada da eşi vefat eden yoksul kadınların tamamı valilikten ya da belediyeden kömür, odun ve gıda yardımı aldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan kadınların tamamı yardım almak için kendilerinin başvurduğunu belirtmişlerdir. Çünkü toplumsal olarak evi idare etme yükümlülüğü kadını

gıdayı bulma ve yetirme görevi onu yoksullukla mücadelede yardımlara yöneltmiştir. Başka bir neden ise erkeklerin yardıma başvurma konusunda kendilerini geri planda tutmalarıdır.

Tablo 3.13. Bakım Veren

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K12	<i>“Oğluma adadım ben kendimi onu ne kadar mutlu edebilirim ben de o kadar mutlu oluyorum”.</i>	Çocuklara adanmış hayatlar Kendine vakit ayıramamak
K30	<i>“Eşim den biraz bakması için yardım istediğimde, senin anan diyo. Biraz bakıver komşuya gidip geleyim iki dakika diyorum. Yokkkkk nerde. Benden önce kaçıyo. Allah affetsin beni de bazen isyan ediyorum. Allah alsa da canını anamın kurtulsam diyorum ama sonra kendime kıziyorum. Bunu anam için nasıl düşünürüm diye vicdan azabı çekiyorum. Adım atacak gücüm kalmıyo ama anama bakmak zorundayım hem para için hem konu komşu anasına bakmadı sokağa attı demesin diye”.</i>	İsyan etmek/ bıkkınlık Vicdani sorumluluk Bakım aylığıyla ev geçindirmek
K9	<i>“Eşimin emekli maaşının çoğu düğün için çektiğimiz krediye gidiyo. Elde avuçta bir şey kalmıyor. Bakım aylığıyla biz geçiniyoruz . o aylık da olmasa aç kalırız. O zaman ben yine çalışmaya başlarım orman yevmiyesine giderim fasulyeye çapaya giderim”.</i>	Ataerkil toplum yapısı Yorgunluk ve tükenmişlik Ücretsiz emek
K16	<i>“Düzenli bir işim olsun istiyom ama çocuklara bakacak kimse olmadığı için çalışamıyom. Arada temizliğe gidip geliyorum. Eve bir katkı olsun birikimim olsun istiyom ama olmuyo”.</i>	Çocukların bakım sorumluluğu Sosyal destek yoksunluğu

K13	<i>“Çalışınca bir takım şeyleri yendim. Kimseden beş kuruş para istemedim. Kimseye boyun eğmedim. Düştüğüm gibi kalkmasını da bildim. Şimdi kaynanama baktığım için bakım parası alıyorum onunla geçiniyorum. Ama o olmasa da ben bir iş bulup çalışırım kimseye muhtaç olmam”.</i>	Geleneksel cinsiyet rolü Bakım parasıyla geçinmek Tek başına mücadele etmek
Bulunan alt kategori	<i>Bakım Veren</i>	

Kadınlarla yapılan görüşmeler sonucu kadın olmak kategorisinin altında bulunan bir başka kategori *bakım veren* olarak bulunmuştur.

Bakım emeği; hem özel hem de kamusal alanda bakım için harcanan profesyonel olan ya da olmayan tüm fiziksel ve duygusal emek süreçlerini kapsayan bir kavramdır. Verilen bakım, ister profesyonel ister aile-içi bakım olsun, özellikle ülkemizde kadın-emeği-yoğun bir hizmet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu 2013).Yapılan birçok çalışmada evde bakım sorumluluğunu üstlenenlerin çoğunu kadınlar oluşturmaktadır (Atagün vd, 2011:515; Dramalı vd, 1998; Taşdelen ve Ateş, 2012; Görgün Baran, 2005). Wichterich (2004) bu durumu “sosyal güvenliğin feminizasyonu” olarak tanımlamaktadır.

Bakım hizmetleri genelde aile içinde kalmakta, ataerkil ideolojideki ‘ailenin mahremi’ olduğu düşünülerek görünmeyen bir alan haline gelmektedir” (Atasü-Topçuoğlu, 2013). Bakım her zaman ilgi ve şefkati içerir; bu nedenle ataerkil ideoloji içinde bakım kavramı hep ‘kadınlık’ rolüyle birlikte düşünülmektedir. Ataerkil kültürlerde kadınlığa atfedilen anlamlardan, şefkat, yumuşaklık, tahammül ve cefakârlık gibi özellikler bakımın kalitesini artırma, sürekliliğini sağlama ve maliyetini düşürme açısından işlevseldir. Aynı zamanda bu özellikler, bakan kadının ikincil konumu da pekiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir” (Atasü Topçuoğlu, 2013:284-285). Bakım, ataerkil ideolojideki ‘ailenin mahremi’ kabulü içinde görünmeyen bir alan haline gelmektedir. Aile içinde harcanan görünmez emeğin biricik işçisi olan kadının, iyi bir eş, anne, evlat, gelin v.b. olmak gerekçesiyle, mahrem alandaki ihtiyaçları karşılması da ‘doğal görevi’ olarak düşünülür ”(Atasü Topçuoğlu, 2013:284-285). Böylelikle, geleneksel algı içerisinde bakım

geleneksel kadınlık rolünün bir parçası haline gelir. Bir yandan bakım ihtiyacı evde kadınların ücretsiz emeği ile karşılanırken, diğer yandan bakım sorumluluğu (ve bakıma harcanan emek ve zaman) kadınların ücretli emek sürecine yani istihdama katılımlarını zorlaştırır. Dedeoğlu ve Yaman-Öztürk'ün (2010) yaptığı çalışmada kadınların istihdama katılımında en önemli engelin aile içindeki bakım sorumluluğu olduğu saptanmıştır. Diğer yandan bakım kadınlık rolünün bir parçası olarak algılanmakta ve ev-içi ücretsiz emeğe dayalı bir iş olarak pratik edilmektedir. Dolayısıyla yerleşik toplumsal algıda kadın ve bakım arasında güçlü bağlar göze çarpmaktadır.

Bakım süreci Türkiye'de kadınların geleneksel cinsiyet rollerinin adeta saygınlıklarının bir devamı olarak görülmekte, bu da kadınların ev içi ataerkil rol biçimlerini ve çalışan aile üyelerine bağımlılıklarının sürdürülmesini öngörmektedir. Ataerkil toplumlarda annelik ve doğurganlık potansiyeli üzerinden kadınların "bakıcı" rolü, özünde annelik ve anneliğin vermiş olduğu rollerle bağdaştırılmaktadır. Bu rol kadınların, çocukları olsun ya da olmasın bu role hazırlıklı olmalarını, yani baktıkları kişilerin (çocuklar, yaşlılar ve engelliler) güvenliğini sağlayarak, ihtiyaçlarını karşılamalarını kapsamaktadır (Samav Cantürk, 2017:166).

Kadın yoksulluğu, temelinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin neden olduğu birçok eşitsizliklerin bir araya gelmesiyle oluşan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların bakım emeğinden ve ev işlerinden sorumlu tutulmaları, kadınların eğitim ve iş yaşamında eşitsizliklerle karşılaşmalarına dolayısıyla yoksullaşmalarına neden olmaktadır (Tire, 2017:103).

Bakımın; kamusal sorumluluk alanından hane içine devretmesi ve bakım veren olarak yalnızca kadını işaret etmesi, kadınları yalnızlaştıran, eve kapanmalarına neden olan ve üzerlerindeki iş yükünü arttıran boyutlarda bir destek yoksunluğu yaşamalarına yol açmaktadır. Yapılan çalışmada evde bakım veren kadınların çoklu yoksunluk yaşadıklarını göstermiştir. Tüm öncelikleri evde gerçekleştirdikleri ev işleri ve bakım işlerine dönüşen kadınların sosyal yaşamları yoktur, kişisel ihtiyaçları ve ilgilerine ayıracak zamanları bulunmamaktadır, hareket alanları evin içiyle sınırlıdır, hiçbir şeye yetememe duygusu yaşamakta, yeterince uyuyamamaktadırlar. Kadınlar, tüm bakım işlerini, çoğu zaman

ruhsal, bedensel ve sosyal sağlıklarının bozulmasına rağmen gerçekleştirmektedir (Altuntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2013:16-17).

Ocak, çalışmasında kadınların evinde hasta ve bakıma muhtaç kişilerin olması durumunda, kadınların kendiliğinden bakıcı haline geldiğini ve evinde mahkumiyet mekanı olarak durumu daha da ağırlaştırdığını bildirmiştir. Ayrıca, yoksulluğun kesintisiz olarak en şiddetli haliyle yařandđı yer olan evde yaşamlarının büyük bir kısmını geçirenlerin kadınlar olduğu, bundan dolayı da yoksulluğun en derin mekansal tecrübesini onların yařadđını belirtmiştir (2007: 171).

Aile bakım sürecinin büyük kısmının kadınlara bırakılması hem kadınlara yönelik ev-içi ücretsiz emeğe dayanan pratiklerin pekiştirilmesine neden olurken hem de toplumsalın gözünden bu sürecin yeniden inşa edilmesine neden olmaktadır (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016).

Engelli kadınlar hem kadın olmanın hem de engelli olmanın dezavantajlarını birlikte yaşarlarken benzer bir şekilde engelli bakımını üstlenen kadınlar da hem kadın olmanın hem de evde bakım verdiği engellinin bütün sorumluluğunu üstlenip kendi yaşamlarını ötelemenin ifte dezavantajlılık ‘double burden’ durumunu yaşamaktadırlar (Güçlü, 2004).

Engellisine bakan kadınların toplumsal hayatta yaşadıkları durumların başında; engellisine bakarken istihdam alanına katılamamak, ev içi rollerinde eşi ve çocuklarıyla ilgilenememek, kendine yeterince zaman ayıramamak gelmektedir (Samav Cantürk, 2017:132).

Çalışmada görüşme yapılan 30 kadından 3’ engelli çocuğuna bir görüşmecide yatağa bağımlı yaşlı annesine bakım vermektedir. Yaşadıkları ekonomik yetersizlikten dolayı, bu kadınlar için devlet tarafından ödenen bakım aylığı önemli bir geçim kaynağı olarak görülmektedir. Görüşülen kadınlar bakım aylığının tamamını bakım verdikleri engellinin ihtiyaçlarını karşılamak için değil de evin ihtiyaçları için kullandıklarını dile getirmişlerdir.

Bakım vermek, yoksul kadının istihdama katılmasında önemli bir engeldir. Bu durum kadının gelir yetersizliği nedeniyle bakım aylığını engellisine değil de ev için kullanmasına sebep olmakta ve bakım verdiği kişinin ihtiyaçlarını ya ikinci plana atmakta ya da karşılayamamaktadır. Görüşülen kadınlardan (K4) evin ihtiyaçlarını

karşılayamadıkları için bakım aylığını kullandıklarını ve annesine hazır bez alamadığını bu yüzden de birçok sağlık sorunu ile karşılaştığını ifade etmiştir.

Bu bağlamda Türkiye’de 2006 yılından beri hane içinde engellilere bakmakla yükümlü olan ve sürekli engellilerin bakımını üstlenen kişilere (kadınlara) yapılan “evde bakım aylığı” ödemesi kadınları güçlendirmekten ziyade bağımlı kıldıkları koşulların sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, piyasada sunulan özel veya kamusal engelli bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin sayılarının artırılması ve sübvansede edilmesi, kadınların hane içi engelli bakımını piyasaya devrederek işgücü piyasasına katılabilmelerine imkan sağlayacaktır (Çisel Ekiz, 2017:1993). Böylelikle kadınların hem hane geliri artarak refahları sağlanacak, hem de kadınların dezavantajlı konumları giderilecektir.

Tablo 3.14. Enformel Sektör

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K20	<i>“Önceleri halı dokuyordum. Şimdi de her gün temizliğe gidiyorum. Haftanın 5 günü temizlik yapıyorum hafta sonu da kendi evimi temizliyorum. Benim kaderim temizlik yapmak yani. İşe gitmesem geçinemeyiz zaten”.</i>	Ev temizliğine gitmek
K19	<i>“Hafta içi çocuk baktım hafta sonu da çapaya gittim. Bu yaşıma kadar çalıştım hala da çalışıyorum. Çalışmasan netçen. Nasıl bakacaksın çocuklara. Dişimle tırnağımla çalıştım çocuklarımı aç açıkta koymamaya çalıştım. Çok kötü günler geçirdim”.</i>	Geçici ve düzensiz işlerde çalışmak Mutsuz olmak Kötü günler geçirmek
K11	<i>“Gelir nasıl olur gülüm en çok gelirim işte benim bu çapadan. 28 sene adamıma döküldüm saçıldım halı dokudum adama verdim. 18 yaşında evlendim. Eşim hasta olduğu için çalışmadı hep ben çalışıp baktım ona. Ben çok çalıştım ameleliğe gittim ormana gittim. Halı dokudum. Çocukken de halı dokudum. Akşama kadar adamlarla uğraştım sabaha kadar halı işledim”</i>	Kayıt dışı/düşük ücretli işlerde çalışmak Tek başına evin tüm sorumluluğunu alma Bakım veren olmak Öfke duymak

K17	<i>“El işi yapıp satıyorum elmaya fasulyeye gidiyorum. Çapaya gidiyorum. Şurada bir iş var deseler hemen giderim. Çalışmaktan hiç korkmam canım tezdir”.</i>	Çalışma azmi
K3	<i>“Çocukluktan çalışmaya başladım ben halı işledim. Çalıştık yedik. Çapaya gittim orağa gittim dağ otuna gittim, ev temizliğine gittim, odun yardım gündüz dışarıda gece halı işledim. Babam hastaydı doğru dürüst çalışmadı. Ben evin geçimini sağladım. Çok yorulduğum çok”.</i>	Evin geçimini sağlayan Tükenmiş hissetmek
K5	<i>“Çocukluktan başladım halı dokumaya. Annem babam maddi sıkıntılardan dolayı okutmadılar. Otur evde halı doku para kazan dediler. Kader işte... Önceden neyse k sonradan da o olduk evlendik el kapısına geldik. Burada da aynı sıkıntılar, parasızlık, borçları ödeyemedik”.</i>	Çocuk yaşta çalışmaya başlamak Eğitim hakkından yoksun kalmak
K2	<i>“Çocuklukta halıyla başladım çalışmaya. Evlenene kadar halı işledim anamın evinde. Evlenince de çapaya gittim fasulyeye gittim. Temizliğe gittim. Ben de çalışsam aç kalacaktık. Çalışmayıp ne yapacaksın. Başka çaren yok. Çaresizsin”.</i>	Sosyal güvencesiz işlerde çalışmak Evin geçimini sağlama zorunluluğu
K28	<i>“Çocuk baktım. Orağa gittim çapaya gittim. Çalıştım”.</i>	Ev eksenelli çalışmak
K4	<i>“Çapaya gittim. Fasulye toplamaya gittim. Ama artık boynum çok ağrıdığı için artık çalışmıyorum. Adamın vereceği nafakaya muhtaç kaldım”.</i>	Yalnız kadın olmak Kayıt dışı sektör
K29	<i>“Çapaya gittim devamlı. Ne iş bulduysam yaptım. Fırında çalıştım tatlıda çalıştım”.</i>	Ucuz emek Yoksulluğun sürekliliği

K21	<i>Çapaya gidiyorum bir de düğün bulaşığına gidiyorum. Yazma edip satıyorum.</i>	Geçici ve düzensiz işlerde çalışmak
K7	<i>“Ama merdiven temizliğine gittim. Merdivenleri yıkıyodum. Şimdi çok çalışamıyorum bir apartmana gidebiliyorum sadece o da haftada bir”.</i>	Geçici ve düzensiz işlerde çalışmak
K26	<i>“On yaşından beri halı dokudum. Gece demedim gündüz demedim. Isparta halısı işledim. Durutmadı ki anamız”.</i>	Çocuk yaşta çalışma zorunluluğu Baskıcı aile tutumu
K14	<i>“Kızken den başladım dokumaya. Dokuduktan sonra götürür Isparta da satardım ipimi alıp gelirdim. Yenisini yapardım sonra. Böyle böyle çocuklarımı büyüttüm”.</i>	Fedakarlık yapmak
K16	<i>“Düzenli bir işim olsun istiyom ama çocuklara bakacak kimse olmadığı için çalışamıyom. Arada temizliğe gidip geliyorum. Eve bir katkım olsun birikimim olsun istiyom ama olmuyo”.</i>	Düzenli iş isteği Çocuk bakım zorunluluğu
K1	<i>“Evlenceye kadar makine ustası olarak çalıştım. Evlendikten sonra temizliğe gittim bir de otel personeli olarak çalıştım uzun süre. Sonra mermer fabrikasında aşçılık yaptım. Şu anda psikolojik rahatsızlığım olduğu için çalışamıyorum.”</i>	Yaşama stratejisi olarak çalışmak
K29	<i>“Ben de bittim gari çalışa çalışa. Çapaya gittim devamlı. Ne iş bulduysam yaptım. Fırında çalıştım tatlıda çalıştım.”</i>	
Bulunan alt kategori	<i>Enformel Sektör</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu kadınların kadın olmak ile ilgili düşüncelerine yönelik bulunan alt kategori *enformel sektör* olarak tespit edilmiştir.

Son yıllarda, dünyada yoksul kadınların, geçinme stratejilerinden biri olan enformel hizmet sektöründe çalışma 90’lı yıllarla birlikte özellikle kentteki kadınların imalat ve

hizmetlerden, düzensiz işlere yönelmesiyle artmaya başlamıştır. Harrison (1991), cinsiyete dayalı işbölümü üzerinden incelediği enformel sektörde, kadın oranının giderek arttığını ve kadınların geçici ve vasıfsız işlerde, ucuz, esnek şekilde istihdam edildiğini ifade etmektedir. Kadın olmak, yoksul olmak ve enformel sektörde çalışmak birbiriyle örtüşen olgulara dönüşmektedir .

Kadınlar için ev hizmetlerinde çalışma giderek yaygınlaşmıştır. Bunun dışında ev dışında, evde kendi ürettiklerini dışarıda satarak kazanç sağlayan veya çok düşük ücretlerle özellikle konfeksiyon sanayisinde çalışmayı kabul etmek zorunda kalan kadınların sayısı da artış göstermiştir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2000:43-44). Düşük nitelikli olarak nitelendirilebilen, eğitim ve tecrübe gerektirmeyen ev temizliği, hizmetçilik, dadılık gibi işler özellikle büyük şehirlerde yoksul kadınlar için istihdam alanı yaratmaktadır. Özellikle enformel hizmet sektörü içinde çalışan yoksul kadınların ev hizmetinde gündelik temizlik işçisi olarak çalışması günümüzde yaygınlaşmaktadır.

Türkiye’de de hizmet sektöründe ağırlığı kadınlar olmak üzere işgücünün yarıya yakınının enformel sektörde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum çalışan yoksullar içinde kadın oranının yüksekliğini de açıklamaktadır.1980 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerde enformel sektör içinde kadın işgücü oranının arttığı ve bu durumun yoksul aileler tarafından yoksullukla mücadelede önemli bir strateji olduğu görülmüştür. Kadın emeğinin enformelleştiği bu süreçte kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı tutum ve yapının etkisiyle hizmet sektöründe kadın işi olarak algılanan belli işlerde yoğunlaşmışlardır (Scott,1995). Kadınlara atfedilen, sabır, uysallık ve itaatkârlık özellikleri, vasıfsız, düşük ücretli, emek yoğun, rutin, sıkıcı, dikkat gerektiren, hünere dayalı işlerde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler toplumsal konulara ilişkin işler veya kadınların ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım, temizlik işleri çoğunlukla “kadın işleri” (Ulutaş, 2009:27) olarak kabul edilmektedir.

Chant, kadınların yoksullukla mücadele araçları açısından dezavantajlı olmalarını, kadınların iş yükü ağır ve düşük ücretli işlerde çalışmalarını ve kültürel, yasal ve işgücü piyasasına dair engeller sebebiyle kadınların sosyo-ekonomik hareketlilikleri üzerindeki baskıları kadının aile reisi olduğu hanelerdeki kadınları dezavantajlı kılan öncelikli

faktörler olarak belirlemiştir (Chant, 2006:6). Özellikle evde bakmakla yükümlü olunan çocukların ve/veya yaşlıların (buna engelliler de eklenmelidir) olması durumunda bu kadınlar, bunların bakımı ile gelir getirme ödevi arasında bir denge kurma çabasının yarattığı sorunlar yüzünden, genellikle enformel sektörde yer alan esnek zamanlı ancak düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Yoksul kadınların enformel sektörde çalışma nedenleri arasında; eğitime erişim bakımından fırsat eşitsizliği nedeni ile eğitim seviyelerinin düşüklüğü, enformel istihdamın kadına kendi ayakları üzerinde durabilme imkanı tanınması, kadınların çalışmayı ataerkil yapıdan kurtulma yolu olarak görmesi, enformel istihdam türlerinden olan evde çalışmanın, kadına atfedilen geleneksel rollerle bağdaşması, çocuk yetiştirme ve aile sorumlulukları nedeniyle kadınların iş deneyimlerinin erkeklere göre az olması, formel istihdama girişte kadınların ayrımcılığa maruz kalmaları, iş ve aile sorumluluklarını dengelemek ve geleneksel aile yapısını sürdürmek için esneklik ihtiyacı, enformel sektördeki işlerin sayısının fazla olması, iş bulmanın ve işten ayrılmanın görece daha kolay olması olarak sayılabilir (Bayat, 2015:58).

Ev içi üretim dışında ücretli bir işe sahip olmak, hane gelirinin artmasının yanı sıra kadınların ataerkil baskılara karşı kendine güvenip, direnmesine fırsat vermektedir. Gelir getirici bir işte çalışma, kadının ev içindeki söz hakkını artırırken, aynı zamanda kadınların kendilerine biçtikleri değeri, özgüveni de artırmaktadır (Dedeoğlu, 2000:147). Ancak enformel hizmet sektöründe çalışan yoksul kadınlar, yoksulluklarının yanı sıra ataerkil toplumsal yapı içinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerden kurtulmak için işgücü piyasasına eklemlenmeye çalışırken, bu piyasaya en dezavantajlı yerden girmektedirler. Enformel istihdamdan kaynaklanan bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile de desteklenerek, kadınların yoksulluklarının yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Savran, 2008).

Yoksullukla başa çıkmak için kadınların çoğu iş buldukça geçici ve düzensiz işlerde (mevsimlik işçilik, temizlik, evde parça başı iş (dantel, örgü vb), çocuk, hasta ve yaşlı bakıcılığı vb) çalışmaktadır. Kadınlar yaptıkları bu işlerde soysal güvenceye sahip değildir. Yaş, eğitim seviyesi ve ev içi sorumlulukları; kadınların geçici, düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmalarını etkileyen durumlardır (Güneş, 2010:60).

Yoksullukla mücadelede, enformel sektörde çalışan kadınlar uzun ve belirsiz çalışma saatleri, düzensiz çalışma günleri, fazla mesaiden ve sosyal güvenceden yoksunluk gibi birçok olumsuz koşula rağmen, kendileri için yaptıkları iş ve kazandıkları para son derece kıymetlidir. Çünkü aileleri yoksulluk sınırındadır, çocuklarının ihtiyaçları karşılanmalıdır, dolayısıyla evlerine giren her kuruş çok önemlidir. Kadınların çalışma yaşamına katılmaları hanenin görelî ‘refahını’ artırsa bile kadın olarak yaşamlarında çektikleri sıkıntı ve zorlukları bir görüşmeci (K 19), “*Hafta içi çocuk bakıp hafta sonu da çapaya gittiğini ve dişiyile tırnağıyla çalıştığını*” ifade etmiştir.

Görüşülen kadınların nerdeyse hepsi hayatlarının belli dönemlerinde kayıt dışı işlerde sigortasız olarak çalışmışlardır ve çoğu da hala çalışmaya devam etmektedirler. Yapılan işler arasında; çapaya gitmek, temizliğe ve merdiven yıkamaya gitmek, çocuk ya da yaşlı bakmak, el işi tarhana erişte salça yapıp satmak, fal bakmak, fasulye toplamak, halı dokumak gelmektedir. Kadınların kazandıkları ücretler ailelerinin yoksulluğunu gidermeye yetmemekle birlikte, sadece yaşamsal önemdeki temel ihtiyaçların giderilmesini sağlayarak derin yoksulluğa düşmeyi engellemektedir.

Araştırmada düzenli geliri olan kadınların çalışmaya başlama nedenleri arasında şunlar yer almaktadır: ekonomik zorluklar, geçim sıkıntısı ve kocalarının kazançlarının ailenin geçimi için yetersiz olması, kocanın işsiz olması, eşlerinden boşanmış ya da dul olmaları gelmektedir. 67 yaşında okuma yazması olmayan görüşmeci (K 3) geçim sıkıntısından ve babasının hasta olmasından dolayı çocuk yaşta çalışmaya başladığını, ne iş olsa yaptığını, sırf bu yüzden ne okula gidebildiğini ne de evlenebildiğini “*evin geçimini sağladım. Çok yoruldum çok*” sözleriyle anlatmıştır.

Kadın yoksulların yoksulluğa karşı mücadele stratejilerinin başında çalışma hayatına girmek gelmektedir. Ancak çoğunluğu kırsaldan kentlere göç etmiş, eğitim ve vasıf düzeyi düşük kadınlar için formel sektörde iş bulmak zor olduğundan enformel sektörde çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla yoksulluğun kadınlaşması denilen süreçte kadın emeği giderek artan oranda vasıfsız, düşük ücretli, iş ve sosyal güvenceden yoksun kayıt dışı alanlarda kullanılmaktadır. Buna rağmen enformel sektör tüm olumsuzluklarına rağmen, formel sektörde iş bulabilecek niteliklere sahip olmayan ve ihtiyaç içinde bulunan,

düşük seviyede düzensiz de olsa gelir elde etmeye muhtaç durumdaki kadınlar için önemli bir seçenek olarak görülmektedir (Yıldırımalp, 2011:160).

Bu bağlamda yoksulluk karşısında kadınların sadece pasif birer özne olduğu düşünülmemelidir. Kadınlar yoksullukla mücadeleye yönelik birtakım stratejiler geliştirmektedir. Hem ev içinde (salça, tarhana, makarna yapıp satmak, el işi yapıp satmak) hem ev dışında çalışarak doğrudan maddi bir kaynak yaratabilmektedir. Bunun yanı sıra kadınlar hanenin günlük yeniden üretimi için gereken ev içi işleri yaparak, çocukları yetiştirerek, toplumsal ilişki ağlarında etkin bir şekilde yer alarak ve var olan kaynakları daha etkin kullanarak vazgeçilmez ve çok önemli strateji alanları açmaktadır.

Tablo 3.15. Yalnızlık ve Dışlanmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K8	<i>“Yoksulluk zalimlik. Yani bizi yoksul bırakanlar zalim. İş vermiyolar. Benim kocam ne iş olsa yapar ama çok işsiz kaldı. Kürdüz diye bizi dışladılar. İnsanlar bazen çok acımasız oluyolar. Biz çok bişey istemedik karnımız doysun başımızın üstünde bir çatı olsun yeter dedik. Bunu bile çok görüyolar insana. Yoksulluk ezilmek horgörölmek demek. Kimsenin senin yüzüne bakmaması demek. Biz bunları çok yaşadık”.</i>	Ayrımcılığı yaşamak Dışlanmış hissetmek Ötekileştirmek
K18	<i>“Yoksul olduğunda insanlar seni dışlar anca senin gibi insanlarla oturup kalkabilirsin. İstedığın yere gidemezsin istediğini alıp giyemezsin. Herkese her şeye özenirsin. Sonra bir bakarsın ömrün geçmiş. Mutlu olmamışsın ama mutlu oldum demişsin”.</i>	Toplumsal ön yargı Algılanan toplumsal etmenler Mutsuz hissetmek
K21	<i>“Yalnızlık çok zor şimdi. Ama eşimden boşandıktan sonra herkes onun gibi olur diye korktum evlenmedim. Şimdi de kendi kendime evde zaman geçiriyorum ömür dolduruyorum. Kader dedik boyun eğdik her şeye. Ama şimdi iyiyim. Yalnızlıktan başka bir derdim yok”.</i>	Kadere inanma Yalnızlık Güven eksikliği
K12	<i>“Dışarı çıkınca konu komşu dedikodu yapıyor o da benim canımı sıkıyor ondan eve kapattım kendimi. İçimden bir şey gelmiyor. Her şey boş geliyor”.</i>	Toplumsal baskı

K16	“Çocukluğumda hiç mutlu olmadım evlenince bir şeyler değişir dedim ama yine aynı tas aynı hamam. Yaşam çok kötü geçti sorma. Kimsesizlik sevgisizlik çok zor. Yoklukta bir yandan. Şimdi bir sürü hastalığım var. E bir şekilde çıkacak o günlerin acısı”.	Kimsesizlik Sevgisizlik Zor günler geçirdiğini bildirmek
K25	“Ben yalnızlığı seviyorum. Benim kendimden başka dostum yok. Altı ay boyunca hastanede yattım bir Allah ın kulu gelip geçmiş olsun demedi. İnsanlar benim arkamda hiç durmadı. Bu dünyada artık kimseye güvenmiyorum”.	Başkalarına olan güvensizlik Yalnızlıkla baş etmeye çalışma
K4	“Başımın üstünde benim olan bir çatı olsa. Çok mutlu olurum. Ama nerdeeee. Elde yok avuçta yok. Kadın olmak çok zor. Bir de yalnız bir kadınsan daha zor. Kocandan boşandın mı dul kadın oluyosun insanlar sana farklı gözle bakıyo. Çok fazla dışarı çıkamıyosun laf söz olacak diye. Ama bunlara da alıştıyosun köşene çekilip ölmeyi bekliyosun”.	Kendini insanlardan soyutlamak Yaşama sevincini kaybetmek
K3	“Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim. Beterin beteri var deyip sesimi çıkarmadım. Hayat karşı hep çaresizdik hep güçsüzdük. Beni en çok yoksulluk değil de yalnızlık kimsesizlik bitiriyor. Kapı çalınsın konu komşu gelsin diye bekler durursun. Bir sese bir gülen yüze hasret olursun. Paran yoksa dostun akraban da yoktur. İnsanlar bizden para pul ister diye de gelmek istemiyorlar. Ben biliyorum böyle düşündüklerini. Halbuki ben sadece tatlı sohbet istiyorum”.	Kadere razı gelmek/kabullenmek Yalnızlık ve çaresizlik Destek arzusu İstenmediğini hissetmek
K25	“Kimim kimsem yok benim tutunacak dalım yok. Sığınacak bir kalem yok. Çok zor günler geçirdim”.	Yalnızlığını ve kimsesizliğini dile getirmek
K30	“Eskiden halı dokurdum elim az da olsa para görürdü ama şimdi adam para verecekte harcayacağız diye bakıyoruz. Başkasına muhtaçsın. Evin yükü çocukların yükü sen de. Kadın oldun mu bu ülkede hiç değerın yoktur. Ne yapalım alıştık kabullendik bu durumu. Oldu mu yeriz olmadı mı sesimizi çıkarmayız”.	Kendini değersiz hissetme Eşe bağımlılık Yokluk fikrine alışmak

K8	<p>“Burdur’a ilk geldiğim yıllarda Türkçe bilmiyordum. Paramızda yoktu. Dışarda konuşmak istemiyordum. Çünkü insanlar benim kürtçe konuştuğumu duyunca garip garip bakıyorlardı. O bakışlar hiç hoşuma gitmiyordu. Zaten benimle uzun süre kimse komşuluk etmedi. Beni görünce görmemezlikten geliyorlardı. Bana selam vermiyorlardı. Eşim kürt olduğu için uzun süre iş bulamadı. Kürt hamal istemiyolarmış sanki diğerleri daha iyi çalışıyo gibi. Çok aç kaldık köyden getirdiklerimizle kıt kanaat geçindik. Yıkanamadık evde su sabun yoktu. Bitlendik çocuklar hasta oldu. Sonra bizim memleketten hemşehrilerimizi bulduk onlar bize Türkçe’yi öğretti bize çok yardımcı oldular eşim o adam sayesinde iş buldu. Kendi insanın bir başka oluyor, buranın insanı soğuk. Kendinden olmayanı içine almıyor. Şimdi yeni yeni aralarına almaya başladılar. Kuran falan okuduklarında çağırıyolar ben de gidiyorum”.</p>	<p>Yok sayılmak</p> <p>Dışarda kalmışlık duygusu</p> <p>Ötekileştirilmek</p>
K28	<p>“Çok kötü günler geçirdim. Ama hayat karşısında yıkılmamaya çalıştım. Çocuklarımın varlığı bana yaşama gücü verdi. Onlara baktım büyüttüm onlar için yaşadım. Hayattan tek beklentim hayatta kalmaktı. Ne evlenmeyi düşündüm ne mutlu olmayı. Zaten dul kadın oldun mu işin çok zor. Sokağa gezmeye bile gidemezsin işten eve evden işe. Başım önde işime giderdim başım önde evime gelirdim”.</p>	<p>Yaşamak için uğraşmak</p> <p>Toplumsal cinsiyet baskısı</p> <p>Toplumdan dışlanmış hissetmek</p>
Bulunan alt kategori	Yalnızlık ve Dışlanmak	

Araştırmaya katılan kadınlar arasında en sık tekrar eden duygulardan birisinin de katılımcılar tarafından yoğun olarak hissedildiği ifade edilen *yalnızlık ve dışlanma* hissi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yoksullar sadece ekonomik yönden mahrumiyeti değil pek çok yönden yoksunluk yaşamaktadırlar. Yoksulluk ile dışlanma arasındaki var olan ilişki dolayısıyla, yoksullukla ilgili en popüler kavramlardan biri olan “sosyal dışlanma” kavramını gündeme getirmektedir.

Yoksulluk sadece maddi boyutu olan bir olgu olarak görülemez. Çünkü maddi yetersizlikler daha sonraları sosyal, toplumsal ve kültürel imkânsızlıkları da ortaya çıkaracaktır. Benzer şekilde; sosyal dışlanma sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal koruma ve destek alanlarındaki yetersizliği yansıtmaktadır. Yoksulluk neticesinde bireyler hayatın diğer kesimlerinden, toplumsal değer yargılarından, yeni teknolojilerden de uzaklaşmaktadırlar. Sosyal dışlanma ile yoksulluğun çoğu zaman aynı anlamda kullanılmasının nedenlerinden biri de bu durumdur (Seyyar, 2003: 4).

Sosyal dışlanma bireylerin; yoksulluk, temel eğitim ve becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık nedeniyle toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata katılımlarının engellenmesi sürecini ifade etmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim /öğretim imkanlarına ulaşmasında zorluklar çıkarırken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kişilerin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlamaktadır; dolayısıyla da bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında yetersiz olacaktır (Joint reports 2004:10).

Kısacası dinamik bir süreç olan bu kavram daha çok belirli imkânlardan yoksun bireylerin ya da grupların yaşamakta olduğu durumu tanımlamaktadır. Bu süreç, dışlanmaya maruz kalan bireylerin ya da grupların içinde buldukları sosyal, kültürel, politik ve ekonomik dinamiklerle birlikte gerçekleşmektedir.

Sosyal dışlanma, yoksunluğa neden olan kurumsal mekanizmaları, ilişkileri ve sonuçları da içeren dinamik bir süreçtir. Yoksulluğun, ayrımcılığın ve diğer dezavantajların nedenlerini ve etkilerini kapsar. Hem yoksunluğa hem de bunu ortaya çıkaran süreçlere odaklanmıştır. Sosyal dışlanma yaklaşımı, insanların farklı etkinliklerden aynı anda yoksun olduğunu öne sürer ve yoksunluğun politik, ekonomik, kültürel ve sembolik boyutları ile ilgilenir. Bu nedenle çok boyutlu yoksunluğa dikkat çekerek ve yoksunluğu sadece

ekonomik değil, toplumsal, kültürel ve politik bir sorun olarak ortaya koyar (Yüncü, 2005:16).

Toplumsal dışlanma tanımlanırken eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik yeni ve bütünsel bir yaklaşım olduğuna dikkat çekilmekte ve öznel değerlendirmelere açık; gerekçe, biçim ve sonuçları açısından iç içe geçmiş bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkılarak dışlanma kavramsallaştırmasında belirli grupların toplumsal bütünü ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan eşit düzeyde faydalanamaması üzerine odaklanılmaktadır (Sapançalı, 2005: 53).

Sosyal dışlanmanın en belirgin görünümü yoksulluktur. Bununla birlikte yoksulluk çoğu zaman sosyal dışlanmanın bir biçimi olabildiği gibi bir nedeni olabilmektedir. Yoksulluk, gelirle ilişkilidir ve göreceli de olsa çoğu zaman ölçülebilir bir niteliktedir. Bundan dolayı sosyal dışlanmaya ilişkin değerlendirmelerde ilk dikkate alınan veriler yoksulluğa ilişkindir (Sapançalı, 2005: 68).

Dışlanma açısından riskli gruplarda yer alan özürsüzlükler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, gençler gibi sosyal bakımdan dezavantajlı kişiler; korunmaya, yardıma, bakıma ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Dışlanmaya maruz kalmış bireyler, birbirlerinden oldukça farklı özelliklere sahip bir grup oluşturmaktadırlar. Bu gruplara dahil olan bireyler, kendilerini topluma katılım konusunda yetersiz görmektedirler. Buna ek olarak, toplum da bu bireylere mesafeli davranabilmektedir. Bireylerin çeşitli nedenlerle dışlanmış olmaları, içsel açıdan bireylerin toplumla bütünleşme konusunda kendilerini yetersiz görmeleri şeklinde gerçekleşir. Dışsal açıdan ise, toplum sosyal dışlanma riski altında bulunan grupları kendi içine alma konusunda tedbirli davranmaktadır. Dolayısıyla, dışlanma bireysel ve toplumsal boyutu olan iki taraflı bir olgudur (Şahin, 2009:56).

Buğra (2008) yoksulluğun sosyal dışlanma boyutunu ele alan çalışmasında, yoksulluğun insanların topluma diğer insanlar gibi katılabilmesini engelleyen en önemli sorun olduğunu belirtmiştir. Çakır (2002) ise, sosyal dışlanmayı insanların toplumsal yaşamdan uzaklaşacak düzeyde maddi ve manevi yoksunluk içinde olmaları ve sosyal destekten mahrum kalmaları olarak yorumlamıştır ve bu durumun çoğunlukla kadınları etkilediğini bildirmiştir.

Adaman ve Keyder'in (2006) 6 ilde ve 1863 kişi üzerinde yaptığı çalışmada katılanların yarıya yakını yoksulluk(%46) nedeniyle kendilerini toplumdan dışlanmış hissettiklerini belirtmişlerdir. Sırasıyla, eğitim seviyesi (%30), giyim-kuşam (%29), etnik köken (%18), şive (%17) ve dini inanç-mezhep (%12) geldiği saptanmıştır. Yoksulluğa sebep olan en önemli faktörün ne olduğuna ilişkin soruya da katılımcıların %89'u iş imkanlarındaki yetersizlik, %85' eğitimsizlik %65'i de gelir dağılımındaki bozukluk cevaplarını vermişlerdir. Kürtçe konuşanların (ve tahminen Kürt kökenli olanların) Kürtçe konuşmayanlara göre daha fazla dışlanmışlık hissetmekte oldukları belirlenmiştir. Kadınların her konuda erkeklerden daha fazla dışlanmış hissettikleri göze çarpan önemli bir bulgudur. Sosyal, kültürel ve politik süreçlerde, Kürtler başta olmak üzere, etnik kökenli gruplara yönelik dışlanmaların yaşandığına dair hem veriler hem de bu yönde ifade edilmiş olan rahatsızlıklar olduğu dikkat çekmektedir. Çalışmada, ankete cevap verenlerin yaklaşık beşte birinin etnik kökeni nedeniyle dışlandığını ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada ki bir diğer önemli sonuç ise, kadın katılımcıların kültürel olarak toplumdan dışlandıklarını belirtmeleridir.

Dışlanma ve yalnızlık maddi ve manevi anlamda toplumun gerisinde kalan ve toplumsal yaşama yeterince katılım sağlayamayan her insanı etkilemektedir. Gerek kadın olsun gerekse erkek olsun yoksulların çoğu ayrıştırılmayı, ikinci plana atılmayı ve ötekileştirmeyi yaşamaktadır. Ancak kadınların bu durumları erkeklerden daha fazla yaşadıklarını söylemek mümkündür. Yapılan görüşmeler sonucunda kadınların çoğu yalnızlık ve dışlanmışlık hissettiklerini belirtmişlerdir.

Yalnızlığını ve kimsesizliğini dile getiren görüşmeci (K 25) şöyle ifade etmiştir: Bu görüşmecinin hikayesi araştırmacıyı derinden etkilemiştir. Pembe adlı görüşmeci çapaya giderek yaşamını idame ettirdiğini ifade etmiştir. Ama mahalledeki diğer görüşülen kadınlar fuhuş yaparak para kazandığını söylemişlerdir. Tek başına yaşamaktadır. Daha önce iki kere evlendiğini ifade etmiştir(birisi resmi nikahlı diğeri imam nikahlı olmak üzere). İlk kocasından üç çocuğu var üçü de şu anda sosyal hizmetlerde kalıyor. Pembe ilk kocasının çok fazla alkol tükettiğini ve ona şiddet uyguladığını, o yüzden boşandığını ifade etmiştir. Maddi durumu kötü olduğu için de çocukları sosyal hizmetlere verdiğini dile getirmiştir. Kocasının düzenli işi olmadığı için nafaka bağlanmadığını belirtmiştir. İkinci

kocasıyla maddi yönden çok zor durumda kaldığı için birlikte olmaya başladığını anlatmıştır. Çoğu zaman komşularının getirdiği yemeklerle karnını doyurduğunu olmadığı zaman da aç uyduğunu söylemektedir. Böyle bir dönemde ikinci kocasını kurtuluş olarak gördüğünü ifade etmiştir. İkinci kocasının Pembe fuhuş yapmaya zorladığını gitmediği takdirde şiddet uyguladığını komşuları anlatıyor. Pembe'nin boynunda, kollarında ve yüzünde bıçak yarası izleri vardı. Ön dişlerinin çoğu eksikti. Kocasının yüzüne yumruk attığını ve dişlerinin o şekilde döküldüğünü Pembe söylemiştir. En büyük acıyı da ikinci kocasından olan çocuğunu kocasının başkasına onu kandırıp bir kağıt imzalatarak 5000 tl karşılığında başkasına sattığı zaman yaşadığını söylüyor. Pembe'nin şu anda hayattaki tek amacı çocuğunu bulabilmek bizimle görüşmesinin tek nedeni de buydu. Ona bu konuda yardım edebileceğimizi düşünerek yaşam öyküsünü bizimle paylaşmıştır. Pembe ile yapılan görüşmede istemediği için ses kayıt cihazı kullanılmamıştır.

Pembe'nin dile getirdiği “*sığınacak bir kalem yok*” sözü yaşanan bu olayların sonucudur. Ailesinden, arkadaşlarından, komşularından zor günlerinde onu kurtaracak bir destek alamamıştır. Şimdi iki odalı bir evde yalnız yaşıyor hayatını yardımlarla ve çapaya giderek sürdürüyor ve yalnızlığı, dışlanmışlığı taa derinlerde hissettiğini dile getiriyor.

Doğu' dan yirmi sene önce göç ederek Burdur'a gelen okuma yazması olmayan ve Türkçe bilmeyen 43 yaşında 4 çocuk sahibi görüşmeci (K8) yaşadığı dışlanma yüzünden günlerce sokağa çıkamadığını evinde sadece çocuklarıyla ilgilendiğini, komşularının onunla hiç iletişim kurmadığını ifade etmiş ve yoksulluğu “*ezilmek horgörülmek, kimsenin senin yüzüne bakmaması*” olarak açıklamıştır.

Eşinden boşanmış görüşmeci (K28) yaşadığı dışlanmışlığı yalnızlığı ve toplum baskısını “*dul kadın oldun mu işin çok zor. Sokağa gezmeye bile gidemezsin*” şeklinde dile getirmiştir:

Türkiye'de kadın nüfusun eğitime ve emek piyasalarına katılımının düşük olması, politik süreçlerin içinde çok nadir yer alması, kültürel nedenlerden dolayı kendini toplumda gerçekleştirmesinin önünde engeller bulunması kadının yoksulluğu ve dışlanmışlığı daha derinden yaşanmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmada da görüşülen kadınların çoğunun eğitim düzeyi düşüktür. Kadınların çoğu enformel sektörde düşük ücretlerle, sosyal güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Kadınların çoğu eşlerinden şiddet görmekte,

sosyal yaşama katılamamakta ve yoksul mahallelerde yaşamaktadırlar. Bu durumlar sosyal dışlanma için risk faktörleridir. Yoksulluk üzerinden bakıldığında ise dışlanmaya maruz kalarak toplumdan izole olmak, yoksulluğun derinleşmesi ve yaşam tarzı haline gelerek nesilden nesile aktarılması problemlerini beraberinde getirmektedir.

Tablo 3.16. Esaret ve Baskıya Maruz Kalmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K30	<i>“Şiddet yoktu ama çok küfredirdi bana çok kavga ederdik. Ağız kavgası. Yetiştiremedi mi bana sarardı”.</i>	Yoksulluk ve aile içi huzursuzluk
K24	<i>“İçip içip beni dövüyordu. Kırmadık yerimi dökmelik dişimi koymadı. Boşansan olmaz bu ikinci artık. Konu komşu ne der. Adım kötü kadına çıkar diye kırdık dizimizi oturduk”.</i>	Eşin kötü alışkanlığının olması Şiddeti kabullenme
K6	<i>“Hatta boşanmak için başvurduğumu öğrenince gitmiş doktordan psikiyatrik sorunu var diye rapor almış. Onun için boşanma süreci bu kadar uzadı. Mahkeme benim tedavime karar verdi”.</i>	Evliliği sürdürmek için baskı görme
K23	<i>“Şiddet gördüm, görmedim desem yalan (gülüyor) olur geçiyo gidiyo ne yapalım. Oldu geldi geçti artık. Kırılıyosun ama sonra unutuyon. Boşansan neçen o daha kötü. Rezil olcan bu kez”.</i>	Şiddeti normal olarak görme Dul kadına olan toplumsal baskıdan korkma
K22	<i>“Eşim izin vermedi verse çalışmayı çok istedim. Ama elişi çok yapıp sattım. Kendi kızlarımda da bir çeyiz yoktur. Onlara bir şey yapamadım kolum sakatlanınca artık öremiyorum. 29 senelik evliyim hiç gün yüzü görmedim”.</i>	Eşin kadın üzerindeki baskısı Özgürlüklerin kısıtlanması Günyüzü görmemek/mutsuzluk

K7	<i>“Dışarı çıkınca konu komşu dedikodu yapıyor o da benim canımı sıkıyor ondan eve kapattım kendimi. İçimden bir şey gelmiyor. Her şey boş geliyor”.</i>	Başka insanların düşüncelerini önemseme Baskı hissetmek Yaşamdan zevk almamak
K2	<i>“On yaşından beri halı dokudum. Gece demedim gündüz demedim. Isparta halısı işledim. Durutmadı ki anamız”.</i>	Aile baskısı
K27	<i>“Tek başına kadın olmak çok zor. Bir yere gidip edemiyosun laf söz olacak diye. Eşi vefat etmiş gezmeye gidiyo derler diye kendimi hep kısıtlıyorum. Biri görür bir şey der diye çok korkuyorum. Kocamın ailesi görür de laf eder diye çok korkuyorum”.</i>	Kötü kadın etiketlenmesi yapılacak korkusu Esir gibi hissetme
K15	<i>“Evli kadının sokak sokak gezmesi doğru değildir zaten. İki gün arka arkaya çarşıya gitsen laf olur burada. Ondan dikkat etmek zorundayız”.</i>	Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı Kısıtlanmış hissetme
Bulunan alt kategori	<i>Esaret ve Baskıya Maruz Kalmak</i>	

Toplumsal cinsiyet olgusu, derinliği sabit olmamakla birlikte dünyanın pek çok ülke ve toplumunda yaşanan bir eşitsizlik sorundur. Toplumsal cinsiyete dayanarak erkek ve kadına biçilen değerler, rol ve kalıplar hiyerarşik olarak erkeğin ‘üstte ve önde’ bulunması suretiyle ayrıştırıcıdır. Kadın, toplumsal olarak belirlenmiş cinsiyetinden ötürü erkekten ayrı, ötede, öteki olarak tutulmaktadır. Kadınlık, erkeklik statülerinin imkân ve izin verdiği ölçüde erkek egemen kültür tarafından oluşturulmuş bir kurgudur (Bingöl, 2014:113).

Geleneksel olarak kadınlara erkeklere yardımcı ve buldukları durumdan hoşnut insanlar olmaları, öfkelerini asla göstermemeleri, otorite figürlerine asla soru sormamaları, hayır dememeleri ve diğer insanları mutlu ve rahat ettirmeleri gerektiği, böylece kadına çocukluğundan itibaren atılğan olmayan davranışlara sahip olma öğretilmektedir. Bu davranışlar arasında kendinden önce başkalarının gereksinimlerini karşılama, sessiz olma ve uyumlu davranma yer alır. Bunun sonucu olarak da kendine güvensiz, pasif, kararsız,

başkaları tarafından verilen kararlara uyan ve duygularını gizleyen, çatışmadan kaçınan geleneksel kadın imajı ortaya çıkmaktadır (Aksu, 2008).

Kadınlarla yapılan görüşmeler sonucu “Kadın Olmak” ile ilgili düşünceleri sorgulandığında ortaya çıkan bir diğer alt kategori *esaret ve baskıya maruz kalmak* olarak bulunmuştur.

43 yaşındaki ilkokul mezunu yıllar önce eşi vefat eden görüşmeci (K 27) dul bir kadın olarak toplumun yalnız olan kadına bakış açısından dolayı hissettiği baskıyı şöyle açıklamıştır:

“Tek başına kadın olmak çok zor. Bir yere gidip edemiyorsun laf söz olacak diye. Eşi vefat etmiş gezmeye gidiyo derler diye kendimi hep kısıtlıyorum. Biri görür bir şey der diye çok korkuyorum. Kocamın ailesi görür de laf eder diye çok korkuyorum”.

Kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece güç kullanılarak zor yoluyla değil, kadınların onayıyla da gerçekleşmektedir. Çünkü kadınlar da, yaşadıkları toplumda kadınlık rolü ile kendini gerçekleştirme olanaklarının neler olduğunu, bağımlılığı öğrenerek işbirliği yapar. Erkekler hükmetmeyi, kadınlar boyun eğmeyi öğrenmekte ve içselleştirmektedirler. Bu öğrenme sonucunda kadınlar özel alanda bırakılır. Kamusal alandan dışlanır. Bu yüzden kadın kendini erkeğe ekonomik olarak bağlı hisseder. İkincil konumda olma ve ezilmişlik duygusu, kadınların kendilerine birey olarak saygı duymasını ve özgüven oluşturmalarını engellemektedir. Kendisine biçilen toplumsal rolü kısmen veya tamamen reddeden kadın ise, dışlanma başta olmak üzere çeşitli biçimlerde cezalandırılabilir (Akın, 2005).

10 yıl önce Muş’tan eşinin ailesiyle birlikte göç eden 35 yaşında 3 çocuğu olan görüşmeci (K15), toplumun geleneksel bakış açısını o kadar içselleştirmiş ki mecbur kalmadıkça hiç dışarı çıkmadığını sadece komşuya kura okumaya gittiğini ve bundan hiç rahatsızlık duymadığını şu sözleriyle açıklamıştır:

“Evli kadının sokak sokak gezmesi doğru değildir zaten. İki gün arka arkaya çarşıya gitsen laf olur burada. Ondan dikkat etmek zorundayız”.

Eşinden şiddet gördüğü nedeniyle boşanan 49 yaşındaki ilkokul mezunu görüşmeci (K7), yaşadığı toplumsal baskı nedeniyle kendini eve kapattığını ve yaşadığı sıkıntıyı şöyle dile getirmektedir:

“Dışarı çıkınca konu komşu dedikodu yapıyor o da benim canımı sıkıyor ondan eve kapattım kendimi. İçimden bir şey gelmiyor. Her şey boş geliyor”.

Benzer biçimde toplu baskısı yüzünden dul kadın olmamak için şiddet gördüğü halde eşinden boşanmayan görüşmeci(K23) durumu şöyle anlatmıştır:

“Şiddet gördüm, görmedim desem yalan (gülüyor) olur geçiyo gidiyo ne yapalım. Oldu geldi geçti artık. Kırılıyosun ama sonra unutupun. Boşansan netçen o daha kötü. Rezil olcan bu kez”.

Evlenmeden önce kendi ailesinin baskısına maruz kalan kadın, evlendikten sonra da eşinin baskısına maruz kalmaktadır. Bu durumu ise kader olarak kabul edip katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu konuda herhangi bir yere başvuramamakta ve kimseden yardım alamamaktadırlar. Aynı şekilde yoksul ve eğitimsiz olan erkek eşini kendi malı olarak görmekte ve dolayısıyla onun üzerinde kendi hegemonyasını kurmaktadır.

Kadın olmanın zorluğuna ilişkin, toplumun kadına bakışının sınırlayıcılığı ve baskısı sorunu sadece eşinden boşanmış yalnız yaşayan kadınlar tarafından dile getirilmiştir.

Ayrıca görüşülen kadınlar yaşadıkları bu sınırlamaları ve baskıyı sadece toplumdan değil aynı zamanda eş ve ailesinden gördüğünü de belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden (K22) ataerkil toplum yapısı yüzünden eşi izin vermediği için çok istediği halde çalışmadığını ve kendi çabalarıyla ev ekonomisine yaptığı katkıyı şöyle anlatmıştır:

“Eşim izin vermedi verse çalışmayı çok istedim. Ama elişi çok yapıp sattım. Kendi kızlarımda da bir çeyiz yoktur. Onlara bir şey yapamadım kolum sakatlanınca artık öremiyorum. 29 senelik evliyim hiç gün yüzü görmedim”.

Başka bir görüşmeci (K2) ise yoksulluk yüzünden ailesinin onu 10 yaşında çalışması için okuldan aldığını ve aile baskısını şu şekilde dile getirmiştir:

“On yaşından beri halı dokudum. Gece demedim gündüz demedim. Isparta halısı işledim. Durutmadı ki anamız”.

Tablo 3.17. Şiddetle Yaşamaya Alışmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K24	<p>“Zil zurna olana kadar içer içer döverdi. Dayak yedik sokulduk, Kesildik sokulduk sesimiz çıkmadı. Çıksa sanki kim duyacak kim yardım edecek. Sen kimsin ki. Fakirsen kimsesizsen arkanda adamın yoksa ne devlet umursuyor seni ne de konu komşu akraba. Fakiri kimse tanımıyor. Bir sene hapiste yattı. O zaman biraz rahat ettim”.</p> <p>“İçip içip beni dövüyordu. Kırmadık yerimi dökmedik dişimi koymadı. Boşansan olmaz bu ikinci artık. Konu komşu ne der. Adım kötü kadına çıkar diye kırdık dizimizi oturduk”.</p>	<p>Eşin kötü alışkanlığının olması</p> <p>İşkenceye maruz kalmak</p> <p>Sesini kimseye duyuramamak</p> <p>Yoksayılmak/ göz ardı edilmek</p> <p>Toplum baskısı</p> <p>Şiddetin sürekliliği</p>
K22	<p>“Zaten doğru dürüst çalışmıyordu. Sürekli içki kullanıyordu. Benim kazandığım parayı da zorla elimden alıp içkiye veriyordu. Vermesem zorla döve döve alıyordu. Çocuklarla ben çok aç kaldık. Evlendiğimden beri gün yüzü göstermedi bize”.</p>	<p>Eşin alkol problemi</p> <p>Fiziksel şiddet</p> <p>Ekonomik şiddet</p>
K2	<p>“Ne baba evinde ne koca evinde gün yüzü görmedim ben. Hep geçim sıkıntısı kavga dövüşle geçti ömrüm. İş çıkmazsa bazı zamanlar sinirlenir benden çıkarırdı acısın. Tekme tokat girişirdi. Gitçek yerim olsa bir gün durmazdım ama ne ananın evine gidebiliyorsun zaten gitsem de onlar kabul etmezdi”.</p>	<p>Ekonomik istikrasızlık sonucu şiddet</p> <p>Psikolojik şiddet</p>
K4	<p>“Kocası olacak aylıklı diye babam verdi beni çocuk yaşta. Ağlaya ağlaya evlendim. İki günlük gelirken dayak başladı. Gelin kısmını ilk günden dövdün mü korkarmış kocadan kadın. Ondan kocam çok dövdü beni. Neler çektiğimi bir anlatsam kendimi zor tutcam valla”.</p>	<p>Çocuk gelin olmak</p> <p>Çocuk yaşta şiddet görmeye başlama</p> <p>Suçluluk duygusu hissetme</p>
K10	<p>“Kıskançlık yüzünden. Çok psikolojisi bozuk en ufak şeyden kavga çıkarıyor bazen beni öldüreceğini söylüyor ama ben ses çıkarmıyorum. İlaçlarını içmiyor sobaya atıyor hastaneye de yatmak istemiyor onun için psikolojisi kötüye gidiyor”.</p>	<p>Aile içi şiddet</p>

K 28	<i>“İlk başlarda döverdi. Ama yine de ben çocuğumun boynu burulmasın diye ayrılmadım. Çektim adamı. Ona vardığıma bin kere pişman oldum. Ama sonra çocuğum büyüdü zaman ayrıldım adamdan. Kurtulduk çok şükür. Yoksa beni döve döve öldürürdü o adam”.</i>	Çocuklar için şiddete katlanmak Pişmanlık Şiddetin çocuklar için katlanılır olması
K23	<i>“Şiddet gördüm görmedim desem yalan (gülüyor) olur geliyo geçiyo ne yapalım. Oldu geldi geçti artık. Kırılıyosun ama sonra unutupun. Boşansan netçen o daha kötü. Rezil olcan bu kez”.</i>	Zıt duygular Şiddeti normal kabul etme
K7	<i>“Eşim sürekli beni dövüyordu çocuklarla ilgilenmiyordu, eve para getirmiyordu sürekli alkol alıp bana küfrediyordu. Varlık aşk yokluk kavga getirir demişler. Çok çektim. Polis karakoluna abone olmuşum. Ama hiç faydası olmadı”.</i>	Şiddetle birlikte yaşamak Psikolojik şiddet Şiddet karşısında çaresizlik yaşamak
K6	<i>“Aslında fiziksel şiddet hadi neyse canın acıyor sonra geçiyor bir şekilde iyileşiyordu. Birde psikolojik şiddet vardı. Hatta bu daha çoktu. Sürekli benim çirkin bakımsız işe yaramaz bir kadın olduğumu söylüyordu. Çocuğa bakmayı beceremediğimi evi çekip çeviremediğimi sürekli para istediğimi söylüyordu. Beni her zaman aşağılıyordu”.</i>	Fiziksel ve ruhsal zarar görmek İncinmiş kadın olmak Aşağılanmak
K17	<i>“Bu adam bana çok eziyet etti. Dövdü sövdü. Ama yine de ayrılamıyorum. O da beni bırakmıyor zaten. Gidiyor bir ay sonra bir daha geliyor. Ayrılmak istiyorum ama korkuyorum tehlikeli biri. Benim burnumu kırdı kolumu kırdı. Önden iki tane dişim onun yüzünden gitti. Ama bunların acısı geçti de çocuğumu benden habersiz başkasına sattı. Ben o çocuğu hiç göremedim. Onun acısı geçmedi”.</i>	Yaşadığı acıları ifade etmek Korku hissetmek
Bulunan alt kategori	<i>Şiddetle Yaşamaya Alışmak</i>	

Kadına yönelik şiddet; cinsiyete dayalı, kadını inciten ve kadına zarar veren, fiziksel, cinsel ve ruhsal sorunlara yol açabilen, toplum içerisinde veya özel hayatında kadına baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasıyla yaşanmaktadır.

Kadına yönelik şiddet kavramı, ilk kez 1993 yılında “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri”de açıklanmıştır. Bu çerçevede, kadına yönelik şiddet, “İster kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir.” şeklinde tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2002 yılında yayınladığı raporunda, şiddetin en fazla aile ortamında ve kadına yönelik olduğu bildirilmektedir (WHO, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü’nün 11 ülkede 24.000 kadın üzerinde yaptığı çalışmada, kadınların %13-61’inin fiziksel, %6-59’unun cinsel,%15-71’inin hem fiziksel hem de cinsel, %20-75’inin ise duygusal şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (WHO, 2005).

Aile içi şiddet dünya genelinde, sadece yoksul ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde bile kendini göstermektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:107). 1995 yılında nüfus konseyi tarafından yayınlanan bir rapora göre, Birleşik Devletler’de her on sekiz dakikada bir, bir kadının dövüldüğünü ve kadınların (gebe kadınlarda dâhil) aldığı yara berelerin başlıca nedeninin aile içi şiddet olduğu bildirilmiştir (Rahnema, 2009:263-264).

Ülkemiz açısından da şiddetle ilgili istatistikler kadının şiddet konusunda ne kadar mağdur durumda olduğunu göstermektedir. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün (KSGM) yapmış olduğu araştırmaya göre, eşi, eski eşi veya birlikte olduğu erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet yaşamış kadınların Türkiye genelinde oranı %41,9’dur. KSGM’nin araştırmasına göre refah düzeyi düşük olan kadınların % 49,9’u eşinden veya birlikte oldukları kişilerden şiddet görmüşlerdir. Refah düzeyi orta olanlarda bu oran %41,6 iken yüksek olanlarda % 28,7’dir (KSGM, 2008).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 sonuçlarına göre; ülke genelinde yaşamının herhangi bir döneminde eşinden veya birlikte yaşadığı kişiden fiziksel şiddete maruz kalan kadın nüfus oranı %35,5’dir (TÜİK, 2016). Bu oran göz ardı edilemeyecek kadar dikkate değerdir.

Son yıllarda yapılan birçok araştırma yoksulluk ve şiddet arasındaki ilişkinin doğru, gelir ve şiddet arasındaki ilişkinin de ters orantılı olduğuna dikkat çekmektedir (Alptekin, 2014: 29; Bora, 2007: 97-132; Altınay ve Arat, 2008: 84). Gelir düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların oranı düşmektedir. Türkiye genelinde 1520 kadınla yapılan araştırma sonucuna göre; kadınların aileye kocalarından daha çok gelir getirmesi, fiziksel şiddet riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Fiziksel şiddetin en az olduğu durum, iki eşin eşit gelir getirdikleri durum olarak vurgulanmıştır (Altınay ve Arat, 2008: 85). Yaşamın herhangi bir döneminde maruz kalınan fiziksel şiddet yaygınlığı, kadınların eğitim düzeyinin artması ile azalmaktadır. Eğitimi olmayan veya ilköğretimi bitirmemiş kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddet, lise ve üzeri eğitimi olan kadınlardan iki kat daha fazladır (TÜİK, 2014: 102). Yoksul ailelerde şiddetin daha yaygın olması, yoksullukla ilgili olan birtakım sorunları da gün yüzüne çıkarmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan özgüven eksikliği içinde bulunan hane erkeği bu eksikliğini ruh dünyasında giderebilmek amacıyla, eşine veya çocuklarına baskı uygulamaktadır. Bunun sonucunda, erkek nispeten duygusal bir tatmin yaşamakta; buna karşın kadın ve çocuklar psikolojik açıdan yoğun bir duygusal bunalıma maruz kalmaktadırlar. Yoksul ailelerde şiddet olgusu alışlagelmiş bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, bazı yoksul kadınlar bu durumu kabullenmekte ve olağan bir şey olarak görmektedirler (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:108).

Yarar'a göre; yoksulluğun kadınlar üzerindeki yarattığı güçsüzlüğe paralel olarak, hane içinde ve dışında kadınların karşılaştıkları şiddetin ve dışlanmanın artması da üzerinde durulması gereken sorunlar arasındadır. Yeni güvensizlik ortamına erkeklerin tepkisi, aile içi şiddetin, boşanmanın, alkolizmin artması şeklinde olmaktadır. Devletin sosyal alandan çekilmesi bir yandan geleneksel değerlerin güçlenmesiyle ve kadınlar üzerindeki baskı ve gericiliğin artmasıyla sonuçlanırken, öte yandan toplumsal adaletsizliğin ve yoksulluğun arttığı bir ortamda geleneksel korunma ve dayanışma ağlarının hızla aşınması da şiddeti artıran önemli faktörlerdir (2015:37).

Yavuzçehre'nin çalışmasında da görüşülen ve şiddet olayları yaşamış kadın işçilerin hepsinin ilköğretim mezunu oldukları yukarıda verilen oranları destekler niteliktedir. Çalışma

ayrıca şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır (Yavuzçehre, 2014:33).

Kadına yönelik şiddet, her ne kadar eğitim durumu, gelir, etnik köken gibi sosyo-ekonomik değişkenlerden bağımsız olarak varlığını sürdürmekte ise de yoksulluk şiddeti artırıcı önemli faktörlerin başında gelmekte, kadınların yoksunluklarını artırmaktadır. Ailede ki kaynak ve güç ilişkileri de kadınların şiddete katlanmalarında rol almaktadır (Sallan Gül, 2014:181).

Ekiz Gökmen'in Muğla ve Mardin illerinde yaptığı kadın yoksulluğu çalışmasında her iki ilde de kadınların uğradığı duygusal ve cinsel şiddetin, fiziksel şiddetten daha çok olduğu bildirilmiştir. Muğla'da genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı yaklaşık %30 iken, aşağılanan kadınların oranı %16, cinsel ilişkiye zorlananların oranı %14 ve fiziksel şiddete maruz kalanların oranı %2,5'tir. Mardin'de ise genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı %38 iken, aşağılanan kadınların oranı %22,5 cinsel ilişkiye zorlananların oranı %19 ve fiziksel şiddete maruz kalanların oranı %10'dur (Ekiz Gökmen, 2013). İller arasındaki kültürel ve sosyal farklılıklardan dolayı şiddetin artması göze çarpmaktadır.

Sallan Gül'ün sığınma evlerinde yaptığı yoksulluk ve şiddet arasındaki ilişkinin sorgulandığı çalışmasında, kadınların %32 si ailede dayaktan organ kesmeye kadar uzanan geniş bir çerçevede fiziksel şiddete ve beraberinde küfür, hakaret ve aşağılanmaya kadar varan psikolojik şiddete maruz kaldığını belirtmiştir (Sallan Gül, 2014:200).

Görüşmecilerden (K 23) ve (K 24) sürekli şiddete maruz kaldıklarını belirterek toplumsal baskı göreceklere ve gidecek yerleri ekonomik durumları olmadıkları için şiddet karşısında çaresiz kaldıklarını ve şiddete katlandıklarını dile getirmişlerdir:

Ekonomik yetersizlikler, yoksul hanelerde kadına yönelik şiddetin artmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Erkeğin, eşinin, ailesinin ve toplumun ondan beklediği ailenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi, aile içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilen eğilimlerini güçlendirmektedir. Bir başka ifadeyle, yoksulluk, kocanın erkeklik rolüne ilişkin duyduğu yetersizliği ve dolayısıyla şiddete başvurma eğilimini artırmaktadır (Sallan Gül, 2005: 35).

Eşleri şiddet uygulayan kadınlar şiddet sebebinin yoksulluk olduğunu ya da eşlerinin bunu bahane ettiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden (K 7) “*varlık aşk yokluk kavga getirir*” sözleriyle anlatmıştır.

Yoksul ailelerin çoğu olanaklarını erkek çocuklarına sunmakta, kız çocukları için ise evliliği bir temel geçim ve tercih olarak görmektedir. Kızların okutulmaması, erken yaşta zorla evlendirilmesi ve başlık parası gibi şiddet türleri ülkemizde kız çocuklarına yönelik ortaya çıkan farklı bir şiddet biçimidir. Görüşmecilerden (K 4) kocasının düzenli aylığı var diye ailesi tarafından erken yaşta evlendirilmesini ve ilk günden şiddete maruz kaldığını “*İki günlük gelirken dayak başladı. Gelin kısmını ilk günden dövdün mü korkarmış kocadan kadın*” sözleriyle anlatmıştır.

Şiddetin ortaya çıkmasında maddi kaynaklara ulaşma bakımından dezavantajlı bir konumda olmak, yani işsizlik ve yoksulluk gibi etmenler önemli olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet düzeninin etkisi bu süreci desteklemektedir. Özellikle alt sosyoekonomik grupta yer alan erkekler, ekonomik istikrarsızlık içinde bulduklarında, yani işsizliği ve gelir kayıplarını, erkeksi kimliğe yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Bundan dolayı erkek toplumsal açıdan sarsılmış otoritesini yeniden kurabilmek için yakın ilişkide olduğu kişilere, özellikle kadınlara, baskı ve şiddet uygulaması ortaya çıkmaktadır(Ertürk, 2007).

Çamur Duyan’ın yaptığı araştırmada görüşmeye katılan yoksul kadınların dörtte birinden fazlasının şiddet gördüğü saptanmıştır. Çoğu kadının şiddete maruz kaldığını gizleme eğiliminde olduğu fark edilmiştir. Çünkü kadınların bu durumdan dolayı eziklik yaşayabileceği veya utanabileceği bilinmektedir. Aile içinde dayak hem kadınlar hem de erkekler tarafından meşru ve haklı bir davranış olarak da kabul edilmektedir. Kadınlar için şiddetin her türlü yaşamlarının bir parçası haline gelmektedir. Dolayısıyla şiddete maruz kalma kadın için doğal karşılanmaktadır (Çamur Duyan, 2010:27).

Yapılan çalışmada kadınların pek çoğu yoksul evde dayağın eksik olmayacağını belirtmişlerdir. Bu da kadınlar üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Özellikle kadınların yaşadığı psikolojik sorunların çoğunun bu nedenden dolayı kaynaklandığı düşünülmektedir. Yoksul kadının gördüğü şiddet kadın yoksulluğunun ayrı bir boyutudur. Bulduğu konum itibarıyla aciz ve savunmasız durumda olan kadının yapılan kötü muamelelere ses çıkaramaması bir yoksulluk ve yoksunluk göstergesidir. Gidecek yeri, işi, maddi durumu

olmadığı ve toplumdaki baskı göreceklere kaygısıyla kadınlar şiddet karşısında çaresiz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 3.3. Tema 3: Kadınların Kadın Olmakla İlgili Düşünceleri

Bu bağlamda “kadınların kadın olmakla ilgili düşünceleri” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “sağlıksız yaşama zorunluluğu”, “şiddetle yaşamaya alışmak”, “esaret ve baskıya maruz kalmak”, “yardıma muhtaç olmak”, “bakım veren”, “enformel sektör” ve “yalnızlık ve dışlanma” alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen kadın olmak teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.3’ te sunulmuştur.

3.2.1.4. Kadınların Yoksulluk İle İlgili Olumsuz Düşünceleri

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara yoksullukla ilgili düşüncelerine yönelik açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde kadınların düşünceleri olumsuz ve olumlu şekilde gruplandırılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır kodlanması sonucu olumsuz düşünceler teması rastlanan “tükenmişlik ve çaresizlik”, “pişmanlık”,

“mutsuzluk” “yetersizlik ve eksiklik” ve “derin güvensizlik algısı” alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.18. Mutsuzluk

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K1	<i>“Şu anda psikolojik rahatsızlığım olduğu için çalışmıyorum. İçtiğim ilaçlar beni sürekli uyutuyor gözümü açamıyorum. Evin işini bile yapamıyorum. İçimden hiçbir şey yapmak gelmiyo. Akşam kadar hiçbir şey yapmadan oturmak ya da uyumak istiyorum”.</i>	Depresif rahatsızlıklar
K2	<i>“Dünya zalim dünya. Kimsenin kimseye bakacak yardım edecek gücü yok artık. Her koyun kendi bacağından asılıyo. Benim derdimi, benim çektiğimi benden başkası ne bilir ne anlar. Neler çektiğimi bir ben bilirim bir de Allah”.</i>	Yalnızlık Acı içinde olmak
K14	<i>“Çocukluğumda hiç mutlu olmadım evlenince bir şeyler değişir dedim ama yine aynı tas aynı hamam. Yaşam çok kötü geçti sorma. Kimsesizlik sevgisizlik çok zor. Yoklukta bir yandan. Şimdi bir sürü hastalığım var. E bir şekilde çıkacak o günlerin acısı”.</i>	Mutsuz geçmiş bir ömür Sevgi yoksunluğu
K28	<i>“Baba evinde gün yüzü görmedim dokuz yaşında tarlaya bağa çalışmaya gittim gitmesem anam döverdi mecbur korkumuzdan giderdik. Netçen. Evlendim yine gün yüzü görmedim. Benim kaderim de de bunları yaşamak varmış. Ne yapalım”.</i>	Mutsuzluğa alışmak Gün yüzü görmemek
Bulunan alt kategori	<i>Mutsuzluk</i>	

Olumsuz düşünceler kategorisinde ortaya çıkan bir diğer önemli alt kategori *mutsuzluk* kavramıdır. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonunda kadınların kendilerini mutsuz olarak tanımladıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Görüşmecilerden (K28) baba evinde görmediği mutluluğu koca evinde görmek için evlendiğini fakat hayatında bir değişiklik olmadığını şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Baba evinde gün yüzü görmedim dokuz yaşında tarlaya başa çalışmaya gittim gitmesem anam döverdi mecbur korkumuzdan giderdik. Netçen. Evlendim yine gün yüzü görmedim. Benim kaderim de de bunları yaşamak varmış. Ne yapalım”.

Benzer biçimde başka bir 77 yaşındaki görüşmeci (K14) ise; annesini ve babasını küçük yaşta kaybettiğini, akrabaları tarafından beş yaşında yalnız yaşayan bir kadına evlatlık olarak verildiğini, çocuk yaşta halı dokuyarak üvey annesine yardım etmiş o da 16 yaşında kurtuluş olur güvencesiyle evliliği seçtiğini ama hayatının daha da kötüye gittiğini ifade etmiştir.

Çektiği acıları görüşmeci (K14) şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Çocukluğumda hiç mutlu olmadım evlenince bir şeyler değişir dedim ama yine aynı tas aynı hamam. Yaşam çok kötü geçti sorma. Kimsesizlik sevgisizlik çok zor. Yoklukta bir yandan. Şimdi bir sürü hastalığım var. E bir şekilde çıkacak o günlerin acısı”.

Çamur Duyan’ın yaptığı çalışmada da görüşülen kadınların çoğunluğunun yoksulluğu bir güçsüzlük olarak ifade ettiği; dayanıklı, cesaretli ve mücadeleci olarak tanımladıkları güçlü yönleriyle hayata tutunmaya çalıştıkları; buna karşın en belirgin özelliklerini ise ağlayan, mutsuz, duygusal olarak tanımladıkları vurgulanmıştır (Çamur Duyan, 2010).

Tablo 3.19. Yetersizlik ve Eksiklik

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K20	<i>“Yoksulluk çok zor. Yoksul oldun mu yok sayılırsın. Evine kimse gelmez baban bile arayıp sormaz. Varlıklı olsam şimdi babam peşimizden ayrılmazdı. Ama para yok pul yok ne yapsın bizi”.</i>	Yok sayılmak/ görmezden gelinmek Eksik görmek
K11	<i>“Yokluğa alıştık biz zaten. Onu alamamışız onu giyememişiz. Herkesin gittiği yerlere gidememişiz. Önemli değil”.</i>	Yokluğa alışmak
K14	<i>“Yıllar beni çok yordu. Evi geçindirmek için çok fedakârlıklar yaptım. Yemedim, içmedim gezmedim. Kendimi evime çocuklarıma adadım. Ama şimdi elde ne var hiçbir şey. Ayda yılda çocuklar arayacakta mutlu olacaksın. Başka beni mutlu eden bir şey kalmadı. Hayat benden çok şey aldı ama bana bir şey vermedi. Adaletsiz bu dünya ben bunu bilir bunu söylerim”.</i>	Evi ve çocukları için fedakârlık yapmak Çocuklarına adanmak Pişmanlık duygusunu hissetmek Adaletsiz dünya
K21	<i>“Yetmese de yetirmeye çalışıyorum. Kızım okulda mağdur durumda kalmasın diye kendime hiç bir şey almam kızıma alırım. Saçımı süpürge eder kızıma bakarım. Ne iş olsa yaparım”.</i>	Kıt kanaat geçinmeye çalışmak Çocuğu için çalışma azmi
K25	<i>“Paran ne kadarsa o kadar harcıyon ekstra istediğin bir şey alamıyon. Ancak ev kirası elektrik su borçlara gidiyor”.</i>	İçinde kalmak
K10	<i>“Ne yapcan stres yapa yapa hastalıkları bulduk. Üç aylık kira birikmiş veremiyom. Çocukların üstünü alsam ayağını alamıyom. Hep bir eksik kalıyo. Yoksulluk ateşten gömlek giydin mi bir kere seni yakıp atar”.</i>	İhtiyaçları karşılayamamak

K28	<p>“Kalp, guatr, şeker tansiyon her hastalık var doktora gidemiyom ilaçda alamıyom ilacı yarısını veriyon o para olmayınca gidemiyom. Gittiğim zaman da doktor şunları ye şunları yeme diyor. Bizimle dalga geçer gibi. Görmüyor herhalde halimizi. Ben ne bulursam onu yiyorum. Ekmeği az ye diyor. En çok ekmeğe yiyoruz biz halbuki. En ucuz şey o”.</p>	<p>İlaç parasını ödeyememek</p> <p>Doktorun verdiği tedaviyi uygulayamamak</p>
K7	<p>“Hiçbir şey yapmıyorum içimden hiçbir şey gelmiyo. Boş bir beyin. Ne sokağa çıkıyom ne komşuya gidiyom. Yalnız çok sinir var küçük oğlana en ufak şeyde bağıriyom. Sonra da üzülüiyom bağırdığı için. Büyük oğlumda da sosyal fobi var toplumda hiç konuşamıyo kalabalıktan sıkılıyo”.</p>	<p>Kaybolan yaşama sevinci</p> <p>Duygusal sıkıntılar</p> <p>Mutsuzluk</p>
K24	<p>“Halıdan başka hiç geçim kaynağımız yoktu. Halıdan gelenle karnımızı doyuruyorduk. Şimdi ne var. Çocukken ellerin artıklarıyla giyindik beyaz pabuçla gezmiş insanız biz”.</p>	<p>Çocuk yoksulluğu</p> <p>Önemli geçim kaynağı halı dokumak</p>
K8	<p>“Erkekleri okuttu babam bizi okutmadı gereksiz dediler. Keşke okusaydım. Olmadı. Bizim orda kızların okumasına önem vermezler. Ben kızım olsa okuturdum benim gibi eziyet çekmesinler derdim”.</p>	<p>Eğitimden yoksunluk</p> <p>Eziyet çektiğini ifade etmek</p> <p>Yetersiz /eksik görülme</p>
K12	<p>“Ben kendime bir kazak alsam uzun süre giyerim. Yıkar yıkar giyerim. Pazara gittiğimde en ucuzunu seçerim. Öyle süse püse de para vermem. Bazen akrabalar verir giymediklerini. Onları da bir güzel yıkar ütüler giyerim. Tutumlu bir insanım. Öyle parayı çar çur etmem. Gereksiz hiç birşey almam. Gezmeye hiç gitmem. Tek lüksümüz bizim gibilerin komşularla oturup çene çalmak”.</p>	<p>En ucuzunu almak</p> <p>Başkalarının eşyalarını kullanmak</p> <p>Tutumlu olmak</p> <p>Derin yetersizlik</p>

K25	<i>“Eeee nerde dolmuşa para bulup vereceksin bazen ekmek parası bulamıyorum. Doktor et ye diyor. Ben eti nerden bulayım kurbanda konu komşu keserse getiriyolar onu dolaba koyuyorum az az pişirip yiyorum. Isparta'ya gidiş geliş yol parası çok tutuyo anca ona yetiştiriyom”.</i>	Yetersiz beslenme Kurbandan kurbanda et yemek
K15	<i>“Çocuklarıma ve kocamın ihtiyaçlarından kıstırmam. Kendime hiç bir şey almam evdeyim. Çok ihtiyacım olmuyo eşyaya”.</i>	Eşi ve çocukların ihtiyaçlarını görme Kendisini önemsememe/isteklerini erteleme
K26	<i>“Anamda çadır çulu dokudu yıllarca. Onlar da fakirdi. Anadan yok babadan yok. Anamın da bir şeyi yoktu ki bana baksın. Ne olsun. Kamyonun ön tekeri nereye giderse arka tekeri de oraya gider derlermiş. Biz öyle olduk. Ana evinde görmedik. Koca evinde de görmedik”.</i>	Aileden gelen yokluk Bitmeyen yoksulluk
K2	<i>“Ama daha kötüsü paran yok diye evinde yedirecek birşeyin yok diye komşuların seni hor görmesi. Bana acımaları hiç hoşuma gitmezdi. Çocukların üstünü başını komşular veriyordu. Allah razı olsun. Ama hep eskilerle büyüttüm çocuklarımı. Ne oyuncak alabildim çocuğuma ne de gezmeye bir yere götürebildim. Onlar sokaktaki çocukların elinde bir şey görseler özenir isterlerdi. Ben de alamayınca için için ağlardım”.</i>	Başkalarının acıdığını hissetmek Hoşnutsuzluğunu bildirme Çocukların ihtiyaçlarını alamama İçin için ağlamak/üzüntü duymak
K13	<i>“Ama tek üzüldüğüm şey yokluk yüzünden çocuklarımı okutamadım. Kızlarım okusun çok istedim. Ama onlarda küçük yaşta çalışmaya başladılar”.</i>	Parasızlık yüzünden çocukların okuyamaması Kız çocuklarının erken yaşta çalışmaya başlaması

K8	<i>“Belediyeden çamaşır alıyorum çocuklara. Kadın sık sık gidince kızıyo onun için gitmeye çekiniyorum. Çocuklarda arkadaşlarından görüp özeniyorlar. Ben de orda kıyafet alıyorum başka elimden bişey gelmiyor. Çaresizlik yokluk, onların isteklerini karşılayamadığım zaman üzülüyom. Çocuklarım mahcup olsun utansınlar istemiyom.”</i>	Yoksunluğun getirdiği çaresizlik Yetersiz hissetmek
Bulunan alt kategori	<i>Yetersizlik ve Eksiklik</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu olumsuz düşünceler kategorisinde yapılan kodlamalar sonucunda bulunan alt kategori *yetersizlik ve eksiklik* olarak tespit edilmiştir.

Görüşmeye katılan kadınların çoğu hayatlarının belli dönemlerinde yersizlik ve eksiklik hissettiklerini belirtmişlerdir. Bunların başında özellikle çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamak kadınların yetersiz hissetmelerine neden olmuştur.

Kalaycıoğlu ve Tılıç’a göre, devamlı bir fedakârlık içerisinde bulunan yoksul kadın için yoksulluğun bir sonraki kuşağa aktarılması acı veren bir durumdur. Yoksul kadın her durumda çocuklarını düşünmekte ve bu bağlamda kendi ihtiyaçlarını ertelemek veya görmezden gelme durumunda kalmaktadır. Çocuklar okul hayatıyla birlikte yeni ürün ve hizmet arzıyla karşılaşırken, bunun acısını en çok çeken annedir. Çünkü çocuk sosyal yaşama birlikte tam bir tüketim şöleninin içine girmekte ve bu da hane içindeki anneyi ihtiyaçları karşılama noktasında oldukça zor bir durumun içine sokmaktadır (2002:205).

Görüşmecilerden (K8) yaşadığı çaresizlik ve yoksunluk duygusunu şöyle ifade etmektedir:

“Belediyeden çamaşır alıyorum çocuklara. Kadın sık sık gidince kızıyo onun için gitmeye çekiniyorum. Çocuklarda arkadaşlarından görüp özeniyorlar. Ben de orda kıyafet alıyorum başka elimden bişey gelmiyor. Çaresizlik yokluk, onların isteklerini karşılayamadığım zaman üzülüyom. Çocuklarım mahcup olsun utansınlar istemiyom.”

Eşinden boşanan ve yalnız yaşayan 31 yaşındaki görüşmeci (K21) kızına hiçbir zaman eksiklik, yokluk hissettirmeyeceğini şöyle dile getirmiştir:

“Yetmese de yetirmeye çalışıyorum. Kızım okulda mağdur durumda kalmasın diye kendime hiç bir şey almam kızıma alırım. Saçımı süpürge eder kızıma bakarım. Ne iş olsa yaparım”.

Çocuklarını büyütürken onların ihtiyaçlarını karşılayamadığı için yaşadığı derin yetersizlik ve çaresizliği görüşmeci (K2) şu şekilde anlatmıştır:

“Ama daha kötüsü paran yok diye evinde yedirecek birşeyin yok diye komşuların seni hor görmesi. Bana acımaları hiç hoşuma gitmezdi. Çocukların üstünü başını komşular veriyordu. Allah razı olsun. Ama hep eskilerle büyüttüm çocuklarımı. Ne oyuncak alabildim çocuğuma ne de gezmeye bir yere götürebildim. Onlar sokaktaki çocukların elinde bir şey görseler özenir isterlerdi. Ben de alamayınca için için ağlardım”.

Bora'nın (2007) yaptığı çalışmada da yoksulluk içinde yaşayan kadınların yaşadığı en acı tecrübeler, çocuklarını okula gönderememe, onlara iyi bir gelecek umudu aşılammama ve iyi besleyememe olarak dile getirilmiştir. Bu durumlar kadınların hayatını daha da zorlaştırmakta ve yoksullukla baş etme güçlerini etkilemektedir.

Şenol-Cantek, yoksul hanelerde ev kadınlarının yoksulluğu hane pratiklerinin yeniden üretimi sürecinde nasıl deneyimledikleri üzerine yaptığı bir araştırmada, yoksulluğun ev kadını için özellikle bir sonraki kuşağa aktarılan bir zorunluluk olarak acı verici bir sonuç olduğunu saptamıştır. Çalışmada kadınların fedakârlık söylemi doğrultusunda, kendi ihtiyaçlarını ertelediği, inkâr ettiği, farkına varmadığından, ihtiyaçlarından feragat ettiğinden dolayı yoksulluğun en sarsıcı görünümünün kadınlar üzerinde ortaya çıktığını vurgulamıştır (Şenol-Cantek, 2001: 117).

Görüşmecilerden (K15) çocukları ve eşi için yaptığı fedakârlığı ve kendini nasıl ikinci plana attığını şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Çocuklarıma ve kocamın ihtiyaçlarından kıstırmam. Kendime hiç bir şey almam. Onlar dışarı çıkıyo el içine çıkıyolar. Kimseye mahcup olmasınlar ben çoğunluk evdeyim. Çok ihtiyacım olmuyo eşyaya”.

39 yaşındaki eşinden boşanmış bir çocuk sahibi görüşmeci (K12) ise yoksullukla baş etmek için kullandığı ve kısıtlı paranın idaresi için kendini nasıl hayattan soyutladığını şöyle anlatmıştır:

“Ben kendime bir kazak alsam uzun süre giyerim. Yıkar yıkar giyerim. Pazara gittiğimde en ucuzunu seçerim. Öyle süse püse de para vermem. Bazen akrabalar verir giymediklerini.

Onları da bir güzel yıkar ütüler giyerim. Tutumlu bir insanım. Öyle parayı çar çur etmem. Gereksiz hiç birşey almam. Gezmeye hiç gitmem. Tek lüksümüz bizim gibilerin komşularla oturup çene çalmak”.

Görüşülen kadınların çoğu yeterli beslenmekten, sağlık, eğitim gibi hizmetlerden yararlanmakta mahrumiyet ve yoksunluk içinde olduklarını vurgulamışlardır. Özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılayamamak onlara derin üzüntü vermektedir.

Tablo 3.20. Pişmanlık

Görüşmeci no	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K14	<i>“Okumam yazmam olaydı bir yerlere girerdim emekli olurum ama olmadı”.</i>	Okumadığı için pişman olmak
K29	<i>“Keşke çocuklarımı okutsaydım onların devlet memuru olduğunu görseydim. Kimseye muhtaç olmasalardı benim gibi. Ama olmadı yoksulluk bizden çocuklara geçti tıpkı hastalık gibi. Biz çektik sefaleti şimdi sıra onlar da yapacak bir şey yok”.</i>	Çocuklarını okutamamanın verdiği pişmanlık Çocuklar için duyulan endişe Sefalet çekmek
K8	<i>“Erkekleri okuttu babam bizi okutmadı gereksiz dediler. Keşke okusaydım. Olmadı. bizim orda kızların okumasına önem vermezler. Ben kızım olsa okuturdum benim gibi eziyet çekmesinler derdim”.</i>	Erkek çocuk kız çocuk ayrımcılığı yaşamak Eziyet çekmek
K9	<i>“Ben aslında okulu bırakmayı hiç istememiştim. Ama rahmetli babam kızlar okumaz dedi beni okutmadı. Beni okuldan aldı. Çocuk yaşta orda burada çalıştım”.</i>	Ötekileştirilmek Değersiz hissetmek Okulu bırakmanın verdiği pişmanlık Çocuk işçi olmak

K3	<p>“Annem babam rahatsız olduğu için evlenmeyi hiç düşünmedim. Daha doğru düşünemedim. İsteyen çok oldu. Demek kısmet değilmiş. Allah beni yalnız yaratmış. Yalnız geldim dünyaya yalnız gitçem buradan. Nasıl okuyayım. 7 yaşında halının başına oturdum. Geçim derdinden annemgil beni okutamadı. Onlar köye işe gidiyolardı. Ben okula gitsem başımda birinin durması gerekiyordu. Bu yüzden okula vermediler. Sürekli çalışmakla ömrüm böyle geçti benim”.</p>	<p>Çalışmak zorunda olmak</p> <p>Ailesine bakmak için evlenmemek</p> <p>Yalnızlık</p> <p>Geçim derdinden okuyamamak</p>
K26	<p>“Anamda çadır çulu dokudu yıllarca. Onlar da fakirdi. Anadan yok babadan yok. Anamın da birşeyi yoktu ki bana baksın. Kamyonun ön tekeri nereye giderse arka teker de oraya gidiyor.18 yaşında everdiler beni bu adamla daha iyi olayım yoksulluk çekmiyeyim diye.</p>	<p>Yoksulluktan kurtuluş:evlenmek</p> <p>Yokluktan gelmek</p>
K4	<p>“14 yaşında gelin oldum a gülüm. Beni ufacıktan verdi babam. Kocası olacak aylıklı diye babam verdi beni ağlaya ağlaya evlendim. İki günlük gelinken dayak başladı. Gelin kısmını ilk günden dövdüm korkarmış kocadan. Ondan kocam çok dövdür beni”.</p>	<p>Erken yaşta evlenmek</p> <p>Şiddet görmek</p>
K27	<p>“Onlara baktım büyüttüm onlar için yaşadım. Hayattan tek beklentim hayatta kalmaktı. Ne evlenmeyi düşündüm ne mutlu olmayı. Zaten dul kadın oldun mu işin çok zor”.</p>	<p>Dul kadın olmamak için şiddete katlanmak</p>
K2	<p>“Çocukların üstünü başını komşular veriyodu. Allah razı olsun. Ama hep eskilerle büyüttüm çocuklarımı. Ne oyuncak alabildim çocuğuma ne de gezmeye bir yere götürebildim. Onlar sokaktaki çocukların elinde bir şey görseler özenir isterlerdi. Ben de alamayınca için için ağlardım”.</p>	<p>Çocuklarına istediklerini alamamanın verdiği pişmanlık</p>

K16	<i>“Ben de çocukluktan beri tarlaya işe giderdim yardıma. 12-13 yaşında da anamla fasulyeye çok gittim. Anamın babamın hoşuna gitti para kazanmam. Ondan sonrada okuyupta ne olacak zaten koca bakacak diye okutmadılar”.</i>	Para kazanmak için okula gidememek
K13	<i>“Ama tek üzüldüğüm şey yokluk yüzünden çocuklarımı okutamadım. Kızlarım okusun çok istedim. Ama onlarda küçük yaşta çalışmaya başladılar”.</i>	Yoksulluk yüzünden çocuklarını okutamamanın verdiği pişmanlık
Bulunan alt kategori	<i>Pişmanlık</i>	

Araştırmada çalışmaya katılan kadınların olumsuz düşünceler kategorisindeki bir başka alt kategori *pişmanlık* olarak bulunmuştur.

Kadınların yaşadığı en büyük pişmanlık okumamaktır. Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalmaları ve ailelerinin maddi durumlarının kötü olmasından dolayı ya hiç okumamışlar ya da okulu yarım bırakmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca yine görüşülen kadınların küçük yaşlarda evlendirilmeleri dikkat çekilmesi gereken önemli bir konudur.

Ailesinin ekonomik durumu çok kötü olduğu için erken yaşta zorla evlendirilen görüşmeci K(4) bundan dolayı hep pişmanlık duymuş, çocukken babadan gördüğü eril baskıyı ve şiddeti evlenince kocasından görmüştür. Bundan dolayı ruhunda ve vücudunda derin yaralar açılmıştır.

Görüşmeci (K4) kadın olarak yaşamında çektiği sıkıntı ve zorlukları şöyle dile getirmişlerdir:

“14 yaşında gelin oldum a gülüm. Beni ufacıktan verdi babam. Kocası olacak aylıklı diye babam verdi beni ağlaya ağlaya evlendim. İki günlük gelirken dayak başladı. Gelin kısmını ilk günden dövdünmü korkarmış kocadan. Ondan kocam çok dövdür beni”.

Yapılan bir araştırmada yoksul kadınlar, yaşadıkları hemen her şeyin eğitimsizliklerinden kaynaklı olduğunu düşünmekte ve yine eğitimin var olan

yokluklardan, zorluklardan kurtulmada temel belirleyici, kurtarıcı olduğunu düşünmektedirler. Bu paralelde kendisi okuyamamış olan kadınlar bugün kendi kızlarını okutmak için eşlerine yapabildikleri ölçüde baskı yapmaktadırlar. Kendilerinin yaşadığı çaresizlikleri kızlarının da yaşamasını istemeyen bu kadınlar, kız çocuklarını çalıştırmamak, eğitimlerine devam etmelerini sağlamak için çırpınmakta ve ayrıca evlenecekleri erkeği doğru seçebilmeleri için çocuklarına sürekli telkinde bulunmaktadır. Bu kadınların en büyük ideallerinden biri; özellikle kız çocuklarının okuyup kendi ayakları üzerinde durduklarını ve kendilerini kurtardıklarını, kendi yaşadıkları yoksulluktan uzak bir hayat sürdüklerini görebilmektir (Yıldırımalp, 2011: 158).

Görüşülen kadınlar arasında da özellikle erkek çocuklara göre kız çocuklarını okutma isteği ön plandadır. Batur'un "Kadın Yoksulluğu" ile ilgili yaptığı çalışmada kadınların %40.6 sı kız çocukların eğitim görmesini önemserken, sadece %6.3 erkek çocukların eğitim görmesini önemsediklerini bildirmişlerdir (Batur, 2011). Çalışmaya katılan kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapmadıkları gözlenmiş, bunun nedeninin de kendi yaşadıkları zorlu yoksulluk deneyimleri olduğu düşünülmektedir.

54 yaşındaki evli iki kız çocuğu görüşmeci yirmi sene önce eşinin borçları yüzünden birden ortadan kaybolması ve çocuklarıyla tek başına kalan kadının hayatta kalma mücadelesinde

yaşadığı sıkıntılar dikkat çekicidir. Kızların "*para kazanacağız sana destek olacağız*" diye eğitimlerini yarıda kesmeleri sonucu görüşmeci (K13) duyduğu pişmanlığı şöyle açıklamıştır: "*Ama tek üzüldüğüm şey yokluk yüzünden çocuklarımı okutamadım. Kızlarım okusun çok istedim. Ama onlarda küçük yaşta çalışmaya başladılar*".

67 yaşındaki başka bir görüşmeci (K3) ise ailesine yardım etmek çok küçük yaşlarda çalıştığını ve yine ailesine bakmak için evlenmediğini yaptığı fedakârlıktan dolayı yaşadığı pişmanlık duygusunu şu şekilde ifade etmiştir: "*Annem babam rahatsız olduğu için evlenmeyi hiç düşünmedim. Daha doğru düşünemedim. İsteyen çok oldu. Demek kısmet değilmiş. Allah beni yalnız yaratmış. Yalnız geldim dünyaya yalnız gitçem buradan. Nasıl okuyayım. 7 yaşında halının başına oturdum. Geçim derdinden annemgil beni okutamadı. Onlar köye işe gidiyorlardı. Ben okula gitsem başımda birinin durması gerekiyordu. Bu yüzden okula vermediler. Sürekli çalışmakla ömrüm böyle geçti benim*".

Tablo 3.21. Derin Güvensizlik Algısı

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K7	<i>“Şu anda eşimle olduğum günlerden daha iyiyim. Geçim sıkıntım var ama içimde dayak yeme korkusu yok her akşam bir şeyi bahane edip döverdi beni. Eşim konuşulacak bir insan değildi o okutmucam dedi ben ses çıkaramadım. Gündüz tamam derdi akşam içince bize sürekli eziyet ederdi ev de ne kapı kalırdı ne cam. Çocukların korkudan ikisinin de psikolojisi bozuk”.</i>	Şiddet görme korkusu Karar verme süreçlerinde etkisiz olma Ekonomik olarak erkeğe bağımlılık
K4	<i>“Şimdi yalnızım kimsem yok nasıl olurum ne yaparım bilmiyorum. Ama artık dayak korkusu ölüm korkusu yaşamıyorum. Bulursam yiyorum bulmazsam yemiyorum. Tek korkum kirayı ödeyememek ve sokakta kalmak. Bu beni çok korkutuyo. Bu adam bir gün beni öldürecek dedim ve ayrıldım. Her gün aynı korkuyu yaşamak acı çekeceğimi düşünmek beni öldürüyordu”.</i>	Yalnızlık korkusu Açıkta kalma korkusu Acı çekme korkusu
K3	<i>“Cenabı Allah köşeye yatırıp kapıya bakturmasın. Başka bir isteğim yok”.</i>	Yatalak olup başkalarına muhtaç olma korkusu
K24	<i>“Bu adam bana çok eziyet etti. Dövdü sövdü. Ama yine de ayrılamıyorum. O da beni bırakmıyo zaten. Gidiyo bir ay sonra bir daha geliyo. Ayrılmak istiyorum ama korkuyorum tehlikeli biri”.</i>	Eşinin kendisine zarar vermesinden korktuğunu bildirmesi
K21	<i>“Ama eşimden boşandıktan sonra herkes onun gibi olur diye korktum evlenmedim. Şimdi de kendi kendime evde zaman geçiriyorum ömür dolduruyorum”.</i>	Ömür doldurmak Şiddet görme korkusu

K20	<i>“Ne olacak dünyaya fakir geldik fakir gideceğiz. Kaderimiz böyle yaşamakmış. Fakirsen seni de fakir alır. Yine fakirlik devam eder. Çocuklarımda okumazsa onlarda bizim süründüğümüz gibi sürünür. Onun için onlara hep okumalarını söyledim”.</i>	Çocukların geleceği için endişelenmek Yoksulluğun çocuklara geçmesi
K10	<i>“Ne yapcan stres yapa yapa hastalıkları bulduk. Üç aylık kira birikmiş veremiyom. Çocukların üstünü alsam ayağını alamıyom. Hep bir eksik kalıyo. Yoksulluk ateşten gömlek giydin mi bir kere seni yakıp atar”</i>	Eksik kalmak Yoksulluğun kalıcı olması
Bulunan alt kategori	<i>Derin Güvensizlik Algısı</i>	

Araştırmaya katılan kadınların olumsuz düşünceler kategorisinde ortaya çıkan bir başka alt kategori *derin güvensizlik algısı* olarak bulunmuştur. Kadınların yaşadıkları korkuların başında sokakta kalma, evsiz kalma, şiddet görme, acı çekme korkusu vardır. Kadınların çoğu yine eşlerinden şiddet gördükleri için öldürülme ve sakat kalma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir.

49 yaşında eşinden şiddet gördüğü için on sene önce boşanan çocuklarının sürekli şiddete şahit olmasından dolayı okumadıklarını ve psikolojik tedavi gördüklerini anlatan görüşmeci(K7) yaşadığı korkuyu şöyle ifade etmiştir:

“Şu anda eşimle olduğum günlerden daha iyiyim. Geçim sıkıntım var ama içimde dayak yeme korkusu yok her akşam bir şeyi bahane edip döverdi beni. Eşim konuşulacak bir insan değildi o okutmucam dedi ben ses çıkaramadım. Gündüz tamam derdi akşam içince bize sürekli eziyet ederdi ev de ne kapı kalırdı ne cam. Çocukların korkudan ikisinin de psikolojisi bozuk”.

İlkokul mezunu olan 57 yaşında iki çocuk sahibi olan görüşmeci (K4) eşinden şiddet gördüğü için boşanmıştır. Evi kira ve üç aylı 950 TL nafaka almaktadır. Çocukları eşinden ayrıldığı için anneleriyle görüşmüyorlar. Tek başına bir göz odada oturuyor. Yardımlarla ve komşuların desteği ile geçimini sağlıyor. Yaşadığı ölüm korkusunu görüşmeci (K4) şu şekilde anlatıyor:

“Şimdi yalnızım kimsem yok nasıl olurum ne yaparım bilmiyorum. Ama artık dayak korkusu ölüm korkusu yaşamıyorum. Bulursam yiyorum bulmazsam yemiyorum. Tek korkum kirayı ödeyememek ve sokakta kalmak. Bu beni çok korkutuyo. Bu adam bir gün beni öldürecek dedim ve ayrıldım. Her gün aynı korkuyu yaşamak acı çekeceğimi düşünmek beni öldürüyordu”.

Yoksulluğun kalıcı olduğunu ve derin yaralar açtığını “ateşten gömlek” metaforu ile bağdaştıran görüşmeci (K10) maddi yetersizlikler yüzünden yaşadığı endişeyi şöyle açıklamaktadır:

“Ne yapcan stres yapa yapa hastalıkları bulduk. Üç aylık kira birikmiş veremiyom. çocukların üstünü alsam ayağını alamıyom. Hep bir eksik kalıyo. Yoksulluk ateşten gömlek giydin mi bir kere seni yakıp atar”

Tablo 3.22. Tükenmişlik ve Çaresizlik

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K23	“Yarınımız ucu bucağı olmayan dipsiz kuyu. Karanlık ve umutsuz”.	Gelecekle ilgili belirsizlik Umutsuzluk
K8	“Belediyeden çamaşır alıyom çocuklara. Kadın sık sık gidince kızıyo onun için gitmeye çekiniyom. Çocuklarda arkadaşlarından görüp özeniyolar. Ben de orda kıyafet alıyorum başka elimden bişey gelmiyor. Çaresizlik yokluk, onların isteklerini karşılayamadığım zaman üzülüüyom. Çocuklarım mahcup olsun utansınlar istemiyom”.	Çaresizlik hissetmek Mahcubiyet yaşamak Yokluktan utanmak
K17	“Ne baba evinde ne koca evinde gün yüzü görmedim ben. Hep geçim sıkıntısı kavga dövüşle geçti hayatım”.	Zor geçen yıllar Geçim sıkıntısı çekmek

K28	<i>“Herşeyin üstesinden tek başıma geldim. Gelmeyip netçen. Bir şekilde çocuklara bakmak zorundaydım. Onları okutamadığım için çok üzgünüm. Keşke param olsaydı da çocuklarımı okutsaydım. Şimdi ikisinin durumu da çok iyi değil. Geçim derdi çok onların da.”</i>	Tek başına çabalamak Pişmanlık
K3	<i>“Çocukluktan çalışmaya başladım ben halı işledim. Çalıştık yedik. Çapaya gittim orağa gittim dağ otuna gittim, ev temizliğine gittim, odun yardım gündüz dışarıda gece halı işledim. Babam hastaydı doğru dürüst çalışamadı. Ben evin geçimini sağladım. Çok yorulduğum çok”.</i>	Geçinebilmek için çok çalışmak Yorgun hissetmek
K17	<i>“Yoksulluk yokluktur. Açlıktır kimsesizliktir çaresizliktir. Ne bileyim biz hiç varlık zenginlik görmediğimiz için bize çokta anormal gelmiyor”.</i>	Yoksulluğu çaresizlik olarak görmesi Yoksulluğa alışmak
K12	<i>“Oğlumun problemi olduğu halde o bize sınıksı sarılmadı. Bizle hiç ilgilenmedi. Oğlum ona muhtaçtı ama o bakmadı. Maddi sıkıntılarım çok oluyor kendimi çok çaresiz yalnız hissediyorum. Dünyadan bıkmış hissediyorum”.</i>	Engelli çocuğa tek başına bakmaya çalışmak Baş edememe korkusu yaşama
K24	<i>“Gıtçek yerim olsa bir gün durmazdım ama ne ananın evine gidebiliyosun zaten gitsem de onlar kabul etmezdi. Ne de başka bir yere iş yok para yok. Mecbur yıllarca bağrıma taş bastık oturduk. Çocukluktan halıyla başladım çalışmaya. Evlenene kadar halı işledim anamın evinde. Evlenince de çapaya gittim fasulyeye gittim. Temizliğe gittim. Ben de çalışsam aç kalacaktık. Çalışmayıp ne yapacaksın. Başka çaren yok. Çaresizsin”</i>	Toplumsal baskı Kültürel değerleri yok saymama Çaresiz kalma

K28	<i>“Ne yapcan elimden başka da bir şey gelmiyor. Başkasına muhtaç olmak evlatta olsa çok kötü. Ama onlardan başka kimsem yok. Kimim kimsem yok benim tutunacak dalım yok. Sığınacak bir kalem yok. Çok zor günler geçirdim”.</i>	Çocuklarına dayanmak Kimsesiz hissetmek Yetersizlik ve eksiklik
K7	<i>“Bana hep başkaları verir ben hiçbir şey almam hep onları kullanırım. Ama çocuklar büyüdükçe onlar yeni eşya almak istiyor ben de onlara yetemiyom. Çaresizim”.</i>	Kendini eksik görme
K14	<i>“Üvey anam çok çalıştırır. Sürekli halı dokuturdu bana. Mecbur ses çıkarmaz ne derse yapardım çünkü gitcek bir yerim yoktu”.</i>	Gidecek yerinin olmaması Çaresizlik
K29	<i>“Keşke çocuklarımı okutsaydım onların devlet memuru olduğunu görseydim. Kimseye muhtaç olmasalardı benim gibi. Ama olmadı yoksulluk bizden çocuklara geçti tıpkı hastalık gibi. Biz çektik sefaleti şimdi sıra onlar da yapacak bir şey yok”.</i>	Çocuklarını okutamamanın verdiği Pişmanlık Sefalet çekmek
Bulunan alt kategori	<i>Tükenmişlik ve Çaresizlik</i>	

Görüşülen kadınlara yoksulluk ile ilgili olumsuz düşünceleri sorgulandığında *tükenmişlik ve çaresizlik* alt kategorisi ortaya çıkmıştır.

Görüşülen kadınların çaresizlik ve tükenmişlik duygularını sık sık yaşadıkları saptanmıştır. Yaşadıkları zorluklar ve sıkıntılar kadınları yaşama sevincini olumsuz etkilemiştir. Çocuk yaşta başlanılan çalışma hayatı da tükenmişlik ve yorgunluk hissetmelerine neden olmuştur. Kadınların neredeyse tamamı çocuk yaşta halı dokumaya başlamışlardır. Çalışma sonrası ele geçen ücretin düşük olması ihtiyaçları karşılamada

yetersiz kalması ve yaşam kalitesinin artmaması da tükenmişliğe ve çaresizliğe neden olmuştur.

Kadın başlı hanelerde, kadınların hissettikleri çaresizlik ve güçsüzlük çok belirgindir. Toplumda var olan evi erkek geçindirir düşüncesi nedeniyle geçim sağlama konusunda eğitim, bilgi ve beceri olarak herhangi bir donanıma sahip bulunmayan kadınlar, beklenmeyen bir olay ya da erkeğin evi terk etmesi sonucunda maddi ve manevi olarak korunmasız duruma düşmektedirler (Uçar, 2011)

Görüşmecilerden (K 12) fiziksel engelli bir erkek çocuğa sahiptir ve eşi tarafından terk edilmiş, bir yanda yoksulluk bir yandan bakımından sorumlu olduğu oğluyla baş başa kalmıştır. Yaşadığı çaresizliği şöyle dile getirmiştir: *“Oğlumun problemi olduğu halde o bize sınıksız sarılmadı. Bizle hiç ilgilenmedi. Oğlum ona muhtaçtı ama o bakmadı. Maddi sıkıntılarım çok oluyor kendimi çok çaresiz yalnız hissediyorum. Dünyadan bıkmış hissediyorum”*.

Çalışmaya katılan kadınlar gerek yetiştirilme sürecinin gerekse yoksulluğun yıkıcı etkisiyle büyük ölçüde çaresizlik duygularıyla kuşatılmışlardır Bunun yanı sıra yoksul kadınlar çok boyutlu sorunlarının ağırlığıyla da kendilerini tükenmiş hissedebilmektedirler. Tükenmişlik duygusu kadının baş etme gücünü tümüyle elinden alarak, kadında ruhsal ve fiziksel sorunlara neden olmaktadır. Bu durumu bir görüşmeci(K 23) şöyle dile getirmiştir: *“Yarınımız ucu bucağı olmayan dipsiz kuyu. Karanlık ve umutsuz”*.

Başka bir görüşmeci (K24) çocukluğunda yaşadığı yoksulluğun, evlenince de devam ettiğini yokluktan kurtulmak için mücadele ettiğini sürekli çalıştığını ama hiçbir şekilde kurtulamadığını şu sözleriyle anlatmaktadır.

“Gitçek yerim olsa bir gün durmazdım ama ne ananın evine gidebiliyosun zaten gitsem de onlar kabul etmezdi. Ne de başka bir yere iş yok para yok. Mecbur yıllarca bağrımıza taş bastık oturduk. Çocukluktan halıyla başladım çalışmaya. Evlenene kadar halı işledim ananın evinde. Evlenince de çapaya gittim fasulyeye gittim. Temizliğe gittim. Ben de çalışsam aç kalacaktık. Çalışmayıp ne yapacaksın. Başka çaren yok. Çaresizsin”

Diğer bir görüşmeci ise (K3) çocuk yaştan beri çalıştığını ifade ederek hissettiği tükenmişlik duygusunu şu şekilde anlatmıştır: *“Çocukluktan çalışmaya başladım ben halı işledim. Çalıştık yedik. Çapaya gittim orağa gittim dağ otuna gittim, ev temizliğine gittim,*

odun yardım gündüz dışarıda gece halı işledim. Babam hastaydı doğru dürüst çalışamadı. Ben evin geçimini sağladım. Çok yoruldum çok”.

Kısaca çaresizlik duygusu belirten yukardaki ifadelerden görüülen kadınların bilinen bütün yaşam stratejilerini kullandığı ve içinde bulunduğu durumda artık ne yapacağını bilemez hale geldiğini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Yaşadıklarının olumsuz deneyimlerin fazlalığı tükenmişlik duygusu nedeniyle çaresizlik içerisine itilen ve bunu günlük yaşamın parçası haline getiren kadınlar geleceklerini dönüştürecek gücü bulamamakta ve yoksulluğun sürekliliğinin korunmasına zemin hazırlamaktadırlar.

Yılmaz'ın (2010) çalışmasında görüşmecilerin geleceği belirsiz olarak algıladıkları ve geleceğe ait karamsar duygular taşıdıkları vurgulanmıştır. Risk koşullarına açık çaresizleşen aileler kendilerini derin bir yetersizlik duygusu içinde bulmakta geleceğe yönelik beklentilerini çaresizlik içinde ifade etmektedirler. Görüülen yoksullar kendileri ve aileleri için geleceğin belirsiz olduğunu düşünmektedirler. Çalışmada geleceğinin bugünden daha kötü olacağına inananların oranı %48.5 ile dikkat çekmektedir.

Şekil 3.4. Tema 4: Kadınların Yoksulluk ile İlgili Olumsuz Düşünceler

Bu bağlamda kadınların “yoksullukla ilgili olumsuz düşünceler” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “tükenmişlik ve çaresizlik”, “pişmanlık”, “mutsuzluk” , “yetersizlik ve eksiklik” ve “derin güvensizlik algısı”alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen yoksullukla ilgili olumsuz düşünceler teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.4’ te sunulmuştur.

3.2.1.5. Kadınların Yoksulluk İle İlgili Olumlu Düşünceleri

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara yoksullukla ilgili düşüncelerine yönelik açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde kadınların düşünceleri olumsuz ve olumlu şekilde gruplandırılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır kodlanması sonucu olumlu düşünceler teması “kabullenme”, “yardımlaşma ve dayanışma”, “geleceğe umutla bakmak”ve “güçlülük duygusu” alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.23. Geleceğe Umutla Bakmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K1	<i>“Tek umudum çocuklarım. Onları ne olursa olsun okutcam onlar ilerde iyi birisi olursa bana bakar o zaman. Sağlığım düzelerse eğer çalışmak istiyorum. O zaman belki insanlara karşı olan bu korkum da geçer”.</i>	Çocukları için iyi bir gelecek umut etme Eski sağlığına kavuşma umudu
K20	<i>“Tek tesellim çocuklarımın okuması. Onlar okusun bizim gibi çile çekmesin en azından. Kendilerini kurtarsınlar. Belki ilerde okuttuk diye bize de bakarlar ortada koymazlar”.</i>	Kurtuluşu çocuklarında görme Çocuklarının okumasını umut etme
K8	<i>“Çocuklarım okusun işleri olsun başka isteğim yok ne isteyeyim. Çocuklarımın hepsini onun için meslek lisesine gönderdim. İş öğrensiner çabucak hayata atılıp ekmek paralarını kazansınlar diye. Bizim daha bakacak gücümüz yok.”</i>	Gelecek çocuklarda Güçsüzlük
K4	<i>“Sadece bir evim olsun istiyorum. Ufak tefek te olsa razıyız. Ben hiçbir şey istemiyom</i>	Ev sahibi olma isteği

K10	<i>çocuklarım okusun onların iyi günlerini görmek istemiyom. Hayatım boyunca tutkuyla bir şey istemedim”.</i>	Çocukların iyi bir eğitim almaları
K23	<i>“Kocamın sağlık durumunun iyi olmasını istiyorum(astım hastası). Kendim için bir şey istemiyorum. Alıştım artık bu hayata 800 tl ile iyi kötü geçinip gidiyoruz evimiz var ona şükrediyorum o da olmasa ne yapardık kiralarda sürünecektik. Bu halimize de şükür”.</i>	Eşin sağlıklı olmasını istemek Kısıtlı kaynaklarla yaşamaya alışmak Şükretmek
K6	<i>“Kızım ile birlikte artık mutlu olmak istiyorum”.</i>	Mutlu olabilme isteği
K15	<i>“Gelecekle ilgili planlarım bir evim olmasını istiyorum. Oğlum da arabamız olmasını çok istiyor. Ama her şeyden önce oğlumun iyileşmesini istiyorum. Onun okumasını mesleğinin olmasını istiyorum”.</i>	İyi bir gelecek umut etme Çocuğunun sağlıklı olması
K13	<i>“Gençliğimde çocukluğumda yokluk yüzünden durup dinlenmeden hep çalıştım. Anca karnımızı doyurduk. Açıta açıkta kalmadık. Şimdi tek isteğim bundan sonra geçim derdi olmadan huzurlu bir şekilde yaşamak istiyorum. Eşimle de barıştım iyi geçiniyoruz bana iyi davranıyor bir kötülüğü yok. Mutlu olmak istiyorum artık başka ne olsun mutluluk ve sağlık istiyorum Allah’tan”</i>	Geçim sıkıntısı çekmek istemediğini ifade etmesi Huzurlu bir hayat yaşamak Mutlu olmak istemek
K29	<i>“Çocuklar bir iş sahibi olsun istiyorum. Eşimde iyi olsun bir iş sahibi olsun istiyorum. Başka bir şey istemiyorum”.</i>	Çocukların iş sahibi olmasını istediğini belirtmek
K16	<i>“Ben kızlarımın okuyup öğretmen olmalarını istiyom. Kendilerini kurtarsınlar maaşlarını alsın yiyip içip gezsinler istiyom. Benim gibi başkasının pisliğini temizlemeye gitmesinler istiyorum”.</i>	Çocukların eğitimi Meslek sahibi olmak

K25	<i>“İyileşmiyeceğimi biliyorum ama yine de kendimi bırakmıyorum. Bir gün bile fazla yaşamak için o ağır ilaç tedavisini çekiyorum”.</i>	Yaşama tutunmak için ağır tedaviye katlanmak
K27	<i>“Hayattan beklentim çocuklarımın okuması. Oğlum okusun bir parça olsun acılarını unutsun istiyorum. Evim olsun istiyorum”.</i>	Çekilen acıların unutulması Ev sahibi olma isteği
Bulunan alt kategori	<i>Geleceğe Umutla Bakmak</i>	

Olumlu düşünceler temasıyla ilişkili olarak tespit edilen ve katılımcıların ifadelerinde de sıklıkla karşılaşılan bir diğer alt temanın *geleceğe umutla bakmak* olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınlarla yapılan görüşmeler sırasında umutların kaybetmedikleri görülmüştür. Özellikle çocuklarının okuyup meslek sahibi olmaları daha iyi koşullarda yaşamaları için tek şarttır. Eğer çocuklar okuyup yoksulluktan kurtulurlarsa kendilerine de yardım edeceğini düşünmektedirler.

Turak Feymi'nin (2004) çalışmasında yoksul katılımcılar kendilerini her bakımdan çaresiz ve güçsüz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bunu ekonomik ve sosyal güvence olmamasına bağlama eğiliminde oldukları görülmüştür. Çaresizlik ortamından kurtuluş umudunu da çocuklarında gören yoksullar, çocuklar büyüyüp daha iyi düzeyde işler yaptıklarında kendilerinin daha rahat edeceklerini ummaktadırlar. Çalışmada beklentilerin ve umutların gelecek kuşağa bırakıldığı belirtilmiştir (Turak Feymi, 2004).

Başka bir çalışmada da yoksul kadınların çocuklarının geleceği ile ilgili olarak umutlu oldukları saptanmıştır (Alptekin ve Aksan, 2010).

Çamur Duyan (2010) çalışmasında kadınların görüşmeler sırasında çocukların varlığıyla hayata bağlandıklarını ve bu yaşamın onlarla güzelleştiğini dile getirdiklerini bildirmiştir. Çalışmada bu durumun kadının yoksullukla mücadele etmek için seçtiği bir yol olduğu düşünülmektedir (Çamur duyan 2010).

Kocasını trafik kazasında kaybeden iki çocuğuyla hayat mücadelesi veren görüşmeci (K27) 14 yaşındaki oğlunun hem çalışıp hem okuduğunu ifade ederek tek isteğinin oğlunun okuması olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Hayattan beklentim çocuklarımın okuması. Oğlum okusun bir parça olsun acılarını unutsun istiyorum. Evim olsun istiyorum”.

Erzurum'dan 15 yıl önce göç eden altı çocuk sahibi 49 yaşındaki görüşmecinin (K10) eşinin psikolojik sorunları olduğu için çalışmıyor. Bir çocuğunun bir gözünde görme kaybı olduğu için bakım parası alıyor. Tek geçim kaynakları bu. Eşi izin vermediği için görüşülen kadın çalışmıyor. Muhtarın yardımlara yönlendirmesiyle Valilikten kömür ve gıda yardımı alıyorlar. Görüşmeci (K10) en büyük dileğinin çocuklarının okuyup kendilerini kurtarmaları ve onun yaşadığı yoksulluğu yaşamamalarını şu şekilde dile getirmiştir:

“Çocuklarım okusun onların iyi günlerini görmek istemiyom. Hayatım boyunca tutkuyla bir şey istemedim”.

Görüşmecilerden bazıları da şimdiye kadar olan yaşamlarında sıkıntı ve yoksunluk çektiklerini bundan sonra sadece mutlu olmak istediklerini belirtmişlerdir.

54 yaşındaki iki çocuk sahibi görüşmeci (K13) çektiği sıkıntılardan sonra mutlu olma isteğini şöyle açıklamıştır:

“Gençliğimde çocukluğumda yokluk yüzünden durup dinlenmeden hep çalıştım. Anca karnımızı doyurduk. Açta açıkta kalmadık. Şimdi tek isteğim bundan sonra geçim derdi olmadan huzurlu bir şekilde yaşamak istiyorum. Eşimle de barıştım iyi geçiniyoruz bana iyi davranıyor bir kötülüğü yok. Mutlu olmak istiyorum artık başka ne olsun mutluluk ve sağlık istiyorum Allah'tan”.

Tablo 3.24. Yardımlaşma ve Dayanışma

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K17	<i>“Valilikten kömür yardımı alıyorum. Bir de bayramlarda 100 lira para alıyorum. Komşularım yardım ediyor. Bazen yemek getiriyorlar üst baş getiriyorlar. Öyle öyle geçiniyorum”.</i>	Formel dayanışma Komşu dayanışması
K5	<i>“Tek başıma olmaya alıştım. Komşularım gelip gidiyo arada akrabalarım ve kızım uğruyo. Günler böyle geçip gidiyo”.</i>	Komşu desteği
K14	<i>“Komşularımız iyi. Herkes bir birine sıkıntılı durumlarda destek oluyor. Maddi olarak değil tabii bu mahallelerde herkesin geliri kendine zor yetiyor. Ama manevi açıdan geldiler kötü günlerimde bana destek oldular yanımda oldular”.</i>	Komşular kötü gün dostu
K25	<i>“İyiyiz çok şükür. Gelip gideriz birbirimize. El netçek senin derdine çare olabilir mi? Güvenemezsin kimseye derdini anlattırsın yanına katar gidip başkasına anlatır”.</i>	Güvensizlik
K22	<i>“İşimi aşımı harcıma borcumu komşularım yapıyo. Oğlum Antalya da olduğu için komşularımdan başka kimse yok”.</i>	Komşuya güven
K3	<i>“Elektrik suyu ödeyemediğim zaman abimin karısından istedim abimin çocuklarından istedim ramazanda verilen fitrelerle geçiniyorum”.</i>	Ramazan fitreleri ile geçinmeye çalışmak
K10	<i>“Çok iyi insanlar komşularım Allah razı olsun. Muhtarımız çok iyi hepimize yardım ediyö. Ben kimsenin evine gidip oturmayı sevmiyom. Ben hep evde vakit geçiriyom içimden bir yere gitmek gelmiyo. Bazen bunaldım mı yürüyüşe giderim dolaşır gelirim”.</i>	Yardıms sever komşuların olması Yalnızlığa alışmak
K20	<i>“Annemi küçük yaşta kaybettik babamda ondan sonra bize hiç bakmadı. Amcam baktı büyüttü bizi. Allah razı olsun. Bir kardeşim var ikimiz birbirimize bakarız. E şimdi kendi halimize olup gidiyöz iki kardeş. Başka kimse gelip incimisiniz kincimisiniz demiyo”.</i>	Kardeş dayanışması Aile dayanışması
K12	<i>“Ama oğlum beni hayata bağılıyor. Ailem destek oluyor. Dayısı babasının yapmadığı şeyleri yapmıştır”.</i>	Aile desteği Babanın ilgisizliği

K4	<i>“Adamın vereceği nafakaya muhtaç kaldım. Bazen yatırmıyo o ay konu komşu bana destek oluyo. Onlarda olmasa aç kalcam. Komşularım çok iyi Allah hepsinden razı olsun”.</i>	Nafakanın düzenli yatmaması Zor günlerde destek olan komşular
K23	<i>“Yok yok yok. Herkesin geçimi kendine göre. Komşularımdan daha çok yardım görüyorum. Dertleşiyoz. Zor durumda olunca destek oluyunuz birbirimize”</i>	Komşulardan yardım görmek
K17	<i>“Ben de fasulyeye elmaya gidince ordan getirdiğim sebzeleri komşularıma veririm. Ben de yokluktan geldiğim için yardım etmeyi severim”</i>	Yardıms severlik
K7	<i>“Bana hep başkaları veriyom ben hiçbir şey almam hep onları kullanırım. Ama çocuklar büyüdükçe onlar yeni eşya almak istiyor ben de onlara yetemiyom. Çaresizim. Yardıms sevenler derneğinden bana çok yardımcı oldular. Bir keresinde tüpüm bitti demiştim biri çıkardı cebinden tüp parasını verdi Allah razı olsun”.</i>	Formel Dayanışma Çocuklarının isteklerini karşılayamamak Yardım beklentisi
K27	<i>“Bana ablam annem destek oluyor maddi manevi. Komşuluk ilişkilerim çok iyi”</i>	Aile içi dayanışma
K13	<i>“Birden ne olduğumuzu anlamadık. Parasız pulsuz evsiz ortada kaldım. Annem babam yoktu. Dayım sahip çıktı bize”.</i>	Akrabalık ilişkisi
K2	<i>“Anam babam yaşlı onlar anca kendilerine bakıyolar. Onlarda da yok zaten. Kimsenin kimseye faydası yok, herkes anca kendine yetiriyö. Dünya zalim dünya. Her koyun kendi bacağından asılıyo. Benim derdimi benim çektiğimi kim bilir kim anlar.”</i>	Kimsesizlik Derin yoksulluk
K30	<i>“Bunaldığım zaman dışarı çıkıyom komşularım beni teselli ediyö onlarla konuşunca rahatlatıyolar beni”.</i>	Manevi destek
Bulunan alt kategori	<i>Yardımlaşma ve Dayanışma</i>	

Görüşülen kadınların yoksulluk ile ilgili olumlu düşünceler kategorisinde bulunan bir başka alt kategori *yardımlaşma ve dayanışma* olarak tespit edilmiştir.

Toplumsal ilişkilerde temel motivasyonu dayanışma olan sosyal ağların gerçekleşebilmesi ve yeniden üretilmesi, gerçekte toplumu var eden temel öğelerin işleyişi

ile yakından ilgilidir. Toplumsal ilişkilerin kurumsallaşmış halleri olarak aile ve akrabalık sistemleri, mekânsal ilişkilerin odağında duran komşuluk ve hemşeriliğin yanı sıra arkadaşlık gibi etkileşim biçimleri; ahlak ve normlara işaret eden toplumsal boyutu ve gündelik ilişkilerimizi kapsayan sosyal boyutu ile birlikte dayanışma motivasyonunun ilişki biçimi olarak birer sosyal ağa dönüştüğü merkezi ögelerdir (Aksan,2014:56).

Komşuluk, toplumsal ilişkilerde zaman ve mekân paylaşımı açısından en önemli sosyal ağ unsurlarından birisidir. Komşuluk ağlarının yoğunluğu ve sıklığı, bireylerin sosyal ağ kapasitelerini göstermektedir. Genellikle karşılıklı, kapalı, güçlü ve dayanışmacı ağlar yakın komşuluk ilişkilerini içinde barındıran ağlardır.

Birçok çalışmada yoksul bireylerin ekonomik ve sosyal sıkıntılarla baş etmek için dayanışma ağlarından yaralandıkları ve bu dayanışma ağlarının kent yoksullarının geçinme ve hayatta kalma stratejilerinin arasında önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.

Aksan'ın (2014) yaptığı çalışmada yoksulların birtakım yoksunluk düzeylerinde yaşadıkları sıkıntılarla baş edebilmek için başvurmayı tercih ettikleri dayanışma kanallarının; akrabalar, aile büyükleri ve arkadaşlar olduğu saptanmıştır. Çalışmada yoksulların iş ararken tercih ettikleri öncelikli ağlar ise arkadaşlar, akrabalar ve komşular olarak tespit edilmiştir. Gıda temininde sıkıntı yaşandığında ilk tercih edilen dayanışma kanalları akrabalar, aile büyükleri ve arkadaşlar olurken, aynı ilişkiler ev ve eşya sıkıntısını gidermede de ilk başvuru kaynaklarıdır. Aksan'ın çalışmasında katılımcıların tercih ettikleri dayanışma ilişkilerinde, kan bağına belirleyici olduğu ağların yanı sıra, arkadaşlık ağlarının gücü de ortaya çıkmaktadır. Komşuluk ilişkileri ise görece güvenilir bir enformel ağ özelliği ile iş bulurken başvuru olan yakın çevre ağlarından birisi olarak, sınırlı düzeyde de olsa “tanıdık” lara ve farklı kaynaklara ulaşabilme potansiyeli taşımaktadır. Aksan'ın çalışmasında yoksulların birtakım yoksunluk düzeylerinde tercih ettikleri ağların çoğunlukla enformel ağlar olduğu belirtilmiştir.

Yine aynı çalışmada dayanışma ağlarına ulaşmada öne çıkan aktörlerin, hem şahıs hem de kurumlardan yardım istenirken kadınların ön planda olduğu saptanmıştır. Ancak bu durum formel ilişkilerde daha çok artmakta, kadınlar kurumlardan yardım isterken cinsiyet kategorisi olarak çok daha fazla ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla özellikle formel

düzeydeki sosyal yardımlarda “yardımların kadınlaşması” kavramı araştırma sonucunu destekler nitelikte ortaya çıkmıştır.

Süheyla Türkyılmaz tarafından 2004 yılında Ankara’da 30 kadın ve kızlarıyla görüşülerek gerçekleştirilen bir başka çalışmada kadınların hayatının kısıtlamalarla dolu olduğu zamanlarının çoğunu evde geçirdikleri ve en yaygın yaptıkları sosyal etkinliğin komşuluk ilişkileri olduğu belirtilmiştir.

Başka bir çalışmada ise görüşülen kent yoksulu kadınların hane içi dayanışmanın yanı sıra, konut çevresi ve mahallede akraba, komşu ve hemşerilerle de yardımlaşma halinde ve dayanışma içinde olduğu ortaya konmuştur. Görüşülen kadınlardan alınan cevaba göre, dışarıdan desteğe ihtiyaç duyulduğunda en çok yardım istenen kişiler komşular (%29.5) ve akrabalar (%32.6) olduğu saptanmıştır (Şengül ve Ersoy, 2004).

Yoksullukta en önemli enformel dayanışma ağlarından birisi olan komşuluk ilişkileri, bu önemine rağmen uzun süreli destek sağlanabilen kanallar değildir. Maddi yardımlar bir süre sonra kesilebilmekte, sadece manevi destekler devam edebilmektedir.

Bundan dolayı komşuluğun, yoksullukla baş ederken her düzeyde sorunsuzca işleyebilen bir ağ olmadığı görülmektedir. Gündelik ilişkilerde önemi tartışmasız olsa da bu ağın özellikle yoksulları koruma noktasında yüksek düzeyde güven sağlayabilecek dayanıklı bir ağ olması söz konusu değildir. Komşuluk dayanışmasının yüksek düzeyleri ise daha çok manevi boyutlarda kendini göstermektedir.

Görüşmeci (K14) komşuluk ilişkisini şöyle dile getirmiştir:

“Komşularımız iyi. Herkes bir birine sıkıntılı durumlarda destek oluyor. Maddi olarak değil tabii bu mahallelerde herkesin geliri kendine zor yetiyor. Ama manevi açıdan geldiler kötü günlerimde bana destek oldular yanımda oldular”.

Başka bir görüşmeci (K23) ise enformel dayanışmanın çoğunlukla duygusal boyutta olduğunu şu şekilde ifade etmiştir.

“Yok yok yok. Herkesin geçimi kendine göre. Komşularımdan daha çok yardım görüyorum. Dertleşiyoz. Zor durumda olunca destek oluyoruz birbirimize”.

Bir diğer görüşmeci(K30) bu durumu şöyle özetliyor:

“Bunaldığım zaman dışarı çıkıyorum komşularım beni teselli ediyö onlarla konuşunca rahatlatıyorlar beni”.

Dericioğulları Ergun'un çalışmasında, enformel dayanışma biçimlerinin günümüzde büyük oranda işlevsizleştiği belirlenmiştir. Bu işlevsizleşmede en önemli etkenin yoksulluğun derinleşmiş olması ve dolayısıyla yardımlaşma kanallarını neredeyse ortadan kaldırmış olduğu düşünülmektedir. İformel dayanışma biçimlerinin etkinliğinin azalmasında önemli bir diğer nokta da yoksul kesimlerin formel dayanışma biçimlerine yöneldiği ve kamusal yardımların artması olarak saptanmıştır (Dericioğulları Ergun, 2016:241).

58 yaşındaki eşi vefat etmiş görüşmeci (K2) akrabalık ve komşuluk dayanışması ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlamıştır:

“Anam babam yaşlı onlar anca kendilerine bakıyolar. Onlarda da yok zaten. Kimsenin kimseye faydası yok ,herkes anca kendine yetiriyo. Dünya zalim dünya. Her koyun kendi bacağından asılıyo. Benim derdimi benim çektiğimi kim bilir kim anlar.”

Yoksullar açısından her zaman büyük önem taşımış ve yaşam pratiklerini devam ettirilmesinde önemli yer tutmuş olan enformel dayanışma ağlarından olan komşuluk dayanışmasının çalışmada görüşülen kadınlar arasında çoğunlukla manevi boyutta devam ettiği, akrabalık dayanışmasına ise genellikle maddi boyutta başvurulduğu düşünülmektedir.

Tablo 3.25. Kabullenme

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K26	<i>“Yetmese de olup gideriz işte. Netçen yavrum işte. Fakirlik önceden zor geliyordu bana ama oğlum öldükten sonra hayatta dayanılmaz daha büyük acılar olduğunu gördüm. Allah kimseye evlat acısı vermesin. Parasız pulsuz olmak bu acının yanında hiç bir şey”.</i>	Acı duyduğunu anlatma Yoksulluğu umursamama Evlat kaybını kabullenememe
K3	<i>“Şükür bugünüme binlerce şükür. Geçen seneye gelene kadar 3 aylığımda yoktu. İyi kötü elektrik parası su parası eklemek parası idare ediyorum. Cenabı Allah köşeye yatırıp kapıya baktırmasın. Başka bir isteğim yok”.</i>	Allah’a şükretme Sahip olduklarıyla mutlu olmaya çalışma Kimseye muhtaç olmamak
K16	<i>“Şimdilik bebeğin masrafları dışında çok giderimiz yok onlar içinde hem eşimin ailesi hem benim ailem destek oluyor. Ben hep şükrediyorum. Allah daha kötüsünü göstermesin”.</i>	Aileden maddi destek Şükretmek Bakım veren kadın
K30	<i>“Şimdi anneme baktığım için gidemiyorum. Anneme bakmak çok zor. Mecburum diyom. Öyle bakıyom. Sabrediyorum. Memnun olmasan netçen. Mecbur şükrediyom. Ama yaz olunca dışarı işe girmek istiyom. Evde durmak beni çok sıkıyo bunaltıyo”.</i>	Mecbur kalmak Çalışmak istediğini ifade etmek
K29	<i>“Parama göre alıyom 2 milyonluk yada 5 milyonluk almıyom 500 liraya alıyom. Yine de şükür başımızın üstünde damımız var. Bir eklemek bir suda yeter bize”.</i>	Yokluğu kabullenmek
K17	<i>“Memnun olmasan ne yapcan. Nere gidem. Gitçek yerim yok. Mecburen burada kalıyorum”.</i>	Mecbur hissetmek
K23	<i>“Memnun değiliz de memnunuz işte ne yapcan. Başka şansım yok. Güliüp geçiyom. Deliliğe vuruyom. Umursamaz görünüyom”.</i>	Umursamaz görünmek Deliliğe vurmak /mutlu görünmek

K25	<i>“Hasta olmasam iyidi çok sıkıntı olmadı. Geçim derdini ben çok kafaya takmadım. Allah bu kadar verdi. Buna da şükür. Çok kötü durumda olanlar var. Ben yine iyiyim. Bir evim var yetecek kadar da maaşım var”.</i>	Geçim derdini önemsememek Dua etmek Durumunu başkalarıyla kıyaslama
K14	<i>“Halıdan aldığımızı idare ediyoduk. Mutfak harcını görürdük çocukların ihtiyacını görürdüm. Kötünün iyisiydik. Bizden kötüler i düşünüp Allaha şükrederdik”.</i>	İdare etmeye çalışmak Şükretme
K9	<i>“Eskiden halı dokurdum elim az da olsa para görürdü ama şimdi adam para verecekte harcayacağız diye bakıyoruz. Başkasına muhtaçsın. Evin yükü çocukların yükü sen de. Kadın oldun mu bu ülkede hiç değer yoktur. Ne yapalım alıştık kabullendik bu durumu. Oldu mu yeriz olmadı mı sesimizi çıkarmayız”.</i>	Eşe muhtaç olmak Değersiz hissetmek Sorumluluklarıyla baş edememek Duruma alışmak ve kabullenmek
K5	<i>“Komşularım gidip geliyor arada akrabalarım uğruyor. Günler böyle geçip gidiyor. Sıkıntı olursa baş edemezsem dua ederim. Sonra sıkıntı gelip geçer. Biz böyle geldik böyle gideriz öteki tarafa. Yapacak bir şey yok”.</i>	Yoksulluğu kabullenmek Dua etmek
K20	<i>“Bu hayat beni yordu. Yoksulluk benim alın yazım değiştiremem. Yapacak bir şey yok. Bir beklentimde yok artık zaten ne olsun kurtardığımız güne şükrediyoruz”.</i>	Yorgun hissetmek Kader inancı
K15	<i>“Biz yoksul değiliz ki. İyi kötü başımızda bir dam ve içinde eşyalar var. Kocamın sigortası var. Bazen senede birkaç kere dışarıda pide yemeye bile gideriz. Allah a çok şükür durumumuz fena değil”.</i>	İyimser düşünmek Kendini inandırmak
K24	<i>“Benden daha kötü durumda olanlar var onlar geçiniyo da ben mi geçinmicem. Çok bile bu para. Ben daha kötü günler gördüm. Şimdi ne var. Çocukken ellerin artıklarıyla giyindik beyaz pabuçla gezmiş insanız biz”.</i>	Yokluğu normalleştirme

K27	<i>“Allah’a şükür bir eksliğimiz yok. İyi geçiniyoruz”.</i>	Şükretmek
K25	<i>“Hayat bana çok zalim davrandı. Yalnız kadın olmak zor parasız olmak zor Allah daha kötüsünü göstermesin bu halimize de şükür”.</i>	Yalnız kadın olmak Zor günler geçirmek
Bulunan alt kategori	<i>Kabullenme</i>	

Kadınların yoksullukla ilgili olumlu düşünceler temasıyla ilişkili olarak tespit edilen ve katılımcıların ifadelerinde de sıkça karşılaşılan bir diğer kavramın *kabullenme* olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda kadınların yoksulluğu kabullendikleri ve normalleştirdikleri belli bir süreden sonra yoksulluğu çok önemsemediklerini ve duruma alıştıklarını belirtmişlerdir.

Gençken yıllarca halı dokuduğunu, şimdi de arada çapaya giderek evin geçimine katkıda bulunan 53 yaşındaki görüşmeci (K 9) çok zor yıllar geçirdiğini geçinmek için sürekli çalışmak zorunda olduğunu ama artık bu durumdan şikayetçi olmadığını hatta alıştığını şu sözleriyle anlatmıştır:

“Eskiden halı dokurdum elim az da olsa para görürdü ama şimdi adam para verecekte harcayacağız diye bakıyoruz. Başkasına muhtaçsın. Evin yükü çocukların yükü sen de. Kadın oldun mu bu ülkede hiç değer yoktur. Ne yapalım alıştık kabullendik bu durumu. Oldu mu yeriz olmadı mı sesimizi çıkarmayız”.

İlkokul mezunu 2 çocuk sahibi olan, temizliğe giderek yoksullukla mücadele eden görüşmeci (K 20) yaşadığı zorlu hayat hikâyesini kısaca şu sözleriyle özetlemiştir:

“Bu hayat beni yordu. Yoksulluk benim alın yazım değiştiremem. Yapacak bir şey yok. Bir beklentimde yok artık zaten ne olsun kurtardığımız güne şükrediyoruz”.

Uçar’ın (2011) çalışmasında görüşmeci kadınların önemli ortak özelliklerinden biri yoksulluk durumunu kabullenmiş görünmeleridir. Genellikle öfke, isyan duyguları barındırmayan, kendi hataları veya kader/şansla açıklanan yoksulluğa ilişkin bu tepki biçimi, toplumsal cinsiyet rolleri bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda

kadına atfedilen bu özellikler, kadınların kendilerini suçlama eğilimleri olmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, yine kadına ait görülen yumuşak başlı ve yapıcı olma gibi özellikleri kadınların kabullendiklerini gösteren ifadelere çalışmada sıkça rastlanılmıştır.

67 yaşında okuma yazması olamayan, henüz 2 yıldır 65 aylığı bağlanan ondan önce sadece yardımlarla geçinen, hiç evlenmemiş, babası hastalık yüzünden çalışmadığı için hep çalışmış ve ailesine bakmış, başkaları için sürekli fedakârlık yapıp kendi hayatından vazgeçmiş ve içinde bulunduğu durumu sakın, yapıcı ve hiçbir şekilde isyan etmemiş kaderim böyleymiş kısmet diyerek yaşamındaki tüm olumsuzlukları kabullenen görüşmeci (K 3)duygularını şöyle ifade etmiştir: *“Şükür bugünüme binlerce şükür. Geçen seneye gelene kadar 3 aylığımda yoktu. İyi kötü elektrik parası su parası ekmek parası idare ediyom. Cenabı Allah köşeye yatırıp kapıya baktırmasın. Başka bir isteğim yok.”*

Toplum kadınlardan “anlayışlı, sabırlı, sessiz, boyun eğici” olmasını bekler. Çünkü çocukluk döneminden başlayarak kız çocuklara toplumsal cinsiyet bağlamında bu tür davranışlar öğretilir ve de bunları yapması kızlardan istenir. Kadınlar için uyumlu olmak, hemen her şeye boyun eğmek ve “kaderci” bir anlayışla yetiştirilmiş olmak yoksul kadın için güçlü bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır(Çamur Duyan,2010).

Görüşmecilerden (K 24) sefalet içinde bir çocukluk geçirdiğini yetişkinliğinde de durumun çok fazla değişmediğini yoksulluğun önemli olmadığını şu sözleriyle dile getirmektedir: *“Benden daha kötü durumda olanlar var onlar geçiniyo da ben mi geçinmicem. Çok bile bu para. Ben daha kötü günler gördüm. Şimdi ne var. Çocukken ellerin artıklarıyla giyindik beyaz pabuçla gezmiş insanız biz”* .

Savaş Yavuzçehre'nin “Tekstil Sektöründe Çalışan Kentli Kadın İşçilerin Yoksulluk Halleri”adlı çalışmasında da kadınların kaderci bir bakışla yoksulluklarını kabullendikleri saptanmıştır (Savaş Yavuzçehre 2014:30).

Görüşmeler sırasında pek çok kadın yaşadıkları bu ortama, çektikleri yoksulluk ve yoksunluğa ancak sabırlı olarak ve anlayışlı bir tutum sergileyerek katlanabildiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 3.26. Güçlülük Duygusu

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K13	<i>“Gençliğimde çocukluğumda yokluk yüzünden durup dinlenmeden hep çalıştım. Anca karnımızı doyurduk. Açta açıkta kalmadık. Şimdi tek isteğim bundan sonra geçim derdi olmadan huzurlu bir şekilde yaşamak istiyorum. Eşimle de barıştım iyi geçiniyoruz bana iyi davranıyor bir kötülüğü yok. Mutlu olmak istiyorum artık başka ne olsun mutluluk ve sağlık istiyorum Allah’tan”</i>	Mutlu olma isteği Huzurlu bir yaşam isteği Çalışmanın verdiği güç
K25	<i>“İyileşemeyeceğimi biliyorum ama yine de kendimi bırakmıyorum. Bir gün bile fazla yaşamak için o ağır ilaç tedavisini çekiyorum”.</i>	Ölüme karşı direnme
K17	<i>“Çok kötü bir şey değildir yoksulluk bir de. Yoksul olup mutlu olabilirsin ama zengin olup mutlu olamayabilirsin. Yaşamak için para kazanıyorum o da yetiyor bana”.</i>	Para kazanmanın verdiği güçlülük duygusu
K11	<i>“Ben çok çalıştım. Ameleliğe gittim, ormana gittim. Çocukluğumdan beri halı da dokurum. Akşama kadar halıyla uğraştım sabaha kadar adama baktım”.</i>	Zorlukların üstesinden gelmek
K29	<i>“Ben yardım almıyorum. Niye yardım alayım ki. Elim ayağım tutuyor çok şükür çalışıyorum. Daha fakir muhtaç insanlar var onlar yardım alsın. Çalışmayı severim ben”.</i>	Çalışma isteğiyle dolu olmak Başkalarını düşünmek
K20	<i>“Benim hayatım çocuklarım. Tam dokuz sene çocuğum olmadı. Onlara bir şey olacak diye aklım gidiyor. Onlar bana yaşama gücü veriyor. Onların yüzünü görünce kafama bir şey takmıyorum. Tüm sıkıntılarımı unutuyorum”.</i>	Güçlü hissetmek Yaşama gücünü çocuklarda bulmak
K1	<i>“Yokluğa alıştık biz. Zaten onu alamamışız, onu giyememişiz herkesin gittiği yerlere gidememişiz önemli değil. Biz onları zaten hayatımızdan çıkarmışız. Karnımız tok bu bize yeter”.</i>	Küçük şeylerle yetinmesini bilmek Yoksulluğu kabullenmek
Bulunan alt kategori	<i>Güçlülük Duygusu</i>	

Yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan kadınların 9’u yoksullukla ilgili “olumlu düşünceler” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıklıkla rastlanan *güçlülük duygusu* ortak tema olarak tespit edilmiştir.

Görüşülen kadınlar yoksulluk deneyimlerini ve algılarını değerlendirirken olumsuz düşüncelerinin yanı sıra olumlu düşüncelerini de dile getirmişlerdir. Kadınlar yaşam döngüsü içinde evde geçimlik üretim yaparak ve hane içi kaynakları etkili şekilde kullanarak, hem ağır koşullarda dışarda çalışıp hem de ev işlerini yaparak, çocuk, hasta ve yaşlı bakımını üstlenerek yoksullukla mücadele etmektedir. Kadınlar yoksullukla başa çıkma durumlarından dolayı kendilerini güçlü hissettiklerine vurgu yapmışlardır.

Çamur Duyan’ın çalışmasında da kadınlar yoksulluklarına çare bulmuş olmalarından dolayı kendilerini “güçlü” olarak hissettiklerini belirtmişlerdir (Çamur Duyan 2010:28).

42 yaşındaki her gün temizliğe giderek hayatını kazanan görüşmeci (K20) yoksulluk karşısında yıkılmadığını şu sözleriyle dile getirmiştir:

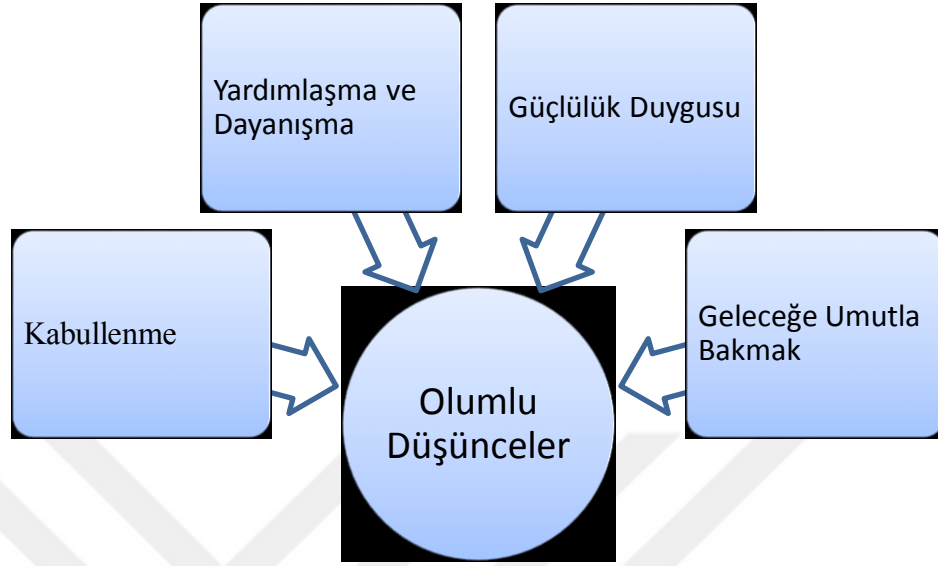
“Benim hayatım çocuklarım. Tam dokuz sene çocuğum olmadı. Onlara bir şey olacak diye aklım gidiyor. Onlar bana yaşama gücü veriyor. Onların yüzünü görünce kafama bir şey takmıyorum. Tüm sıkıntılarımı unutuyorum”.

Başka bir görüşmeci ise (K17) az da olsa para kazanabilme gücünün onu mutlu ettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Çok kötü bir şey değildir yoksulluk bir de. Yoksul olup mutlu olabilirsiniz ama zengin olup mutlu olamayabilirsiniz. Yaşamak için para kazanıyorum o da yetiyor bana”.

Benzer biçimde bir diğer görüşmeci (K13) geçmişte çok zor günler geçirdiğini ama çalışarak bu durumun üstesinden geldiğini şöyle açıklamıştır:

“Gençliğimde çocukluğumda yokluk yüzünden durup dinlenmeden hep çalıştım. Anca karnımızı doyurduk. Açta açıkta kalmadık. Şimdi tek isteğim bundan sonra geçim derdi olmadan huzurlu bir şekilde yaşamak istiyorum. Eşimle de barıştım iyi geçiniyoruz bana iyi davranıyor bir kötülüğü yok. Mutlu olmak istiyorum artık başka ne olsun mutluluk ve sağlık istiyorum Allah’tan”

Şekil 3.5. Tema 5: Kadınların Yoksulluk ile İlgili Olumlu Düşünceler

Bu bağlamda kadınların “yoksullukla ilgili olumlu düşünceler” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “kabullenme”, “yardımlaşma ve dayanışma”, “geleceğe umutla bakmak” ve “güçlülük duygusu” alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen yoksullukla ilgili olumlu düşünceler teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.5’ ta sunulmuştur.

3.2.1.6. Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlara yoksulluk açmazından kurtulmak için hangi yöntemleri kullandıklarına dair açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplara istinaden “yoksullukla baş etme yöntemleri” temasına ulaşılmıştır. Görüşme söylemlerinin satır satır ve cümle cümle kodlanması sonucu yoksullukla baş etme yöntemleri teması “umutlu olmak”, “komşuluk ve dayanışma ağları”, “görmezden gelmek”, “inançlı olmak” ve “çalışmak” alt temalarına indirgenerek açıklanmıştır.

Tablo 3.27. Umutlu Olmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K1	<i>“Çok şükür çocuklarımın durumu iyi sayılır bir de evleri olsa”.</i>	Çocukların geleceğini düşünmek
K20	<i>“Bu hayat beni çok yordu. Yoksulluk benim alın yazım değiştiremem. Yapacak bir şey yok. Bir beklentimde yok artık zaten. Ne olsun kurtardığımız güne şükrediyoruz. Tek tesellim çocuklarımın okuması. Onlar okusun bizim gibi çile çekmesin en azından”.</i>	Teselliyi çocuklarda bulmak Anne olmak
K8	<i>“Tek umudum çocuklarım. Onları ne olursa olsun okutcam onlar ilerde iyi birisi olursa onlar bana bakar o zaman”.</i>	Umut çocuklarda/gelecekte
K10	<i>“Ben hiçbir şey istemedim hayatımda. Sadece çocuklarım okusun onların iyi günlerini görmek istiyorum. Hayatım boyunca tutkuyla bir şey istemedim”.</i>	Çocuklar için yaşamak
K27	<i>“Oğlum okusun bir parça olsun acılarını unutsun istiyorum. Evim olsun istiyorum. Başka bir beklentim yok ne olsun çok şükür aç değil açıkta değiliz”.</i>	Acıları unutmak Güçlü özlem: Çocuğu okutmak ve ev isteği
K12	<i>“Oğlumun okuyup avukat olmasını çok istiyorum. Hayal tabii ama. Yine de benim bütün planlarım oğlumun mutlu ve sağlıklı olması için elimden gelen her şeyi yaparım”.</i>	Çocuğu için yaşamak
Bulunan alt kategori	<i>Umutlu Olmak</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi sonucunda, katılımcıların yoksullukla baş etmek için kullandıkları umutlu olma durumu en sık tekrar eden temalardan biri olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan kadınların yoksullukla baş etmek için geleceğe yönelik çocuklarının iyi bir eğitim almasını, ev sahibi olmayı, yaşadıkları olumsuz durumları unutabilmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

43 yaşındaki iki çocuk sahibi görüşmeci (K27) çocukların geleceği ile ilgili düşüncesini şöyle ifade etmiştir. *“Oğlum okusun bir parça olsun acılarını unutsun istiyorum. Evim olsun istiyorum. Başka bir beklentim yok ne olsun çok şükür aç değil açıkta değiliz”*.

Okuma yazması olmayan 4 çocuk sahibi olan görüşmeci de (K8) geleceğe yönelik çocuklarının eğitim almasını ve iş sahibi olup yoksulluktan kurtulacağına dair beklentisini şu sözleriyle dile getirmiştir. *“Tek umudum çocuklarım. Onları ne olursa olsun okutcam onlar ilerde iyi birisi olursa onlar bana bakar o zaman”*.

Çamur Duyan’ın (2011) yılında Ankara’nın Altındağ ilçesinde 458 yoksul kadınla yaptığı çalışmada kadınlar için anne olmanın onları güçlendirdiği vurgulanmıştır. Kadınlar görüşmeler sırasında çocukların varlığıyla hayata sarıldıklarını ve bu yaşamın onlarla güzelleştiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca bu durumun kadınların yoksullukla mücadele etmek için seçtiği bir yol olduğu saptanmıştır.

Evlere temizliğe giderek yoksullukla baş etmeye çalışan 42 yaşındaki görüşmeci (K20) hayatı boyunca yaşadığı sıkıntıları çocuklarının çekmemesini istediğini ve bunun onun için önemini şu sözleriyle dile getirmiştir. *“Bu hayat beni çok yordu. Yoksulluk benim alın yazım değiştiremem. Yapacak bir şey yok. Bir beklentimde yok artık zaten. Ne olsun kurtardığımız güne şükrediyoruz. Tek tesellim çocuklarımın okuması. Onlar okusun bizim gibi çile çekmesin en azından”*.

Bu bağlamda, çocukların kadının hayata tutunma çabalarını sağlamlaştıran ve kadını güçlendiren en önemli unsur olduğunu söylemek mümkündür. Yoksul kadınlar için çocuklar gelecekte onları yoksulluktan kurtarabilecek bir kaynak olarak görülmektedir.

Tablo 3.28. Komşuluk ve Dayanışma Ağları

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K2	<i>“Bizim bütün günümüz boş geçiyor zaten sabah kalkıyoz kahvaltı yemek ev iş o kadar işte. Hava güzelse komşularla kapıda bacada iki çene çalarız. Otururuz dertleşiriz o kadar. Gezmek tozmak için para lazım. Para yoksa oturursun evde. Bak şimdide konunun komşunun getirdiği kıyafetleri ayıklıyorum toruna göre olanları seçiyorum içinden. İşte ben boş zamanında bunları yapıyorum”.</i>	Duygusal destek olma Enformel dayanışma
K3	<i>“Komşularımız iyi. Herkes biri birine sıkıntılı durumlarda destek oluyor. Maddi olarak değil tabii bu mahallelerde herkesin geliri kendine zor yetiyor. Ama manevi açıdan geldiler kötü günlerimde bana destek oldular yanımda oldular”.</i>	Yoksul komşuluk
K9	<i>“Komşularım yardım ediyor. Bazen yemek getiriyorlar üst baş getiriyorlar. Öyle öyle geçiniyorum. Ben de fasulyeye elmaya gidince ordan getirdiğim sebzeleri komşularıma veririm. Ben de yokluktan geldiğim için yardım etmeyi severim”.</i>	Kader birliği içinde olmak Komşudan yardım almak
K21	<i>“İşimi aşımı harcımu borcumu komşularım yapıyo. Oğlum Antalya da olduğu için komşularımdan başka kimse yok”.</i>	Komşu dayanışması
K22	<i>“Buranın insanları birbirine daha sahip çıkıyo. Çok iyi insanlar komşularım Allah razı olsun. Muhtarımız çok iyi hepimize yardım ediyö”.</i>	Enformel ağlar
K24	<i>“İyiyiz çok şükür. Gelip gideriz birbirimize. El netçek senin derdine çare olabilir mi? Güvenemezsin kimseye derdini anlattırın yanına katar gidip başkasına anlatır”.</i>	Güvensizlik duygusu
K28	<i>“Akrabalarımından değil de komşularımdan daha çok yardım görüyorum. Dertleşiyöz. Zor durumda olunca destek oluyoruz birbirimize”.</i>	Akrabalık ilişkilerinin zayıflaması
Bulunan alt kategori	<i>Komşuluk ve Dayanışma Ağları</i>	

Akraba ve komşularla olan ağırları kurmak genelde kadınların sorumluluğundadır. Kadının emek pazarına katılmadığı ya da gelenekselliğin baskın olduğu durumlarda kadın ev dışında gelir getirici faaliyetlerden çok aile işçisi ve sosyal işçi olarak geçinme stratejilerinde yer almaktadır. Toplumsal ilişki ağlarının kurulması ve geliştirilmesi yoksullar arasında önemli bir geçinme stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumsal ilişki ağları da hanenin kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Kadın geçinme stratejilerindeki sosyal işçi rolü ile bu ağlarda önemli role sahiptir. Kurulan toplumsal ağlar, yalnız acil durumlarda bir güvence değil, yaşamın sürdürülmesi ve bireylerin geleceği için de vazgeçilmez bir kaynak olarak görülmektedir. Enformel kişisel aile ilişkileri yanında, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi çeşitli koşullarda komşular ve tanıdıkların da önemli fonksiyonları vardır. Bu kurulu ilişki ağlarını sürdürme rolü çoğu zaman kadınların uğraştığı bir konudur (Dinçoflaz, 2009:121).

Kentte yaşayan yoksullar için önemli bir yaşam alanı olan mahallelerde, gündelik hayatın anlık ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında birincil ilişkilere dayalı dayanışmada komşuluk öne çıkmaktadır. Özellikle dertlerin ve yoksulluğun paylaşılmasında, komşular için dayanışma “aynı duygu halinin, olmayanı yetirmenin kader ortaklığına” dönüşmektedir (Dericioğulları Ergun:2016:221).

Çalışmada da yoksul kadınların yoksullukla baş etmek için başvurduğu önemli bir kesim komşularıdır. Yoksullar arasında komşuluk ilişkilerinin daha kuvvetli olması, dertlerini en fazla komşularıyla paylaştıkları görülmektedir. Katılımcılardan (K9) bunu şöyle ifade etmektedir: “*Komşularım yardım ediyor. Bazen yemek getiriyorlar üst baş getiriyorlar. Öyle öyle geçiniyorum. Ben de fasulyeye elmaya gidince ordan getirdiğim sebzeleri komşularıma veririm. Ben de yokluktan geldiğim için yardım etmeyi severim*”.

Diğer bir görüşmeci (K28) ise akrabalar arası ilişkilerin zayıfladığına komşuluk ilişkilerinin ise daha güçlü olduğuna şu şekilde dikkat çekmektedir: “*Komşularımdan daha çok yardım görüyorum. Dertleşiyoz. Zor durumda olunca destek oluyoruz birbirimize*”.

Aksan çalışmasında maddi yardımlardan çok manevi desteğin daha uzun süreli devam ettiğini belirtmiştir. Diğer taraftan “evin eksikliğini komşudan istemek” yoksullar açısından bazen sıkıntılı görülmekte, özellikle kadınlar bu ilişkilerde “dedikodu olur”

korkusu ile komşuluk ağlarının bu yönde derinleşmesinden tedirgin olabilmektedir (Aksan, 2014:322).

Bunun yanı sıra bazı görüşmeciler ise komşuluk desteğinin sadece manevi boyutta olduğunu belirterek, herkesin yaşam koşullarının zorluğu ve imkânların yetersizliği gibi nedenlerle birbirlerine yardım edemediklerini ifade etmiştir. K 3 bunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Komşularımız iyi. Herkes biri birine sıkıntılı durumlarda destek oluyor. Maddi olarak değil tabii bu mahallelerde herkesin geliri kendine zor yetiyor. Ama manevi açıdan geldiler kötü günlerimde bana destek oldular yanımda oldular”.

Bazı kadınlar için de komşuluk derinliği olmayan bir dayanışma biçimi olarak karşımıza çıkmıştır. Görüşmecilerden K 24 bunu şu şekilde açıklamıştır: *“İyiyiz çok şükür. Gelip gideriz birbirimize. El netçek senin derdine çare olabilir mi? Güvenemezsin kimseye derdini anlatırsın yanına katar gidip başkasına anlatır.”*

Yılmaz’ın 2010 çalışmasında da yapılan görüşmelerde komşuluk mahallede sıklıkla dile getirilen ve dayanışma ilişkilerinin niteliği açısından yüceltilen bir olgu olarak dikkat çekmiştir. Görüşülen kadınların çoğu ihtiyaç duydukları farklı konularda komşularının kendilerine yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Çalışmada görüşülenlerin %60.6 sının komşularına yardım ettiği belirtilmiş, yapılan yardımların ise, daha çok inşaat işlerinde (%85) yoğunlaştığı saptanmıştır. Yardımların çoğunun maddi kaynaklı olmadığı, daha çok yardım kaynaklı olduğu vurgulanmıştır (Yılmaz, 2010:148). Mahallede komşuluk ilişkilerinin derinliği olmayan bir dayanışma biçimi olduğu sıklıkla dile getirilmiştir.

Aksan’ın yaptığı *yoksullukla baş etmede dayanışma ağlarının rolü* adlı çalışmada komşuluk ilişkilerinin önemli olmasına rağmen uzun süreli olmadığı belirtilmiştir. Komşular arasındaki maddi yardımlar bir süre sonra kesilirken sadece manevi destekler devam ettiği saptanmıştır. Bir diğer bulgu ise, “evin eksliğini komşudan istemek” yoksullar açısından bazen sıkıntılı görülmekte, özellikle kadınlar bu ilişkilerde “dedikodu olur” korkusu ile komşuluk ağlarının bu yönde derinleşmesinden tedirgin olabilmektedir.

Bu bağlamda çalışmada, komşuluk ağlarının yoksullukta kırılabilir bir niteliğe sahip olduğu ve bu ağın yoksullukla baş etmede her zaman sorunsuzca işlemediği ortaya çıkmıştır. Komşuluk dayanışması gündelik ilişkilerde önemi işlevleri yerine getirirse de,

özellikle yoksulları koruma noktasında yüksek düzeyde ya da tam anlamıyla güven sağlayabilen dayanıklı bir ağ değildir. Komşularla olan ilişkilerin karşılıklılık düzeylerine bakıldığında ise yoksulların desteklerinin maddi karakterli olmadığı, duygusal sıkıntılar ve iyi-kötü günde destek gibi manevi boyutlarda desteği içerdiği görülmektedir (Aksan, 2014:322).

Tablo 3.29. Görmezden Gelmek

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K2	<i>“Nasıl geçineyim kör sağır geçiniyoruz işte”.</i>	Geçim sıkıntısı
K9	<i>“Yoksulluğa alışıyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışıyorsun”.</i>	Yoksulluğa alışmak
K10	<i>“Biz yoksul değiliz ki. İyi kötü başımızda bir dam ve içinde eşyalar var. Kocamın sigortası var. Bazen senede birkaç kere dışarıda pide yemeye bile gideriz. Allah a çok şükür durumumuz fena değil”.</i>	Yoksulluğu kabullenme Şükretmek
K11	<i>“Gelen para yetmese de yetirmeye çalışıyoz. Çünkü başka yapacak bir şey yok. Alıştık bu duruma”.</i>	Kıt kanaat geçinmeye alışmak
K12	<i>“Bana hep başkaları verir ben hiçbir şey almam hep onları kullanırım. Ama çocuklar büyüdükçe onlar yeni eşya almak istiyor ben de onlara yetemiyom. Çaresizim. Yardımseverler derneğinden bana çok yardımcı oldular. Bir keresinde tüpüm bitti demiştim biri çıkardı cebinden tüp parasını verdi. Allah razı olsun”.</i>	Yetersizliğin verdiği çaresizlik
K15	<i>“İstediğimizi alamadığımız faturaları ödeyemediğimiz çok zamanlar oluyo ama ben onları çok kafaya takmıyorum. Borç alıyorum ödüyorum bir şekilde”.</i>	Kabullenme

K19	<i>“Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim. Beterin beteri var deyip sesimi çıkarmadım. Hayat karşı hep çaresizdik hep güçsüzdük”.</i>	Derin güçsüzlük algısı Kadere razı gelmek
K21	<i>“Hasta olmasam iyidi çok sıkıntım olmadı. Geçim derdini ben çok kafaya takmadım. Allah bu kadar verdi. Buna da şükür. Çok kötü durumda olanlar var”.</i>	Şükretmek
K28	<i>“Yine de şükür başımızın üstünde damımız var . bir ekmek bir suda yeter bize”.</i>	Yoksunluğa alışmak
Bulunan alt kategori	<i>Görmezden Gelmek</i>	

Görüşülen kadınların yoksullukla baş etmek için kullandıkları bir diğer kavram *görmezden gelme*'dir. Kadınların çoğu yoksulluğu değiştiremeyeceklerini düşünerek umursamamakta ve ellerinde olanla yetinmeye çalışarak durumu yok saymaktadırlar.

Okuma yazması olmayan 3 çocuk sahibi ve çapa yapmaya giderek para kazanmaya çalışan görüşmecimiz K 11 bu konuda ki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: *“Gelen para yetmese de yetirmeye çalışıyoz. Çünkü başka yapacak bir şey yok. Alıştık bu duruma”.*

63 yaşındaki evli ve çalışmayan başka bir görüşmeci K 19 ise durumun değişmeyeceğini bildiği için çok da önemsemediğini şu şekilde dile getirmiştir: *“Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim. Beterin beteri var deyip sesimi çıkarmadım. Hayat karşı hep çaresizdik hep güçsüzdük”.* Görüşmeci yoksulluğun kalıcılaştığını, yaşamın kendisi, olağan hali olduğunu ifade etmektedir.

Yokluğa alıştığını ve bunu artık çok umursamadığını belirten, iki çocuğundan biri engelli olan görüşmeci K 9 ise durumunu şöyle belirtmiştir: *“Yoksulluğa alışıyorsun. Varlık anormal geliyor artık. Bir gün açsın bir gün toksun. Buna da alışıyorsun”.*

Yoksulluk kıskacında olan kadın, içinde bulunduğu olumsuz koşulları çoğu kez görmezden gelerek ailesini yoksulluk sorunundan olabildiğince uzak tutmak adına annesinden/çevresinden gördüğü, öğrendiği davranış kalıplarını kullanmaktadır. Bu durum,

kadın yoksulluğunun bir göstergesi olsa da, aslında kadının yoksulluk adına geliştirdiği yönetim pratiğidir. Bu pratik hem geleneksel ve toplumsal olarak öğrenilmiş bir pratiktir, hem de bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır(Işık ve Göktürk 2010:315).

Tablo 3.30. İnançlı Olmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K29	<i>“Yine de şükür başımızın üstünde damımız var. Bir ekmek bir suda yeter bize”.</i>	Şükretmek
K3	<i>“Şükür bugünüme binlerce şükür. Geçen seneye gelene kadar 3 aylığımda yoktu. İyi kötü elektrik parası su parası ekmek parası idare ediyom. .Cenabı Allah köşeye yatırıp kapıya baktırmasın. Başka bir isteğim yok”.</i>	Daha kötü günleri görmemeyi dileme
K27	<i>“Oğlum okusun bir parça olsun acılarını unutsun istiyorum. Evim olsun istiyorum. Başka bir beklentim yok ne olsun çok şükür aç değil açıkta değiliz”.</i>	Umut etmek
K15	<i>“Muş ta köyde oturuyodum. Doğru dürüst tarlamız bahçemiz yoktu.9 kardeşтик. Üstümüz yoktu başımız yoktu. Tek göz odada üst üste yataydık. Sefalet içindeydim. Burda kendi evim var. Elimize geçen iki kuruşla geçinip gidiyoruz. Karışan yok görüşen yok. Şükür halimize. Başka ne isterim”.</i>	Sefalet içinde olmak
K5	<i>“Komşularım gelip gidiyo arada akrabalarım ve kızım uğruyo. Günler böyle geçip gidiyo. Sıkıntım olursa baş edemezsem dua ederim. Allah bana güç verir. Hayatta kalma gücü verir. Sonra da sıkıntım gelip geçer”.</i>	Dua etmek
K7	<i>“Hasta olmasam iyi di çok sıkıntım olmadı. Geçim derdini ben çok kafaya takmadım. Allah bu kadar verdi. Buna da şükür. Çok kötü durumda olanlar var”.</i>	Elindekilerle yetinmek
K19	<i>“Gün oldu karnımız aç yattık gün oldu karnımız tok oldu. Ama niye böyle diye hiç isyan etmedim. Kaderime razı geldim. Beterin beteri var deyip sesimi çıkarmadım. Hayat karşı hep çaresizdik hep güçsüzdük”.</i>	Çaresizlik ve güçsüzlük İsyan etmemek/boyun eğmek

K 14	<i>“Ben de kendimi bildim bileli halı dokudum. 6 yaşında başladım. Okuldan gelir gelmez başına geçerdik halının. Zor günleri o günler çok zor”. Halıdan aldığımızı idare ediyoduk. Mutfak harcını görürdük çocukların ihtiyacını görürdüm. Kötünün iyisiydik. Bizden kötülerini düşünüp Allaha şükrederdik”.</i>	Çocuk işçiler Allah’a şükretmek
K27	<i>“Allah a şükür bir eksikimiz yok . İyi geçiniyoruz”.</i>	Güçlü maneviyat
K23	<i>“Alıştım artık bu hayata 800 tl ile iyi kötü geçinip gidiyoruz evimiz var ona şükrediyorum o da olmasa ne yapardık kiralarda sürünecektik. Bu halimize de şükür”.</i>	İyi kötü geçinip gitmek Tevekkül etmek
K16	<i>“Yine Allah razı olsun ben şimdi onun sayesinde açıkta kalmadım bu ev olmasaydı şimdi huzurevinde olurum”.</i>	Açıkta kalma korkusu
K15	<i>“Bu dünya için değil öbür dünya için yaşıyorum. Onun için ibadetlerimi yerine getiriyorum. Param pulum evim arabam olmasa da sağlığım yerinde olduğu için şükrediyorum”.</i>	İbadet etmek
Bulunan alt kategori	<i>İnançlı Olmak</i>	

Görüşülen kadınların neredeyse tamamı yoksullukla baş etme yöntemleri kategorisi altında oluşturulan alt kategori *inançlı olmak* tır.

Yoksulluk ile ilgili yapılmış olan birçok çalışmada, yoksulların kadercilikleri ve tevekkül etmeleri gibi özellikleri genellikle örnek verilerek dinsel tutumlarla yoksulluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu savunulmaktadır. Özellikle de yoksulluk kültürünü kuramının en önemli özelliği “dinsel inançların bireyin yaşantısında ağır basması” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkdoğan, 1974: 45).

Yaşadıkları her şeyin bir nedeni olduğunu düşünen yoksul kadınlar; Allah’ın kendilerini sınadığını ve bu nedenle yine de şükrettiklerini belirtmişler, “Allah razı olsun” diyerek konuyu farklı bir boyuta taşımışlardır.

49 yaşında okuma yazması olmayan kadın görüşmeci (K 15) yoksulluk ve din arasında kurduğu ilişkiyi şöyle dile getirmektedir:

“Bu dünya için değil öbür dünya için yaşıyorum. Onun için ibadetlerimi yerine getiriyorum. Param pulum evim arabam olmasa da sağlığım yerinde olduğu için şükrediyorum.

Başka bir görüşmeci (K14) ise kendinden daha kötü durumda olan yoksul insanları düşünüp, elindekilerle yetindiğini ve şükrettiğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Ben de kendimi bildim bileli halı dokudum. 6 yaşında başladım. Okuldan gelir gelmez başına geçerdik halının. Zor günleri o günler çok zor”. Halıdan aldığımızı idare ediyoduk. Mutfak harcını görürdük çocukların ihtiyacını görürdüm. Kötünün iyisiydik. Bizden kötülerini düşünüp Allaha şükrederdik”.

Muş'tan yıllar önce göç ederek Burdur'a gelip yerleşen 49 yaşında ki 6 çocuk sahibi ve kocası duvar ustası olan görüşmeci (K 15) durumunun eskiye göre daha iyi olduğunu bunun için de şükrettiğini şöyle anlatmıştır:

“Muş ta köyde oturuyodum. Doğru dürüst tarlamız bahçemiz yoktu.9 kardeşlik. Üstümüz yoktu başımız yoktu. Tek göz odada üst üste yataydık. Sefalet içindeydim. Burda kendi evim var. Elimize geçen iki kuruşla geçinip gidiyoruz. Karışan yok görüşen yok. Şükür halimize. Başka ne isterim”.

Aksan'ın 2009 yılında yaptığı yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmasında katılımcıların dinsel tutumlarını ölçmek için sorduğu soruda 450 kişi %42,2 oranı ile bütün ibadetleri düzenli olarak yaptığı cevabını verdiği belirtilmiştir. *İnanıyorum ve düzenli olmasa da ibadetleri uyguluyorum* cevabını verenler ise 397 kişi ve %37,2 oranı ile diğer büyük çoğunluğu oluşturduğu saptanmıştır (Aksan, 2009:97)

Din ve yoksulluk arasında dinin dünyaya katlanma ve yoksulluktan kaynaklanan çelişkileri yumuşatma ve yatıştırma işlevi gören bir ilişki vardır. Din olgusu bireyin kaderci bir yapıya bürünmesini ve bu çerçevede yoksulluğun, kendi kaderi olduğunu kabullenip tevekkül etmesini sağlamakta dolayısıyla yoksulluğun getirdiği acıları azaltıcı bir etki yaptığı düşünülmektedir.

Tablo 3.31. Çalışmak

Görüşmeci No	Görüşme Söylemleri	Görüşme Kodları
K23	<i>“Halı işledim. Temizliğe gittim. Merdiven yıkamaya gittim. Elim tutukça çalışmayı düşünüyorum ama kolumda ve boynumda çok ağrım oluyor”.</i>	Geçim sıkıntısı İstikrarsız işlerde çalışmak
K24	<i>“Çocukken geçinmek için annem, ben ve kardeşlerim halı dokurduk. Halıdan başka geçim kaynağımız yoktu. Evlenince bir süre yaşlı baktım. Sonra otelde çamaşırcılık yaptım.</i>	Çalışmak zorunda kalmak
K10	<i>“Eşim izin vermediği için çalışamadım. Aslında çalışmayı çok istiyordum. Ama ben de el işi yapıp sattım. İki kuruşta olsa kazandım çocukların bir eksikliğini aldım”.</i>	Para kazanmaya çalışmak
K 3	<i>“Çocukluktan çalışmaya halıyla başladım. Çapaya gittim, orağa gittim. Dağ otu toplamaya gittim. Ev temizliğine gittim. Gündüz odun yardım sattım gece halı işledim”.</i>	Yaşamın sürdürülebilirliği için çalışma zorunluluğu Gece gündüz çalışmak
K4	<i>“Çapaya gittim, fasulyeye gittim. Ama artık boynum çok ağrıdığı için çalışmıyorum”.</i>	Mevsimlik işçi olmak
K5	<i>“Çocukluktan başladım halı dokumaya. Evlenince de halı dokumaya devam ettim. Paramı haftalık harçlık yapıyordum. Pazara, bakkala giderdim”.</i>	Çocukluğunu yaşamamak
K30	<i>Ailemin durumu da çok kötüydü. Çocukluktan çalışmaya başladım. Annemgille orman yevmiyesine gidiyorduk.3-4 ay sürüyordu. Evlenince de bu işe devam ettim.</i>	Çocuk işçi olmak

K14	<i>“Kızken den başladım halı dokumaya. Dokuduktan sonra götürür Isparta da satardım ipimi alır gelirdim. Yenisini yapardım sonra. Böyle böyle çocuklarımı büyüttüm”.</i>	Halı dokumak
K29	<i>“Ben de bittim gari çalışa çalışa. Çapaya gittim devamlı. Ne iş bulduysam yaptım. Fırında çalıştım, tatlıda çalıştım. Şimdi de kızım la beraber merdiven yıkamaya gidiyoruz”.</i>	Tükenmiş hissetmek
K20	<i>“Önceleri halı dokuyordum. Şimdi de her gün temizliğe gidiyorum. Haftanın beş günü temizliğe gidiyorum. Hafta sonu da evimi temizliyorum.</i>	Gündelikçi kadın olmak
K26	<i>“On yaşından beri halı dokudum. Gece demedim gündüz demedim. Isparta halısı işledim. Durutmadı ki anamız”.</i>	Çocuk emeği
K1	<i>“Evlenceye kadar makine ustası olarak çalıştım. Evlendikten sonra da temizliğe gittim. Bir otelde çalıştım. Sonra mermer fabrikasında aşçılık yaptım”.</i>	Yaşamak için çabalamak
K28	<i>“Eşimden ayrıldıktan sonra bir süre çocuk baktım. Sonra orağa, çapaya gittim”.</i>	Mevsimlik işçi olmak
K21	<i>“Sürekli çapaya gidiyorum. Bir de yazları düğün bulaşığına gidiyorum. Evde de yazma yapıp satıyorum”.</i>	Yoksullukla baş etmek için çalışmak
K2	<i>Çocuklukta halıyla başladım çalışmaya. Evlenene kadar halı işledim anamın evinde. Evlenince de çapaya gittim fasulyeye gittim. Temizliğe gittim. Ben de çalışsam aç kalacaktık”.</i>	Düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmak
Bulunan alt kategori	<i>Çalışmak</i>	

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde “yoksullukla baş etme yöntemleri” teması kadınların bakış açısını belirlemek üzere yapılandırılmıştır. Görüşmecilerin neredeyse tamamı (26 katılımcı) arasında *çalışmak* ortak tema olarak saptanmıştır.

Dünya genelinde kadınlar, ekonomik hayatın içinde yer almaları veya ev içinde yaşamın yeniden üretilmesine katkıda buldukları halde farklı görünüm ve biçimlerde de olsa hayatın hemen her alanında ayrımcılığa maruz kalmakta, eğitim, sağlık gibi hak, olanak ve hizmetlere ulaşmada, yararlanmada erkeklere göre dezavantajlı konumda yer almaktadırlar. Erkeklerle aynı düzeyde değerlendirilmeyen kadın emeği, küreselleşmeyle birlikte azalan formel istihdam sebebiyle, enformel sektörde artış göstermişlerdir. Düşük ücretle, iş ve sosyal güvenceleri olmadan enformel sektörde yoksunluk içinde çalışmaktadırlar. Bu durum kadınların çalışıyor olmalarına rağmen yoksullaşmalarına neden olmaktadır (Yıldırım, 2011:61).

Kadınlar için işgücü piyasasına katılım ya da çalışmanın kendisi kimi koşullarda yoksullukla mücadelede faydasız kalabilmektedir. Yapılan çalışmalar, yoksul kategorisinin dışında yer almak için öngörülen gelir ile çalışma sonucunda elde edilen gelirin karşılaştırmasının kimi durumlarda çalışmanın kendisinin yoksul kategorisinden çıkmak için yeterli olmadığını göstermektedir. “Çalışan yoksullar” olarak kavramsallaştırılan bu durum hem işlerin düzensiz olması hem de düzenli olsa bile ücretlerin düşüklüğü nedeniyle çalışanların da kronik yoksulluk içinde kaldığını göstermektedir (Şener, 2009:4).

Işık ve Göktürk’e göre, kadınların yoksulluğu yaşamasına rağmen onun ezici toplumsal/kültürel/ekonomik etkilerini ötelemek ya da idame ettirmek adına mevcut koşulları kullanarak mücadele etmesi, ailelerinin yaşadığı sıkıntıların giderilmesinde önemli rol oynarlar. Dışardan bakıldığında küçük ve önemsiz gibi görünen bu girişimler aslında dikkate alınması ve takdir edilmesi gereken yoksulluk önleme stratejileridir (Işık ve Göktürk, 2010).

Dinçoflaz’a (2009) göre kadın emeğinin yoksullukla mücadele stratejilerde çok önemli bir rolü vardır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde, yoksulluğu erkeklerden daha farklı bir biçimde yaşamakta, yoksullukla baş etme yönündeki çabaları da, yine toplumsal cinsiyet rolleri temelinde daha farklı bir biçimde oluşmaktadır. Kadınların yoksullukla baş etmede kullandığı temel stratejiler; aile içi ücretsiz işçilik, gelir

yaratıcı stratejiler (enformel işçilik), ücretli çalışma ve sosyal işçiliktir. Aile içi ücretsiz işçi olarak kadın, ev içi üretim yaparak ve tüketim malzemelerinde kısıtlama yaparak aile geçimine katkıda bulunur. Kadınlar hem ev işi yaparlar, hem de yeniden üretim süreçlerinde yer alırlar. Gelir yaratıcı stratejiler, kadının genelde ev içinde, nadiren ev dışında yaptığı para kazanma amacı taşıyan çoğunlukla enformel nitelikte işlerdir. Bunlar evde yapılan el işi gibi kısıtlı pazarı bulunan işler olabileceği gibi, sosyal ağlar gerektiren gündelikçilik gibi ev dışı faaliyetler de olabilir. Ücretli işçilik, kadının formel kapitalist sisteme fiilen dahil olduğu, bir başka deyişle, emek pazarında yer aldığı stratejidir. Sosyal işçilik ise, aile, akraba, hemşeri ve komşularla kurulan ilişkilerin genişletilmesi ve pratiğe geçirilmesini içerir. Kadınlar ucuz yiyecek, olası bir iş ya da belediyelerce dağıtılan yardımlar gibi konularda bilgileri bu ağlar aracılığıyla elde ederler.

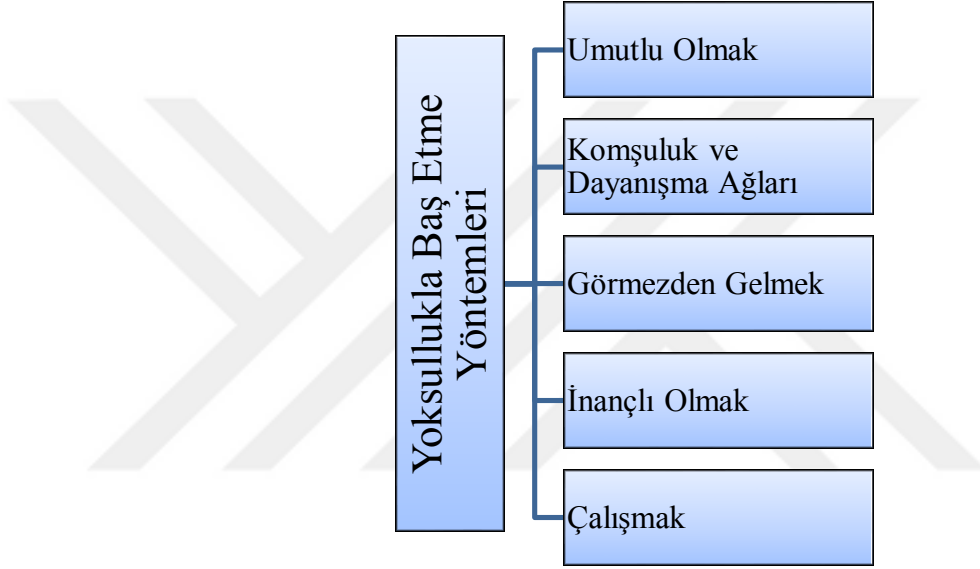
Çalışmada görüşülen kadınların çoğu az gelir getiren, düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Yaptıkları işler arasında mevsimlik işçilik, temizlik, evde parça başı iş (dantel, örgü, yazma vb), çocuk, hasta ve yaşlı bakıcılığı, halı dokumacılığı gibi işler yer almaktadır. Kadınların hepsi ekonomik zorluklar, hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı, kocalarının işsizliği ve istikrarsız kazançları ailenin geçimi için yeterli olmadığından çalışmaya başladıklarını bildirmişlerdir.

Burdur'da halı dokumacılığı alt gelir grubuna ait her evde yapılmaktadır. Kadınlar için önemli bir gelir kapısıdır. Görüşmecilerden çoğu çocukluk yaşlarından itibaren halı dokumaya başlamış bu yüzden de eğitimlerini yarıda bırakmak ya da hiç okula gidememek zorunda kalmışlardır.

Yoksullukla başa çıkmak için, enformel sektörde çalışan kadınlar uzun ve belirsiz çalışma saatleri, düzensiz çalışma günleri, fazla mesaiden ve sosyal güvenceden yoksunluk gibi birçok olumsuz koşula rağmen, yaptıkları işin ve kazandıkları paranın son derece değerli olduğunu bildirmişlerdir. Ailelerinin yoksulluk sınırında olması ve çocuklarının karşılanması gereken ihtiyaçlarının bulunması nedeniyle kadınlar için evlerine giren her kuruş önemlidir. Bu nedenle çoğunluğu kendilerini “çalışan kadın” olarak görmekte, bununla gurur duymakta ve işlerini küçümseyenleri eleştirmektedirler.

Bu bağlamda günümüzde artık yoksulluktan kurtulmak için bir iş sahibi olmanın yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve gelir

güvencesinden yoksun enformel sektörde günlük çalışma ücretine bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışanlar yüksek oranda yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu grup içinde sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan ve diğer çalışanlara göre düşük ücretle ve eğreti koşullarda çalışan kadınların yoksulluk içindeki payları da artmaktadır.

Şekil 3.6. Tema 6: Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Bu bağlamda kadınların “yoksullukla baş etme yöntemleri ” temasıyla ilintili olan ve katılımcıların ifadelerinde sıkça rastlanan “umutlu olmak”, “komşuluk ve dayanışma ağları”, “görmezden gelmek”, “inançlı olmak” ve “çalışmak” alt temalarına ulaşılmıştır. Elde edilen yoksullukla baş etme yöntemleri teması ve bu temayla ilişkili olan alt temaların gösterimi Şekil 3.6’ da sunulmuştur.

3.2.2. Eksenel Kodlama

Açık kodlamada yapılan bütün kategorilerin amacı kadınların yoksullukla ilgili düşüncelerinin, deneyimlerinin ve algılarının ne olduğunu anlamaya çalışmaktır. Eksenel

kodlamada merkez kategori, kadınların yaşadığı tüm yoksunluklar dolayısıyla **“yoksunluklara rağmen yaşama tutunabilmek”** olarak kavramsallaştırılmıştır.

Araştırmacı eksenel kodlama süreci boyunca Strauss ve Corbin(1990) önerilerini göz önünde bulundurarak verilere ilişkin “Nasıl?”, “Neden?”, “Kim/ne, neye yol açtı?”, “Hangi koşullar altında bunlar gerçekleşti?”, “Bunun sonuçları ne?” vb. gibi sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplardan hareketle kategoriler ve alt kategoriler arasındaki ilişkilendirmeleri yeniden değerlendirmeye almıştır.

Açık kodlamada elde edilen kategorilerin tamamı (kadınlarda yoksulluğun nedenleri, kadınların yoksulluk algısı, kadınların kadın olmakla ilgili düşünceleri, kadınların yoksulluk ile ilgili olumsuz düşünceleri, kadınların yoksulluk ile ilgili olumlu düşünceleri, kadınların yoksullukla baş etme yöntemleri) kadınların yoksulluk hakkındaki düşüncelerini, deneyimlerini ve yaşadıkları güçlükleri açıklamaktadır. Bu süreç; aralarında nedensellik ilişkisi ve benzerlikler saptanarak tekrar kategorileştirilmiştir. Tekrar kategorileştirme sonunda elde edilen eksenel kodları; fiziksel yoksunluk, psikolojik yoksunluk ve sosyal yoksunluk olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu kodlar birbirlerini etkileyerek takip eden süreçler şeklinde sıralanmış ve araştırmacıyı çekirdek koda götüren hikâyenin ortaya çıkması sağlanmıştır.

Açık ve eksenel kodlamadaki bulgulardan hareketle yapılan kodlamalarda kadınların ekonomik yetersizliklere bağlı yaşadıkları yoksunluklar dikkat çekmektedir. Bu yoksunluklar eksenel kodlamada üç kategori altında toplanmış ve alt kategorilere ayrılmıştır. Fiziksel yoksunluk kategorisinde; yetersiz barınma, yetersiz beslenme, yüksek sağlık riskleri, geçim kaynaklarına erişememek ve şiddet görme alt kategorileri oluşturulmuştur. Psikolojik yoksunluk kategorisinde; güçsüzlük, yetersizlik ve eksiklik, yalnızlık ve çaresizlik, mutsuzluk, şiddet görme, değersizlik duygusu, belirsizlik duygusu alt kategorileri oluşturulmuştur. Sosyal yoksunluk kategorisinde; yetersiz eğitim, yardımlara muhtaç olmak, sosyal dışlanma, sosyal güvensizlik, kayıt dışı istihdam, bakım sorumlusu, eğlence ve aktivitelerden mahrumiyet alt kategorileri oluşturulmuştur. Elde edilen eksenel kodlar, araştırmacıyı çekirdek koda götüren hikayenin ortaya çıkması sağlamıştır.

Yoksulluk her gün onu yaşayan için, bölünemeyen bir bütün olarak görülmektedir. Yoksulluk deneyimi sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekanında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitimden, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmamaktır. Bu bütünlük hem mekânsal düzeyde hem bireysel düzeyde yoksulluğun sürekli olarak yeniden üretilmesinin koşullarını yaratmakta ve onu yaşayanlar için bir kader gibi algılanmasına yol açmaktadır (Tesev, 2000:145).

Bauman'a göre yoksulluk, "normal yaşam" olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma anlamına da gelmekte ve "istenilen düzeyde olamama" demektir. Bu durum yoksul bireyde kendini beğenmeme, utanç veya suçluluk duymasıyla sonuçlanmaktadır. Yoksulluk ayrıca, mevcut toplumda "mutlu bir yaşamı" ifade eden tüm imkanlardan da yoksun bırakılmak, "hayatın sunmak zorunda olduğu ve diğer bireylerin paylaştığı şeylerden" de yoksun bırakılmak anlamına da gelmektedir. Bu da kendini değersiz görmeye, şiddet içeren ve katı davranışlar biçiminde beliren kin ve öfke şeklinde kendini göstermektedir (1999:60).

Yıldırımalp'e göre ekonomik, sosyal, psikolojik etkileri ile çok boyutlu bir niteliğe sahip olan yoksulluk, yalnızca gelir yetersizliği ile açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Bireyin içinde yaşadığı koşulları ve mahrumiyetlerini ifade eden yoksunluk kavramını da içerisinde barındıran yoksulluk, gıdadan barınma koşullarına, gelir ve servet farklılığına, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlere, ekonomik kaynaklara yeterli düzeyde ulaşamamayı ve yararlanamamayı da içermektedir. Öte yandan toplumsal ilişkilerdeki dışlanma ve marjinalleştirme süreçleri de yoksulluk kaynaklı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (2011:159).

Yoksulluğu bir sosyal dışlanma sorunu olarak kadınların toplum içindeki mağduriyetinin başlıca nedenlerinden biri olduğunu belirten Alptekin, yoksul kadının işgücünden, eğitimden, temel hizmet kurumlarından dışlanma gibi yoksunluklarla çevrili olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bu yoksunluklar ile öz-güvensizlik, yalnızlık, çaresizlik gibi psikolojik rahatsızlıklar içinde yaşamdan doyum sağlayamayan yoksul kadınların topluma olan aidiyet bağları zayıflamakta ve toplumsal kurumlara olan güvenleri

azalmaktadır. Sosyal bütünleşmeyi de tehdit eden bu durum kadınların yoksulluk nedeniyle toplumsal yaşamdan da yoksun kalmasına yol açmaktadır (2014:29).

Yapılan çalışmada kadınlar yoksulluklarının yanı sıra birçok yoksunluğu da beraber yaşamaktadır. Kadınlar en temel gereksinimlerden olan iyi beslenmeden, barınmadan, sağlık hizmetlerinden yoksun yaşamaktadır. Çok az sayıda kadın üzerine kayıtlı mülk sahibidir. Kadınlarda eğitimden yoksun olma oranı çok daha yüksektir. Kadınların eğitime erişimindeki eşitsizlikler onların ekonomik rollerini kısıtlamaktadır. Eğitim arttıkça kadınlar daha iyi ücretli işlerde daha fazla yer almaktadır ve işgücüne bağlılıkları daha güçlü olmaktadır. Pek çok yoksul kadın erkeklerden daha fazla çalışmaktadır. Haneye ekonomik olarak katkıda bulunma ihtiyacı ev içi yeniden üretim faaliyetlerinin düzgün bir şekilde yerine getirilmesiyle bütünleşmiştir. Hem gelir yetersizliği hem eğitim yetersizliği nedeniyle kültürel ve sosyal yaşamdan yoksundurlar. Kadınlar şiddetin her türüne maruz kalmaktadır. Korunmasız kadınların yaşam hakları tehdit altındadır. Kendini yetersiz hissetme, emeğini ve gelirini önemsememe, sistem dışı işlerde çalışmanın yol açtığı, belli bir sınıfa aidiyetten ve örgütlülüğünden yoksunluk, geleceğe yönelik belirsizlik, kendi yaşamını ilgilendiren planların başkalarınınca yapılır olması kadının yoksunlukları arasında gelmektedir.

Yıldırımalp ve Özdemir yoksulluk ve yoksunluğun iç içe geçmiş kavramlar olduğunu ve yoksunluğun çoğu zaman yoksullukla birlikte anıldığını belirtmişlerdir (2013:53). Maxwell'de yoksulluğu, “göreceli yoksunluk” olarak tanımlanmaktadır (Maxwell, 1999).

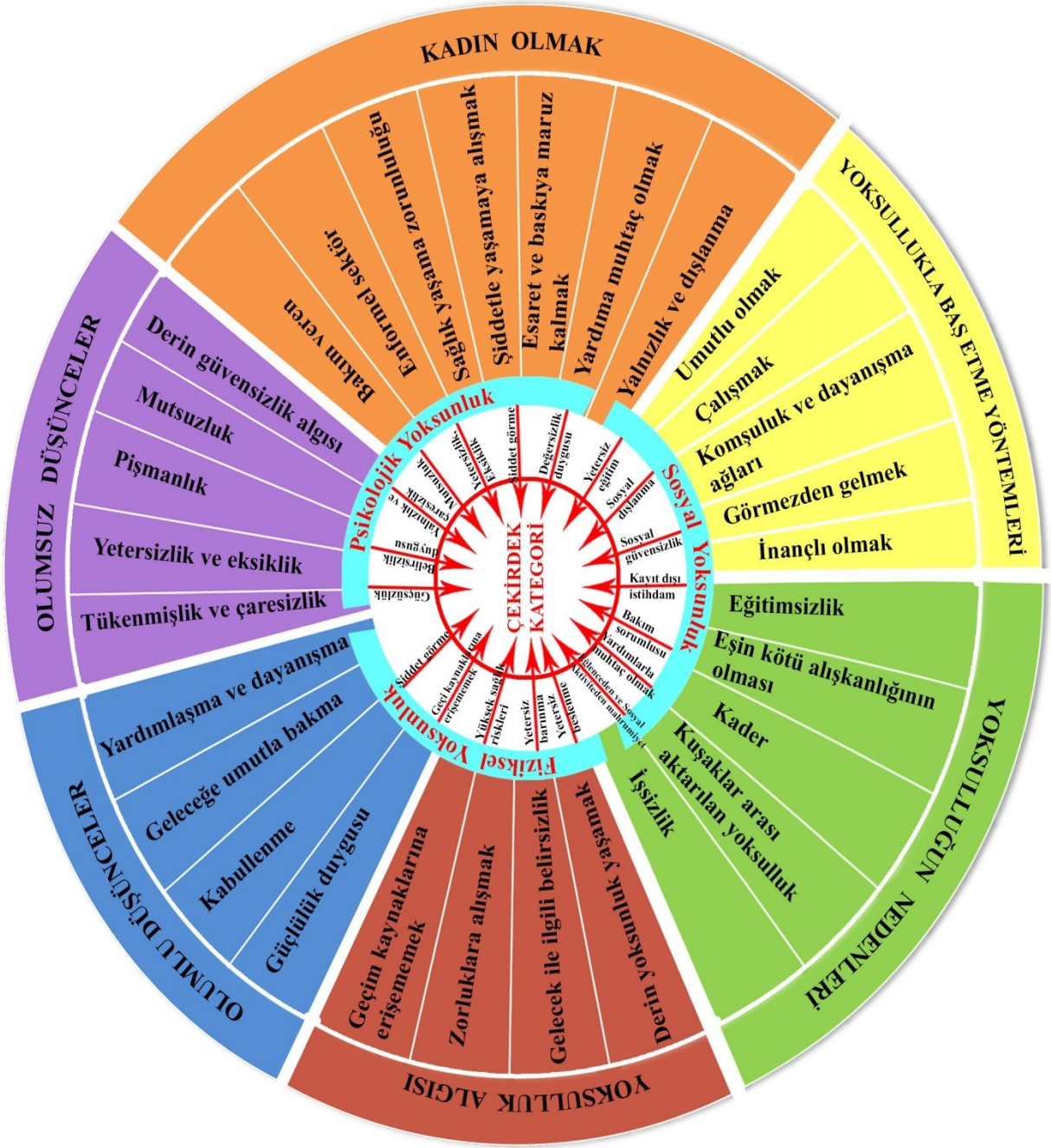
Sallan Gül ise; yoksulluğun temelinde bulunan yoksunlukları, gıdadan barınmaya, gelir ve servet farklılığına, sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamamanın yanında, toplumsal ilişkilerdeki dışlanma ve marjinalleştirme olarak kavramsallaştırmıştır (2002: 109).

Erdoğan'ın çalışmasında ise, görüşülen yoksulların anlatılarında maddi yoksunluğun yanı sıra bunun getirdiği sembolik şiddetin sorun edildiği yargısına varılmaktadır. Görüşülenler tarafından yoksulluk kadar yoksulluğu “alt”, “aşağı”, “hayvani” ve “değersiz” olarak gören sembolik şemalar ve toplumsal ayrımlardan bahsedilmektedir. Yani yoksulluk doğurduğu sağlık, beslenme, barınma gibi sorunların

yanı sıra ve ötesinde kendilikte ve özsaygıda açtığı yaralar olarak da anlamlandırılmaktadır. Yaşama katılım araçlarından yoksun, kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik bir dışlanma süreci içinde olan yoksul kadınlar için yoksulluk oldukça yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Madun olmak, önemli olmamak, dinlemeye değer bulunmamaktır (Erdoğan, 2007: 40).

Çalışmada da kadınların maddi yoksunluğun yanı sıra psikolojik yoksunluk olarak nitelendirilebilecek birçok olumsuz duygu yaşadıklarını(mutsuzluk, yetersizlik, kendini değersiz görme, tükenmişlik, çaresizlik, yalnızlık, dışlanmış hissetme vb.) ifade etmişlerdir.

Şekil 3.7. Eksenel Kod Şeması

3.2.3. Seçici Kodlama

Eksenel kodlamada ortaya çıkan üç kategori ele alındığında her bir kategori ile ilişkilendirilebilecek kategori “yoksunluklara rağmen yaşama tutunabilmek” olarak belirlenmiştir. “Yoksunluklara rağmen yaşama tutunabilmek” tüm kategorileri birleştiren bir kategori olmakla beraber yoksulluğun neden olduğu sorunların kadın üzerindeki etkisini anlatan çekirdek kategoridir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen önemli bir bulgu tüm bu yaşanan yoksunluklara rağmen görüşülen kadınların çoğu yoksulluğun mücadele edilmesi gereken bir durum olduğunu sıklıkla ifade etmişlerdir. Görüşülen kadınlar bıkmadan usanmadan düşük ücretlere ve ağır koşullara rağmen çalışarak yoksullukla baş etmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra yoksulluğun kaderleri olduğunu düşünüp, var olan durumlarına şükrederek, çocuklarının okuyup onları yoksulluktan kurtaracağını umut ederek ve yaşadıkları yoksunlukları görmezden gelerek yaşama tutunmaya çalıştıkları göze çarpmaktadır. Çalışma kapsamında kadınların, kendilerini çaresiz hissetmediklerinde karşılaştıkları her türlü güçle mücadele edebilecekleri anlaşılmıştır. Kadınların yaşadıkları yoksulluğun derinliği, yaşamın getirilerinden yoksun olmaları, mağdur ve çaresiz bir yaşamda özellikle çocukları için yoksullukla baş etmeye çalıştıkları dikkate değer önemli sonuçlardır.

Ayrıca yapılan çalışmada görüşülen kadınların çoğu için yoksullukla mücadelede komşuluk ve yardımlar (belediye ve valilikten) önemli bir yere sahiptir. Düzensiz ve yetersiz gelir kadınları yoksuluk yardımlarına yönlendirmektedir. Kadınların eğitim seviyelerinin düşük ve iş tecrübelerinin yetersiz olması onları enformel sektörde çalışmaya sevk etmektedir. Görüşülen kadınların çoğu yaşadığı yoksulluğun şiddetinden dolayı yoksulluğu olumsuz duygularla (yetersizlik, eksiklik, mutsuzluk, tükenmişlik, çaresizlik gibi) betimlemişlerdir. Çalışmadaki çoğu kadının fiziksel, ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kaldığı, birçok sağlık sorunları olduğu, yetersiz beslendikleri, barınma koşullarının yetersiz olduğu belirlenmiştir.

DEĞERLENDİRME

Bu araştırma kadınların yoksulluk durumlarını, yoksulluk ile ilgili düşünce ve deneyimlerini belirlemek üzerine yapılmıştır. Araştırmada kadınlarda yoksulluğun nedenleri, kadınların yoksulluk algısı, kadınların kadın olmakla ilgili düşünceleri, kadınların yoksulluk ile ilgili olumsuz düşünceleri, kadınların yoksulluk ile ilgili olumlu düşünceleri, kadınların yoksullukla baş etme yöntemlerini belirlemek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler Burdur Merkez’de bulunan Akın mah., Sinan mah., Necati Bey mah., Çeşmedamı mah., Karasenir mah., Üç dibek mah., Mehmet akif Ersoy mah., Değirmenler mah., Yenice mah. ve Cemil mahallesinde oturan 30 kadın ile yapılmıştır. Elde edilen veri, temellendirilmiş kuram (temellendirilmiş kuram) kapsamında analiz edilerek kategorilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kadınların çoğunun eğitim düzeyi düşük olduğu, kayıt dışı işlerde çalıştıkları, çoğunun yeşil kartlı olduğu, belediyeden ya da valilikten yardım aldıkları saptanmıştır. Araştırmada öncelikle araştırma sorularından hareket edilerek üst kategoriler oluşturulmuş ve bu kategorilerin altında ortaya çıkan kavramlar kodlanmıştır. Böylelikle araştırmanın açık kodlamaları ortaya çıkmıştır. Açık kodlamada veriler, satır satır kodlanarak alt kategorilere ulaşılmıştır. Yapılan açık kodlamalar sonucunda 6 kategori (tema) 30 alt kategori (tema) ortaya çıkarılmıştır. Açık kodlamalar sonucu ortaya çıkan kategorilerden biri “kadınların yoksullukla baş etme yöntemleri” dir. Bu konuda kodlanan ifadeler ise; “umutlu olmak, komşuluk ve dayanışma ağları, inançlı olmak, yoksulluğu görmezden gelmek ve çalışmak” olarak bulunmuştur.

Bir diğer açık kodlama sonucu ortaya çıkan kategori “kadınlarda yoksulluğun nedenleri” dir. Kadınların yoksulluğun ne olduğuna ilişkin düşüncelerinin derinlemesine incelenmesi sonucunda yapılan kodlamalara göre ise; “eğitimsizlik, eşin kötü alışkanlığının olması, yoksulluğun kader olduğunu düşünme, kuşaklararası aktarılan bir durum olarak görme ve işsizlik” olarak tespit edilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde kadınların “kadın olmak ve yoksulluk” arasındaki ilişkiye yönelik düşünceleri ve deneyimlerini açıklayan alt kategoriler ise; “bakım veren, enformel sektör, sağlıksız yaşama zorunluluğu, şiddetle

yaşamaya alışmak, esaret ve baskıya maruz kalmak, yardıma muhtaç olmak, yalnızlık ve dışlanma”, olarak bulunmuştur.

Yapılan açık kodlamalar neticesinde “kadınların yoksullukla ilgili algılarını;” “geçim kaynaklarına erişememek, zorluklara alışmak, gelecekle ilgili belirsizlik, derin yoksunluk yaşamak” etrafında yoğunlaştığı sonucuna varılmıştır.

Açık kodlama analizleri sonucu ortaya çıkan kadınların yoksulluk ile ilgili “olumsuz düşüncelerinin;” “derin güvensizlik algısı, yetersizlik ve eksiklik, mutsuzluk, pişmanlık, tükenmişlik ve çaresizlik” kavramlarının etrafında yoğunlaştığı görülmüştür.

Yapılan açık kodlama analizleri sonucu ortaya çıkan kadınların yoksulluk ile ilgili “olumlu düşüncelerinin;” “güçlülük duygusu, kabullenme, geleceğe umutla bakma, yardımlaşma ve dayanışma” kavramlarının etrafında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Temellendirilmiş kuramın açık kodlama aşamasında oluşturulan alt kategoriler, eksenel kodlama aşamasında üç ana kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler; “fiziksel yoksunluk, sosyal yoksunluk, psikolojik yoksunluk” olarak belirlenmiştir. Fiziksel yoksunluk kategorisinde kadınların verdikleri ifadelerden yola çıkarak yaşadıkları yoksunluklar; “şiddet görme, geçim kaynaklarına erişememe, yüksek sağlık riskleri, yetersiz beslenme, yetersiz barınma” alt kategorilerine ulaşılmıştır. Sosyal yoksunluk kategorisinde ise; “yetersiz eğitim, sosyal dışlanma, sosyal güvensizlik, kayıt dışı çalışma, bakım sorumlusu olma, yardımlara muhtaç olmak, eğlenceden ve sosyal aktivitelerden mahrumiyet” olarak kodlanmıştır. Psikolojik yoksunluk kategorisinde kadınların en çok yoğunlaştıkları kavramlar; “güçsüzlük, yetersizlik ve eksiklik, yalnızlık ve çaresizlik, mutsuzluk, şiddet görme, değersizlik duygusu, belirsizlik duygusu” olarak gözlemlenmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlar yaşadıkları yoksulluğu genel olarak “işsizlik, eğitimsizlik, mutsuzluk, eksiklik, yetersizlik, yoksunluk, istediğini alamamak, istediğin gibi yaşayamamak, hastalıklar, dışlanmak” gibi kavramlar etrafında yoğunlaştırdıkları belirlenmiştir. Bu nedenle eksenel kodlamada oluşturulmuş olan ana kategoriler “**yoksunluk**” kavramı üzerinden olmuştur.

Temellendirilmiş kuram kapsamında seçici kodlama basamağında, önceki basamaklarda elde edilen veriler daha anlaşılır bir şekilde özetlenerek şematik hale getirilmiştir (Şekil 3.8). Bu şemaya göre katılımcılar yaşadıkları fiziksel, sosyal ve

psikolojik yoksunluklara rağmen onları hayata bağlayacak, çaresizliklerini bir parça azaltacak ve bu yoksunluklarla mücadele etmelerini sağlayacak, manevi yönden güçlü hissettirecek düşüncelere ve eylemlere tutunmuşlardır. Kadınların ifadeleri doğrultusunda bu düşünce ve eylemler; “çocuklar, inanç, çalışmak, kader” olarak tespit edilmiştir. Bunlar kadınların yaşama tutunmasında ve mücadelesinde önemli yeri olan kavramlardır. Bundan dolayı **“yoksunluklara rağmen yaşama tutunabilmek”** çekirdek kategori olarak belirlenmiştir.

Araştırma süreci sonucunda yani verilerin kuramsal doyuma ulaştığı kararı alınana kadar yapılmış olan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi sonucunda kadınların yoksulluk deneyimleri ile ilgili olarak alan yazındaki kavramsal ve kuramsal bilgilere yeni açılımlar kazandırabilecek nitelikte olan önermelere ulaşılmıştır. Temellendirilmiş kuram araştırmasının, öğelerinden biri olan önermeler, kategoriler arasındaki genelleştirilmiş ilişkileri içermektedir. Önermenin hipotezden farkı, kavramsal ilişkileri kapsamaları ve tümevarım yoluyla araştırma süreci boyunca toplanan verilerden oluşturulmalarıdır (Yazıcıoğlu, 2006). Ortaya çıkan bu önermeler nitel araştırmanın yapısı gereği olarak genelleme yapabilecek nitelikte değildir.

Çalışmanın kavramsal modeli doğrultusunda araştırmanın önermeleri şöyledir:

Önerme I: Yoksul kadınların yoksullukla mücadele etmek için geliştirdikleri en önemli strateji çalışmaktır.

Araştırmaya katılan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler incelendiğinde tüm katılımcıların yoksullukla baş etmek için mücadele ettikleri sonucuna varılmıştır. Bu önerme, araştırmanın bulgular bölümünde elde edilen birinci temanın kodlamalar sonucu ortaya çıkan alt kategorilerden türetilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan kodlamalara bakıldığında kadınların yoksulluğun getirdiği yoksunluklarla mücadele etmek için belirledikleri en önemli yöntemin çalışmak olduğu belirlenmiştir. Kadınların çoğu kayıt dışı işlerde, ağır koşullarda, düşük ücretlerle ve güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Bu çalışmak kadınların yoksulluk durumlarını değiştirmese de temel gereksinimlerini karşılamak için önem teşkil etmektedir. Çalışmanın yanı sıra kadınların çoğunun

yoksullukla baş etme ve geçim stratejileri açısından yaratıcı olduğu (ucuz giyecek ve yiyecek temin etme, pazardan meyve, sebze toplama, dantel-yazma yapıp satma, bayat ekme alma, çeşitli gıdaların evde yapımı ve satılması, yardım alma) görülmüştür.

Kadınların yoksullukla baş etme yöntemlerinin başında çalışmak gelmektedir. Çalışmaya katılan kadınların çoğunluğu (24) ekonomik yetersizlikler nedeniyle düşük ücretli, güvencesiz ve düzensiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Çalışmayan kadınların ise çalışamama nedenleri arasında ciddi fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklarının olması, engelli çocuk sahibi olmaları ve ileri yaşta olma gelmektedir. Fakat çalışamayan bu kadınlar hayatlarının bir döneminde mutlaka çalışmışlardır. Bunun dışında kadınlar yoksulluğu görmezden gelerek, umursamayarak, sürekli dua ederek ve kurtulma umudu taşıyarak mücadele etmektedirler.

Yapılan çalışmada kadınlar çocukluklarından beri sürekli çalıştıklarını fakat yoksulluktan kurtulamadıklarını sadece temel gereksinimleri karşılamada yeterli olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Görüşmecilerden (K 5) çocukluğunda halı dokumaya başladığını evlendiğinde de devam ettiğini, eşinin inşaatta çalıştığını fakat hayatlarının hep yetersizlikler içinde geçtiğini “**iğne ile kuyu kazmak**” metaforu ile anlatmıştır. Bu kadınlar istihdamda yer alıp, gelir sahibi olmalarına rağmen insanca yaşam için yeterli düzeyde gelire ve iş güvencesine sahip olmadıkları için yoksuldurlar.

Çalışmada; çalışma koşullarının ağırlığı ve düşük ücretlerin yanı sıra, düzensiz gelir elde eden kadınların yaşadıkları en önemli sorun; düzenli, örgütlü, sosyal haklara sahip, gelecek güvencesi olan bir işten yoksun olmalarıdır.

Önerme II: Kadınlar kadın olmakla ilgili olumsuz düşüncelere sahiptir.

Görüşülen kadınların kadın olmakla ilgili düşünceleri; sağlıksız olmak, yardıma muhtaç olmak, bakım veren olmak, enformel sektörde çalışan olmak, dışlanmak, baskıya maruz kalmak ve şiddetle yaşamaya alışmak olmuştur.

Kadınların çoğunda fizyolojik ve psikolojik birçok hastalığın varlığı düşündürücü niteliktedir. Kadınları çoğu yeşil kartlı oldukları için ilaç alırken para ödemek zorunda kalmalarından dolayı tedavi olamamaktadır. Çoğu eczaneye borçlu olduğu için ilaç alamadığını belirtmiştir. Kadınların neredeyse tamamının valilikten, belediyeden ve bazı

sivil toplum kuruluşlarından yardımı aldığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınların tamamı yardım almak için kendilerinin başvurduğunu belirtmişlerdir.

Görüşülen kadınların nerdeyse hepsi hayatlarının belli dönemlerinde kayıt dışı işlerde sigortasız olarak çalışmışlardır ve çoğu da hala çalışmaya devam etmektedirler. Yapılan işler arasında; çapaya gitmek, temizliğe ve merdiven yıkamaya gitmek, çocuk ya da yaşlı bakmak, el işi tarhana erişte salça yapıp satmak, fal bakmak, fasulye toplamak, halı dokumak gelmektedir. Kadınların kazandıkları ücretler ailelerinin yoksulluğunu gidermeye yetmemekle birlikte, sadece yaşamsal önemdeki temel ihtiyaçların giderilmesini sağlayarak derin yoksulluğa düşmeyi engellemektedir.

Geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında ev içi sorumlulukları kapsamında görülen bakım hizmetlerinin kadına atfedilmesi nedeniyle çalışmaya katılan kadınların çoğu ailedeki engelli, yaşlı ve çocuk bakım sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu nedenle kadınlar üstlendikleri bu bakım yükü sorumluluğundan dolayı sosyal, politik ve ekonomik alanlardan uzaklaşmakta ve yoksunlaşmaktadır. Bu yoksunluk durumu da kadınların hem aile içinde hem toplum içinde hiyerarşinin alt sıralarında yer almalarına ve erkeğe bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

Bakım sorumluluğunu üstlenen kadınlar çalışmamakta, çoğu zamanlarını evlerinde geçirmekte, bundan dolayı giderek yalnızlaşmakta ve toplumsal hayattan uzaklaşmaktadır. Çoğu kadın bakım yükünden dolayı kendilerini tükenmiş ve mutsuz hissettiklerini bildirmişlerdir.

Görüşülen kadınların bazıları yoksul oldukları için dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden (K 8) ve (K 15) hem yoksul hem de etnik kökenlerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını ve ötekileştirildiklerini belirtmişlerdir. Türkiye’de kadınların eğitime ve emek piyasalarına katılımının düşük olması, siyasete katılımın az olması, kültürel nedenlerden dolayı kendini toplumda gerçekleştirmesinin önünde engeller bulunması kadının yoksulluğu ve dışlanmışlığı daha derinden yaşanmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmada da görüşülen kadınların çoğunun eğitim düzeyi düşük, enformel sektörde düşük ücretlerle, sosyal güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Kadınların çoğu eşlerinden şiddet görmekte, sosyal yaşama katılamamakta ve yoksul mahallelerde

yaşamaktadırlar. Bütün bunların kadınların dışlanmalarına neden olan önemli faktörler olduğu düşünülmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucu kadınlar fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda evli kadınların bazıları eşlerinden baskı gördüğü için, eşinden boşanmış ya da eşi ölmüş tek başına yaşayan kadınlarda toplum baskısı yüzünden çalışma hayatına ve sosyal hayata katılamadıklarını bildirmişlerdir.

Çalışmada kadınların artık içselleştirdikleri ve kadın olmalarının doğal sonuçları olarak gördükleri konuların (şiddete maruz kalma, sağlıksız olma, eğitim olanaklarından yararlanamama, sosyal yaşamlarının kısıtlanması, yardıma muhtaç olmak, kayıt dışı düşük ücretli işlerde çalışmak, çocuk/hasta/engelli/yaşlı bakımını tamamen üstlenmek durumunda kalma) onları psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkilediği, yoksullukla mücadelede onların engel teşkil ettiği düşünülmektedir.

Önerme III: Yoksul kadınların çoğu şiddete maruz kalmaktadır.

Kadınların yaşadıkları yoksulluğu ve yoksunluğu arttıran bir diğer önemli faktör, insan onuruna yakışmayan, bireyi savunmasız bırakan, benlik saygısını zedeleyen ve güçsüzleştiren şiddettir. Bu çalışmada yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınların çoğunun fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet gördükleri tespit edilmiştir.

Yoksulluk ve şiddet dünyada giderek önemini artıran kavramlar haline gelmektedir. Yoksulluk ve şiddet olgusu günümüz toplumlarında ortaya çıkan yeni toplumsal değişimler sonucunda yeniden evrilmekte ve farklı özelliklere bürünmektedir. Yoksulluğun giderek derinleşmesi şiddetin sıradanlaşmasına neden olmaktadır.

Aile içi şiddet, hane içerisinde başlayan, fakat etkisi toplumun genelinde görülen sosyal bir problemdir. Aile içi şiddete maruz kalanların başında ise kadınlar ve çocuklar gelmektedir. Özellikle kadınlar en fazla şiddet mağduru olarak göze çarparken, bu şiddetin en fazla uygulayıcısı olarak da kocaları görülmektedir.

Yapılan çalışmada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, yoksul bireyin şiddet uygulamasından çok yoksulluğun şiddeti ortaya çıkarma potansiyeli olduğudur. Görüşülen kadınların çoğu ifadelerinde bunu dile getirmişlerdir. Bora'nın (2007) belirttiği gibi; yoksulluk içinde kadınlar ve erkekler çocuklarını iyi besleyemedikleri, okula gönderemedikleri, istediklerini alamadıkları ve yapamadıkları için annelik ve babalığı

yerine getiremediklerini düşündüklerinden suçluluk hissederler. Erkeklerin aile içinde iktidarlarının kaybolmasına neden olan maddi yetersizlikler erkeğin derin bir kaygı ve üzüntü yaşamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun hem maddi hem manevi bağlamda ağır ve kötü yaşam koşulları kadın ve erkek arasındaki çatışmanın önemli bir nedenidir.

Yapılan araştırmada da kadınlar gidecek yeri olmadığı, toplumun dul kadına bakış açısı, çocukların olması ve ekonomik yetersizlikler yüzünden eşlerinden ayrılamadıklarını ve şiddetle yaşamaya alıştıklarını belirtmişlerdir.

Ataerkil toplum yapısının erkeklere yüklediği “evi geçindirme” rolünü yerine getiremedikleri için ezildikleri ve çareyi kadınlara baskı ve şiddet uyguladıkları düşünülmektedir. Bir başka deyişle kadınlar için evlilik ekonomik şiddet yanında fiziksel şiddeti de barındırmaktadır. Bu anlamda evlilik ve evliliğin getirmiş olduğu sorumluluklar, artan yoksulluk kadına yönelik şiddeti tetiklemekte ve kadınlar için yaşamı daha da zorlaştırmaktadır.

Önerme IV: Kadınlar yoksulluğun derin etkilerini yardımlara başvurarak azaltmaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada kadınların tamamı valilik, belediye ve derneklerden yardım aldıklarını bildirmişlerdir. Kadınlar özellikle yaşadıkları yoksunlukları bir parça olsun azaltabilmek için yardıma başvurduklarının ifade etmişlerdir. Sosyo kültürel olarak evin geçiminden kadınlar kendilerini sorumlu görmektedirler . Bundan dolayı kadınlar yardım almak için bu kurumlara başvuran ve kuyruklarda bekleyenlerin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada görüşmecilerden K(30) “yoksulluğu nasıl tanımlarsınız” sorusuna “*iki kuruluşluk kömür yardımı için devlet kapılarında saatlerce beklemek ve kadını bitiren küçülten bir şey* ” olarak yanıtlamıştır. Çalışmadaki bazı kadınlar yardım alırken utandıklarını ve kendilerini kötü hissettiklerini dile getirmişlerdir.

Yapılan bu yardımlar kadınların yoksulluğunu tolere etmede ve sonuçlarını hafifletme bir nebze önemlidir. Fakat verilen yardımlar yoksullukta önemli destekleri temsil etse de, yoksullukla ancak baş etmeye yetebilmekte, mücadelede eksik kalmaktadır. Bağımlılığı artıran, sürekliliği olmayan, koşulları belirsiz aynı yardımlar yerine hak temelli, süreklilik, düzenlilik ve nakdi olma özelliklerini içinde barındıracak bir biçimde yardım

mekanizması yapılandırılması gerekmektedir. Bu çalışmadaki kadınlar hanelerini geçindirebilmek için çabalayan ve bu konuda tüm toplumsal ağları bir şekilde kullanarak yaşamaya çalışan aktif öznelerdir.

Önerme V: Yoksulluk kadınların sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda çalışmaya katılan kadınların tamamında fiziksel ve ruhsal hastalıkların olduğu görüşmecilerin ifadelerinden çıkarılmıştır. Kadınların fiziksel olarak yaşadığı hastalıkların başında; bel ve boyun fıtığı, romatizma, gonartroz (dizde kireçlenme), yüksek tansiyon, şeker hastalığı, astım, el bileğinde sinir sıkışması ve kadın hastalıkları gelmektedir. Ruhsal olarak en fazla görülen hastalık ise depresyondur. Özellikle fiziksel hastalıkların çoğu kadınların maddi yetersizlikler nedeniyle yaptıkları ağır işlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ruhsal hastalıkların ise daha çok şiddet gördüğü ve yoksulluk yüzünden yaşadığı sıkıntılarla baş edemediği için ortaya çıktığı düşünülmektedir. Aynı zamanda kadınlar yoksullukla baş etmeye çalışırken ailelerinde yaşanan yoksulluğu en önemli sorun olarak görmekte, kendi sağlık durumlarında ciddi bozulma olsa bile bununla ilgilenecek fırsatı çoğu kez bulamamakta veya yeterli sağlık bilinci olmadığından bu durumu önemsememektedirler.

Kadınların günlük deneyimleri olan ev içi işleri (yemek, ütü yapmak, evi temizlemek, bulaşık ve çamaşır yıkamak) yapmak için gerçekleştirirken eylemlerinde kadın sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. 48 yaşındaki görüşmeci (K 29) apartmanların merdivenlerini yıkayarak yıllarca yoksullukla baş etmeye çalıştığını bu yüzden romatizma hastalığına yakalandığını ifade etmiştir. Bir diğer görüşmeci (K 24) ise sürekli elde çamaşır yıkamakta ellerinde yara çıktığını ve egzama tedavisi gördüğünü açıklamıştır. Öte yandan çalışan kadınlar, hem dışarda hem evde yoğun emek harcadığı için çift yönlü bir mücadele içinde fiziksel ve psikolojik sorunlar yaşamaktadır.

Yoksulluk nedeniyle kadına yönelik şiddetin kadın üzerinde ciddi sağlık problemlerine yol açmaktadır. Bu sağlık problemleri kadınlar üzerinde fiziksel ve ruhsal açıdan olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Şiddet kadınların benlik duygusunu zedelemekte ve kadınları depresyon, post-travmatik stres, intihar, alkol ve madde istismarını birçok farklı psikolojik sağlık problemleri riski ile karşı karşıya getirmektedir.

Ayrıca, kadınların çalışmak için harcadıkları yoğun emek ve yaşam maliyetlerini azaltmak için ortaya koydukları insan üstü çabaların onların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilediği gözlenmiştir.

Kadınların yoksulluğu ile olumsuz sağlık koşulları arasındaki doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Eğitimden, çalışma yaşamına, sosyal hayata katılım gibi alanlarda kadınların aleyhine işleyen durum kadınların sağlığına da olumsuz olarak yansımaktadır. Okuryazarlık düzeyiyle sağlık arasında bir ilişki vardır. Kadınların eğitim düzeylerinin de düşük olması onların sağlığı olumsuz etkileyen faktörler konusunda bilinç düzeylerinin de yetersiz olmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra koruyucu, önleyici, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine nasıl ulaşabileceği ve bunlardan nasıl yararlanabileceği gibi konularda da bilgilerinin az olmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda kadınlarda ki eğitim eksikliği; sorunların farkında olma, tanımlama ve aktarmada karşılaşılan iletişim sorunları yetersizliği sağlık yardımı istemeyi güçleştirmektedir.

Yoksul kişilerin kazalar, yaralanmalar ve iş kazalarına ilişkin riskleri daha yüksektir. Bir görüşmecinin (K26) oğlunun inşaat işinde çalışırken yüksekten düşerek ölmesi, başka bir görüşmecinin (K11) eşinin felç geçirerek yatağa bağımlı olarak yıllarca yaşaması maddi sıkıntılardan dolayı gerekli tedaviyi yaptıramaması, bir diğer görüşmecinin (K25) ise yaşadığı sıkıntılardan dolayı kanser olduğunu ifade etmesi ve geliri olmadığı için yeterli beslenemediğini, kemoterapiye gidemediğini dile getirmesi yoksulluğun sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini ve yaşanan kısır döngüyü gözler önüne sermektedir.

Çalışmada yoksulluğun ve sağlığın arasında birbirini besleyen döngüsel bir ilişki olduğu görülmüştür. Yoksulluk sağlık alanından yoksunluğa yol açarken, hastalıkların yoksulluğu derinleştirdiği açıkça ortadadır.

Çalışmada yapılan görüşmelerde yoksulluk ve hastalığın birlikte daha da çoğaldığı fakat buna rağmen kadınların yoksullukla mücadele etmek için var güçleriyle çabaladıkları göze çarpmaktadır.

Önerme VI: Farklı kategorilerdeki kadınların yoksulluk deneyimleri arasında fark vardır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde farklı kategorilerde (çalışan-çalışmayan, evli-bekar, bakım veren-vermeyen, yardım alan-almayan) olan kadınların

yoksulluk deneyimleri arasında fark olduğu sonucuna varılmıştır. Bu önerme tüm temaların entegrasyonu sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan kadınlar, kendi içinde homojenize bir grup olmadıkları için çalışan kadınlar ile ev kadınları ya da evli kadınlar ile bekâr kadınlar yoksulluğu farklı şekillerde yaşamaktadırlar.

Çalışmayan kadın yoksullardan (K8) ve (K15) yıllar önce Hakkari'den ve Muş'tan göç etmiş, farklı etnik kökene mensup görüşmecilerdir. Her iki görüşmecide Burdur'a ilk geldikleri ilk yıllarda toplumdan dışlandıklarını ve yalnızlık çektiklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşmeciler etnik kökenlerinden dolayı eşlerinin iş bulması için kimsenin yardım etmediğini ve çaldıkları her kapının yüzlerine kapandığını dile getirmişlerdir. Görüşmecilerden (K8) bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“yoksulluk ezilmek, hor görülme demek. Kimsenin senin yüzüne bakmaması demek. Biz bunları çok yaşadık.”* Eşleri çalışmalarına izin vermediği ve bakmakla yükümlü küçük yaşta çocukları olduğu için çalışmadıklarını fakat evde el işi yapıp satarak para kazandıklarını, derin yoksulluk yaşadıkları zorlu günleri biraz olsun hafiflettiklerini anlatmışlardır. Görüşülen zaman diliminde bir görüşmecinin eşi hamallık yapmakta diğeri ise inşaatta boyacı olarak çalışmaktadır. İlk geldikleri yıllara göre durumlarının biraz daha iyi olduğunu fakat yardımlar olmasa yetiremeyeceklerini ifade etmişlerdir. İki görüşmecide yardımlara bağımlıdır. Komşuluk ilişkileri eskiye göre daha iyi ama tam anlamıyla işlememektedir. Yoksulluğu kader olarak görüp yine de hallerine şükretmektedirler. Gelecekle ilgili tek umutları çocuklarıdır. Çocuklarının okuyup onları yoksulluktan kurtaracağına inanmaktadırlar. Gelecekle ilgili planları yoktur, kadınların tek lüksü kapının önünde komşularla oturmaktır. Sosyal hiçbir aktiviteleri yoktur ve ailede alınan kararlarda söz hakkı yoktur. Görüşmecilerden (K15) hayatından yine de memnun olduğunu bu dünyadaki malın mülkün geçici olduğunu öbür dünya için yaşanılması gerektiğini vurgulayarak *“senede bir iki defa dışarda pide yemeye bile gidiyoruz daha ne isteyeyim”* diyerek kabullenışı ve inancını dile getirmiştir. Görüşmecilerden (K8) de yoksulluğu **“sürünmek”** metaforu ile tanımlamış, yoksulluğun hayatlarında yarattığı zorlu süreci vurgulamıştır.

Her iki görüşmecide evlenmeden önce de yoksul olduklarını çok kardeşli ailelerde tek göz odada sefalet içinde bir hayatları olduğunu şimdi ki durumlarının onlar için yabancı olmadığını hatta şu anda daha iyi durumda olduklarını belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden (K1) ve (K7) ikisi de ruh sağlıkları bozuk olduğu için çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Kullandıkları ilaçlar sürekli uyuttuğu ve içlerinde hiçbir şey yapmak gelmediği için çalışmadıklarını dile getirmişlerdir. Her iki görüşmeci de eşlerinden şiddet gördüğü ve eşlerinin kötü alışkanlığı(biri alkol bağımlısı, diğeri madde bağımlısı) olduğu için boşanmışlardır. İki görüşmecide yaşama sevincini kaybetmiş, mutsuz ve çaresiz görünmektedir. Belediyeden ve valilikten gelen yardımlarla çok az miktardaki nafakayla yaşamaktadırlar. Kadınlar evliliklerin ilk yıllarında sürekli çalıştıklarını dile getirmişler ama sonraları kıskançlık yüzünden şiddet, huzursuzluk, eşlerinin ellerindeki parayı zorla alıp maddeye vermesi işi bırakmalarına neden olmuştur. İki görüşmeci de kendilerini eve kapatmış toplumdan izole olmuş şekilde yaşamaktadır. Çocuklarıyla ilgilenemediklerini, onlara bakamadıklarını ve intihar eğilimde olduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerden (K7) yoksulluğu “**kanayan bir yara**” metaforu ile ilişkilendirmiş, yoksulluğun bitmeyeceğini, kurtulamayacağını ve bu yüzden acı çektiğini bildirmiştir. Yoksulluğu kader olarak gördüğünü ve onunla baş edemeyeceğini belirtmiştir.

Kadın görüşmecilerden (K29), (K20) ve (K11) evli ve yoksullukla mücadele etmek için uzun süredir çalışmaktadırlar. Görüşmeci (K20) iki çocuk sahibi ve haftanın beş günü temizliğe gitmektedir. Eşi de belediyede temizlik görevlisidir. Görüşmeci K(29) iki çocuk sahibi ve kızı ile apartmanlara merdiven temizliğine gitmektedir. Eşi itfaiyede aşçı olarak çalışmış ve emekli olmuştur. Görüşmeci K(11) ise, üç çocuk sahibi ve başkalarının koyunlarına çobanlık yaparak çapaya giderek hayatını kazanmaktadır. Eşi uzun yıllardır felç geçirdiği için yatağa bağımlıdır ve çalışmamaktadır. Ayrıca bu görüşmecilerin üçünün de birden fazla hastalıkları mevcuttur. Üç görüşmeci de yoksulluğun getirdiği sıkıntılardan kurtulmak ve yoksullukla baş edebilmek için zorlu ve ağır koşullarda çalışmayı göze almışlardır.

Görüşmecilerden (K11) bu durumu şöyle dile getirmiştir: “Akşama kadar adamla uğraştım, sabaha kadar halı dokudum.” Hem ev içi sorumluluklar hem bakım yükü bir de üzerine yoksulluğun getirdiği ekonomik sıkıntılarda eklenince baş etmesi daha da güçleşmiştir. Fakat bu güçlükler umutsuzluğa sürüklese de ona muhtaç insanlar için ayakta durmaya çalışmaktadır.

“Yoksulluk benim alınyazım değiştiresmem. Yapacak bir Şey yok. Kurtardığımız güne Şükrediyoruz” diyerek yaşadığı umutsuzluğu ve çaresizliği kaderci bakış açısıyla kabullenen görüşmeci (K20) yine de çocukları için çalışmaktan vazgeçmediğini belirtmiştir.

Görüşmecilerden (K29) ise yoksulluk mücadelesini şöyle açıklamıştır: “Ben yardım almıyorum. Niye alayım çalışıyorum çok Şükür param yeter bana. Daha muhtaç insanlar var onlar alsın. Çalışmayı severim ben. Ayaklarım ağrımasa her gün giderim merdiven yıkamaya.”

Görüşmecilerden (K25), (K17) ve (K4) eşlerinden boşanmış ve yalnız yaşamaktadırlar. Eşi onu aldattığı için ayrıldığını belirten görüşmeci (K25), on altı yaşında görücü usulü evlendirildiğini, eşinin ona Şiddet uyguladığını hiç mutlu olmadığını “*hep sıkıntı hep üzüntü*” sözleriyle ifade etmiştir. Görüşülen tarihte kolon kanseri olan ve meddi yetersizlik yüzünden çoğu zaman dolmuş parasını (ısparta’ya gitmek için) denkleştiresmediği için kemoterapiye tam olarak devam edemeyen görüşmeci yaşadığı kimsesizliğini, çaresizliğini ve mutsuzluğunu şu şekilde dile getirmiştir: “*Dert yıktı beni. Huzursuzluk işte. Ağlaya ağlaya gözlerde bitti artık. Kimim kimsem yok benim. Tutunacak dalım sığınacak kalem yok benim. Çok zor günler geçirdim.*”

Görüşmeci (K17) üç çocuğa sahiptir ve mevsimlik işçi olarak çapaya fasulyeye giderek hayatını kazanmaktadır. Çocuklarının üçü de sosyal hizmetlerde kalmaktadır. Muhtar görüşmecinin fuhuş yaparak para kazandığı için çocukları devlet korumasına alındığını söylemiştir. Görüşmeci ise yardımlarla ve komşularının desteği ile bazen de çapaya giderek geçimini sürdürdüğünü belirtmektedir. Görüşmeci yoksulluğu “**yokluk, açlık, kimsesizlik ve çaresizlik**” olarak tanımlamıştır.

Görüşmecilerden (K4) ise eşi ona Şiddet uyguladığı için boşandığını iade etmiştir. Çocukların boynu bükülmesin diye uzun yıllar Şiddete dayandığını ve ses çıkartmadığını dile getirmiştir. Ancak Şiddetin giderek artması ve eşinin onu öldüreceğinden korkması boşanmasına neden olmuştur. Çocukların bu yüzde ona küşüğünü ve yıllardır görüşmediklerini yalnız yaşadığını dile getirmiştir. Eşinin düzensiz nafaka yatırdığını (üç aylık 950 tl) belirten görüşmeci valilik ve belediyeden aldığı yardımlarla bir de

komşularının desteği ile geçindiğini ifade etmiştir. En büyük korkusunun kirada oturduğu için **“sokakta kalmak”** olduğunu sıklıkla dile getirmiştir.

Okuma yazması olmayan, üç çocuk sahibi olan, eşi vefat etmiş 77 yaşındaki görüşmeci (K 14); annesi babası olmadığı için akrabaları tarafından bekar bir kadına evlatlık verildiğini, bakımını üstlenen kadının onu 7 yaşında halı tezgahının başına oturttuğu, gece gündüz demeden halı dokuduğunu, 16 yaşında evlendirildiğini ve evlenince çocuklarına bakmak için halı dokumaya devam ettiğini ifade etmiştir. Hayatının hep çalışmak ve zorluklarla geçtiğini dile getiren görüşmeci, yaşadıklarını **“adaletsiz bu dünya”** sözüyle perçinlemiştir.

Çalışmada yalnız yaşayan kadınların algıladıkları yoksulluk deneyimlerinde en çok kimsesizliği ve çaresizliği dile getirmişlerdir. Ayrıca bu kadınlar gelecekle ilgili **“sokakta kalmak, yalnız ölmek, aç kalmak”** gibi ifadelerde bulunmaları yoksulluğu daha derinden yaşadıklarını düşündürmektedir.

Erkeklerin ve kadınların hane reisi olduğu hanelerdeki kadınlar arasındaki farklılıklardan başlıcası, kadınların hane reisi olduğu hanelerdeki kadınlar sınırlı bir varlık tabanına (gelir, mülkiyet, emek vb.) sahipken, erkeklerin hane reisi olduğu hanelerdeki kadınların başlıca sorunu hane varlıklarına sınırlı erişimleri ve kontrolleri olmaktadır.

Araştırmada kadınların kendi potansiyellerini karşılaştıkları sıkıntılarla daha iyi fark ettiğini bunun yanı sıra yoksulluk ve sıkıntıya maruz kalan kadının içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için mücadele ettiğini ve bu mücadelenin kadını güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

Bakım veren kadınlardan görüşmeci (K10) ve (K30) yaşadıkları ekonomik sıkıntılara rağmen bir de bakım yükünü taşımak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Görüşmeci (K10) görme engeli olan bir çocukla birlikte altı çocuk sahibidir. Bakım verdiği için çalışmamaktadır. Eşi inşaat işçisidir. Yardımlarla ve bakım aylığı ile geçinmektedir. Görüşmeci (K30) ise, uzun süredir yaşlı annesine bakmaktadır. Üç çocuğu vardır. Bazı zamanlarda annesini çocuklara bırakıp fasulyeye, çapaya gittiğini anlatmıştır. Bakım aylığı ailenin geçiminde önemli yer tutuyor. Bakım veren kadınların ortak yaşadıkları duygu tükenmişlik duygusudur. Her iki görüşmecide bunu sıklıkla dile getirmişlerdir.

Görüşmeciler, bakım verdikleri kişilerin onlara bağımlı olduğunu ve onları bırakıp bir yere gidemediklerini kendilerine vakit ayıramadıklarını ve çalışmadıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerden (K 10) içinde bulunduğu durumu “ateşten gömlek” metaforu ile dile getirmiştir. Görüşmeci yaşadığı acı dolu, zorlu, sıkıntılı ve dayanılmaz durumu bu şekilde anlatmıştır.

Görüşmecilerden (K30) ise yoksulluğu ve yaşadığı sıkıntıyı şöyle açıklamıştır: *“Benim hayat hep geçim gayesiyle geçti. Hiç rahat yüzü görmedim. Bazen adım atacak gücüm kalmıyor ama anama bakmak zorundayım. Yoksulluk dünyadaki en kötü şeydir. Dışlanmaktır rezil olmaktır.”*

Bu çalışmada kadınların çoğu ekonomik zorluklar, geçim sıkıntısı ve erkeğin kazancı ailenin geçimi için yeterli miktarın altında kaldığı için ev dışında gelir getiren işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bundan dolayı çalışan kadınlar çalış(a)mayan kadınlara göre hem evde hem dışarıda çalıştıkları için çift yönlü yükün altında daha çok ezilmekte ve yoğun emek harcamaktadırlar. Çocukların bakımı, erkeğin izin vermemesi, ciddi hastalıklarının olması ve iş olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle çalışamayan kadınlar ise ekonomik sıkıntılarla baş etmekte zorlanmakta ve umutsuzluğa düşmektedirler. Bakım veren kadınlar bakım sorumluluğunun sürekliliğinden dolayı çalışmamakta ve toplumsal faaliyet ve zamandan mahrum kalmaktadır. Evli kadınların çoğu ekonomik zorluklardan dolayı eşlerinden psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddet görmektedir. Kendilerini baskı altında, kısıtlanmış, güvensiz ve maddi yoksunluk içinde hissetmektedir. Bekâr kadınların ise yoksullukla çalışarak mücadele ettikleri için daha güçlü ve geleceğe dair umutlu oldukları tespit edilmiştir.

Önerme VII: Yoksulluk kuşaklar arası aktarılan bir olgudur.

Araştırmaya katılan kadınların yoksulluk deneyimleri ve yoksulluk algısı ile düşünceleri derinlemesine incelendiğinde katılımcıların yoksulluğu kuşaklar arası aktarılan bir durum olarak gördükleri sonucuna varılmıştır. Bu önerme, araştırmanın bulgular bölümünde elde edilen ikinci ve dördüncü temaların entegrasyonundan türetilmiştir.

Görüşme yapılan kadınların çoğu yoksulluğun nedeninin aileden geldiğini ve gelecek kuşaklara aktarıldığını belirtmişlerdir. Kadınlar ailelerinin yoksul olduğunu, kendilerinin de yoksul bir yaşam sürdüğünü ve çocuklarının da aynı şekilde yoksulluk

içinde hayatlarına devam ettiğini dile getirmişlerdir. Kadınlar yaşadıkları yoksulluk nedeniyle ailelerine gerektiği gibi bakamadıkları ve ailelerin refahını sağlayamadığı için yoksulluk nesiller arası aktarılmaktadır. Kadınların bu düşünce ve yaklaşımlarının yoksulluk kültürü kuramının “*yoksulluğun kuşaklararası aktarıldığını*” tanımlayan düşünceyle örtüştüğü göze çarpmaktadır.

Görüşülen kadınlardan (K 26) yoksulluğun ona ailesinden geçtiğini ve ondan da çocuklara geçtiğini “**kamyonun ön tekeri nereye giderse arka tekeri de oraya gider**” sözleriyle ifade etmiştir. Çalışmada kadınların bazıları çocuklarının okuyup geleceklerini kurtarabileceğini umut etse de yaşadıkları şartların ağırlığı ve eğitim giderlerini karşılamada yaşadıkları sıkıntılar bunun kolay olmayacağını düşündürmektedir. Kadınların yoksulluğuna neden olan; işsizlik, kötü istihdam koşulları, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, sosyal dışlanma, eğitimin yetersizliği gibi faktörler kadın yoksulluğunun ağırlaşmasına ve kuşaklar boyunca sürmesine bundan dolayı da kalıcılığın neden olmaktadır.

Araştırma sonuçlarından yapılan çıkarımlarla oluşturulmuş olan bu önermelerin genelleme niteliğinde olmaması önemli bir noktadır; eğer bu nokta göz ardı edilecek olursa araştırma boyunca temellendirilmiş kuram yöntemini uygulamış olmanın geçerliliği ortadan kalkmaktadır. Çalışma sonucunda ulaşılmış olan duruma özgü veri temelli teorik önermelerin hem teorik hem de yöntemsel açıdan alan çeşitli katkıları olacağı düşünülmektedir. Araştırma sonucunda verilerden temellendirilmiş olan yapı, bulgular ve yorumlarda da belirtildiği gibi hem alan yazından izler taşımaktadır, hem de alana yeni fikirler sunmaktadır.

Sonuç olarak, kadın yoksulluğu kavramı, yoksulluğun giderek kadın problemi hale geldiğini ve yoksulluğu erkeklere göre daha derin deneyimlediklerini vurgulamaktadır. Aile yapısının değişmesiyle birlikte kadın hane reisi sayısının artması, eğitim düzeyinin düşük olması, bakım sorumluluğu nedeniyle istihdama katılamama ya da düzensiz ve düşük ücretli işlerde çalışmanın yanı sıra sosyal, kültürel ve geleneksel toplum yapısı kadın yoksulluğunu arttıran nedenler arasındadır.

Çalışmada kadınların kendilerini subjektif olarak yoksul hissetmelerine neden olan bazı sosyo-kültürel faktörler gözlemlenmiştir. Kadınların çocuk, hasta ve yaşlı bakımı, ev içi sorumluluklar ve ataerkil aile yapısı nedeniyle çalış(a)mamaları, eğitim düzeylerinin

düşük olması, tek başına ailenin geçimini sürdürmek zorunda olmaları ve ailelerinde onlar gibi yoksul olması gibi durumların kadınları daha fazla yoksul hissettirdiği belirlenmiştir. Özetle farklı kategorilerde yoksulluğu yaşayan kadınların; benzer yoksulluk koşullarında yaşamalarına rağmen yoksullukla ilgili yaşadıkları süreçlerin, deneyimlerin, tutum ve davranışların, bakış açılarının, geliştirdikleri baş etme stratejilerinin ve hayatlarını değiştirme yönündeki çabaların farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Kadın yoksulluğunun değerlendirildiği bu çalışmada kadınların yaşadıkları yoksulluk nedeniyle fiziksel, psikolojik ve sosyal yoksunluklara maruz kaldıkları görülmüştür. Kadınların kabul edilebilir bir yaşam seviyesi sürdürebilmeleri için gerekli olan birçok temel gereksinimlerden yeterince yararlanamadıkları ortadadır. Çalışmaya katılan kadınların neredeyse tamamı aile geçimini sağlayabilmek ve çocuklarını okutabilmek için her koşulda çalışmayı göze alarak yoksullukla mücadele etmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, N., (2004), A Sociological Study of Working Urban Poor In Istanbul and Gaziantep, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Açıkgöz, R. Yusufoglu, Ö., (2012), Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı:1,Volume.1, Issue:1.
- Açıkgöz, R., (2010), Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme, Yardım ve Dayanışma Dergisi,Yıl:1, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık, 45-59.
- Adaman, F. Keyder, Ç., (2006), Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erşim Tarihi:21.01.2018).
- Adaman, F., (2010), Yoksulluk-Sosyal Dışlanma-Mikrokredi: Türkiye’den Kimi Kesitler, Lofca, İ., Vd. (Ed.). Mikrokredi ve Yoksulluk: Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru içinde (ss .40-53) Kahramanmaraş Valiliği: Yayın No: 8.
- Akçakaya, M., (2009), Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akın, A., (2005), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Sağlık, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Ortak Çalışması, Ankara.
- Aközer, M. Nuhurat, C.-Say, Ş.,(2011), Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması, Aile ve Toplum Yıl: 12 Cilt: 7 Sayı: 27,103-127
- Aksan G., (2014), Yoksullukla Baş Etmede Dayanışma Ağlarının Rolü: Teorik Ve Uygulamalı Çalışma, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Aksan, G., (2009), Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aksan, G., (2012), Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 9-19.
- Aksu, B., (2008), Sivil toplum kuruluşları için toplumsal cinsiyet rehberi, Ankara, Odak Ofset Matbaacılık, 15(22), 35-45.
- Aktan, C., (2002), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara, HAK-İş Yayınları.

- Aktan, C.C., (2002), "Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk", C. C. Aktan içinde, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikincibol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>, (Erişim Tarihi:18.11.2017).
- Aktaş, G., (2013), Yoksulluğu Ev İçinden Tanımlamak: Kadın Bakış Açısından Yoksulluk, Uluslararası Katılımlı V11. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Cilt I, 1-11
- Ala, M., (2009), Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük, Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5(2), (Çevrimiçi) <http://www.paradoks.org/>.(Erişim Tarihi:12.3.2017).
- Alpaydın, Y., (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri. İlem Yıllık, 3 (3), 49-64.
- Alptekin, D. Aksan, G., (2010), Yoksulluk ve Kadın: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Deneyimler ve Yeni Fikirler, (1), 421-434.
- Alptekin, D., (2014), Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları, A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin içinde Yoksulluk ve Kadın (s.7-14), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Altuntaş B. Atasü-Topcuoğlu R., (2013), Engelli Bakımı Alanında Bakım Emeği, Sosyal Bakım Ve Kadın İstihdamı, <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Engelli-Bakim> (13.02.2017).
- Altuntaş, B. Atasü-Topcuoğlu, R., (2016), Engelli Bakımı: Sosyal Bakım ve Kadın Emeği, Ankara, Nika Yayınları.
- Arıkan, Ç., (1994), Adıyaman’ın Gölbaşı İlçesi Haydarlı Köyünde Gerçekleştirilen Yayınlanmamış Bir Araştırma.
- Arpacıoğlu, Ö., (2012), Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Atagün M. Balaban Ö. Atagün, Z., (2011), Kronik Hastalıklarda Bakım Veren, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3(3), 513-552, www.cappsy.org/archives/vol3/no3/, (Erişim Tarihi:28.06. 2017).
- Atasü-Topcuoğlu, R., (2013), Sosyal Haklar Piyasalaşır mı? Çocuk Hakları ve Kadın Emeğinin Kesişiminde Türkiye’de Kreşler, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Aytaç, Ö. Akdemir, İ. O., (2003), Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu, Yoksulluk Sempozyumu, (Ed). Ahmet Emre Bilgili vd., İstanbul, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, Cilt II, 50-77.

- Baden, S. Milward, K., (1997), Gender, Inequality and Poverty: Trends, Linkages, Analysis and Policy Implications, Bridge Report, No. 30, Sussex: Institute of Development Studies. www.ids.ac.uk/bridge/report_gender-pov.htm.(Erişim Tarihi:28.06. 2017).
- Bal, H., (2016),Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri,1.Baskı, Sentez Yayınları.
- Bal, H., (2011), Kent Sosyolojisi, 5. Baskı, Isparta, Fakülte Kitabevi.
- Bal, H., (2013), Nitel Araştırma Yöntemi. Isparta, Fakülte Kitabevi.
- Baszanger, I., (1998), The Work Sites Of An American Interactionist:Anselm, L. Strauss 1917-1996, Symbolic Interaction, 21 (4), 353-378.
- Baş, T. Akturan, U., (2008), Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Başaran, A. Alpaslan, M., (2013), Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili:2003- 2008, Sosyo-Ekonomi Dergisi, (19), 243-261.
- Batur, B. E., (2011), Nevşehir’de Kadın Yoksulluğu, Nevşehir, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,.
- Bauman, Z., (1999), Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, Ümit Öktem (Çev.). İstanbul, Sarmal Yayınları.
- Bayat, İ., (2015), Türkiye’de Yoksul Hanelerde Yaşayan Kadınların Enformel İstihdama Katılma Nedenleri, Çalışma İlişkileri Dergisi, 6(1), 53-69.
- Bianchi, M., (1999), Feminization and Juvenilization of Poverty: Trends, Relative Risks, Causes and Consequences, Annual Review of Sociology, (25), 307-333.
- Bilen, M., Şan, M., (2006), Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu, Sivil Toplum Dergisi, 4 (13), 167-178.
- Bingöl, O., (2014), Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (1), 108-114.
- Bircan, İ., (2002), Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar, içinde Y.Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (s.119-127), Ankara, TODAİE.
- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri, (1993), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/221-227.pdf> , (05.09.2017).
- Bitsch, V., (2005), Qualitative Research: A Grounded Theory Example And Evaluation Criteria, Journal of Agribusiness, (23),75-91.
- Bora, A., (2007), Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk, Kadınlar ve Hane, N. Erdoğan (ed.), Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri içinde, İstanbul, İletişim Yayınevi, 97-133.

- Boyчук Duchscher, J. E. Morgan, D., (2004), Grounded Theory: Reflections On The Emergence Vs. Forcing Debate, *Journal Of Advanced Nursing*, 48(6), 605-612.
- Bradshaw, S., (2002), *Gendered Poverties And Power Relations: Looking Inside Communities And Households*, ICD,Embajada da de Holanda, Managua.
- Bridge: Development and Gender (2001), Briefing Paper On The 'Feminisation Of Poverty', Report No:59, prepared by BRIDGE for the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida)
- Bryant, A. Charmaz, K., (2007), *The Sage Handbook of Grounded Theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Buğra, A. Keyder, Ç., (2003), *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara, Ajans-Türk A.Ş.
- Buğra, A. Keyder, Ç., (2008), *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Buvinic, M. Gupta, G. R., (1997), *Female-headed Households and Female Maintained Families: Are They Worth Targeting to Reduce Poverty in Developing Countries*, *Economic Development and Cultural Change*, 45(2), 259-80.
- Buvinic, M., (1998), *Women in Poverty: A New Global Underclass*, Canada, Draft Paper, <http://www.cerforum.org/conferences/200406/papers/fortin.pdf>
- Castel M., (1989), *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*, Basil Blackwell, Oxford, 203-205.
- Chant, S., (2003), *Female Household Headship an the Feminisation of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies*, <http://www.unesco.org/shs/gender>, 48.
- Chant, S., (2006), *Re-Thinking The "Feminization Of Poverty" İn Relation To Aggregate Genderindices*, *Journal of human development*, 7 (2), 201-220.
- Charmaz, K., (2000), *Grounded theory: Objectivist and constructivist methods*. In N. K.
- Charmaz, K., (2003), *Grounded theory: Objectivist and constructivist methods*. In N. K.
- Charmaz, K., (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Los Angeles, CA: Sage.
- Charmaz, K., (2015), *Temellendirilmiş Teori Yapılandırması*, (Çev. Ed. Rabia Hoş), 2. Baskı, Seçkin Yayınevi.
- Cihan, A., (2004), *Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlik: Diyarbakır ve Çevresi Örnekleme*, IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, 157-165.
- Cohen, D., (2000), *Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği*, (Çev: D. Hattatoğlu), İstanbul, İletişim Yayınları.

- Corbin, J. Holt, N. L.,(2005), Grounded Theory. Ed. Somekh, B. & Lewin, C. Research Methods In The Social Sciences, Thousand Oaks, CA: Sage, 49-55.
- Corbin, J. Strauss, A., (1990), Grounded Theory Research: Procedures, Canons, And Evaluative Criteria, Qualitative Sociology, 13(1), 3-21.
- Corbin, J. Strauss, A, (2008), Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Coşkun, S. Tireli, M., (2008), Avrupa Birliği Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Creswell, J. W., (1998), Qualitative Inquiry and Research Design, Choosing Among Five Traditions, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., (2003), Research design: A qualitative, quantitative, and mixed method approaches, (2nd Ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., (2012), Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research, (4th Ed.), Boston, Pearson.
- Creswell, J. W., (2013), Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni, (Çev. Ed. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir), 3.Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Crompton, R., (1997), Women and Work in Modern Britain, New York, Oxford University Press Inc.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W., & Francis, D. W., (2013), Sosyolojide Perspektifler. İstanbul, Say Yayınları.
- Çakır, S., (1996), Kadın Araştırmaları Bilimde Neleri, Nasıl Sorguluyor, Neleri Değistirmek İstiyor?, İnsan Toplum Bilim, İstanbul, Kavram Yayınları.
- Çakır, Ö., (2002), Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (3), 83-104.
- Çamur Duyan, G. Acar, H. Acar, Y. B. Karataş, K., (2007), Boşanmış Kadınların Yaşam Öyküleri ve Yoksullukla Baş Etme Kriz Dergisi, 15 (1) 2, 5-38.
- Çamur Duyan, G., (2010), Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği, Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran Sayısı, 19-29.
- Çelik, H. Ekşi, H., (2015), Nitel desenler: Temellendirilmiş teori İstanbul, Edam Yayıncılık.

- Çiğdem, A., (2007), Yoksulluk Ve Dinsellik, İç. Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 203-247.
- Çisel, G., (2017), Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu, Çalışma ve Toplum, (4), 1967-1999.
- Daly, M., (1989), Woman and Poverty, Dublin, Attic Press.
- Dayıoğlu, M. Başlevent, C., (2012), Türkiye’de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Boyutları, Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, (ed.). Dedeoğlu, S. Elveren, A., İstanbul, İletişim Yayınları, 127-157.
- Dedeoğlu, S., (2000), Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği, Toplum ve Bilim (86), 139-170.
- Dedeoğlu, S., (2003), Ev-Eksenelli Yoksulluk: Türkiye’de Kadın Yoksulluğu, Evrensel Kültür, (143),72-75.
- Dedeoğlu S. Yaman Öztürk, M., (2010), Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Demirdirek, H. Şener, Ü., (2014), 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, TEPAV,(Çevrimiçi)http://www.tepav.org.tr/upload/files/13950514583.81_il_icin_toplumsal_cinsiyet_esitligi_karnesi.pdf(Erşim Tarihi:21.08.2017).
- Denzin, Y. Lincoln S., (Eds.), (2011), Handbook Of Qualitative Research ,2nd Ed, Thousand Oaks, CA, Sage Publication, 509-535.
- Denzin, Y. Lincoln S., (Eds.), (2013), Strategies Of Qualitative Inquiry ,2nd Ed., London, Sage Publication, 249-291.
- Dericioğulları Ergun, A., (2013), Kent Yoksulluğu ve Yeni Mahrumiyetler: Yoksulluk-Sağlık İlişkisi Üzerine Bir Tartışma, Kent Üzerine Özgür Yazılar, (Der. A. D. Ergun ve diğerleri), İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Dericioğulları Ergun, Ayşe., (2016), Türkiye’de Yoksulların Dayanışma Biçimlerinin Dönüşümü: İzmir Karabağlar Ve Bergama Örneği, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Dey, I., (1999), Grounding Grounded Theory: Guidelines for Qualitative Inquiry, , London, Academic Press.
- Dikbayır, G., (2000), Gender and Poverty: Further Data Requirement to Measure the Gender Dimension of Extent and Incidence of Poverty, http://www.die.gov.tr/tkba/paper4_5.pdf (07.11. 2017).

- Dinçoflaz, J., (2009), Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları, Ankara, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.
- DPT., (2001), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2599, 104.
- DPT., (2007), Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/yerlesim/oik661.pdf>, (11.02.2017).
- Dramalı, A. Demir, F. -Yavuz, M., (1998), Evde Kronik Hastaya Bakım Veren Hasta Yakınlarının Karşılaştıkları Sorunlar, İstanbul, I. Ulusal Evde Bakım Kongresi Özet Kitabı
- Dumanlı, R., (1996), Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, Ankara, DPT.
- Dünya Ekonomik Forumu., (2013), Küresel Cinsiyet Gap Raporu. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013.pdf, (14.11.2017).
- Dünya Ekonomik Forumu., (2016), Küresel Cinsiyet Gap Raporu. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016>, (14.11.2017).
- Ecevit, Y., (1997), "Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeginin Kullanımında Değişmeler," Küresel Pazarlar Açısından Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişimler: Türkiye Örneği, İstanbul, Der. Ferhunde Özbay, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, 41.
- Ecevit, Y. Türkyılmaz, S., (2002), Kentlerde Kadın Yoksulluğuna Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaklaşım: Kavramsal ve Metodolojik Vurgular, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü, 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Ecevit, Y., (2003), Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışılabilir?, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25 (4), 83–88.
- Erdem, T., (2006), Yoksulluk, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler, (T. Erdem,Ed.), Ankara, Lotus Yayınevi, 321-365.
- Erdoğan, G., (2002), Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Erdoğan, N., (2007), Yoksulluk Halleri:Türkiye'de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Ergun, C., (2005), Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Ertürk, Y., (2007), Kadına Karşı Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Türkiye Raporu, İHOP.
- Ertürk, P. Ş., (2010), Yoksuluk Olgusu: Elazığ Örneği, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Esfender K., (2004), Mikrokredi Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği, İstanbul, İTO, 23.
- Fielding, N.G. Lee, R.M., (1998), Computer Analysis and Qualitative Research, London, Sage Publication.
- Fodor, E., (2002), Gender and the Experience of Poverty in Eastern Europe and Russia after 1989, Communist and Post-Communist Studies, (35), 369-382.
- Fortin, M. Fleury, D., (2004), A Profile of the Working Poor in A Profile of the Working Poor in Canada, Draft Paper, <http://www.cerforum.org/conferences/200406/papers/fortin.pdf>
- Fraser, N., (2013). Fortunes of Feminism: From State-managed Capitalism to Neoliberal Crisis, London, Verso Books
- Friedmann, J., (2001), “Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirmek ve Yurttaşlık Hakları”, Ankara, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, 4(7).
- Gerşil, G., (2015), Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:11 Sayı:1, 159-181.
- Giddens, A., (2005), Sosyoloji, (C. Güzel, Çev.) Ankara, Ayraç Yayınevi.
- Glaser, B. Strauss, A., (1967), The Discovery of Grounded Theory - Strategies for Qualitative Research, Chicago, Aldine Publishing Company.
- Glaser, B., (1978), Theoretical sensitivity. Mill Valley, CA, Sociology Press.
- Goedhart, T.V., (1977), The Poverty Line: Concept and Measurement, The Journal of Human Resources 12(4), 502- 520
- Goldberg, G. S. Kremen, E., (1990), The Feminization of Poverty Discovered in America, Newyork, Greenwood Press.
- Gökovalı, U. Danışman, A., (2010), Feminization of poverty: Does it really exist in Turkey. New Perspectives on Turkey, 42, 179–201.
- Görgün, B. A., (2005), Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay.

- Guba, E. Lincoln, Y., (1989), Fourth Generation Evaluation. New Park, CA, Sage Publications.
- Güçlü, N., (2004), Araba Aldım Kadın Oldum, İstanbul, Nokta Kitap.
- Gül, H. Ergun, C., (2003), Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği ,Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul, cilt II, 31 Mayıs-1 Haziran, 386-397.
- Gül, H. Sallan Gül, S., (2004), Türkiye’de Yoksulluğun Bölgesel ve Kentsel Boyutları, İzmir, DPT, IV. İzmir İktisat Kongresi Bildiri Kitabı, 4.
- Gül, H. Sallan Gül, S., (1997), Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt XXI, Sayı:199,13-15.
- Güneş, F., (2006), Women’s Labor and Poverty: The Case of Eskişehir Province In Turkey, Ankara, METU.
- Güneş, F., (2011), Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu. Çalışma ve Toplum, 2(29), 217-248.
- Güneş, F., (2014), Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri Kaynakların Yoksulluğu mu? Kadın Emegi Merkezli Eleştirel Bir Analiz, A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin içinde Yoksulluk ve Kadın (s.89-128), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gürsel, S., Uysal, G. –Acar, A., (2014), Striking improvements in female employment, Betam Araştırma Özeti, 14/160,: <http://betam.bahcesehir.edu.tr/en/archives/2254>.
- Hagenaars, A. Vos, K., (1988), The Definition and Measurement of Poverty, The Journal of Human Resources, 23 (2), 211-221.
- Harrison, F. V., (1991), Women in Jamaica’s Urban Informal Economy: Insights From a Kingston Slum, Ed. C.T. Mohanty, Ann Russo, The Third World Women and The Politics Of Feminism, Indiana Univ.Press, 173-196.
- Hayek, F., (1994), Kanun, Yaşama Faaliyeti ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen, (A.Yayla,Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heppner, P.P. Wampold, E.B. Kivlighan, M.D., (2008), Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri,(D.M. Siyez,Çev.), Ankara, Mentis Yayıncılık.
- Hoda, R. Noble, J. Marshall, S., (2011), Developing a Grounded Theory to Explain the Practices of self-organizing Agile Teams, Empir Software Eng. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey(Erişim Tarihi:15.03.2017).
- Human Development Report (1990), UNDP: Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Bankası Grubu, Herkes İçin Daha

- İyi Bir Dünya, İstanbul: 2000. Aktaran: Coşkun Can Aktan, a.g.e., s.153-185. (Çevrimiçi) <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990/chapters/>, (10.09.2008).
- Ilgar, M. Z. Coşgun Ilgar, S., (2013), Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Temellendirilmiş Teori (Temellendirilmiş kuram), İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi.
- Işık E. Göktürk I., (2010), Kadınların Yoksulluk Yönetim Stratejileri, İstanbul, Uluslararası -Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, (2),311-316.
- Işık O. Pınarcıoğlu, M., (2003), Nöbetleşe Yoksulluktan Kuralsız Yoksulluğa, Görüş, Temmuz Sayısı, 50-53.
- Işık O. Pınarcıoğlu, M., (2005), Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Işık, O. Ataç, E., (2011), Yoksulluğa Dair: Bildiklerimiz, Az bildiklerimiz, Bilmediklerimiz, Birikim Dergisi, 268 (69), 66-85.
- İlkkaracan, İ., (2010), Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, İstanbul, Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Yayınları.
- İlkkaracan, İ., (2012), Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye’de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Yaklaşım, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet Dizisi, haz. Ahmet Makal, Gülay Toksöz, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- İnsel, A., (2001), İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri, Toplum ve Bilim, (89), 62-72.
- Jones, M. Alony, I., (2011), Guiding The Use Of Grounded Theory In Doctoral Studies-An Example From The Australian Film Industry, International Journal of Doctoral Studies, (6), 95-114.
- Kalaycı, S., (2015), Yoksulluk Kültürü Ve Sosyal Dayanışma Geleneği: Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği, Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kalaycıoğlu, S. Rittersberger Tılıç, H., (2001), Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar, Cömert Ablaların Sadık Hanımları, Ankara, Su Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S. Rittersberger Tılıç, H., (2002), Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme Stratejileri, içinde Kentleşme, Göç ve Yoksulluk, Türk Sosyal Bilimler Derneği 7.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Der: A. Alpay Dikmen, Ankara, İmajYayıncılık.
- Kalaycıoğlu, S., (2003), Kadın Yoksulluğu Nasıl Anlaşılmalı, (G. Erdost, Ed.), Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı içinde, Ankara, Buluş Yayınevi, 286-294.

- Kalaycıoğlu, S. Çelik, K., (2010), “Yoksulluğun Eğitim Çıktıları Üzerine Etkisi ve/veya Düşük Eğitim Düzeylerinin Yoksulluk Üzerine Etkileri: Eğitimden Yola Çıkararak Daha Bütüncül Bir Yoksulluk Yaklaşımı Önerisi”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı (1): 185-194.
- Kandiyoti, D., (1995), Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem, (N.Cangöz, Çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Karasar, N., (2008), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, İstanbul, Nobel Yayınevi.
- Kardam F., (2003), Kadınlar ve Yoksullukla Mücadele, (Çevrimiçi) <https://bianet.org/english/human-rights/14914-kadinlar-ve-yoksulluklamucadele>(Erişim Tarihi:10.01.2018).
- Kardam, F. Yüksel, İ., (2004), Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri : Yapabilirlik Ve Yapabilirlikten Yoksunluk, Nüfusbilim Dergisi, 26 (1), 45-72.
- Karpat, K., (2003), Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm, (A. Sönmez, Çev.), İstanbul, İmge Kitabevi.
- Kaygalak, S., (2001), Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği, Praksis Dergisi (2), 124- 172.
- Kiren, G. Ö. Üçdoğruk, G., (2007), Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması, Journal of Yasar University, 2 (6), 571-589.
- Kocabacak, S., (2014), Kadın Yoksulluğu ve Kadın Sağlığı Üzerine Yansımaları, Sosyal Güvence Dergisi,(6),135-161.
- KSGM, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğu (2008), Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi şiddet Araştırması, Ankara. http://kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/tdvaw/doc/Ana_Rapor_Mizan_1.pdf (18.10.2017).
- Kurşuncu, H., (2006), Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kümbetoğlu, B., (2002), Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk, içinde Y.Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (s.129-142), Ankara, TODAİE.
- Lewis, O., (1971), Sancez’in Çocukları, (Çev. Leyla Ragıp), İstanbul, E Yayınları.
- Lie, M. Lund, R., (2005), From NIDL to Globalization: Studying Women Workers in an Increasingly Globalized Economy, Gender Technology and Development, Sage Publications.

- Lincoln, Y. S. Guba, E.G., (1985), *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA, SAGE Publications Inc.
- Lipton, M., (1997), *Defining and Measuring Poverty: Conceptual Issues*, *Poverty and Human Development*, New York, Human Development Papers, 125, 126.
- Lonsdale, S., (1992), *Patterns of Paid Work*, C. Glendinning and J. Millar (ed.), *Women and Poverty in Britain the 1990s içinde*, London, Harvester-Wheatsheaf.
- Marshall, C. Rossman, G. B., (1995), *Designing qualitative research (2nd Ed.)*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Marshall, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.), , İstanbul, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mavili Aktaş, A., (2007), *Türkiye’de Kadın Sağlığını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Yoksulluk*, *Aile ve Toplum Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12 Nisan-Mayıs-Haziran*.
- Mavrommatis, G., (2007), *Kalkanca’nın Çocukları: Yunanistan’da Bir Müslüman Azınlık Toplumunda Yoksulluk*, *Sosyal İzolasyon ve Eğitim*, (B. Myisli, Çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Maxwell, S., (1999), *The Meaning and Measurement of Poverty*, ODI Overseas Development Institute Poverty Briefing, ISSN 1465-2617.
- Mehmetoğlu, M. Altınay, L.,(2006), *Examination of Grounded Theory Analyses with an Application to Hospitality Research*, *International Journal of Hospitality Manegement*, (25).
- McCann, T. Clark, E., (2003), *Grounded theory in nursing research: part 1-methodology*. *Nurse Research*.11, (2), 7-18.
- Mackinnon, A. C., (2003), *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, İstanbul, Metis Kadın Araştırmaları Dizisi No:15.
- McLanahan, S. Erin S. (1999), *Feminization of Poverty: Past and Future*, *Handbook of The Sociology of Gender*, Der. J. Saltzman, New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers, 127-146.
- McLanahan, S. Sorensen, A. -Watson, D., (1989), *Sex Differences in Poverty*, *Journal of Women Culture and Society*,15, No.1, s.102-122.
- Medeiros, M. Costa, J., (2008), *What Do We Mean by Feminization of Poverty?*, *International Poverty Centre*, July, Number 58.
- Merriam, S. B., (1995), *What Can You Tell From An N Of 1? Issues Of Validityand Reliability İn Qualitative Research*. *PAACE Journal of Lifelong Learning*, (4), 560.

- Merriam, S. B., (1988), Case Study Research In Education: A Qualitative Approach. San Francisco, Jossey-Bass . Nurse Research,11 (2), 7-18.
- Misra, J. Moller, S.- Budig M., (2007), Work-Family Policies and Poverty for Partnered and Single Women in Europe and NorthAmerica, Gender and Society, 21(6), 804-827.
- Mingione, E., (1996), Urban Poverty and The Under Class, Massachusetts, Blackwell Publishers,
- Mingione, E., (2013), İleri Endüstriyel Dünya’da Kentsel Yoksulluk: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar, (iç). Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek, (Ed: Ömer Aytaç-Süleyman İlhan), İstanbul, Birleşik Yayınları, 3-62.
- Moghadam, V. M., (2005), The ‘Feminization of Poverty’ and Women’s Human Rights, <http://www.unesco.org/shs/gender>.
- Narayan, D., (2000), Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us?, New York, Oxford University Press for the World Bank.
- Nelson, T. S. David, D. A., (2005), Survey Research In Marriage And Family Therapy. Sprinkle D.H. Piercy, F.P., (Eds.), Research methods in family therapy, New York, The Guilford Press, . 238-253
- Neuman, W. L., (2013), Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I-II, İstanbul, Yayın Odası.
- Ocak, E.,(2007), Yoksulun Evi Yoksulluk Halleri, Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Der. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 133-175.
- Oktik, N., (2008), Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış, İzmir, Yazın Kitapevi.
- Özbudun, S., (2002), Küresel Bir Yoksulluk Kültürü“ mü?, içinde Y.Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (s.53-69), Ankara, TODAİE.
- Özen, S, (1994), Sağlık ve Sosyo-Kültürel Yapı Değişkenleri, Sosyoloji Dergisi, 112-129.
- Özgen, O. Ufuk, H., (2001), Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi, Ankara, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 1050-1063.
- Özkalp, E., (1992). Sosyoloji. (Ed: L. Kılıç), Anadolu Üniversitesi
- Özpınar, Ş. Funda, Ç., (2007), Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 481-490.

- Öztürk, M. Çetin, B., (2009), Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar, Journal Of Yaşar University, 3 (11), 2661-2698,(Çevrimiçi) <http://joy.yasar.edu.tr/makale/no16-vol409-ozturk-CETIN.pdf> (09.02.2017).
- Öztürk, Ş., (2014), Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları Küreselden Yerele Tarım Politikaları ve Yoksulluk, İstanbul, Doğu Kitabevi.
- Pahl, J., (1989), Money and Marriage, London, Macmillan.
- Palaz, S., (2002), Discrimination Against Women İn Turkey: A Review of the Theoretical and Empirical Literature, Ege Akademik Bakış, 2 (1): 103-114.
- Paterson, G. J.,(2013), Understanding Grounded Theory-Nursing Standart,Art-science, 7(28) ,39.
- Patton, M. Q., (2002), Qualitative research & evaluation methods, Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Payne, S., (1991), Women, Health and Poverty: An Introduction, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Pearce, D., (1978), The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare, The Urban & Social Change – Review Special Issue on Women and Work, 11(1/2), 28-36
- Pena-Casas, R., Latta, M., (2004), Working Poor İn The European Union, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions,Seminar Report, Brussels.
- Pınarcıoğlu, M. Işık, O., (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Piachaud, D., (1982), Patterns of Income and Expenditure Within Families, Journal of Social Policy, 11(4), 469–81.
- Pire, Ö., (2011), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Punch, Keith, F.,(2011), Sosyal Araştırmalara Giriş, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, (D. Bayrak, Çev.) Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Rahnema, M., (2009), Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya, (Ş.Ünsaldı, Çev.) Ankara, Özgür Üniversite Yayınevi.
- Razavi, S., (1997), From Rags to Riches: Looking at Poverty From a Gender Perspective, IDS Bulletin, 28 (3), 49-62.
- Room, G., (1990), New Poverty in the European Community, Macmillan Pressed, 42-43.

- Rubin, H. J. Rubin, I. S., (2005), *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Rudd, R.E. Moeykens, B.A. Colton, T., (1999), *Health and Literacy Annual Review of Adult Learning and Literacy*, New York, Jossey-Bass.
- Ruspini, E., (1999), *The Contribution of Longitudinal Research to the Study of Women's Poverty, Quality and Quantity*, (33), 323–338.
- Sallan Gül, S., (2002), *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa, içinde Y.Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara TODAİE Yayınları.
- Sallan Gül, S., (2004), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa*, İstanbul, Etik Yayınları, 123.
- Sallan Gül, S., (2005), *Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması*, *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1), 25-43.
- Sallan Gül, S. Kahraman, F., (2006) *Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk*, M.Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s.368-382), Ankara, Detay Yayıncılık.
- Sallan Gül, S. Gül, H., (2008), *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları*, N. Oktik içinde, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* (s.57-96), İzmir, Yakın Kitabevi.
- Sallan Gül, S. Ergun, C., (2009), *Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış*, SAÜ, *Uluslararası-Disiplinler arası Kadın Çalışmaları Kongresi*, 3.Cilt, 133-142.
- Sallan Gül, S.(2012)., *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, M.Tuna içinde *Sosyolojiye Giriş* (s. 226-244), Ankara, Detay Yayıncılık.
- Sallan Gül, S., (2014), *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiyi Sorgulamak*, A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin içinde *Yoksulluk ve Kadın* (s.179-210), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Sallan Gül, S. Alican Şen, A. Kaya, E., (2014), *Toplumsal Cinsiyet Boyutundan Türkiye’de Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi*, A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin içinde *Yoksulluk ve Kadın* (s.163-178), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Samav Cantürk, D., (2017), *Evde Engelli Bakım Ücreti Hizmetlerinin Sosyal Modeli Gerçekleştirmedeki Rolü*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Samav Cantürk, F. D., (2017), *Ötelenmiş Hayatlar: Engelliye Bakan Kadın Olmak*, *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), Temmuz-Aralık, 127-139.
- Sapancalı, F., (2005), *AB’de Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri*, *Çalışma ve Toplum*, (3), 51-70.

- Savran, G. Demiryontan, N., (2012), Kadının Görünmeyen Emeği, İstanbul, Yordam.
- Scott, A. M., (1995), Informal Sector or Female Sector?, Gender Bias in Urban Labour Market Models, ed. D.Elson, Male Bias in the Development Process, Manchester University Press.
- Seaman, P., (2006), Social Exclusion, Encyclopedia of World Poverty, (Ed:Mehmet Odekon), Sage Publication, 986-987.Seminar Report, Brussels
- Selim, R. İlkaracan, İ., (2002), Gender Inequalities In The Labor Market In Turkey: Differentials In Wages, Industrial & Occupational Distribution Of Men And Women, Mimeo, Istanbul Technical University.
- Sen, A., (1985), A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Reply to Professor Peter Townsend, Oxford Economic Papers, 37 (4), 669-676.
- Sen, A., (2004), Özgürlükle Kalkınma, (Y. Alogan, Çev.) İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Serter, N., (1994), Türkiye'nin Sosyal Yapısı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Seyyar, A., (2003), Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, İstanbul, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 1(1).
- Seyyar, A., (2007), İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri, İstanbul, Değişim Yayınları.
- Slattey, M., (2008), Sosyolojide Temel Fikirler, 2. Baskı (Yay. Haz. Ü. Tatlıcan, G. Demiriz), (Ö. Balkız, Çev.) İstanbul, Sentez Yayıncılık.
- Sönmez, İ., (2002), Yoksulluğu Sürekli Kılan Faktörler Üzerine Gözlemler, Kentleşme, Göç ve Yoksulluk, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, İnsan Hakları Arş. Ve Der. Merkezi Yayınları.
- Strauss, A. Corbin, J., (1990), Basics Of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures And Techniques. Newbury Park, CA, SAGE Publications.
- Strauss, A. Corbin, J., (1998), Basics Of Qualitative Research: Techniques And Procedures For Developing Grounded Theory, (2nd Ed.) Thousand Oaks, CA, SAGE Publications.
- Subaşı, N., (2007), Sınırları Yoklamak/Din Sosyolojisi Okumaları, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- SYGM., (2013), Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni, Ankara, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Şahin, T., (2009), Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara
[http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/54291802369dc32358ee29ad\(12.01.2018\).](http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/54291802369dc32358ee29ad(12.01.2018).)

- Şaşman Kaylı, D., (2016), Neo-Liberalizmin Kadınlarla Dansına İlişkin Feminist Bir Okuma, *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Şavran, T., (2008), Enformel Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Cinsiyete Göre Farklılaşmaları, 3. Karaburun Bilim Kongresi, Eylül.
- Şener, Ü., (2009), Kadın Yoksulluğu, TEPAV Değerlendirme Notu, Ankara, TEPAH.
- Şener, Ü., (2012), Kadın Yoksulluğu, *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- Şengül, T. Ersoy, M., (2004), Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk, METU, Ankara. Joint Report on Social Exclusion (2004). http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf (12.01.2018).
- Şengül, S. Fisunoğlu, M., (2014), Türkiye'de Kadın Yoksulluğu Women's Poverty in Turkey, Türkiye İstatistik Kurumu, (2016), Temel Ekonomik Göstergeler, TÜİK, Ankara, www.tuik.gov.tr (15.12.2017).
- Şenol-Cantek, F., (2001), Fakir/haneler: Yoksulluğun “ev hali”. *Toplum ve Bilim*, 89, 102-131.
- Şenses, F., (2001), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Şentürk, M., (2008), Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa Ve Balat Örnekleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.
- Taşçı, H. Darıcı, B., (2009), Türkiye’de İşsizliğin Mikro Veri İle Farklı Tanımlar Altında Cinsiyet Ayrımına Göre Analiz, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (28), 139-159.
- Taşdelen, P. Ateş, M., (2012), Evde Bakım Gerektiren Hastaların Bakım Gereksinimleri ile Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, C/S. 9 (3), 22-29.
- Tekeli, İ., (2002), Yoksulluğu Düşünme Biçimimiz Samimiyet Sınavını Geçebilir mi?, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, 6-8.
- Tesev., (2000), Yoksulluk, İstanbul, Tesev Yayınları 21.
- Tiamiyu, M., & Mitchell, S., (2001), Welfare Reform: Can Higher Education Reduce The Feminization Of Poverty?, *The Urban Review*, 33(1), 47-56.
- Thibos, M., Lavin-Loucks, D., & Martin, M., (2007), The Feminization Of Poverty, Dallas, The J. McDonald Williams Institute.
- Tire, O., (2017), Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu, *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112.

- Toksöz, G. Özkazanç, A. -Poyraz, B., (2001), Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet, Ankara, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Raporu.
- Toksöz, G., (2007), Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu, Ankara, ILO.
- Tomul, E., (2002), Küreselleşme ve Eğitimde Eşitsizlikler, Eurasian Journal of Educational Research, <http://www.ejer.com.tr/pdşer/tr/816569249.pdf>.
- Topçuoğlu, A. Aksan, G., (2014), Türkiye’de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar, A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin içinde Yoksulluk ve Kadın (s.129-163), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Topgöl, S., (2013), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), 277-296.
- Tosuner, Ö., (2007), Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Townsend, P.,(1954), Measuring Poverty, the British Journal of Sociology, 5 (2),130-137.
- Turak Feymi, P., (2004), Yoksulluğun Sosyolojik Analizi Bursa Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Turner R. J., (2014), Grounded Theory Building For The Workplace, Performance Improvement, 53(3), 31-38.
- TÜİK., (2008), Yoksulluk Çalışması, (Çevrimiçi) <https://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/20122008-3.pdf>.(Erişim Tarihi:18.09.2017).
- TÜİK., (2009), Yoksulluk Çalışması Sonuçları, (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/yillik/ısı_gostergeler.pdf.(Erişim Tarihi:18.09.2017).
- TÜİK., (2012), İstatistiklerle Kadın, (Çevrimiçi) <http://esitizberaberiz.org/wp-content/uploads/2014/02/TU%C4%B0K-%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2012.pdf> (Erişim Tarihi:16.10.2018).
- TÜİK., (2013), Yoksulluk Çalışması,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16204>, (Erişim Tarihi:25.11. 2017).
- TÜİK., (2014), Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri 2013, Yayın No: 4153, Ankara: TÜİK Matbaası.
- TÜİK., (2016), İstatistiklerle Kadın, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519> (Erişim Tarihi:12.11.2018)

- TÜİK., (2017a), İşgücü İstatistikleri,2016,<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24635>.(Erişim Tarihi: 24.05.2018).
- TÜİK., (2017b), İstatistiklerle Kadın, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>.(Erişim Tarihi:13 Ekim 2017).
- TÜİK., (2017c), İstatistiklerle Aile, 2016,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>. (Erişim Tarihi:12.07.2018).
- TÜİK., (2017d), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24579>.(Erişim Tarihi:12.09.2017)
- Türkdoğan, O., (1974), Yoksulluk Kültürü, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 336.
- Türkdoğan, O., (2007), Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkyılmaz, S., (2004), The Experiences of Two Generations of Women in Poverty: A Case Study in Çandarlı, Altındağ in Ankara (İki Nesil Kadınların Yoksulluk Deneyimi: Ankara, Altındağ, Çandarlı'da bir Durum Çalışması), METU/ODTÜ Sosyoloji, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12605273/index.pdf>
- Uçar, C., (2011), Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- UN Commission on the Status of Women., (1993), Women in Extreme Poverty, Resolution 37(8).
- UNDP., (1995), Gender and Human Development, Human Development Report: UNDP, New York, Oxford University Press.
- UNDP., (1997), Human Development to Eradicate Poverty, Human Development Report, New York, Oxford University Press.
- UNDP., (2013), The Millennium Development Goals Report (Çevrimiçi) <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/report-2013/mdg-report-2013-english.pdf>, (Erişim Tarihi:22.03. 2017).
- UNDP. (2014), Human Development Report Sustaining Human Progress-Reducing Vulnerabilities and Building Resilienc,. UN.
- United Nations Human Settlement Programme (2003), The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements, Earthscan Publications Ltd., London and Sterling.

- Ünlütürk Ulutaş, Ç., (2009), Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek, Çalışma ve Toplum, 2(21), 25-40.
- Wacquant, L., (2013), Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- WHO., (2002), World Report on Violence and Health, Geneva, (Çevrimiçi) http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/wrvh1/en/, (Erişim Tarihi:10.01.2018).
- WHO (2005), Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women Initial Reports on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses, Geneva, (Çevrimiçi) <http://www.comminit.com/en/node/221950/38>, (Erişim Tarihi:23.12. 2017).
- Wichterich, C. Tayanç, T. Tayanç, F., (2004), Küreselleş [Tiril] En Kadın: Eşitsizliğin Geleceğinden Raporlar, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Williams, R., (2007), Anahtar Sözcükler, (Çev. Savaş Kılıç), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Wilson, J. B., (1987), Women and Poverty. A Demographic Overview, Women and Health, (12), 21-40.
- Women, UN., (2009), Facts And Figures On Women, Poverty And Economics. Retrieved December, 24, 2012.
- World Bank., (2008), Poverty Data A Supplement to World Development Indicators, (Çevrimiçi) <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf> (Erişim Tarihi:02.09.2017).
- Yalçın, N., (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yarar, B.,(2015), Küresel Yoksulluk İçinde Kadın Yoksulluğu, Küresel Kadın Hareketi İçinde Yoksulluk Odaklı STK'lar, Fe Dergi 7(1), 32-49.
- Yazıcıoğlu A., (2006), Emekliliğin Kadının Sosyal Yaşamında Meydana Getirdiği Değişmeler Üzerine Bir Temellendirilmiş kuram Denemesi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, A. Şimsek, H., (2008), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 6. Baskı, Ankara, Tıpkı Basım.
- Yıldırım, S., (2011), Kadının Yoksullukla Mücadelede Belirlediği Bir Strateji Olarak Ev Hizmetinde Çalışma, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Yıldırım, S. & Özdemir, A., (2013), Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2(4).
- Yılmaz, C., (2010), Risk Kapıyı Kırınca Kentlerde Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Güvenlik, İstanbul, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Yılmaz, N. Bulut Y., (2009), Kent Yoksulluğu ve Gecekondu, İstanbul, Beta Yayınları.
- Yılmaz, S., (2006), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği, , Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yunus, M., (1999), Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru, Çev.Gülden Şen, İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- Yusufoğlu, Ö., (2010), Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği. Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yücel, D., (2017), Kadın Yoksulluğu Ve İkincil İşgücü, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6 (3), 12-21. (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/ssrj/issue/31284/335004>. (Erişim Tarihi:10.01.2018).
- Yüncü, D., (2005), İki Yoksulluk Yaklaşımı: A .Sen’in Yapabilirlikte Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırılması, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, (Çevrimiçi) <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf> (Erişim Tarihi:10.01.2018).

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Konusu: Farklı Kategorilerdeki Kadınların Yoksulluk Deneyimleri: Bir Temellendirilmiş Kuram Çalışması

Katılımcı:

Yer:

Tarih ve saat:

Giriş

Merhaba,

Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E. Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmakta olan bir doktora tezinde kullanılmak üzere yapılmaktadır. Sizinle yoksulluk hakkındaki düşünceleriniz ve deneyimleriniz hakkında konuşmak istiyorum. Sizinle yapacağım bu görüşmedeki amacım; kadınların yoksulluk deneyimlerini incelemektir. Görüşmede verilen bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacak ve kişisel bilgiler izin verilmediği sürece kullanılmayacak, kesinlikle gizli tutulacaktır. İzin verirseniz görüşmeleri sesli olarak kayıt altına almak istiyorum. Tahmini görüşme süresi 45-75 dakika sürecektir. Bu araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sosyo-Demoğrafik Özellikler

1. Kaç yaşındasınız ?

2. Eğitim Seviyeniz nedir?

a) İlkokul Mezunu b) Ortaokul Mezunu c) Lise Mezunu d) Üniversite Mezunu e) Diğer

3. Çalışıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

4. Çalışıyorsanız ne iş yapıyorsunuz?

5. Medeni durumunuz nedir?

a) Evli b) Bekar c) Eşi vefat etmiş

6. Çocuğunuz var mı?

a) Evet b) Hayır

7. Eğer cevabınız “Evet” ise kaç çocuğunuz var?

8.Sosyal güvenceniz var mı?

9. Aylık geliriniz ne kadardır?

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1.Yoksulluğu nasıl tanımlarsınız?

2.Yoksullukla baş etmek için neler yapıyorsunuz?

3.Sizce yoksulluğun nedenleri nelerdir?

4.Yoksul olduğunuz için dışlandığınızı hissediyor musunuz?

5.Dışarıdan size en çok kimler destek oluyor?

6- Sürekli yardım aldığınız bir kurum/kuruluş var mı?

7.Ailenizde yardım kuruluşlarına başvuran kimdir?

8. Yardım alıyorsanız eğer ne tür bir yardım aldınız?

9. Sizce kadın olmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir?

10. Şiddet gördünüz mü?

11. Cevabınız evet ise kimden şiddet gördünüz?

12. Sağlık durumunuz nasıldır?

13.Herhangi bir psikolojik rahatsızlığınız var mı?

14.Evde geçimlik üretim yapıyor musunuz?

15.Boş zamanlarınızda en fazla ne yapıyorsunuz?

16.Yoksullukla ilgili olumlu düşünceleriniz nelerdir?

17.Yoksullukla ilgili olumsuz düşünceleriniz nelerdir?

18.Ailede bakım verdiğiniz engelli bir birey var mı?

19.Gelecek ile ilgili beklentileriniz nelerdir?

EK 2. ETİK KURUL FORMU

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ ETİK ALT KURULU BAŞVURU DEĞERLENDİRME FORMU

Projenin Adı:	FARKLI KATEGORİLERDEKİ KADINLARIN YOKSULLUK DENEYİMLERİ: BİR TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM YAKLAŞIMI
Projenin Niteliği:	Sağlık Bilimleri /Görgül Araştırma
Proje Yürütücüsü/ Sorumlusu:	Öğr. Gör. Nurvet BÜYÜKYÖRÜK
Kurul:	Sağlık Bilimleri-Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Alt Kurulu
Değerlendirme Tarihi:	20.02.2015
DEĞERLENDİRME:	
☒ Kabul	
☐ Düzeltme gereklidir. Açıklama: ☐ Etik sorun olabilecek sorular/maddeler ya da prosedürler bulunmaktadır. Açıklama: ☐ Diğer: Açıklama:	
3. ☐ Red Gerekçe:	

Kurul Üyesi
Prof. Dr. Özcan ÖZGEL
İmza

Kurul Üyesi
Doç. Dr. İsmail KAYAĞİL
İmza

Kurul Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Murat A. KUŞ
İmza

EK 3. VALİLİK İZİNİ

T.C.
BURDUR VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 42112736-840-4940
Konu : Anket Hk.

06/08/2014

BURDUR İL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Müdürlüğünün 12/06/2014 tarih ve 6784 sayılı yazısında Akın Mahallesi, Nacati Bey Mahallesi Çeşmedamı Mahallesi, Karasenir Mahallesi, Üç Dibek Mahallesi, Mehmet Akif Ersoy Mahallesi, Değirmenler Mahallesi, Yenice Mahalle ve Cemil Mahallerinde Öğr. Gör. Nurvet BÜYÜKYÖRÜK tarafından doktora tez çalışması kapsamında anket yapılacağı belirtilmiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Bulent CYGUR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek :
1- Yazı

BURDUR EMNİYET MÜD.
EVRAK AR. SB. MD.
GELEN EVRAK

8 08-2014

Şube 10526-10531
Sıra 0013888

4284

Görevliğine
gereğini rica ederim.
Ş. K. Sunar Polis Mkt. Amm

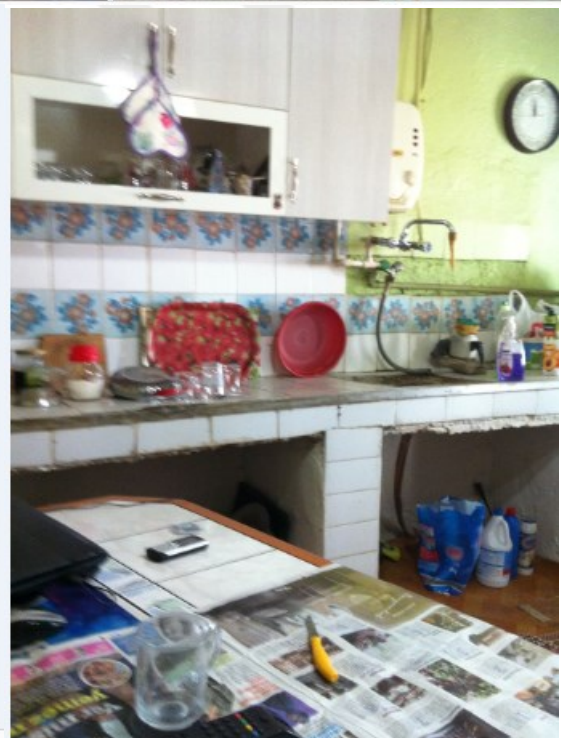
08-08-2014

Gazi Caddesi Hükümet Konağı/ Burdur Ayrıntılı bilgi için irtibat:S.ÇALIŞKAN
Telefon: (248)233 10 79 Faks: (248)233 86 77
e-posta: yaziisleri@burdur.gov.tr Elektronik Ağ: www.icisleri.gov.tr

EK 4.SAHA FOTOĞRAFLARI

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nurvet BÜYÜKYÖRÜK

Doğum Yeri : Ceyhan

Doğum Tarihi : 28.08.1974

e- posta: nbuyukyoruk@mehmetakif.edu.tr

Eğitim Durumu

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lise	-	İzmir Gaziemir Lisesi	1990
Lisans	Hemşirelik	Ege Üniversitesi	1994
Yüksek Lisans	Hemşirelik	Ege Üniversitesi	2003

Yabancı Dil

İngilizce (Yökdil:70)

İş Deneyimi

1995-97 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde hemşire,

2000 yılından beri Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

BİLİMSEL YAYINLAR VE ÇALIŞMALAR

1.Uluslararası ve Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

1.1. **Büyükyörük, N.** Burdur Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve

Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi, VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul,2007

- 1.2. **Büyükyörük, N.** Burdur'da Yurtta Kalan Üniversite Öğrencilerinin Beslenme Alışkanlıklarının İncelenmesi, VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, 2007
- 1.3. **Büyükyörük, N.** Burdur Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi, VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, 2007
- 1.4. **Büyükyörük, N.** Burdur Devlet Hastanesindeki Doktor ve Hemşirelerin Hasta Hakları Konusundaki Tutum Ve Davranışları, VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, 2007
- 1.5. **Büyükyörük, N.** Burdur Sağlık Yüksekokulu I. Sınıf Öğrencilerinin Klinik Uygulamalarına İlişkin Görüş ve Düşünceleri, VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, 2007
- 1.6. **Büyükyörük, N.** Üniversite Okuyan Kız Öğrencilerin Menstruasyon Hijyenine Yönelik Alışkanlıklarının İncelenmesi, , VI. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, 2007
- 1.7. **Büyükyörük, N.** İntörn Öğrencilerin Hepatit B Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi, VI.Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı,İstanbul,2007
- 1.8. **Büyükyörük, N.,** Dilmen, B., Bayram, M., Kocaçal,R., Özalp,S., Gebelerin Sağlık Uygulamaları ve Buna Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi,7.Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi, 25-27 Haziran 2008, İstanbul
- 1.9. Dilmen, B., **Büyükyörük, N.,**Bayram, M.,Veral, A.,Özdemir, H. Diyabetli Hastaların Diyabetik Ayak konusunda Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi, VII. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi, 25-27 Haziran 2008, İstanbul
- 1.10. **Büyükyörük, N.,** Şirin, A. İlk Doğumunu Yapan Lohusalarda Öz-Etkililik-Yeterlik Algısı ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, III. Uluslararası- X. Ulusal Hemşirelik Kongresi, İzmir, 2005
- 1.11. **Büyükyörük, N.** Burdur I Nolu Sağlık Ocağına Başvuran Çiftlerin Talasemi

Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. I. Uluslararası Evde Bakım Kongresi, İzmir, 2006

- 1.12. Bayram, M., **Büyükyörük, N.**, Dilmen, B. Burdur Sağlık Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Hemşirelik Sürecini Uygularken Karşılaştıkları Güçlükler,4. Uluslararası-11. Ulusal Hemşirelik Kongresi, Ankara, 2007
- 1.13. Dilmen, B., **Büyükyörük, N.**, Bayram, M. Kanserden Korunmaya İlişkin Beslenme Alışkanlıklarının İncelenmesi, Uluslararası Gıda, Beslenme ve Kanser Sempozyumu, İzmir, 2008
- 1.14. Bayram, M., **Büyükyörük, N.**, Dilmen, B. Kadınların Besinleri Saklama ve Pişirme Uygulamalarının İncelenmesi, Uluslararası Gıda, Beslenme ve Kanser Sempozyumu, İzmir, 2008

1. Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makale

2.1.**Büyükyörük, N.**, Dilmen, B., Bayram, M. “Burdur Devlet Hastanesinde Yatan Hastaların İntörn Hemşirelerden Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi,” S.D.Ü. Tıp Fak. Derg., 2010,17(3), s:1-6

3.Yüksek Lisans Tezi

Prof. Dr. Ahsen Şirin danışmanlığında İlk Doğumunu Yapan Lohusalarda Özlilik-Yeterlik Düzeyini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi (2003).